

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ
В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО ЗАКОНОДАВСТВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Монографія

За редакцією С. В. Глібка, О. В. Розгон

Електронне видання

Харків
2022

УДК 346 (477) : 001. 895

П 68

JEL K200, K220, O31, O32, O33, O34, G 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
(протокол № 9 від 15 грудня 2022 р.)*

Рецензенти:

Б. В. Дервянко, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

В. О. Рядінська, доктор юридичних наук, професор, завідувач лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України;

О. О. Петришин, кандидат юридичних наук, учений секретар Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України.

Колектив авторів:

С. В. Глібо – вступ (співавт. *О. В. Розгон*), розд. 1 (співавт. *І. В. Подрез-Ряполова*); *І. В. Подрез-Ряполова* – розд. 1 (співавт. *С. В. Глібо*); *Ю. В. Георгієвський* – розд. 2; *О. В. Розгон* – вступ (співавт. *С. В. Глібо*), розд. 3; *О. М. Давидюк* – розд. 4; *Ю. М. Жорнокуй* – розд. 5; *А. Т. Чуприна* – розд. 6; *В. А. Чубенко* – розд. 7; *І. Ю. Матюшенко* – розд. 8.

Правове забезпечення інноваційного процесу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія/ [С. В. Глібо, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібо, О. В. Розгон. – Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. – 290 с.
ISBN 978-617-7806-35-5

У монографії розглянуто теоретичні та практичні питання правового забезпечення інноваційного процесу, зокрема, в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Разом із цим не залишилися поза увагою авторів важливі питання особливостей провадження інноваційної діяльності в умовах воєнного стану.

Монографію призначено для фахівців і наукових працівників, юристів, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти та всіх, хто цікавиться правовими проблемами забезпечення інноваційного процесу.

УДК 346 (477) : 001. 895

ISBN 978-617-7806-35-5

© Глібо С. В., Розгон О. В., Георгієвський Ю. В.,
2022

© Науково-дослідний інститут правового
забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, 2022

NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE
SCIENTIFIC AND RESEARCH INSTITUTE
OF PROVIDING LEGAL FRAMEWORK FOR THE INNOVATIVE DEVELOPMENT

**LEGAL SUPPORT OF THE INNOVATION PROCESS
UNDER THE CONDITIONS OF THE ADAPTATION THE LEGISLATION
OF UKRAINE TO THE LEGISLATION OF EUROPEAN UNION**

Monograph

Hlibko S. V., Rozghon O. V. & Iu. V. Georgiievskiy et al. (2022). Legal support of the innovation process under the conditions of the adaptation the legislation of Ukraine to the legislation of European Union: monograph. In S. V. Hlibko, O. V. Rozghon (Ed.). Kharkiv: Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 290 p.

UDC 346(477): 001.895

ISBN 978-617-7806-35-5

JEL Classification: K200, K220, O31, O32, O33, O34, G 24

The monograph deals with issues of the theoretical and practical issues of legal support of the innovation process, in particular, in the context of the adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union. At the same time, the authors did not ignore the more important issues of the peculiarities of carrying out innovative activities in the conditions of martial law.

The monograph is intended for specialists and researchers, lawyers, teachers, post-graduate students, students of higher education institutions and all those who are interested in the legal problems of ensuring the innovation process.

Key words: innovation activity, innovation process, innovative infrastructure, legislation, technology transfer, technological competitiveness.

- © Hlibko S. V., Rozghon O. V., Georgiievskiy Iu. V., 2022
- © Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 2022

ЗМІСТ

Вступ	5
1. Правове забезпечення стратегії інноваційного процесу на основі організації функціонування інноваційної інфраструктури.....	7
2. Ефективність законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторингу їх реалізації.....	50
3. Правове регулювання механізму трансферу технологій та його реалізація в інноваційному процесі.....	73
4. Особливості реалізації державної політики у сфері трансферу технологій в умовах воєнного стану.....	102
5. Об'єкти венчурного інвестування інноваційної діяльності	125
6. Правові аспекти формування стратегії реалізації бізнес-плану стартапу	152
7. Формування інноваційного процесу при виробництві та постачанні високотехнологічної продукції	179
8. Реалізація в Україні європейської інноваційної, промислової та підприємницької політик	209

ВСТУП

Напрями державної політики України щодо адаптації національного законодавства базуються на забезпеченні єдиних підходів до нормопроекткування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу, створення належних умов для інституційного, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України до *acquis communautaire*.

В умовах воєнного стану актуальності набувають питання прискорення євроінтеграційних процесів відносно будь-яких сфер провадження господарської діяльності. Особливої уваги при цьому потребує активізація та підвищення результативності реалізації наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності та ефективне правове забезпечення відповідних процесів.

Тому, нині вкрай потрібно створення належних умов для розвитку національної інноваційної системи, поєднання наукового та промислового потенціалу, активізації міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності, забезпечення трансферу технологій і комерціалізації наукових результатів, збільшення обсягу інноваційної продукції та реалізації продукції з високою прибутковістю, що дасть змогу пришвидшити процес відновлення України та її економіки.

Забезпечення комерціалізації наукових результатів і трансферу технологій, у свою чергу сприятиме сталому економічному зростанню України. У зв'язку із вищенаведеним, питання правового забезпечення інноваційного процесу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу потребують концептуального дослідження та наукового розкриття.

У монографічному дослідженні розглядаються актуальні питання правового забезпечення стратегії інноваційного процесу на основі організації функціонування інноваційної інфраструктури, питання

правового регулювання механізму трансферу технологій та його реалізації в інноваційному процесі, особливостей реалізації державної політики у сфері трансферу технологій в умовах воєнного стану.

Читачі знайдуть у пропонованому виданні відповіді на найскладніші питання у сфері інноваційної діяльності. До них, зокрема, відносяться питання ефективності законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторингу їх реалізації.

Особливу увагу приділено дослідженню об'єктів венчурного інвестування інноваційної діяльності та питань формування стратегії реалізації бізнес-плану стартапу.

Також розглянуті правові аспекти формування інноваційного процесу при виробництві та постачанні високотехнологічної продукції та питання реалізації в Україні європейської інноваційної, промислової та підприємницької політик.

Колективну монографію призначено для фахівців і наукових працівників, юристів, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти та всіх, хто цікавиться правовими проблемами забезпечення інноваційного процесу.

Автори монографії впевнені у те, що результати наукових досліджень, викладені в монографії, нададуть велику допомогу вченим і практикам, дослідникам та студентам при вирішенні проблем правового забезпечення інноваційного процесу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Сергій ГЛІБКО
Ольга РОЗГОН

1. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Актуальність. Ефективна інноваційна діяльність та комерціалізація її результатів можлива лише за умови належного інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу, в тому числі організаційного та інформаційно-посередницького. Ефективність інноваційної діяльності є складним результативним показником, який має визначення безпосередньо після процесу впровадження інновацій. Тому, забезпечення самого «інноваційного ефекту» від відповідної господарської діяльності можливе лише при наявності певних умов. При цьому відповідність результатів певним запланованим цілям забезпечується протягом усього життєвого циклу інновації. Забезпечення ефективності інноваційної діяльності характеризує певний процес досягнення рівню відповідності функціонування національної інноваційної системи з позиції її основних пропорцій розвитку: правової, економічної, наукової, науково-технологічної, екологічної тощо. Отже, на думку науковців, сьогодні актуальним питанням у сфері інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу також є створення умов задля переходу від пасивного накопичення інформаційних ресурсів у науково-технічній та інноваційній сфері до перетворення їх у цілісну, орієнтовану на користувачів ефективну систему знань. Вказане зумовлює необхідність проведення комплексного аналізу теоретичних та практичних аспектів правового забезпечення стратегії інноваційного процесу на основі організації функціонування інноваційної інфраструктури.

Сучасні реалії, пов'язані із введенням воєнного стану та проблемами економічного характеру, мають безпосередній вплив на розвиток інноваційної діяльності та подальшу комерціалізацію її результатів. Так, виникає потреба у зосередженні особливої уваги на першочергових проблемах у сфері наукової та інноваційної діяльності, викликаних війною росії проти України, які потребують невідкладного вирішення та наукового дослідження. Також слід зазначити, що поза увагою не треба залишати питання інтеграції національного законодавства до права Європейського Союзу.

Інтеграція до європейського співтовариства є стратегічним курсом України, європейський вибір нашої держави відкриває нові перспективи співробітництва

з розвиненими країнами, економічного розвитку, соціального та інтелектуального прогресу, тому, євроінтеграція для України — це шлях залучення іноземних інвестицій, модернізаційного та інноваційного розвитку економіки підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника, вихід на внутрішній ринок Європейського Союзу¹. Зазначені найважливіші євроінтеграційні аспекти також потребують концептуальних досліджень.

Постановка проблеми. Проблема створення в Україні системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в умовах формування інноваційної моделі економіки, яка передбачає організацію стійкого потоку ефективних нововведень і переходу всієї вітчизняної економіки на наукомісткі технології, є нагальною і вимагає розробки принципово нових підходів до її розв'язку шляхом застосування передових інформаційних технологій².

Згідно із положеннями частини 2 статті 45 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII (в редакції від 01.10.2022 р.)³, держава забезпечує:

— соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу, включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності;

— створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва;

— підготовку кадрів у сфері наукової і науково-технічної діяльності закладами вищої освіти, закладами післядипломної освіти, науковими установами, а також спеціалізованими загальноосвітніми навчальними закладами, які взаємодіють між собою та з науковими установами;

— підвищення престижності наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення молодих вчених;

— фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень;

— організацію прогнозування тенденцій науково-технічного розвитку на довгостроковий та середньостроковий періоди;

— підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації;

¹ Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України. Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 20 березня 2020 року. Велико-Тирново, Болгарія : ACCESS PRESS, 2020. С. 54–63. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf.

² Інноваційна Україна 2020: національна доповідь/ за заг. ред. В. М. Гейця та ін. НАН України. К., 2015. 336 с.

³ Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

— створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя;

— правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання;

— організацію і проведення статистичних спостережень у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

— проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, наукових (науково-технічних) програм і проєктів тощо;

— стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва;

— пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки;

— встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки, входження вітчизняної науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір¹.

Таким чином, одним із основних законодавчо визначених напрямів державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності є забезпечення державою створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграція освіти, науки і виробництва.

Слід погодитися, що підвищення ефективності використання та покращення інформаційного забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури національної економіки доцільно проводити на основі принципу «єдиного вікна» шляхом створення спеціалізованого порталу з інформацією про центри колективного користування обладнанням, коворкінг-центри, проєкти, спрямовані на розвиток науково-технічної культури та освіти суспільства, ідеї, потреби і технології, що створюються в економіці, результати та особливості розвитку інноваційної інфраструктури. Важливе значення для розвитку інноваційної інфраструктури має розвиток та підвищення ефективності використання його фінансового забезпечення, що пов'язано із високим рівнем ризиковості та ресурсомісткості зазначеного процесу, серед основних заходів, реалізація яких забезпечує розвиток та підвищення ефективності використання фінансового забезпечення, виділено:

— розширення інструментів грантової підтримки окремих дослідників, винахідників та їх колективів;

— розвиток державно-приватно-громадянського партнерства;

— диверсифікацію джерел фінансування інноваційної діяльності, зокрема за рахунок залучення коштів приватних іноземних інвесторів та стимулювання розвитку спеціалізованих крауфандингових платформ².

¹ Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

² Бочарова Ю. Г. Розвиток інноваційної інфраструктури національної економіки: дис. ... д-ра екон. наук. Дніпро. 2019. 530 с. URL: https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/D_08_120_0/24899.pdf.

Відповідно до частини 4 статті 48 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» у рамках фінансового забезпечення наукової і науково-технічної діяльності передбачається, що базове фінансування основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, наукових досліджень університетів, академій, інститутів здійснюється для: проведення фундаментальних наукових досліджень; підтримки найважливіших для держави напрямів прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, зокрема в інтересах національної безпеки та оборони; розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності; розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності; збереження та розвитку наукових об'єктів, що становлять національне надбання; підготовки наукових кадрів; розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах та наукового забезпечення виконання завдань і функцій, покладених на відповідні органи виконавчої влади; забезпечення доступу до науково-технічної інформації та наукової літератури на всіх видах носіїв¹. Отже, вказані норми визначають основні засади щодо фінансування інфраструктурного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності. Втім, на практиці виникають проблеми щодо належного рівню фінансового забезпечення провадження наукової і науково-технічної діяльності.

Згідно з частиною 2 статті 3 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV (в редакції від 12.04.2022 р.)²: основними принципами державної інноваційної політики є: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності. Тобто законодавчо встановлюються відправні орієнтири щодо необхідності розвитку інноваційної інфраструктури, втім поза увагою залишається інфраструктура (в тому числі інформаційне) забезпечення інноваційної діяльності, що потребує правової регламентації.

¹ Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

² Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

Разом з тим, необхідно окреслити коло проблем, які гальмують розвиток інноваційної інфраструктури в Україні: недосконале науково-методологічне забезпечення процесів формування інноваційної інфраструктури аграрних підприємств; відсутність системних заходів у діяльності державних органів щодо впровадження інноваційної складової розвитку національної економіки; інноваційна діяльність з боку держави здійснюється без чітко сформульованої стратегії інноваційного розвитку та її науково-технологічної складової, практичного механізму її реалізації, а також через відсутність виваженої та послідовної економічної політики у її зовнішньому та внутрішньому векторах; відсутність сформованої системи основних пріоритетів розвитку наукової сфери та її технологічної складової; апарат державного управління неготовий до предметної діяльності, яка б визначала чітку спрямованість на розвиток економіки інноваційного типу; інноваційна діяльність з боку державних органів управління забезпечується за принципом галузевої направленості та поділу; недостатність системної координації дій щодо розвитку інноваційної діяльності між зацікавленими суб'єктами; відсутність належного обсягу фінансових ресурсів для здійснення наукових досліджень та практичної реалізації розробок інноваційного змісту; незважаючи на вжиті заходи, науково-технологічна та інноваційна складові нашої країни і досі, на превеликий жаль, не стали привабливими сфери для інвестування ні серед вітчизняних, ні серед іноземних підприємців. В певній мірі така ситуація пов'язана із неможливістю держави створити сприятливі умови для стабільного залучення значних фінансових потоків для стимулювання інноваційної діяльності¹.

До того ж, інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу відіграє вирішальне значення у формуванні попиту на відповідні інновації² та, на нашу думку, у загальному процесі підтримання належного рівню функціонування національної інноваційної системи.

Слід погодитись, що актуальність інтенсифікації інформаційного забезпечення в інноваційній діяльності безпосередньо пов'язана з тим, що інноваційний процес починається з ідеї, для зародження якої часто необхідна релевантна інформація. В умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій більш легким є отримання необхідної інформації щодо новинок, які використовуються в інших країнах та іншими організаціями³. Втім це не вирішує існуючих проблем щодо дефіциту на-

¹ Хвчія-Дуве Г. Р. Управління розвитком інноваційної інфраструктури підприємств аграрного сектора економіки України. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2020. 238 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40504/1/dusertatsia%20%D0%A5%D0%B2%D1%96%D1%87%D1%96%D1%8F-%D0%94%D1%83%D0%B2%D0%B5%20%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0.pdf>.

² Гончаренко О. В. Інфраструктурне забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 24. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2014/14.pdf.

³ Моргачов І. В. Інфраструктурне забезпечення регіональних інноваційних процесів : монографія. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3356/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf>.

лежного організаційного, інформаційного, інформаційно-посередницького забезпечення інноваційного процесу.

Метою дослідження є аналіз питань щодо правового забезпечення стратегії інноваційного процесу на основі організації функціонування інноваційної інфраструктури, в тому числі особливостей інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу.

Методологічну основу дослідження складають порівняльно-правовий метод, методи аналізу і синтезу, монографічний (опрацювання актуальних досліджень і публікацій у напрямку правового регулювання інноваційної діяльності), абстрактно-логічний (теоретичне узагальнення та формулювання пропозицій щодо вдосконалення інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу). Крім цього, при прогнозуванні впливу зовнішніх факторів на явища, що є предметом дослідження використовувалася метод моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження складових інноваційного процесу, реалізації механізму трансферу технологій в інноваційному процесі, розбудови інноваційної інфраструктури, активізації інноваційної діяльності та комерціалізації її результатів присвячені наукові дослідження багатьох вчених.

Так, С. В. Глібок¹ розглядав сучасні вимоги щодо розвитку національної інноваційної системи, організаційно-правові форми та функції певних суб'єктів інноваційної діяльності. О. В. Розгон проведений аналіз проблемних питань щодо організаційних форм трансферу технологій в інноваційному процесі². Крім того, О. В. Розгон обґрунтовано концептуальний механізм трансферу технологій, де одним із найважливіших факторів, що найбільше впливають на функціональність, тобто рушійною силою, є потенціал розробки як об'єкта комерціалізації та просування готової до використання технології на профільний на ринок³. Ю. В. Георгієвським досліджувались особливості державного управління національною інноваційною системою України з позиції структурно-функціонального підходу⁴.

До того ж, А. М. Любич⁵ було проведено оцінку діяльності технологічних парків та визначено їх роль у національній інноваційній системі. Втім, проблемам

¹ Глібок С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. 2017. № 4 (20). С. 15–27. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/294/235>.

² Розгон О. В. Організаційні форми трансферу технологій в інноваційному процесі. *Право та інновації*. 2021. №1 (33). С. 14–21. DOI: 10.37772/2518-1718-2021-1(33)-2. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/692/600>.

³ Розгон О. В. Механізм трансферу технологій і його реалізація в інноваційному процесі. *Право та інновації*. 2022. № 1 (37). С. 22–30. DOI: 10.37772/2518-1718-2022-1(37)-3. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/813/638>.

⁴ Георгієвський Ю. В. Органи управління національною інноваційною системою України: структурно-функціональний аналіз. *Публічне право*. 2019. №2 (34). С. 42–51. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=88:pp-2019-34-05&catid=90&Itemid=483&lang=uk.

⁵ Любич А. М. Оцінка технологічних парків: правовий аспект та їх роль у національній інноваційній системі. *Право та інновації*. 2018. №4 (24). С. 14–19. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/434/377>.

інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу приділено недостатньо уваги що актуалізує обрану тематику наукового дослідження.

Зміст дослідження. Розглядаючи проблеми щодо правового забезпечення стратегії інноваційного процесу, слід визначити, що інноваційна інфраструктура як базова складова інноваційної економіки виступає її головним інструментом і механізмом, що здатний піднести економіку країни на високій рівень розвитку, забезпечити тісне зближення наукового, освітнього, виробничого потенціалу, вирівнювання науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіонів: створити умови інноваційної активності у виробничій сфері; суттєво скоротити тривалість інноваційного циклу; активізувати малий бізнес у сфері малого підприємництва; оптимізувати взаємодію суб'єктів науково-технологічної й інноваційної діяльності на основі урізноманітнення організаційно-економічних та організаційно-правових форм взаємодії суб'єктів інноваційного процесу¹.

Таким чином, інноваційна інфраструктура виступає основоположною компонентою інноваційної економіки та реалізації інноваційного потенціалу, до того ж розвинена інноваційна інфраструктура характеризується²:

— поширеністю в усіх регіонах, що надає змогу виконувати на місцях завдання функціонально повного інноваційного циклу: від розробки інноваційної пропозиції, маркетингу і техніко-економічного обґрунтування до впровадження та комерціалізації новацій;

— універсальністю та гнучкістю, що сприяє реалізації інновацій у будь-якій сфері діяльності та адаптації до швидких змін у розвитку як науки і техніки, так і ринкового середовища;

— інформаційною, кадровою та фінансовою забезпеченістю усіх ланок інноваційної діяльності;

— конструктивністю, що забезпечує досягнення оптимального остаточного результату.

Доцільно визначено, що архітектура інноваційної інфраструктури включає всі підприємства, організації, установи, об'єкти, які забезпечують інноваційний розвиток, важливою складовою архітектури інноваційної інфраструктури є спеціалізовані установи інноваційної інфраструктури, до яких найчастіше відносять: бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, інноваційні центри, паркові структури. Усі спеціальні установи інноваційної інфраструктури є мережевими утвореннями, які можуть утворюватися та функціонувати або у вигляді зірки (непаркові структури) або у вигляді дерева (паркові структури), елементи інноваційної інфраструктури

¹ Комеліна О. В. Стратегія трансформації інноваційно-інвестиційного простору України: теорія, методологія і практика: монографія. К.: ТОВ «ДКС центр», 2010. 438 с. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=-MGYIRsAAAAJ&citation_for_view=-MGYIRsAAAAJ:KlAtU1dfN6UC.

² Кухта П. В. Інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. №3. 2014. С. 58–65. С. 59. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2014/12.pdf.

можуть бути класифіковані за: призначенням, територіальною ознакою, формою власності, рівнем прибутковості, рівнем спеціалізації, сферою фокусування уваги, рівнем залежності від інших елементів інноваційної інфраструктури, видами інноваційних інфраструктур є: глобальна, макрорівня, мезорівня, мікрорівня (просто-риво-територіальна ознака); ефективна, неефективна (рівень ефективності); збалансована, незбалансована (структура); інтегрована, не інтегрована (ступінь інтеграції, залежності), інноваційна інфраструктура, створення якої планується; інноваційна інфраструктура, що створюється; інноваційна інфраструктура, що експлуатується; інноваційна інфраструктура, що знаходиться на етапі оптимізації (стадія життєвого циклу, розвитку)¹.

Якщо звернутися до документів стратегічного планування в інноваційній сфері, варто зазначити, що Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р, серед основних бар'єрів для розвитку інновацій в Україні регламентує наступні: недосконалість інституцій, зокрема політичного, регуляторного та бізнес-середовища; слабо розвинута інфраструктура, у тому числі інноваційна. Крім того, визначається, що сучасна українська держава має дуже обмежену фінансову та інституційну спроможність, відтак наявні ресурси і потенціал доцільно зосередити на підтримці наукових досліджень, які є однією з основ інноваційного потенціалу, та створенні ефективної інфраструктури, яка сприятиме перетворенню результатів досліджень у продукт, придатний до комерціалізації².

Результативність розвитку інноваційної інфраструктури залежить від ефективності взаємозв'язку та взаємодії усіх ланок інноваційного процесу (освіта – наукова діяльність та науково-технічна робота – виробнича галузь– сфера споживання), для який мають бути характерними певні властивості:

а) регіональна поширеність, що сприятиме реалізації на місцях завдань повного інноваційного та функціонального напрямків: від початкової стадії із розробки інноваційної новинки, її виробничої пропозиції та розробки маркетингової політики до техніко-економічного обґрунтування щодо впровадження новації у серійне виробництво та подальшої комерціалізації проекту;

б) універсальна адаптивність та ринкова гнучкість, здатні забезпечити успішну реалізацію інновацій у будь-якій сфері діяльності та сприятимуть швидким змінам у науково-технологічному розвитку ринкового середовища; фінансова, кадрова та інформаційна забезпеченість усіх виробничих ланок та складових діяльності інноваційного типу, що в поєднанні із конструктивністю здатні забезпечити досягнення остаточного результату оптимального змісту.

¹ Бочарова Ю. Г. Архітектура та атрибути інноваційної інфраструктури. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 2 (84). С. 62–66. С. 64. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-2\(84\)-62-66](https://doi.org/10.26642/jen-2018-2(84)-62-66). URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/136975>.

² Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

Отже, повертаючись до питання організації функціонування інноваційної інфраструктури варто визначити основоположні складові (підсистеми) національної інноваційної системи.

Так, на підставі аналізу наукових джерел та відповідних нормативно-правових актів України С. В. Глібка¹ виділяє наступні підсистеми національної інноваційної системи:

1. Підсистема генерації знань та освіти (яка розуміється як сукупність організацій, що виконують фундаментальні дослідження й розробки, а також прикладні дослідження).

2. Підсистема виробництва продукції та послуг, що охоплює насамперед виробництво наукомісткої продукції, що здійснюється як великими корпораціями, так і малими та середніми підприємствами, що працюють у сфері наукомісткого бізнесу.

3. Підсистема інноваційної інфраструктури.

Згідно з нормами ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV (в редакції від 12.04.2022 р.)², інноваційна інфраструктура регламентована як сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

Тобто, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», чітко не визначається перелік учасників інноваційної інфраструктури, а тільки надається перелік їх функцій. Напроти, у не спеціальному по відношенню до регулювання інноваційної діяльності Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» містяться складові інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва³. Так, до об'єктів (доцільніше застосовувати «суб'єкт») інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва належать бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації⁴. На підставі функціонального призначення інноваційна інфраструктура містить такі елементи: бізнес-інноваційні, телекомунікаційні й торгові мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, консалтингові фірми,

¹ Правове забезпечення Національної інноваційної системи у сучасних умовах: монографія / [С. В. Глібка, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. 360 с. С. 21.

² Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV (в редакції від 12.04.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

³ Правове забезпечення Національної інноваційної системи у сучасних умовах: монографія / [С. В. Глібка, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. 360 с. С. 21.

⁴ Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI (в редакції від 17.06.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.

фінансові структури тощо. Можна погодитися з тим, що головне призначення інноваційної інфраструктури полягає в підтримці, сприянні, а також ресурсному та організаційному забезпеченні інноваційного процесу (фінансово-кредитному, матеріально-технічному, інформаційному, кадровому)¹.

4. Підсистема «Національна мережа трансферу технологій».

5. Територіальні (регіональні) підсистеми. При чому доступ до інноваційних структур та участь у національній інноваційній системі можливий виключно при належному забезпеченні діяльності регіональних структур та правового регулювання компетенції суб'єктів національної інноваційної системи на регіональному рівні.

6. Підсистема інформаційно-комунікативних технологій, складовою якої необхідно також вважати сукупність елементів інформаційної інфраструктури, яка відноситься і до підсистеми «інноваційна інфраструктура».

Відносно структурної побудови національної інноваційної системи та взаємодії її складових (підсистем) слід визначити наступне.

Згідно із ч. 1 ст. 49 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» Національний фонд досліджень України утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах його повноважень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Відповідно до законодавчо визначених повноважень Національного фонду досліджень (п. 7 Положення про Національний фонд досліджень України)², основними є: стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень; реалізація державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; розвиток національного дослідницького простору та його інтеграцію до світового дослідницького простору; розбудова дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграція до

¹ Правове регулювання інноваційних відносин: монографія/ кол. авторів С. М. Прилипка, А. П. Гетьман, Ю. Є. Атаманова та ін. Харків: Юрайт, 2013. 688 с. С. 131. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/de3b57c8-9b21-4892-ab51-0ce5b6976d27/content>.

² Положення про Національний фонд досліджень України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF#Text>.

світової дослідницької інфраструктури; сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та представниками реального сектора економіки і сфери послуг та міжнародному обміну інформацією та вченими; сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової і науково-технічної діяльності; сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом центральних органів виконавчої влади або інших замовників за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів; популяризація наукової і науково-технічної діяльності.

Разом з цим основними завданнями Національного фонду досліджень відповідно до п. 8 зазначеного положення є: надання грантової підтримки у вигляді індивідуальних, колективних та інституційних грантів (на виконання наукових досліджень і розробок; розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня; розвиток наукової співпраці, у тому числі наукової мобільності, організації, проведення та участі у конференціях, симпозиумах, спільних дослідженнях університетів та наукових установ тощо; наукове стажування наукових працівників, аспірантів і докторантів, зокрема за кордоном; створення, функціонування та розвиток дослідницької інфраструктури; трансфер знань та їх поширення; підтримку проектів молодих вчених; підтримку діяльності, спрямованої на залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності; популяризацію науки тощо); забезпечення фінансування згідно з укладеними договорами з переможцями конкурсів та здійснення контролю за їх виконанням; прийняття участі у міжнародному науково-технічному співробітництві відповідно до законодавства, зокрема у міжнародних двосторонніх та багатосторонніх міждержавних наукових програмах; налагодження наукових контактів і розповсюдження інформації про наукові дослідження в Україні та за кордоном; здійснення фінансової підтримки наукової і науково-технічної діяльності державних ключових лабораторій на конкурсних засадах; проведення наукових заходів, у тому числі міжнародних; проведення оцінки якості та результативності реалізації підтриманих ним проектів; створення і підтримка бази даних наукових розробок та досліджень, що ним фінансувалися.

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.2022 р. № 2842-IX¹ щодо функціонування Національного фонду досліджень, у положеннях Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» мали місце законодавчі неузгодженості відносно провадження діяльності Національного фонду досліджень України, зокрема щодо забезпечення функціонування всіх напрямів грантової підтримки Національного фонду досліджень України, забезпечення ефективної участі Фонду у міжнародному науково-технічному співробітництві та незалежної наукової і науково-технічної експертизи проектів, також виникала потреба в удосконаленні процесу відбору,

¹ Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо Національного фонду досліджень України: Закон України від 13.12.2022 № 2842-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2842-IX#Text>.

наповнення вакансій членів наукової ради Національного фонду досліджень України, що має підвищену актуальність в умовах воєнного стану.

Прийняття зазначеного Закону України від 13.12.2022 р. № 2842-IX сприяло усуненню законодавчих неузгодженостей, що мали місце у положеннях Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» стосовно удосконалення процесу функціонування та ефективної діяльності Національного фонду досліджень України. Втім, на даний час, незважаючи на внесення зазначених конструктивних змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національний фонд досліджень України» від 4 липня 2018 р. № 528¹, якою затверджене Положення про Національний фонд досліджень України є чинною у редакції від 21.11.2020 р., тобто без урахування зазначених змін.

До того ж варто визначити, що наразі існує нагальна проблема щодо необхідності забезпечення системи розвитку малих підприємств і стартапів і розвитку інноваційної інфраструктури взагалі (щодо технологічних, інноваційних, венчурних фондів), зокрема щодо правового регулювання інтеграції наукових установ в рамках науково-технологічного комплексу, який є формою організації наукових досліджень, таке об'єднання сприяє ефективному розвитку кожного із суб'єктів в його традиційних напрямках, крім того, шляхом тісної кооперації суб'єктів, яка спирається на єдину інфраструктуру та матеріально-технічну базу, дозволяє проводити міждисциплінарні дослідження і розробки на світовому рівні².

Так, слід визначити що у сучасних умовах актуальним є внесення відповідних змін до чинного національного законодавства, спрямованих на підвищення ефективності наукових досліджень і приведення законодавчої бази наукової і науково-технічної діяльності у відповідність до світових стандартів та побудову зв'язку «освіта-наука-виробництво», зокрема внесення змін до Господарського кодексу України, Законів України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу», «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Отже, необхідне нормативно-правове закріплення порядку створення об'єднань суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності у формі науково-технічних (технологічних) комплексів або інших типів об'єднань із визначенням правового статусу таких об'єднань, мети їх діяльності та порядку створення. Створення таких суб'єктів у формі юридичних осіб не суперечить положенням Господарського кодексу України, Бюджетного кодексу України, Законам України «Про наукову та науково-технічну ді-

¹ Положення про Національний фонд досліджень України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF#Text>.

² Семиноженко В. П. Науково-технологічний комплекс як ефективна форма організації наукових досліджень (досвід НТК «Інститут монокристалів», 2003—2012 рр.). *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 9. К.: Академперіодика, 2014. С. 51—62. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/122983>.

яльність», Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» та іншим нормативно-правовим актам. Порядок створення об'єднань суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності відповідає положенням чинного законодавства та статуту Національної академії наук України. Так, відповідно до норм ст. 3 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» від 07.02.2002 р. № 3065-III (в редакції від 01.02.2020 р.)¹ Національна академія наук України створює, реорганізовує, ліквідує організації, що перебувають у віданні Національної академії наук України, виступає засновником підприємств із змішаною формою власності, дає дозвіл організаціям, що віднесені до відання Національної академії наук України, на створення підприємств, до статутних фондів яких передаються належні їм майнові права. Відповідно до ст. 4 цього Закону Національні галузеві академії наук України за погодженням з Кабінетом Міністрів України створюють, реорганізовують, ліквідувають організації, що перебувають у їх віданні, виступають засновниками підприємств із змішаною формою власності, надають дозвіл організаціям, що віднесені до їх відання, на створення підприємств, до статутних фондів яких передаються належні їм майнові права.

Таким чином, доцільна законодавча регламентація належного порядку створення об'єднань суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності та відповідне визначення у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» терміну «науково-технічного (технологічного) комплексу» як окремої юридичної особи та бюджетної установи та переліку юридичних осіб, які можуть входити до складу науково-технічного (технологічного) комплексу. Чітке визначення переліку таких організацій є необхідним для встановлення порядку створення науково-технічного (технологічного) комплексу. До того ж необхідно врегулювати питання щодо порядку управління науково-технічним (технологічним) комплексом, порядку формування керівних органів та призначення посадових осіб об'єднань суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності тощо. Отже, можна зробити висновок, що удосконалення законодавства у сфері правового регулювання функціонування науково-технічного (технологічного) комплексу шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів є актуальним, не суперечить положенням чинного законодавства та сприятиме підвищенню ефективності функціонування суб'єктів наукової діяльності в Україні².

¹ Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон України від 07.02.2002 р. № 3065-III (в редакції від 01.02.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3065-14#Text>.

² Глібка С. В. До питання удосконалення законодавства у сфері правового регулювання функціонування науково-технічного (технологічного) комплексу. Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України: *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0* : за матеріалами II Круглого столу (м. Харків, 29 квітня 2022 року) / за ред. С. В. Глібка. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2022. С. 42–50. URL: <https://ndipzir.org.ua/aktualni-problemi-gospodarskoi-diyalnosti-v-umovah-rozbudovi-ekonomiki-industrii-4-0>.

Крім того, слід зазначити, що прикладом успішного функціонування науково-технологічного комплексу є «Інститут монокристалів»¹, який є кластером наукових колективів у тісній співпраці із виробничими підприємствами, таке об'єднання сприяє ефективному розвитку кожного із суб'єктів в його традиційних напрямках, крім того, шляхом тісної кооперації суб'єктів, яка спирається на єдину інфраструктуру та матеріально-технічну базу, дозволяє проводити міждисциплінарні дослідження і розробки на світовому рівні. Інтеграція наукових установ в рамках науково-технологічного комплексу дозволяє їм брати участь у великих наукових і науково-технічних проектах в якості активних учасників, а залучення держпідприємств дає можливість впровадження результатів наукових досліджень своїх суб'єктів у реальній економіці. Успішний розвиток кожного суб'єкту окремо, і науково-технологічного комплексу в цілому, робить такі об'єднання привабливими для молодих вчених, а це означає збереження ризикостійкості поколінь наукових шкіл, водночас, важливою складовою успішного розвитку наукової установи має бути аналітична та науково-експертна діяльність, що реалізується через надання науково-технічних послуг стороннім організаціям, в першу чергу підприємствам України, які науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» надає наряду із виробництвом високотехнологічної наукоємної продукції, що складає значний внесок у реальний сектор економіки².

Як зазначалося раніше, підсистема виробництва продукції та послуг охоплює насамперед виробництво наукомісткої продукції, що здійснюється як великими корпораціями, так і малими та середніми підприємствами, що працюють у сфері наукомісткого бізнесу. Правильно відмічено, що особливості законодавства України є опосередковане регулювання підтримки експорту високотехнологічної продукції. Складовими розвитку високотехнологічної галузі визначено наявність господарського режиму, розвитку освіти, розвитку інновацій та ІКТ інфраструктури³.

Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання фінансової підтримки на створення високотехнологічних виробництв за участю закладів вищої освіти та наукових установ на умовах співфінансування»⁴ має на меті визначення умов, критеріїв та механізму проведення Міністерством освіти

¹ Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» Національної академії наук України. Офіційний сайт. URL: <https://www.isc.kh.ua/>.

² Семиноженко В. П. Науково-технологічний комплекс як ефективна форма організації наукових досліджень (досвід НТК «Інститут монокристалів», 2003–2012 рр.). *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 9. К.: Академперіодика, 2014. С. 51–62. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/122983>.

³ Матюшенко І. Ю., Глібоко С. В., Пасмор М. С. Практичні аспекти визначення високотехнологічних галузей і продукції в Україні. *Соціальна економіка*. Випуск 55. 2018. С. 37–49.

⁴ Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання фінансової підтримки на створення високотехнологічних виробництв за участю закладів вищої освіти та наукових установ на умовах співфінансування». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-propounye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kmu-pro-zatverdzhennya-poryadku-nadannya-finansovoyi-pidtrimki-na-stvorennya-visokotekhnologichnih-virobnictv-zachastyu-zakladiv-vishoyi-osviti-ta-naukovih-ustanov-na-umovah-spivfinansuvannya>.

і науки України конкурсного відбору з метою надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання на створення високотехнологічних виробництв за участю закладів вищої освіти та наукових установ у формі грантів на умовах співфінансування. Проект акта розроблено на виконання пункту 20 Плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 року № 1687-р¹, що передбачає створення виробництва за участі наукових установ або закладів вищої освіти спільно з промисловими підприємствами, що належать до високотехнологічного сектору промисловості.

Доцільність прийняття проекту акта обумовлена необхідністю системних зрушень у сфері інноваційної діяльності, що повинні бути спрямовані на створення умов для розвитку інноваційної екосистеми, поєднання наукового та промислового потенціалу, активізацію міжнародної співпраці у сфері інноваційної діяльності, забезпечення трансферу технологій і комерціалізації наукових результатів, збільшення обсягу інноваційної продукції та реалізації продукції з високою прибутковістю. Разом з тим, окремі норми вказаного проекту потребують доопрацювання. Перш за все, слід зазначити, що проект Порядку не містить визначення поняття «високотехнологічне виробництво» чи будь-якої бланкетної норми із зазначенням відповідного нормативно-правового акту, яким передбачене таке визначення, вказане поняття є вкрай важливим як для розуміння сфери правового регулювання даного проекту акта, так і для оцінювання відповідності критерію високотехнологічності виробництва, запропонованих проектів отримувачами грантів. Крім того, пунктом 6 проекту Порядку визначено перелік напрямків високотехнологічного виробництва, проекти за якими приймаються до участі у конкурсі, в зв'язку з чим варто зауважити, що в Україні відсутній офіційно затверджений чи унормований перелік високотехнологічних виробництв, галузей чи високотехнологічної продукції. В даному аспекті доцільним є перейняття міжнародного досвіду та визначення зазначених вище напрямків високотехнологічного виробництва, враховуючи сформовані міжнародні переліки. Водночас, відповідно п. 8 проекту акта одним з основних принципів з організації та проведення конкурсу є його прозорість, втім, в процесі оцінювання поданих заявок, а також перевірки відповідного договору, укладеного з отримувачем гранту підлягають залученню велика кількість посадових осіб, які не мають відповідного доступу до державної таємниці. Вказане, відповідно, створює ризики порушення законодавства в сфері державної таємниці².

¹ План заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 року № 1687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1687-2021-%D1%80#Text>.

² Чубенко В. А. Деякі питання правового регулювання підтримки високотехнологічного виробництва в Україні. Міжнародна науково-практична конференція «Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції»: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та

Повертаючись до розгляду структурної побудови підсистеми інноваційної інфраструктури слід визначити, що за функціональним місцем в інноваційному процесі з участю закладів вищої освіти або наукових установ наукові парки є найбільш відповідною структурою для підтримки інноваційної діяльності та виконання завдань з комерціалізації наукових результатів¹. У той же час мета створення та функції наукових парків у статтях 3, 4 Закону України «Про наукові парки» від 25.06.2009 р. № 1563-VI (в редакції від 12.04.2022 р.)² в сучасних умовах обмежують розвиток самих наукових парків та їх наукової, науково-технічної діяльності.

Згідно з нормами ст. 1 Закону України «Про наукові парки»: науковий парк – юридична особа, що створюється у формі господарського товариства, яке повинно мати у складі учасників не менше одного закладу вищої освіти та/або наукової установи. Відповідно до ст. 3 зазначеного Закону: науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у закладі вищої освіти та/або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для створення та комерціалізації результатів науково-технічної діяльності і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Отже, створення нових інноваційних суб'єктів, зокрема, наукових парків є одним із сучасних шляхів підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу в Україні. Створення наукових парків є інноваційним кроком для розвитку науки й дієвим засобом забезпечення належного фінансування закладів вищої освіти та наукових установ, поряд із цим чинне законодавство, яким безпосередньо урегульовано порядок створення та діяльність наукових парків тощо, потребує системного опрацювання й подальшого удосконалення³.

Доцільно визначити, що чинне законодавство, яким безпосередньо урегульовано порядок функціонування наукових парків, потребує удосконалення. Так, щодо управління науковим парком, важливим є закріплення в Законі України «Про наукові парки» положення про необхідність створення прозорої системи корпоративного управління науковими парками, разом із цим, щодо визначення місця наукових парків у регіональних економічних системах або регіональних інноваційних інфраструктурах, то в Законі України «Про наукові парки» необхідно визначити місце наукових парків не тільки як об'єктів державної підтримки, але і як інфраструктурних суб'єктів національних установ (09 листопада 2022 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. 216 с. 198–201. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/conf_09.11.2022.pdf.

¹ Глібо С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи *Право та інновації*. 2017. № 4 (20). С. 15–27. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/294/235>.

² Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 р. № 1563-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>.

³ Токарева К. О., Глібо С. В. Наукові парки та особливості їх фінансового забезпечення. Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 року) / редкол. С. В. Глібо, А. М. Любич, О. Ю. Палант. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. 186 с. С. 19–24.

нальної інноваційної системи, які беруть участь у відповідних механізмах підтримки та розвитку інноваційної діяльності. До того ж, на місцевому рівні необхідно передбачити можливість поєднання в наукових парках функцій інших суб'єктів інфраструктури і використання такого системного підходу насамперед при формуванні регіональних програм підтримки інноваційної діяльності та регіональних інноваційних систем, передбачивши обов'язкову участь наукових парків у таких процесах¹.

Особливої уваги також заслуговує розгляд питань щодо належного міжнародного співробітництва й кооперації наукових, освітніх та бізнес сфер. Так, інноваційні платформи, покликані налагодити мережеві зв'язки між різноманітними зацікавленими сторонами, спрощують розв'язання комплексних проблем та досягнення спільних цілей завдяки комплексній синергійній співпраці та виконують ряд важливих функцій, а саме: по-перше, вони сприяють розумінню та діалогу між зацікавленими сторонами та забезпечують їм простір для створення взаємної довіри та спільного бачення; по-друге, дають змогу партнерам визначити вузькі місця, які перешкоджають інноваціям, і розробити рішення, які виходять за межі того, що можуть досягти окремі особи; по-третє, інноваційні платформи створюють можливість для проведення досліджень, які керуються попитом; можливість активного поширення результатів досліджень; здатність виявляти критичні питання для дослідження; по-четверте, покращуючи ідеї, комунікацію, навчання та зв'язки з новими людьми, інноваційні платформи допомагають членам прояснити свої ролі, адаптуватися до непередбачених змін і самоорганізуватися. Окрім того, окремі види інноваційних платформ виконують додаткові функції: платформи соціальних інновацій пропонують нові ідеї, які задовольняють соціальні потреби, створюють соціальні стосунки та створюють нові види співпраці; рекламні платформи створюють мотивацію та відчуття причетності до рішень, які вони розробляють; платформи краудсорсингу пропонують ефективний спосіб збирання й висвітлення ідей та рішення від широкого кола осіб (співробітників, клієнтів і партнерів та ін.) тощо².

Тобто інноваційні платформи займають важливе місце у структурі національної інноваційної системи та фактично мають статус інфраструктурних суб'єктів національної інноваційної системи, які беруть участь у відповідних механізмах підтримки та розвитку інноваційної діяльності.

Слід зауважити, що Міністерство освіти і науки України нещодавно запустило новітню платформу «Science & business» («Наука та бізнес»)³, яка є новим онлайн-майданчиком комунікації та ефективної взаємодії представників бізнесу та наукової спільноти для реалізації власного потенціалу і комерціалізації результатів наукового пошуку. Метою функціонування зазначеної платформи є покращення умов для

¹ Глібок С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. 2017. № 4 (20). С. 15–27. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/294/235>.

² Innovation Platform – Definition, Types, Benefits, and Examples. ALCOR Fund. URL: <https://alcorfund.com/insight/innovation-platform-definition-types-benefits-and-examples/>.

³ Science & business. URL: <https://s2b.nauka.gov.ua/>.

впровадження Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ключову роль у цьому відіграє співпраця з Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції, який узгоджує заходи, спрямовані на зближення з Європейським Союзом.

Головними завданнями платформи «Science & business» є: надання науковцям можливості щодо запропонування (презентації) свого наукового продукту або інноваційної розробки; надання можливості представникам бізнесу розмістити запити щодо затребуваних наукових продуктів та інновацій; забезпечення пошуку партнерів для виконання спільних проєктів та замовлення науково-технічної експертизи. За допомогою функціонування платформи надається доступ до баз даних наукових розробок і актуальних потреб бізнесу; доступ до інформаційної та консультаційної підтримки для науковців і бізнесу; здійснюється спрощений пошук партнерів для реалізації спільних проєктів як серед науковців, так і серед представників бізнесу; забезпечується перехід процесу комунікації в онлайн режим та популяризація науки, інновацій і бізнесу, орієнтованого на високотехнологічні ринки. Науковці (працівники університетів, наукових установ) за допомогою реалізації функцій платформи отримують перспективні можливості щодо комерціалізації наукових результатів; впровадження інноваційної продукції; пошуку партнерів; отримання доступу до дослідницької та інноваційної інфраструктури; залучення інвестицій; отримання доходу від передачі прав на використання інтелектуальної власності. Для бізнесу користування послугами платформи відкриває перспективи щодо скорочення витрат на дослідження на ранніх етапах; доступу до провідних рішень (інженерних, наукових тощо) в певних сферах; посилення конкурентоспроможності шляхом виготовлення високотехнологічної продукції; залучення інвестицій.

Ще одним прикладом функціонування інноваційних платформ є впровадження Платформи Розвитку інновацій¹, першої в Україні агенції з інкубації та реалізації інноваційних проєктів у сфері оборонних технологій.

Основною метою діяльності цієї платформи визначено: створення інноваційно-інвестиційної інфраструктури, що сприяє технологічному прогресу України; забезпечення вітчизняних збройних сил новітніми вискоєфективними засобами оборони та захисту; підвищення конкурентоспроможності продукції оборонно-промислового комплексу України на міжнародних ринках. Серед ключових завдань функціонування Платформи регламентовані наступні: об'єднання провідних науковців та дослідників з метою розробки інноваційних проєктів в оборонній сфері; залучення інвестиції та забезпечення фінансування наукових, дослідницьких та конструкторських робіт; створення серійного виробництва високотехнологічної продукції в Україні та забезпечення її комплексного маркетингу.

До того ж слід відмітити діяльність Платформи Відкритих інновацій², яка допомагає стартапам та організаціям створювати, розробляти та комерціалізувати успіш-

¹ Платформа Розвитку інновацій. URL: <https://ukrinnovate.com/ua/about-us/>.

² OIP. URL: <http://technology.ukrintei.ua/index.php/global-innovation-index-2022/>.

ні технології та розробки. Різні інструменти та підходи у комплексі керуватимуть та підтримуватимуть усіх учасників процесу комерціалізації під час дослідження, ідеї, запуску та популяризації проекту. Платформа Відкритих Інновацій – це новий вид інструментів для бізнесу та стратегій, що дозволяє керівникам організацій та підприємств, інноваційним командам та стартап-проектам розуміти та створювати нові важелі та моделі цифрового зростання своєї справи. Напрямами діяльності зазначеної інноваційної платформи є: зменшення розриву між стадіями інноваційного процесу; посилення координації дій і зусиль різних підприємств за підтримки інноваційної діяльності; збільшення підтримки інноваційних проектів в частині консалтингу, фандрайзингу, інжинірингових послуг; зміцнення мотивації учасників технологічного процесу до участі в інноваційній діяльності; створення системи повноцінного управління результатами інтелектуальної діяльності, реалізованої в даний час у вигляді захисту і підтримки об'єктів інтелектуальної власності; завершення розробки організаційно-економічних механізмів взаємодії учасників технологічного процесу з малими інноваційними компаніями; зростання кількості контактів з великим бізнесом, державними структурами, венчурними та іншими фондами підтримки інноваційної діяльності, технопарковими структурами, іншими потенційними споживачами і замовниками розробок. При цьому, основними цілями функціонування Платформи Відкритих Інновацій є: розвиток науково-технічних та інноваційних стратегічних та інформаційних технологій для забезпечення стійкого розвитку економіки, наукової сфери, бізнесу та інших сфер діяльності України; стимулювання інноваційного зростання наукового потенціалу України, розширення науково-виробничої кооперації та формування ефективних партнерств, підтримка науково-технологічної діяльності і процесів модернізації наукових сфер діяльності окремих підприємств, що використовують інноваційні технології; удосконалення нормативно-правового регулювання в області інноваційних технологій; об'єднання зусиль представників бізнесу, науки, держави та громадян, зацікавлених в організації суспільної діяльності зі створення перспективних комерційних технологій, нових продуктів та послуг, за рахунок використання інноваційних технологій; залучення додаткових суспільних, корпоративних та приватних фінансових і матеріальних ресурсів з метою проведення необхідних досліджень і розробок.

Основними завданнями інноваційної платформи є: забезпечення проведення науково-дослідних робіт та науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; здійснення технологічної модернізації; сприяння підвищенню ефективності існуючих механізмів обміну науково-технічною інформацією у науковому просторі України і світу.

Отже, головною метою створення та функціонування інноваційних платформ є підвищення ефективності взаємодії певних суб'єктів наукової, науково-технічної, інноваційної та підприємницької діяльності (суб'єктів інноваційної інфраструктури) щодо реалізації наукових розробок та інноваційних проектів, підтримки втілення ідей стартапів та забезпечення їх розповсюдження на національному та закордонних ринках.

Доречно визначити, що у якості спроби реалізації мети щодо створення умов для розвитку національної інноваційної системи шляхом розширення мережі елементів інфраструктури, активного залучення науковців, поєднання наукового та промислового потенціалу, забезпечення трансферу технологій і комерціалізації наукових результатів, збільшення обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, а також реалізації продукції з високою прибутковістю, Міністерством освіти і науки України було запропоновано експериментальний проєкт зі створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа-інкубатор-акселератор. Відповідний проєкт постанови Кабінету Міністрів України та документи до нього були розміщені для громадського обговорення на офіційному сайті Міністерства освіти і науки 04.04.2022 р. (зокрема, проєкт Постанови Кабінету Міністрів України Про реалізацію експериментального проєкту із створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор та проєкт Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор).

Стартап-школа-бізнес-інкубатор-акселератор згідно положень проєкту Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ стартап-школа—інкубатор—акселератор визначений як структурний підрозділ закладу вищої освіти, наукової установи, який утворюється на базі інфраструктури закладів вищої освіти та наукових установ з метою надання послуг, що надаються стартап-школою, бізнес-інкубатором та бізнес-акселератором, зокрема фінансових, консультаційних, маркетингових, інформаційно-комунікативних, юридичних, освітніх та інших послуг, спрямованих на розвиток стартапів, стимулювання створення, впровадження інноваційної продукції, реалізацію інновацій. Разом з цим, основними функціями стартап-школи-бізнес-інкубатора-акселератора регламентовані: 1) просвітницька діяльність, надання освітніх і консультаційних послуг шляхом: надання освітньої та консультаційної підтримки студентам, науковим та науково-педагогічним працівникам, які здійснюють наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність; надання технічних, консультаційних, бухгалтерських, юридичних та інших послуг щодо створення інноваційної продукції, реалізації інноваційних проєктів, використання інновацій; надання інформаційної підтримки щодо розвитку бізнесу, супроводу та відстеження прогресу стартапів та інших суб'єктів інноваційної діяльності; 2) підтримка та розвиток стартапів шляхом: пошуку стартапів та механізмів підтримки їх розвитку; надання комплексу рішень для стартапів та інших суб'єктів інноваційної діяльності, спрямованих на дослідження і тестування інноваційної продукції, ринку чи цільової аудиторії; розроблення бізнес-моделей стартапів та інших суб'єктів інноваційної діяльності, надання консультацій щодо їх покращення; розроблення інвестиційної стратегії для стартапів та інших суб'єктів інноваційної діяльності, пошуку інвесторів; сприяння в розробці життєздатної бізнес-моделі і здійснення перших продажів інноваційної продукції; розроблення маркетингової стратегії та підготовки документації для інвесторів і партнерів; на-

дання необхідної інфраструктури (офісна техніка, офісні приміщення, виробничі площі); іншої діяльності, не забороненої законодавством; 3) координація спільних дій інноваторів, об'єднання та співпраця суб'єктів інноваційної діяльності шляхом: сприяння налагодженню бізнес-зв'язків між суб'єктами інноваційної діяльності; забезпечення взаємодії з іншими закладами вищої освіти, науковими установами на базі яких створено мережу стартап-школа-бізнесінкубатор-акселератор¹.

Разом з цим, слід зазначити, що для ефективного функціонування запропонованих змін в вищезазначених проектах необхідно²:

1. Скоригувати строки реалізації експериментального проекту Постанови та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа-інкубатор-акселератор.

2. Чітко визначити на рівні закону у запропонованому проекті Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор термінологію, зокрема, бізнес-акселератор, бізнес-інкубатор, інноваційний бізнес-інкубатор, стартап, інновація, стартап-школа, інноватори.

3. Зазначити у запропонованому пункті проекту Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор яким саме студентам надається інформаційно-консультаційна підтримка у стартап-школі. Крім того відмітити на комерційній чи некомерційній основі надаються ці послуги.

4. Викласти у встановлених пунктах проекту Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор особливості забезпечення трансферу (комерціалізації) науково-технічних розробок і технологій тому, що це є одним із завдань мережі стартап-школа-бізнес-інкубатор-акселератор. Зазначити які саме частини загальної програми проходять інноватори, що вказані у переліку як функції стартап-школи-бізнес-інкубатора-акселератора. Встановити спрямування інкубаторів/спартапів та особливості інноваційних проектів, якими опікується мережа, відповідно не зрозуміло які бізнес-інкубатори/бізнес-акселератори будуть підтримувати. Відмітити на якій строк розрахована програма підтримки для інноваторів (місяців/років), яку

¹ Проект Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор. Офіційний сайт Міністерства науки і освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-proyekt-zi-stvorenniya-merezhi-startap-shkola-inkubator-akselerator-zadlya-vidnovlennya-ta-rozvitku-innovacijnoyi-ekosistemi>.

² Глібо С. В., Розгон О. В., Кохан В. П., Подрез-Ряполова І. В., Завадська А. Т. Щодо обговорення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор». *Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0* : зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 29 квітня 2022 року) / за ред. О. О. Дмитрик, К. О. Токаревої. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2022. 231 с. С. 50–75. URL: http://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2022/11/conf_29.04.22.pdf.

умовно можна поділити на 3 частини: Програма Startup Pre-Incubator; Програма Startup Incubator; Програма налагодження бізнес-зв'язків Startup Incubator.

5. Скоригувати та можливо доповнити рамкові Програми за якими буде надаватися фінансова підтримка на створення та забезпечення функціонування стартап-школи-бізнес-інкубатора-акселератора. Оскільки наразі Конкурс у Рамковій програмі ЄС з наукових досліджень та інновацій «Horizon 2020» призує учасників на етапі проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення безпеки залучених експертів. Але в уряді розпочали процедурні кроки для приєднання України до програми ЄС з досліджень та інновацій Horizon Europe, яка буде діяти протягом 2021–2027 років та «EUREKA».

6. Узгодити положення проекту Постанови Кабінету Міністрів України Про реалізацію експериментального проекту із створення на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор та проекту Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор між собою та окремо положення кожного нормативного акту (шляхом усунення внутрішніх неузгодженостей тощо).

7. Узгодити положення проекту Порядку створення та функціонування на базі закладів вищої освіти та наукових установ мережі стартап-школа—інкубатор—акселератор із нормами чинного законодавства та практикою ЄС, зокрема із нормами Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

8. Врахувати теперішній військовий стан в Україні, що може значним чином ускладнити ефективну реалізацію цього акту.

На підставі зазначеного, враховуючи зміст основних функцій стартап-школи-бізнес-інкубатора-акселератора, необхідно підкреслити, що створення таких суб'єктів також є інноваційним кроком для розвитку науки й дієвим засобом забезпечення належного рівню функціонування національної інноваційної системи, враховуючи можливість отримання статусу інфраструктурних суб'єктів національної інноваційної системи, які беруть участь у відповідних механізмах підтримки та розвитку інноваційної діяльності.

Слід зауважити, що ефективність трансферу технологій безпосередньо залежить від динамічності розвитку певних суб'єктів інноваційної діяльності.

Тому, аналізуючи змістовний склад четвертої підсистеми «Національна мережа трансферу технологій» необхідно зосередити увагу на актуальних питаннях вдосконалення законодавства у сфері трансферу технологій, зокрема проблематиці правового регулювання центрів трансферу технологій. Проблематика має вираз у відсутності нормативно-правової основи для створення інноваційних бізнес-інкубаторів та центрів трансферу технологій на основі закладів вищої освіти та наукових установ як потенційної основи для розробки нових технологій, що створює диспропорційність у побудові загальної системи (національної інноваційної системи). Вказані диспропорційні порушення можуть мати наслідки у вигляді ризиків щодо розосередженості інноваційного процесу та певної диспропорційності функціонування суб'єктів інноваційної діяльності.

У зв'язку з вищевикладеним, необхідним вбачається внесення відповідних змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V (в редакції від 16.10.2020 р.)¹, чим усунути існуючі прогалини чинного законодавства щодо правового регулювання діяльності центрів трансферу технологій. Так, питання центру трансферу технологій як суб'єкту трансферу технологій доцільно врегулювати наступним чином²:

1. Центр трансферу технологій створюється з метою управління результатами інтелектуальної діяльності та забезпечення трансферу (комерціалізації) розробок і технологій, а також надання інформаційних, фінансових та інших послуг на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок в сфері інноваційної діяльності.

2. Центр трансферу технологій утворюється у формі юридичної особи, її відокремленого структурного підрозділу або відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти або наукової установи і діє на основі положення, що затверджується в установленому порядку, метою діяльності якого є створення умов для ефективного управління результатами інтелектуальної діяльності та забезпечення трансферу (комерціалізації) розробок і технологій, а також надання інформаційних, фінансових та інших послуг на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок у сфері інноваційної діяльності.

3. Утворення, реорганізація та ліквідація центру трансферу технологій здійснюються за рішенням її засновників.

4. Організаційна структура і кадровий склад центру трансферу технологій визначаються завданнями, що стоять перед центром трансферу технологій щодо супроводу процесів інноваційної діяльності університету або науково-дослідної установи. Центр трансферу технологій, утворений як господарське товариство зі 100 відсотковою часткою статутного капіталу за рахунок майна або коштів наукових установ або закладів вищої освіти, здійснює комерційну або некомерційну діяльність відповідно до законодавства, що регулює діяльність державних підприємств.

5. Центр трансферу технологій при виконанні наукової (науково-технічної) роботи самостійно встановлює порядок використання коштів відповідних статей кошторису на виконання роботи.

6. Центр трансферу технологій з метою забезпечення трансферу (комерціалізації) розробок і технологій:

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V (в редакції від 16.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.

² Глібка С. В., Розгон О. В., Подрез-Ряполова І. В., Завадська А. Т. . До питання вдосконалення законодавства у сфері трансферу технологій. Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 7: Актуальні питання розбудови науково-дослідницької інфраструктури : за матеріалами інтернет-конференції (м. Харків, 28 лютого 2022 року) / за ред. С. В. Глібка. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2022. С. 38–51. URL: http://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2022/11/conf_28.02.22.pdf.

— створює організаційні, економічні та правові умови для виведення інноваційних проектів на національний та міжнародні ринки та здійснює захист інтелектуальну власність університету або науково-дослідної установи;

— сприяє інтеграції університету або науково-дослідної державної установи в національну та міжнародну інноваційні системи з метою розвитку професійної кооперації з їх учасниками, в тому числі, в області експертизи, кадрового забезпечення і формування систем управління інноваційних проектів;

— здійснює пошук найкращого застосування результатів досліджень, просуває впровадження проектів, які передбачають використання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності університету або науково-дослідної установи;

— організовує та проводить заходи, які спрямовані на залучення автора розробки до науково-технічної та інноваційної діяльності;

— проводить зустрічі, консультації, лекції та тренінги для локальних команд та їх координаторів про порядок проходження етапів від автора інноваційної розробки до суб'єкта створення перспективного інноваційного виробництва;

— налагоджує взаємовигідну співпрацю університету або науково-дослідної установи з внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами щодо наукових досліджень;

— взаємодіє з представниками центральних органів виконавчої влади, бізнес-структур з актуальних питань у сфері інтелектуальної власності, науковотехнічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій.

7. Передача знань та технологій через центр трансферу технологій здійснюється через:

— виконання наукових досліджень;

— надання інформаційних, фінансових та інших послуг на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок в сфері інноваційної діяльності експертами у відповідній галузі;

— патентування, ліцензування на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що належить університету або науково-дослідній установі;

— укладання договорів між окремими суб'єктами та університетом або науково-дослідною установою, які охоплюють широкий спектр взаємодій у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій. Порядок передачі майнових прав на технології, які створені за бюджетні кошти здійснюється в порядку встановленому цим Законом.

Слід погодитись, що інноваційну інфраструктуру утворюють сукупність підприємств, організацій, установ, їхніх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, наукові, виробничі, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні, з питань трансферу технологій тощо).

Основними елементами інноваційної інфраструктури є державні інноваційні фінансово-кредитні установи, венчурні компанії і фонди, зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси), технологічні парки (технопарки), інновацій-

ні центри (технологічні, регіональні, галузеві), інкубатори (інноваційні, технологічні, інноваційного бізнесу), консалтингові (консультаційні) організації тощо¹.

Тому, повертаючись до проаналізованих у постановці проблеми принципів державної інноваційної політики (зокрема до принципів фінансового забезпечення інноваційної діяльності), слід визначити, що джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності законодавчо визначені: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб та інші джерела, не заборонені законодавством України (стаття 18 Закону України «Про інноваційну діяльність»).

Для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, створює спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи.

Зокрема, державна інноваційна фінансово-кредитна установа підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, і діє на основі Положення (Статуту), що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Згідно з положеннями Статуту Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2000 р. № 979 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2020 р. № 1157)², ця установа утворена з метою здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, а також залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку реального сектору економіки, підвищення вітчизняного потенціалу з експорту продукції згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» та належить до сфери управління Мінстратегпрому і, відповідно, є державною установою.

Основні законодавчо визначені завдання Державної інноваційної фінансово-кредитної установи можна диференціювати наступним чином: 1) організація відбору інноваційних та інвестиційних проектів і програм; 2) фінансування за рахунок власних та залучених коштів відповідних досліджень, робіт, проектів, програм; 3) фінансування заходів щодо розвитку інноваційної інфраструктури; 4) фінансування відповідних проектів і програм за рахунок коштів державного бюджету; 5) залучення коштів, у тому числі іноземних, надання гарантій для фінансування відпо-

¹ Гринько Т. В. Формування інноваційної інфраструктури України як основа активізації інноваційної діяльності підприємств. URL: http://vlp.com.ua/files/69_1.pdf.

² Статут Державної інноваційної фінансово-кредитної установи: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2000 р. № 979 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2020 р. № 1157). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2000-%D0%BF#n14>.

відних досліджень, та робіт; 6) забезпечення повернення Установі інноваційних позик, наданих ліквідованими установами згідно норм чинного законодавства; 7) розроблення та здійснення комплексу заходів передінвестиційного характеру; 8) супроводження інноваційних та інвестиційних проектів і програм, здійснення контролю за ефективною їх реалізацією і цільовим використанням суб'єктами інноваційної діяльності наданих установою коштів; 9) налагодження співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, урядовими та неурядовими організаціями іноземних держав з питань залучення фінансових ресурсів в економіку України і реалізація спільних інноваційних та інвестиційних проектів і програм; 10) участь у розробленні та здійсненні комплексу заходів організаційного, фінансового, економічного і правового характеру з метою забезпечення розвитку підприємництва, підтримки малого та середнього бізнесу в науково-технічній та інноваційній діяльності.

Варто зазначити, що відповідно до п. 2 ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» Державна інноваційна фінансово-кредитна установа підпорядковується центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності. У цьому зв'язку визначається не відповідність норм Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України змістові Закону України «Про інноваційну діяльність», варто підкреслити проблему дублювання повноважень та правової невизначеності щодо здійснення управління у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності та науково-технічний розвиток стратегічних галузей промисловості, оскільки цей напрямок публічного управління охоплюється компетенцією Міністерства освіти та науки України¹.

Окрім зазначених проблем щодо порядку підпорядкування, законодавчо визначені повноваження та функції Державної інноваційної фінансово-кредитної установи потребують вдосконалення у зв'язку з наступним.

Види фінансової підтримки з боку Державної інноваційної фінансово-кредитної установи передбачені в статті 17 Закону України «Про інноваційну діяльність». Втім, серед них не передбачено видів підтримки (інвестування) з питань відбору інноваційних проектів, за виключенням частини 4 статті 19 вищевказаного Закону: «Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України», які можуть біти спрямовані на інші види інвестування відповідно до положень Статуту Державної інноваційної фінансово-кредитної установи.

Види фінансової допомоги «відповідають» формам державної допомоги відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»²,

¹ Правове забезпечення Національної інноваційної системи у сучасних умовах: монографія / [С. В. Глібо, О. В. Розгон, Ю. В. Георгієвський та ін.]; за ред. С. В. Глібо, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. 360 с. С. 65. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/MonoHlibko20/MonoHlibko20.pdf>.

² Про державну допомогу суб'єктам господарювання»: Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII (в редакції від 10.07.2022 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.

серед яких наближено до інноваційних проєктів так: «Державна допомога може реалізуватися, зокрема, у таких формах: 1) надання субсидій та грантів; 2) надання дотацій», що також може породжувати деякі суперечності.

Крім того, відповідно до ст. 6 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та положень Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність, що затверджені постановою КМУ від 7 лютого 2018 р. № 118¹, державна допомога на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність є допустимою у разі, коли спрямована на відшкодування суб'єктам господарювання витрат на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність, а саме: витрат на підтримку реалізації проєктів у сфері наукових (науково-технічних) робіт, які належать до категорії фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, а також їх комбінації. До таких витрат належать в тому числі витрати на проведення техніко-економічного обґрунтування проєктів у сфері наукових (науково-технічних) робіт. Але наведені положення чітко не передбачають напрямків підтримки інноваційних проєктів, що може привести до проблем надання фінансової підтримки та її санкціонування як державної допомоги уповноваженим органом.

Отже, з метою недопущення спірних питань стосовно фінансування діяльності, пов'язаної з інноваційними та іншими проєктами, необхідно узгодити такі поняття та законодавчі положення проаналізованих вище нормативних актів щодо: видів фінансової (державної) підтримки; видів інвестування; форм державної підтримки. Окрім цього необхідно врахувати пріоритет норм законів перед нормами підзаконних нормативних актів, в тому числі прийнятих на підставі делегованих повноважень, визначити співвідношення законодавчого режиму фінансової підтримки інноваційних та інших проєктів та правил (вимог) надання державної допомоги, визначити предмет регулювання при фінансовій підтримці: інноваційний, інвестиційний проєкт або проєкти науково-технічних розробок і технологій а також визначити статус заходу, який містить підтримку інноваційних проєктів.

Правовий статус та спеціальна господарсько-правова компетенція Державної інноваційної фінансово-кредитної установи визначена ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» та Статутом Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2000 р. № 979 ²(в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2020 р. № 1157) та має деякі суперечності відносно свого правового статусу.

¹ Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на проведення наукових досліджень, технічний розвиток та інноваційну діяльність: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 118 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2018-%D0%BF#n8>.

² Статут Державної інноваційної фінансово-кредитної установи: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2000 р. № 979 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2020 р. № 1157). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2000-%D0%BF#n14>.

Так, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа згідно положень зазначеного Статуту володіє, користується та розпоряджається закріпленим за нею на праві господарського відання майном, будівлями, спорудами, обладнанням, інвентарем, цінними паперами, фондами та коштами відповідно до законодавства, при цьому провадить діяльність без мети одержання прибутку, яка повинна відповідати статтям 3, 52 ГК України. Тобто, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа є неприбутковою установою, яка отримує грошові кошти як з державного бюджету, так і за рахунок власних надходжень. Втім згідно із п. 12 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України¹ бюджетними установами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету, бюджетні установи є неприбутковими. До того ж відповідно до ч. 3 ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Згідно з нормами ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність та відповідними положеннями Статуту, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа здійснює фінансування і за рахунок власних коштів (в тому числі за рахунок власних коштів можуть утворюватися фонди, призначені для фінансування заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази, соціального забезпечення та матеріального заохочення працівників і вирішення інших питань). Разом з цим, відповідно до ч. 4 ст. 13 Бюджетного кодексу України власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету. Таким чином, вдосконалення потребують положення щодо режиму використання власних коштів та порядку їх включення до спеціального фонду державного бюджету.

Отже, цілісне, стає функціонування національної інноваційної системи можливо лише при ефективній взаємодії її елементів (підсистем), що забезпечить взаємодію науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери та дієву підтримку розвитку суб'єктів інноваційної діяльності. При цьому функціонування кожної із підсистем повинно мати належне нормативно-правове забезпечення.

Серед проаналізованих раніше принципів державної інноваційної політики, регламентованих нормами ст. 3 Закону України «Про інноваційну діяльність» одним із основних принципів є інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності. Важливо визначити, що розглянуті принципи ідентифікуються із наданням фінансової підтримки, здійсненням сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності, тобто із засобами стимулювання провадження господарської діяльності у сфері інновацій. Втім поза увагою залишається організаційне забезпечення інноваційної діяльності та посередницька складова інформаційного забезпечення.

¹ Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

Доцільно визначено, що інформаційне забезпечення інновацій може розглядатися як сукупність законних, своєчасних, ефективних, цілеспрямованих і захищених процесів збирання, сприйняття, зберігання, переробки, передання, надання, отримання і використання релевантної інформації для розв'язання завдань правового регулювання інноваційної діяльності¹. При чому критерій релевантності застосовується у даному випадку для визначення змісту інформаційного забезпечення інновацій як показник відповідності, актуальності, повноти і корисності результатів отриманої інформації.

Інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу реалізується за допомогою діяльності певних суб'єктів господарювання, які сприяють розробці нових технологій, суб'єктів підприємницької діяльності, що здатні забезпечити випуск конкурентоздатної, високоякісної продукції та відповідних об'єктів, які функціонують для ресурсозабезпечення та за допомогою посередницьких підприємств.

Слід погодитись, що сьогодні з'являються широкі можливості для появи нових типів посередників, які забезпечують інфраструктуру для сучасних моделей ведення бізнесу, при цьому в подальшому варто сконцентрувати зусилля на дослідження посередницьких підприємств на ринку інформації та інформаційних продуктів, тому саме інформація потребує значних зусиль з її збирання, обробки та зберігання, що створює широкі можливості для посередницьких підприємств, але й вимагає врахування особливостей інформаційного продукту². Однак, на даний час, питання діяльності посередницьких підприємств не мають достатнього рівня визначеності та дослідження.

Якщо звернутися до досвіду формування комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання проблеми системи розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики, доцільно визначити, що Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 травня 2008 р. № 439 (в редакції від 21.10.2011 р.), встановлює, що однією з основних проблем реалізації державної інноваційної політики та забезпечення переходу на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки є неналежне інформаційно-аналітичне супроводження зазначеного процесу, а також відсутність системи моніторингу стану інноваційного розвитку економіки. Тобто, для ефективної реалізації державної інноваційної політики необхідно перейти на принципово новий рівень її інформаційно-аналітичного забезпечення та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки³.

¹ Пасмор Ю. В. Проблеми інформаційного забезпечення інновацій: соціальнокомунікаційний аспект. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 42–47. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2012/.pdf>.

² Дима О. О. Аналіз тенденцій у розвитку посередницьких організацій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. №4 (75). С. 79. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2014/4\(75\)/uazt_2014_4_9.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2014/4(75)/uazt_2014_4_9.pdf).

³ Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку

Слід підкреслити, що виконання вказаної програми було розраховано на 2009–2011 роки, тобто завдання та заходи, регламентовані у межах цієї цільової програми фактично повинні бути виконані. Згідно із Додатком 3 «Очікувані результати виконання Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки» були визначені наступні завдання та відповідні показники виконання цих завдань (значення яких вимірялося у відсотках):

1) удосконалити механізм моніторингу стану та прогнозування тенденцій інноваційного розвитку економіки за часткою показників аналітико-статистичного спостереження стану інноваційного розвитку економіки, адаптованими до стандартів Організації економічного співробітництва і розвитку та кількістю показників, за якими здійснюється перспективне спостереження та прогнозування тенденцій інноваційного розвитку економіки;

2) запровадити проведення аналізу ефективності механізму державного регулювання інноваційної діяльності, що визначалося через систему показників щодо кількості промислових підприємств - суб'єктів інноваційної діяльності, певного податкового навантаження та середньорічного обсягу інвестицій суб'єктів господарської діяльності, яка пов'язана із інноваційною;

3) підвищити кваліфікацію державних службовців, діяльність яких пов'язана з формуванням та реалізацією державної інноваційної політики, що оцінювалося за показниками щодо кількості державних службовців, які пройшли навчальний курс та стажування за кордоном;

4) забезпечити широкий доступ громадськості до результатів наукових досліджень та перспективних розробок через оцінювання системи показників щодо кількості інформаційних бюлетенів аналітичних доповідей, інших публікацій у спеціалізованих виданнях; кількості створених електронних інформаційних баз даних та Інтернет-сайтів із певною тематикою;

5) підвищити рівень інноваційної культури населення, привести механізм громадського обговорення стратегічних питань державної політики у сфері інноваційної діяльності у відповідність із європейськими стандартами через оцінювання показників кількості конференцій, семінарів та виставкових заходів.

За результатом аналізу змісту зазначених завдань, порядку визначення показників та загального оцінювання певних заходів, необхідних до виконання у рамках відповідних завдань, можна дійти до висновку щодо низької ефективності реалізації вказаної програми та недостатнього рівню розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки.

Разом з цим, Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р.

економіки: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 травня 2008 р. № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2008-%D0%BF#Text>.

№ 526-р, визначає серед проблем інформаційного забезпечення, що виникають на різних етапах інноваційного процесу наступні:

— відсутність необхідної інформації про ринкові перспективи запропонованої ідеї та знань і консультативного супроводу проходження проєкту від ідеї до етапу комерціалізації;

— недостатнє пропагування та поширення інформації про позитивні приклади перетворення ідеї на інноваційний продукт;

— відсутність інформації про інформаційних партнерів;

— недостатня поінформованість про можливості малих і середніх підприємств у сфері використання новацій, високі транзакційні витрати на пошук та доступ до баз даних, відсутність ефективних каналів передачі інформації щодо попиту підприємств до сектору науки та освіти.

Зазначені проблеми є наслідком низького рівня інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу та потребують пошуку шляхів розв'язання.

Наразі для більшості держав цифровізація та розбудова інформаційного суспільства є визначальними тенденціями розвитку та національними пріоритетами. До того ж, інформаційно-комунікаційні технології є необхідним інструментом соціально-економічного прогресу, одним з основних чинників інноваційного розвитку економіки.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р¹ встановлює, що у сучасному світі конкурентоспроможність держав підвищується насамперед у результаті розвитку науки та інновацій, що забезпечується прискореним запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, створенням на їх основі нових ресурсів, методів, інструментів, технологій. Для реалізації зазначених умов необхідно: стимулювання розвитку наукових та науково-технічних досліджень шляхом запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; прискорення розвитку національної системи цифрової науково-технічної інформації; забезпечення доступу до іноземних цифрових ресурсів та електронних світових баз даних наукової та науково-технічної інформації; стимулювання розвитку українського сегмента мереж наукової співпраці та наукових колективів; надання державно-приватної підтримки в реалізації проєктів створення електронних наукових ресурсів з відкритим доступом. При цьому, визначається, що особливу увагу в розбудові інформаційного суспільства необхідно приділити випереджальному розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень та наукоємних технологій, інноваційному розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва інформаційно-комунікаційних технологій, які є необхідним інструментом соціально-економічного прогресу, одним з основних чинників інноваційного розвитку економіки.

¹ Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/246420577>.

Одночасно, Стратегія інформаційної безпеки, що затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021¹ визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних. Реалізація Стратегії розрахована на період до 2025 року. Ключові напрями забезпечення інформаційної безпеки України набули наступної регламентації: стійкості та взаємодія, для досягнення яких необхідним є виконання таких стратегічних цілей та завдань.

Так, Стратегія інформаційної безпеки визначає наступні стратегічні цілі:

1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності.

3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства. Українське суспільство повинне бути захищене від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації, а медіасередовище - бути соціально відповідальним і функціонувати стабільно. За таких умов українське суспільство зможе більш ефективно протистояти державі-агресору та залишатися стійким перед широким спектром загроз, зокрема в інформаційній сфері.

4. Забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов'язків, протидія поширенню незаконного контенту.

5. Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, а також відновлення їх права на інформацію, що дає їм змогу підтримувати зв'язок з Україною. Одним з основних напрямів внутрішньополітичної діяльності держави є захист прав, свобод і законних інтересів своїх громадян на тимчасово окупованих територіях, реалізація ініціатив щодо реінтеграції цих територій, а також захист прав і свобод корінних народів України.

6. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій. Основною метою створення та розвитку системи стратегічних комунікацій є гарантування ефективної інформаційної взаємодії та діалогу між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань, що стосуються кризових ситуацій,

¹ Стратегія інформаційної безпеки: затв. Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

а також утвердження позитивного іміджу України, інформаційне сприяння просуванню інтересів держави у світі.

7. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу.

У рамках стратегічної цілі 7 передбачається виконання завдання щодо стимулювання інновацій та забезпечення всебічного розвитку й захисту національної інформаційної інфраструктури, зокрема її телекомунікаційної складової, як сукупності різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних (електронних комунікаційних) мереж, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування. Втім питання інформаційного забезпечення інноваційної діяльності недостатньо регламентовані цим стратегічним документом.

При цьому, основною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни. До того ж, одним з головних принципів державної інноваційної політики є орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України. Отже, зміцнити рівень економічної безпеки та досягти необхідного рівня конкурентоспроможності можливо у разі активізації інноваційної діяльності та інноваційних процесів. Тому, при розгляді питань забезпечення економічної безпеки важливим аспектом є аналіз особливостей формування інноваційної безпеки національної економіки.

У науковій літературі інноваційна безпека розглядається як забезпечення сталого процесу створення, використання і поширення нових знань і технологій на основі поєднання науково-технологічного потенціалу країни та можливостей міжнародного кооперування, і створення тим самим передумов сталого функціонування і розвитку економічної системи. При цьому інноваційна безпека передбачає здатність економічної системи: 1) забезпечити сталий розвиток на основі інноваційних перетворень; 2) функціонування за найнесприятливіших умов за рахунок використання власних інтелектуальних і технологічних ресурсів (задоволення базових потреб, здатність системи до самовідтворення і саморозвитку); 3) генерувати, впроваджувати та сприяти інновації, забезпечивши критичну масу якісних перетворень в економіці¹.

Інноваційна безпека також визначається через відповідні рівні економічної безпеки. Так, акцентовано, що економічна безпека є багаторівневим і багатоаспектним явищем із просторовою структурою — з вертикальними (мега-, макро-, мезо- та мікро-) та горизонтальними (зовнішньоекономічна, макроекономічна, виробнича, енергетична, фінансова, інвестиційна, інноваційна, продовольча, демографічна, соціальна та інтелектуальна безпека) рівнями².

¹ Левковець О. М. Інноваційна безпека України: проблеми забезпечення в глобалізованому світі. *Економічні науки*. 2010. № 15. С. 81–87. URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73679.doc.htm.

² Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2016. 48 с. С. 13.

Сучасний стан інноваційної безпеки в Україні характеризується багатьма першочерговими показниками серед яких є: стан наукової, науково-технічної бази, науково-дослідних інститутів, лабораторій та організацій; стан вищої наукової освіти; показники кількості наукових та науково-технічних розробок та цінність цих розробок та їх відповідність потребам часу, науково-технічному прогресу та розвитку світової наукової думки; показники впровадження інновацій на промислових підприємствах, в тому числі впровадження нових технологічних процесів, безвідходних та ресурсозберігаючих технологій, патентування, продаж та купівля винаходів та розробок вітчизняних вчених на міжнародному ринку інтелектуальної власності¹. До вказаного переліку першочергових показників доцільно віднести також рівень комерціалізації результатів інноваційної діяльності та інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу. Крім цього, варто підкреслити, що чинне національне законодавство не регламентує чіткого визначення поняття «інноваційна безпека». Окреме визначення поняття «інвестиційно-інноваційна безпека» визначено у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277, які розроблені з метою визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Відповідно до п. 5 зазначених методичних рекомендацій, складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. При чому, інвестиційно-інноваційна безпека визначена як стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості².

Правильно визначено, що високий рівень інноваційної безпеки сприяє:

- надійності відтворення національного науково-технічного, технологічного і виробничого потенціалів;
- розвитку пріоритетних напрямів пошукових, фундаментальних і прикладних наукових досліджень, технічних і технологічних розробок, що забезпечують конкурентоспроможність національної економіки;

¹ Кириченко О. С. Інноваційна безпека як невід’ємна складова економічної безпеки та ефективного проектно-орієнтованого розвитку сучасних підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 1. Т. 1. С. 94–99.

² Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

- участі на світових ринках високотехнологічної продукції, що сприяє поширенню наукових, технічних і технологічних розробок;
- захисту прав інтелектуальної власності, зокрема у сферах зовнішньоекономічної діяльності і науково-технічної співпраці;
- здійсненню ефективного моніторингу у сфері технологій і наукових розробок, що мають стратегічне значення як у країні, так і за її межами¹.

Воєнний стан, що встановлений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (в редакції від 23.05.2022 р.) та надалі продовжений відповідними Указами Президента (№ 133/2022 від 14 березня 2022 р.; № 259/2022 від 18 квітня 2022 р.; № 341/2022 від 17 травня 2022 р.; № 573/2022 від 12 серпня 2022 року; № 757/2022 від 07 листопада 2022 р.), змінив умови розвитку національної економіки, тому, будь-які аспекти інноваційної безпеки національної економіки повинні розглядатись враховуючи сучасні кризові умови економічного розвитку. До того ж, зазначений стан обумовлює необхідність розроблення додаткових заходів щодо забезпечення інноваційної безпеки.

Економічний розвиток і безпека неможливі без забезпечення розвитку інноваційної сфери та належного рівню інноваційної безпеки, що у сучасних умовах воєнного стану, потребує:

- прийняття ефективних заходів, спрямованих на збереження, відновлення та розвиток наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалу України та ефективності їх використання для подолання кризових явищ від наслідків війни;
- забезпечення адаптивного інноваційного розвитку із застосуванням європейського досвіду з метою збереження належного функціонування національної інноваційної екосистеми;
- невідкладного оновлення пріоритетних напрямів розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; відновлення та розбудова дослідницької та інноваційної інфраструктури; створення додаткових економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- вдосконалення фінансового забезпечення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Отже, концептуальних досліджень потребують напрями підвищення рівня інноваційної безпеки (в тому числі розробка відповідних законодавчих пропозицій) а також питання формування системи забезпечення адаптивного інноваційного розвитку в умовах воєнного стану та в повоєнний період.

Крім цього додаткових наукових досліджень потребують питання щодо забезпечення модернізації та оновлення даних інформаційних ресурсів в сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Слід зазначити, що 27 вересня 2022 року Постановою Кабінету Міністрів України № 1067 було затверджено Положення про Національну електронну науково-

¹ Гордуновський О. М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України. *Фінансовий простір*. 2014. № 2 (14). С. 23–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_2_5.

інформаційну систему, яке визначає мету, завдання, функції, засади роботи і використання, структуру, учасників та користувачів Національної електронної науково-інформаційної системи, умови надання та припинення доступу до неї.

Головною метою функціонування Національної електронної науково-інформаційної системи (Ukrainian Research Information System) є збір, формування, збереження, верифікація даних та інформації у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення доступу до них та використання, а також автоматизації процедур та процесів взаємодії суб'єктів та користувачів системи.

Згідно із глосарієм термінів, які вводяться у Положенні про Національну електронну науково-інформаційну систему, база даних системи регламентована як сукупність даних про наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність вчених, наукових установ та закладів вищої освіти, що міститься в системі. Суб'єктами системи виступають наукові, науково-дослідні установи та заклади вищої освіти, суб'єкти інноваційної діяльності та інші юридичні особи, діяльність яких пов'язана з проведенням наукових, науково-технічних робіт та/або інноваційної діяльності.

Слід визначити, що завданнями Національної електронної науково-інформаційної системи згідно із п. 4 Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему є:

- збір, збереження та оновлення даних, наявних в інформаційних ресурсах системи про сферу науки;
- забезпечення формування та збереження необхідних даних та інформації;
- нормалізація схеми бази даних та верифікація даних;
- автоматизація процесів збору, формування та збереження даних та інформації;
- автоматизація процесів взаємодії суб'єктів та користувачів системи;
- спрощення та автоматизація процедур, пов'язаних із заповненням анкет, звітів, звітів та інших документів, пов'язаних із фаховою діяльністю суб'єктів та користувачів системи;
- спрощення доступу до відкритої інформації про сферу науки;
- сприяння інтеграції вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та європейський дослідницький простір;
- забезпечення широкого представлення на міжнародному рівні результатів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності українських вчених;
- сприяння розробленню скоординованих програм досліджень;
- сприяння колективному використанню дослідницької інфраструктури та комплексному управлінню науковими результатами¹.

Одночасно основні функції Національної електронної науково-інформаційної системи згідно із п. 5 Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему регламентовані наступним чином:

¹ Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-2022-%D0%BF#Text>.

- інтеграція сторонніх інформаційних ресурсів;
- обробка інформації, що формується у процесі діяльності користувачів системи;
- систематизація та узагальнення інформації, перетворення її до формату даних, придатного для проведення подальшого аналізу та забезпечення роботи функціональних модулів системи;
- забезпечення електронної інформаційної взаємодії між суб'єктами та користувачами системи;
- забезпечення сумісності та електронної взаємодії центральної бази даних з інформаційними ресурсами системи в установленому законодавством порядку;
- забезпечення захисту даних (у тому числі — персональних) від несанкціонованого доступу, редагування та знищення;
- забезпечення достовірності та цілісності даних, у тому числі персональних;
- розмежування прав користувачів системи на внесення, перегляд інформації в центральній базі даних, внесення змін та доповнень до такої інформації;
- надання доступу користувачам системи та стороннім інформаційним ресурсам до інформації, яка міститься у центральній базі даних системи, відповідно до наданих прав доступу;
- забезпечення можливості реєстрації користувачів у центральній базі даних, у тому числі з використанням засобів електронної ідентифікації, а також інших засобів ідентифікації, які дають змогу однозначно встановлювати особу;
- забезпечення можливості пошуку та перегляду інформації в центральній базі даних відповідно до прав доступу користувача;
- виконання інших функцій, визначених Порядком роботи системи¹.

До того ж необхідно зазначити, що Національна електронна науково-інформаційна система функціонує на важливіших принципах науковості, гуманізму, демократії, органічного поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності.

Проаналізувавши вищеперелічені завдання та функції Національної електронної науково-інформаційної системи, можна дійти до висновку про ключове значення започаткованої системи задля розвитку наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, належного інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу та розбудови національної екосистеми взагалі.

Впровадження Національної електронної науково-інформаційної системи має спростити доступ до наукової інформації; поліпшити опрацювання звітної документації; покращити представлення результатів національних наукових досліджень; полегшити пошук нових ідей та технологій для українських підприємців. Створення Ukrainian Research Information System це використання найкращих європейських та загальносвітових практик, що має забезпечити стимулювання динамічного розвитку наукової та інноваційної сфери в країні.

¹ Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-2022-%D0%BF#Text>.

Наразі, за ініціативою міжнародної некомерційної асоціації «EuroCRIS», яка об'єднує європейських фахівців та науково-дослідні інформаційні системи з управління дослідницькою інформацією, систему «URIS» було внесено до каталогу дослідницьких інформаційних систем «DRIS», який є міжнародним каталогом систем управління науковою інформацією, головна мета якого — збір вичерпної інформації щодо впровадження систем «CRIS» (Current Research Information System) в європейському дослідницькому просторі, станом на 2022 рік до каталогу «DRIS» внесено понад 1 тис. електронних систем з багатьох країн світу¹.

Одночасно, важливими питаннями щодо відновлення сфер наукової та інноваційної діяльності, а також щодо інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу є забезпечення модернізації дослідницької інфраструктури, спрямування результатів досліджень та інновацій на задоволення першочергових потреб країни, інтеграції в Європейський та світовий дослідницький простір.

Європейський дослідницький простір (European Research Area, ERA) являє собою єдиний дослідницький та інноваційний простір, відкритий для всього світу, який забезпечує вільний обіг дослідників, наукових знань і технологій та є системою інноваційних програм інтеграції наукових ресурсів у європейський простір, основоположними складниками якого є дослідження, освіта та інновації, тому, інтеграція до нього надасть можливість підтримання належного рівню розвитку національної інноваційної екосистеми. Наразі ключовим завданням є узгодження наукової політики України з науковою політикою ЄС та забезпечення ефективної інтеграції національної дослідницької системи до Європейський дослідницький простір, що дасть змогу залучити досвід і ресурси європейської спільноти для випереджаючого розвитку науки і технологій для потреб інноваційного розвитку економіки².

Забезпечення входження науки України до Європейського дослідницького простору є важливішим інтеграційним напрямом державної політики та потребує забезпечення певних інституційних, нормативних та організаційних умов. Відповідно до положень Концепції Європейського дослідницького простору, основними пріоритетами, навколо яких кожна країна Європейського дослідницького простору формує свою дорожню карту, є³:

- підвищення ефективності національних дослідницьких систем;
- спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами;
- вільний ринок праці дослідників;

¹ Національну електронну науково-інноваційну систему «URIS» внесено до європейського каталогу дослідницьких інформаційних систем «DRIS». Міністерство освіти і науки України, опубліковано 17 листопада 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nacionalnu-elektronnu-naukovo-innovacijnu-sistemu-uris-vneseno-do-yevropejskogo-katalogu-doslidnicikh-informacijnih-sistem-dris>.

² Іванов С. В., Антонюк В. П. Європейський дослідницький простір та Україна: проблеми і перспективи інтеграції. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). С. 166–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2020_3_20.

³ European research area (ERA). URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-area_en.

- гендерна рівність;
- відкрита наука та відкриті інновації;
- розвиток міжнародного співробітництва.

Отже, впровадження пріоритетів європейського дослідницького простору повинно сприяти гармонізації політики у сфері науки та інновацій відповідно до стандартів та норм Європейського Союзу; розвитку та підвищенню ефективності національних дослідницьких інфраструктур; розвитку інноваційної інфраструктури; забезпеченню впровадження принципів відкритої науки та відкритих інновацій тощо.

Нормативною основою щодо вдосконалення національного законодавства у сфері науки та інновацій доцільно визначити наступні документи:

1) Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 04.07.2002 р.¹, дію якої відновлено (в редакції від 08.11.2019 р.). Відповідно до зазначеної Угоди сторони заохочують, розвивають і сприяють спільній діяльності в галузі науково-технологічних досліджень і розробок, що становлять взаємний інтерес. Співробітництво може здійснюватися в галузі наукових досліджень, включаючи фундаментальні, технологічного розвитку та демонстраційної діяльності, за наступними напрямками: дослідження навколишнього середовища та клімату, включаючи спостереження земної поверхні; біомедичні дослідження та дослідження в галузі охорони здоров'я; дослідження в галузі сільськогосподарства, лісового господарства та рибальства; промислові та виробничі технології; матеріалознавство та метрологія; неядерна енергетика; транспорт; технології інформаційного суспільства; дослідження в галузі соціальних наук; науково-технологічна політика; навчання та обмін науковими кадрами. При цьому, цей перелік може бути розширений після розгляду та рекомендацій спільного комітету.

2) Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (в редакції від 30.11.2015 р.), яка передбачає, що Сторони повинні розвивати та посилювати своє науково-технічне співробітництво з метою сприяння як самому науковому розвитку, так і посиленню їх наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів.

3) Угода між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021-2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12.10.2021 р. (в редакції від 03.05.2022 р.)².

¹ Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 04.07.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194#Text.

² Угода між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейсько-

Згідно із сферою застосування програми, Україна бере участь як асоційована країна у всіх частинах Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (Програма «Горизонт Європа»), зазначених у статті 4 Регламенту (ЄС) 2021/695 та реалізуються через програми, встановлені Рішенням Ради (ЄС) 2021/764-6, в найсучасніших версіях та завдяки фінансовому внеску до Європейського інституту інновацій та технологій. Україна братиме участь як асоційована країна та вноситиме внесок у всі частини програми з досліджень та навчання «Євратом» (Програма «Євратом»), створеної Регламентом (Євратом) 2021/765, в її найновішій версії.

Окремо необхідно зосередити увагу на затвердженні важливих планувальних документів щодо розбудови сфер наукової та інноваційної діяльності, метою яких є вдосконалення зазначених сфер. Так, наказом Міністерства освіти і науки України від 10.02.2022 р. №167¹ затверджена Дорожня карта з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору, яка містить відповідні пріоритети, в рамках кожного із яких регламентовані цілі із зазначенням певних завдань та індикаторів. Так, пріоритетами з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору визначено: підвищення ефективності національної дослідницької системи; спільне вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; оптимальне використання державних інвестицій у дослідницьку інфраструктуру; вільний ринок праці дослідників; гендерна рівність і комплексний гендерний підхід у сфері науки; трансфер знань і відкриті інновації; відкрита наука та цифрові інновації; міжнародне співробітництво.

Тобто, вищезазначені пріоритети є наближеними до пріоритетів Європейського дослідницького простору. У рамках пріоритету щодо підвищення ефективності національної дослідницької системи, визначені наступні цілі: гармонізація політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності відповідно до стандартів та норм ЄС; формування комплексного підходу щодо оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності; стале фінансування наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок для розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Пріоритет щодо спільного вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами регламентує наступні цілі: інтеграція до наукових та інноваційних програм ЄС; використання інструментів взаємодії з країнами Європейського дослідницького простору. Цілями у рамках пріоритету щодо оптимального використання державних інвестицій у дослідницьку інфраструктуру є: розвиток дослідницької інфраструктури, стан якої забезпечує інтеграцію вчених до Європейського дослідницького простору; інтеграція українських е-інфраструктур

го співтовариства з атомної енергії (2021-2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12.10.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-21#Text.

¹ Дорожня карта інтеграції науково-інноваційної системи до Європейського дослідницького простору: затв. наказом Міністерство освіти і науки України від 10 лютого 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>.

до європейських е-інфраструктур та їх об'єднань; забезпечення вільного доступу вчених до національних і Європейських дослідницьких інфраструктур. Пріоритет щодо встановлення вільного ринку праці дослідників охоплює такі цілі: застосування комплексної політики розвитку людських ресурсів та створення сприятливих умов для міжнародної та міжгалузевої мобільності вчених. У рамках пріоритету щодо гендерної рівності і комплексного гендерного підходу у сфері науки закріплені наступні цілі: забезпечення не менш 30% представництва будь-якої статі у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, де ця стаття незбалансовано представлена; збільшення частки жінок на керівних посадах у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; формування культури визнання цінності гендерної рівності у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності серед представників академічної спільноти України. Пріоритет щодо трансферу знань і відкритих інновацій охоплює наступні цілі: запровадження на національному рівні механізмів та інструментів політики відкритих інновацій і поширення використання результатів наукових досліджень для конкурентоздатної економіки та сталого розвитку; забезпечення доступу до фінансових ресурсів для впровадження результатів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок в координації з європейськими програмами; розвиток інноваційної інфраструктури з урахуванням кращих європейських та світових практик. Пріоритет щодо відкритої науки та цифрових інновацій має одну ціль — застосування політики відкритої науки на всіх етапах проведення наукових досліджень. Пріоритет щодо забезпечення міжнародного співробітництва закріплює дві цілі: формування політики інтернаціоналізації наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок та інновацій та посилення взаємодії з країнами-партнерами та міжнародними організаціями у сфері науки та інновацій.

Отже дорожня карта повинна містити деталізований комплекс заходів, необхідних для виконання визначеної мети. Втім, підкреслюючи важливість вказаного документу щодо вдосконалення сфер наукової та інноваційної діяльності, аналіз положень Дорожньої карти інтеграції науково-інноваційної системи до Європейського дослідницького простору свідчить про недостатню конкретизацію відповідних заходів та порядку реалізації певних завдань тощо.

До того ж, враховуючи тісний взаємозв'язок наукової сфери та сфери інновацій, питання про розвиток національної інноваційної системи повинно бути першочерговим пріоритетним напрямком Дорожньої карти інтеграції науково-інноваційної системи до Європейського дослідницького простору, яка відображає динаміку вдосконалення національної науково-інноваційної системи.

Окрім цього, важливо зазначити, що відправні базові положення щодо інтеграційної політики регламентовані на рівні чинних нормативно-правових актів. Так, згідно із частиною 4 статті 66 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» 26.11.2015 р. № 848-VIII (в редакції від 01.10.2022 р.): держава забезпечує інтеграцію національного дослідницького простору до Європейського дослідницького простору шляхом реалізації його пріоритетів, зокрема: 1) підвищення ефектив-

ності національної дослідницької системи; 2) оптимізації міжнародної співпраці задля вирішення глобальних викликів, що стоять перед людством; 3) забезпечення участі у рамкових та спільних міжнародних програмах Європейського Союзу; 4) узгодження стратегії створення державних дослідницьких інфраструктур з дорожньою картою Європейських дослідницьких інфраструктур; 5) створення сприятливих умов для мобільності вчених; 6) забезпечення гендерної рівності; 7) повноцінного обміну, передачі та доступу до наукових знань.

Отже, зазначені пріоритети відображають першочергові завдання державної політики у сфері євроінтеграції. До того ж, серед основних цілей державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності є інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський дослідницький простір.

Водночас держава забезпечує створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва та встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки, входження вітчизняної науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір. Крім того, одним із основних принципів державного управління та регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності є відкритість для міжнародного науково-технічного співробітництва та забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки.

Таким чином, наразі одним з головних завдань державної політики є узгодження наукової політики України з науковою політикою ЄС та забезпечення ефективної інтеграції національної дослідницької системи до Європейського дослідницького простору, що сприяє розвитку наукового та інноваційного потенціалу та надасть змогу залучити досвід і ресурси європейської спільноти та прискорить (стимулює) інноваційний розвиток національної економіки.

Висновки. Стан інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу обумовлює не лише рівень розвитку наукового та інноваційного потенціалу, а й рівень комерціалізації результатів інноваційної діяльності. Тому, для ефективного функціонування національної інноваційної системи необхідно створити умови для активного розвитку та розбудови усіх складових (підсистем) національної інноваційної системи із забезпеченням належного рівню нормативно-правового регулювання та державної підтримки. При цьому, рівень ефективності механізму правового регулювання має бути забезпечений шляхом вдосконалення норм чинного законодавства, що регулює діяльність зазначених структурних складових (підсистем) національної інноваційної системи. Зазначені підсистеми (відповідні суб'єкти інноваційної діяльності, які входять в їх склад) повинні функціонувати належним чином як самостійно так і у взаємодії задля досягнення загальних цілей та реалізації спільних інтересів. Стале функціонування національної інноваційної системи можливо лише при ефективній організації складових її підсистем, що забезпечить

взаємодію науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності.

Інфраструктурне забезпечення інноваційного процесу здійснюється шляхом провадження діяльності відповідних суб'єктів господарювання, певних суб'єктів підприємницької діяльності, що здатні забезпечити випуск конкурентоздатної, високоякісної продукції та відповідних об'єктів, за допомогою посередницьких підприємств, які забезпечують функціонування інфраструктури інноваційної діяльності. До того ж, додаткових концептуальних досліджень потребує діяльність посередницьких підприємств.

Аналіз питань, безпосередньо пов'язаних із головною метою проведення дослідження дозволив зробити висновки щодо необхідності активізації інноваційної діяльності та інноваційних процесів задля зміцнення рівню економічної безпеки та досягнення належного рівня конкурентоспроможності. Окрім цього важливим аспектом є забезпечення інноваційної безпеки національної економіки, підтримання високого рівня якої сприяє надійності відтворення національного науково-технічного, технологічного, виробничого та інноваційного потенціалів.

Наразі питання правового забезпечення інноваційного процесу мають надзвичайно високу актуальність й потребують відповідного наукового розкриття. Отже, у сучасних умовах вкрай потрібна мобілізація наукових досліджень, які мають напрям на сталий розвиток сфер науки та інновацій. Окрім цього, враховуючи важливість питань розбудови національної інноваційної системи та інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу доцільним на сучасному етапі розвитку вбачається удосконалення нормативно-правової бази з питань організаційного та інформаційно-посередницького інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, законодавче врегулювання діяльності посередників ринку інновацій, запровадження моніторингу інформаційних ресурсів та інформаційно-комунікаційних мереж серед науково-дослідних установ з метою сприяння ефективної інноваційної діяльності та комерціалізації її результатів.

2. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОНІТОРИНГУ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»¹ (далі за текстом – профільний Закон) напрями такої діяльності поділено на стратегічні, які затверджує Верховна Рада України на період до 10 років, та середньострокові, які затверджує Кабінет Міністрів України (загальнодержавного та галузевого рівня), Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради (регіонального рівня) на підставі стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та задля їх виконання на період до 5 років.

За чинною законодавчою процедурою визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів та їх прогностико-аналітичне обґрунтування на розгляд Кабінету Міністрів України вносить Міністерство економіки України, якому, в свою чергу, їх готує та подає Міністерство освіти та науки України. При цьому, підготовка таких пропозицій має здійснюватися згідно із законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»² і «Про державні цільові програми»³.

За вимогою статті 3 Закону Кабінет Міністрів України схвалює такі пропозиції та подає до Верховної Ради України у вигляді проєктів законів до 1 березня передостаннього року дії попередніх стратегічних пріоритетних напрямів.

Строк чинності вперше затверджених Верховною Радою України стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у зв'язку з прийняття зазначеного закону сплинув 01.01.2021 року. При цьому, Парламент 01.02.2022 року не затвердив їх на період з 2022 по 2031 роки, а лише продовжив їхню дію на 2022 рік⁴.

¹ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.

² Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>.

³ Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>.

⁴ Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності Закон України від 01.02.2022 р. № 2031-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-20#n7>.

В свою чергу, невизначення стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на наступний десятирічний період перешкоджає визначенню відповідними уповноваженими органами середньострокових пріоритетних напрямів її здійснення на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях, що також унеможливує належне впровадження всього комплексу заходів їхньої реалізації, насамперед – визначення відповідно до законодавства обсягів коштів державного та місцевих бюджетів, які мають спрямовуватися на реалізацію того чи іншого пріоритетного напрямку, формування та виконання необхідних для такої реалізації державних цільових, регіональних та місцевих інноваційних програм, виконання державного замовлення та окремих інноваційних проектів. Все зазначене створює ризики нецільового та неналежного використання бюджетних коштів. Безумовно також і те, що правова невизначеність зі середньостроковими пріоритетними напрямами перешкоджає розвитку інноваційної інфраструктури, належному бюджетному фінансуванню та співфінансуванню, відшкодуванню відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках, частковій компенсації вартості виробництва продукції, кредитуванню за участі держави суб'єктів господарювання, виключає відповідні субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, обмежує можливість застосування податкових, митних та валютних преференцій, що в цілому, на нашу думку, уповільнює економічний розвиток держави та створює ризики для її економічної безпеки. Нам уявляється, що такий стан може бути наслідком, у тому числі, ускладненої законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторингу їх реалізації.

Мета та методологічна основа дослідження. Метою цього дослідження є оцінка переваг та недоліків чинної законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторингу їх реалізації задля діагностування ефективності такої процедури та встановлення зв'язку між її модельними особливостями та невизначеністю всієї системи пріоритетних напрямів на наступні періоди інноваційного розвитку. Дослідження також орієнтовано на формування пропозицій, спрямованих на удосконалення зазначеної законодавчої процедури.

Методологічну основу дослідження складатимуть порівняльно-правовий метод та метод правового моделювання. *За допомогою порівняльно-правового методу* заплановано дослідити порядок проведення моніторингу реалізації пріоритетних напрямів, порядок використання інформації про результати такого моніторингу, встановити відповідність вимогам профільного закону порядку підготовки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, оцінити стан визначеності порядку поетапної взаємодії всіх суб'єктів процедури щодо підготовки (розроблення), внесення, схвалення пропозицій щодо як стратегічних, так і середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. *За допомогою методу правового моделювання* заплановано сформулювати пропозиції щодо спрощення системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності до пріоритетних напрямів, покращення ускладнених стадій законодавчої процедури, активізації ролі тих суб'єктів процедури, які беруть безпосередню участь в реалізації пріоритетних на-

прямів, в тому числі, через деталізацію компетенції в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз наукових праць попередників. Проблематику законодавчого регулювання сфери інноваційної діяльності в своїх наукових працях досліджували Ю. Є. Атаманова, Н. В. Барахтян, С. В. Глібко, Г. В. Єршова, Я. Ф. Жовнірчик, Д. В. Задахайло, С. С. Єсімов, К. В. Єфремова, К. Ю. Іванова, Т. К. Кваша, М. В. Ковалів, В. С. Мілаш, О. П. Орлюк, О. М. Тараненко, О. В. Скочиляс-Павлів, В. С. Шовкалюк, І. А. Шуміло тощо. При цьому, проблеми правового регулювання визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності не приділено достатньої уваги як в правових, так і в міждисциплінарних наукових дослідженнях. Так, Я. Ф. Жовнірчик, досліджуючи стан законодавчого забезпечення науково-технологічного та інноваційного сектору в Україні, акцентує на тому, що пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні зобов'язують органи виконавчої влади всіх рівнів створювати режим найбільшого сприяння виконанню робіт, спрямованих на реалізацію відповідних пріоритетних напрямів, та концентрації на них фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів, а в загальнодержавних пріоритетах інноваційної політики вбачає один з основних засобів реалізації загальнонаціональної ідеї¹. А Г. В. Єршова в визначенні державних пріоритетів інноваційної діяльності в Україні та розробленні всебічного комплексу заходів щодо їх сприяння вбачає перше завдання задля розбудови інноваційної економіки². Аналізу окремих аспектів цієї сфери законодавчого регулювання пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні присвячено увагу в попередніх роботах автора цього дослідження³. Разом з тим, системний аналіз законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, крізь призму діагностування наявних в ній прогалин та колізій, а отже і оцінки її ефективності досі відсутній.

Об'єкт дослідження є стан законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та моніторингу їх реалізації в Україні.

Зміст дослідження.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про інноваційну діяльність» визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності разом з їхньою підтримкою є в Україні одним з шляхів її державного регулювання⁴.

При цьому, зі статті 2 профільного Закону вбачається, що пріоритетні напрями інноваційної діяльності має бути *визначено у відповідності до цього Закону*. При

¹ Жовнірчик Я. Ф. Аналіз та шляхи вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення розвитку інноваційної системи України. *Ефективна економіка*. № 2. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=934>.

² Єршова Г. В. Інноваційна діяльність в Україні: основні тенденції та проблеми. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 4. С. 137–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_4_10.

³ Георгієвський Ю. В. Законодавче регулювання пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. №2. 2021. С. 42-48. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/9.pdf>.

⁴ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

цьому, в самому Законі термін «*визначення*» в контексті комплексу дій, спрямованих на впровадження в законодавчий обіг пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх подальшу реалізацію, безпосередньо не застосовується. З системного аналізу змісту Закону можна дійти висновку, що визначення пріоритетних напрямів охоплює стадії їхнього формування та затвердження уповноваженими органами публічної влади, а основну увагу в профільному законі природно приділено саме стадії формування, яка включає підготовку пропозицій, їх прогнозно-аналітичне обґрунтування, схвалення тощо.

На нашу думку, припис про необхідність визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності відповідно до Закону вимагає від всіх органів публічної влади, що уповноважені до участі в законодавчій процедурі їхнього визначення, та від інших залучених до неї суб'єктів, послідовно та своєчасно планувати, розробляти, вносити, приймати (видати), застосовувати (виконувати) нормативно-правові акти, як мають регулювати цю важливу сферу суспільних правовідносин та здійснювати правовий моніторинг реалізації цих актів. Приміром такої послідовності в законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є те, що формування та затвердження стратегічних пріоритетних напрямів безперечно передують формуванню та затвердженню середньострокових пріоритетних напрямів. Отже, невизначеність з першими призводить і до невизначеності з другими, що може бути наслідком ускладненості, недовістості, а отже і неефективності самої законодавчої процедури.

Системний аналіз положень профільного Закону, а також Законів «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про державні цільові програми» та нормативно-правових актів з регулювання діяльності деяких центральних органів виконавчої влади (Положень про Міністерство освіти та науки України¹, Міністерство економіки України², Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України³ тощо) дозволяє деталізувати стадії формування та затвердження пріоритетних напрямів та виокремити в них кілька взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих етапів.

Зазначимо, що законодавчу процедуру визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності відкриває стадія формування стратегічних пріоритетних напрямів, в якій першим має бути визнано етап моніторингу реалізації пріоритетних напрямів. На наш погляд, саме з моніторингу реалізації чинних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, а точніше з оброблення інформації про

¹ Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>.

² Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459 в редакції постанови КМУ від 17.02.2021 р. № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>.

³ Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.2020 р. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF#Text>.

результати проведення такого моніторингу має розпочинатися підготовка пріоритетних напрямів на нові періоди.

Відповідно до статті 7 профільного Закону моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Зазначимо, що наразі вищезазначеним центральним органом виконавчої влади відповідно до Положення та інших спеціальних актів законодавства є Міністерство освіти і науки України.

Також необхідність проведення такого моніторингу Міністерством освіти і науки України безпосередньо встановлено пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1056¹. Задля його забезпечення Уряд України своєю постановою № 980 від 18 жовтня 2017 року² зобов'язав Головних розпорядників бюджетних коштів подавати щороку до 15 квітня Міністерству освіти і науки інформацію про результати реалізації напрямів для узагальнення та подання до 15 липня Кабінетові Міністрів України.

При цьому, Порядку, тобто спеціального нормативного-правового акту, Кабінет Міністрів України не прийняв, тому етап моніторингу реалізації пріоритетних напрямів не можна вважати належним чином врегульованим.

На наш погляд, цей етап має включати в себе чітко регламентовані в окремому урядовому акті підетапи подання інформації головними розпорядниками бюджетних коштів інформації про результати реалізації пріоритетних напрямів до МОН, аналіз та узагальнення МОН такої інформації та подання МОН узагальненої інформації про результати реалізації пріоритетних напрямів до Кабінету Міністрів України. Залишається поза правового регулювання також і підетап розгляду такої узагальненої інформації та її подальше використання Кабінетом Міністрів України.

Далі, у відповідності до приписів статті 3 профільного Закону в стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів слід виділити етап напрацювання пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, який, в свою чергу, має здійснюватися через розроблення, затвердження та виконання Кабінетом Міністрів України загальнодержавної цільової програми прогнозування науково-технічного (науково-технологічного) та інноваційного розвитку України.

Згідно зі статтею 5 Закону «Про державні цільові програми» такий підетап має включати: 1) ініціювання розроблення державної цільової програми, розроблення та громадське обговорення концепції програми; 2) схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків її розроблення; 3) розроблення проекту програми – визна-

¹ Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2022 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF#n12>.

² Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017-2022 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 18.10.2017 р. № 980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF#n11>.

чення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування; 4) стратегічна екологічна оцінка у випадках, визначених Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку»; 5) державна експертиза проекту програми; 6) погодження та затвердження програми; 7) проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми; 8) організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням; 9) підготовка та оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби – проміжних звітів; 10) підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми.

Варто зазначити, що Державної цільової програми, в якій було б визначено найбільш перспективні напрями, варіанти та заходи з прогнозування розвитку науково-технологічної та інноваційної діяльності, в Україні немає. Останньою такою програмою в Україні була Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки, яку Уряд України затвердив своєю постановою від 11 вересня 2007 р. N 1118¹. Цю державну цільову програму Уряд своєю постановою від 22 червня 2011 р. N 704² визнав такою, що втратила чинність (пункт 23 переліку). Така ситуація, з одного боку, свідчить про нормативну ускладненість стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів, а з іншого – пояснює затягування з підготовкою пропозицій стратегічних пріоритетних напрямів на 2021 – 2030 роки.

Наступним в стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності відповідно до приписів статті 3 профільного Закону слід визнати етапи формування та затвердження пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки.

При цьому, в етапі формування таких напрямів можна виокремити підетапи підготовки Кабінетом Міністрів України, обговорення з науковою громадськістю та подання до Верховної Ради України пропозицій пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки разом з обґрунтуванням необхідності прийняття, оцінкою науково-технічного потенціалу, пропозиціями до пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, визначенням фахівців та базових наукових установ, що мають здійснювати науково-технічний супровід пріоритетного напрямку, концепцією реалізації кожного пріоритетного напрямку та оцінкою фінансових, матеріально-технічних ресурсів, які мають бути залучені для його реалізації. Далі в етапі затвердження пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки Верховна Рада України вносить зміни до статті 3 цього Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки».

Слід визнати, що в чинній законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та пріоритетних напрямів розвитку науки і техні-

¹ Про затвердження Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки: постанова КМУ від 11 вересня 2007 р. N 1118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2007-%D0%BF#Text>.

² Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: постанова КМУ від 22 червня 2011 р. N 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF#Text>.

ки їх формування та затвердження не можна розглядати як такі, що здійснюються паралельно. Навпроти, зважаючи на суттєві розбіжності в порядку формування пріоритетних напрямів та суб'єктному складі учасників, що безпосередньо здійснюють, та залучені до відповідної процедури, формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки уявляється одним з етапів в стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Отже, і затвердження пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки за приписами профільного закону має передувати формуванню та затвердженню стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, що суттєво ускладнює досліджувану нами законодавчу процедуру.

За вимогами статті 3 профільного Закону наступним етапом стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів є підготовка Міністерством освіти і науки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Зазначимо, що такий порядок має затверджувати Кабінет Міністрів України.

При цьому, чинний Порядок положенням Закону не відповідає. Так, за пунктом 2 цього Порядку¹ не передбачено залучення Міністерством освіти і науки до розроблення таких пропозицій окрім Національної та галузевих академій наук вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів. Найголовнішою розбіжністю між Законом та Порядком щодо регулювання стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів є те, що за законом МОН готує пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та вносить їх на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, а за чинним Порядком МОН узагальнює пропозиції міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, та Національної та галузевих академій наук, формує відповідні переліки таких пріоритетних напрямів, організовує проведення їх експертизи, забезпечує обговорення з науковою громадськістю, розміщує відомості про них у засобах масової інформації та до 1 січня останнього року дії попередніх стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та безпосередньо надсилає зазначені переліки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності з техніко-економічним обґрунтуванням до КМУ (пункт 3 Порядку).

Як вже зазначалося нами раніше в попередніх працях, чинний Порядок було прийнято на виконання попереднього Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року. Цей Закон в подальшому було визнано таким, що втратив чинність у зв'язку з прийняттям чинного профільного Закону.

Наступним етапом за частиною другою статті 3 профільного Закону є подання Міністерством освіти і науки України пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій.

¹ Порядок формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності: затв. постановою КМУ від 17.07.2003 р. № 1094. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2003-%D0%BF#Text>.

Варто зазначити, що відповідно до Положення про Міністерство економіки України це міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну інноваційну політику лише в реальному секторі економіки, а, приміром, забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності у стратегічних галузях промисловості згідно з Положенням про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України віднесено до основних завдань саме цього центрального органу виконавчої влади.

Порівняльний аналіз обсягу та змісту компетенції цих міністерств, зокрема, те, що відповідно до пункту 56) зазначеного Положення Мінстратегпром наділено повноваженнями з формування лише пропозицій щодо розвитку середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня, дозволяє дійти висновку, що саме Мінекономіки є тим центральним органом виконавчої влади, який відповідно до статті 3 профільного Закону має розглядати пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, внесені до нього МОНом, та в подальшому вносити їх на розгляд Кабінету Міністрів України.

На наступному етапі Міністерство економіки України має здійснювати розгляд пропозицій Міністерства освіти і науки України, підготовлених з урахуванням всіх попередніх етапів. При цьому, взаємодію між МОН та Мінекономіки з розгляду пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямів в Україні, яка б відповідала приписам чинного профільного закону, Кабінет Міністрів України не визначив.

Далі, поетапно має відбуватися внесення Міністерством економіки України розглянутих пропозицій МОН на розгляд Кабінету Міністрів України, схвалення Кабінетом Міністрів України пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та внесення ним до Верховної Ради України проектів законів щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Зазначимо, що порядку взаємодії в межах зазначених етапів між Мінекономіки та КМУ з розгляду та схвалення пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів Урядом України також не врегульовано.

Відповідно до частини другої статті 3 профільного Закону суб'єкти, яких за законодавчою процедурою залучено до формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності (МОН, Мінекономіки, КМУ тощо), мають вчинити всі необхідні дії в межах цієї стадії до 1 березня передостаннього року дії попередніх напрямів.

В контексті визначеної проблеми нашого дослідження зазначимо, що продовження Верховною Радою України на підставі Закону від 12.07.2022 року¹ дії стратегічних напрямів інноваційної діяльності лише на 2022 рік є таким, що унеможлиблює дотримання чинної законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів, адже не відповідає частині 2 статті 3 цього Закону щодо встановленого строку вне-

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності Закон України від 01.02.2022 року № 2031-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-20#n7>.

сення Урядом до Парламенту проекту закону про продовження строку дії стратегічних напрямів інноваційної діяльності.

На нашу думку, саме відсутність правового регулювання зазначених етапів, яка наслідком невиконання КМУ приписів пункту 4 «Прикінцевих положень» профільного Закону, у цілому створює стан правової недостатньої правової визначеності стадії формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Другою стадією визначення стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є затвердження їх Верховною Радою України.

Ця стадія передбачає прийняття Парламентом України закону про внесення змін до статті 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» та затвердження стратегічних пріоритетних напрямів на період до 10 років. Повноваження із затвердження стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є частиною компетенції Верховної Ради України із визначення єдиної державної політики у сфері інноваційної діяльності та визнано не лише в профільному Законі, а й в статті 7 вже загаданого нами Закону України «Про інноваційну діяльність».

Варто зазначити, що проект Закону про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (в частині зміни статті 4 Закону та затвердження нових стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2022–2031 роки) до Плану¹ законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік включено не було, що призвело до відтермінування вирішення проблеми визначення всіх пріоритетних напрямів інноваційної діяльності якнайменш на 2023 рік.

Зазначимо, що з моменту набрання чинності законом внесення змін до статті 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» про затвердження стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на наступний десятирічний період їх визначення має вважатися завершеним належним чином, що створює підстави для продовження законодавчої процедури та переходу до належного та своєчасного визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

В свою чергу визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності відкриває стадія формування загальнодержавного рівня. Така стадія відповідно до частини третьої статті 5 профільного Закону має включати в себе насамперед етап проведення Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів прогностико-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності. На нашу погляд, участь вищих наукових самоврядних організацій та утворених ними наукових установ у формуванні середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, зважаючи на мету їхнього функціонування та наявний вагомий інтелектуальний потенціал, особливості правового

¹ Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік: Постанова Верховної Ради України від 15.02.2022 року № 2036-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2036-20#Text>.

режиму діяльності цих організацій (зокрема, самоврядність, базове фінансування тощо) та статус їхнього майна, є запорукою забезпечення неупередженого та якісного експертного науково-експертного обґрунтування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Таку позицію обґрунтовано положеннями статті 17, 18 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», статтею 3, 4 Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу»¹, положеннями Статуту² Національної академії наук України тощо.

Результати досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності та прогнозів економічного та соціального розвитку України, проведених Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук України, вищими навчальними закладами і науково-дослідними інститутами, відповідно до частини першої статті 5 профільного Закону мають подаватися в Міністерство освіти і науки України для підготовки ним пропозицій для Міністерства економіки України щодо середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня, отже підготовку таких пропозицій варто визнавати наступним етапом стадії формування середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Компетенцію Міністерства і освіти і науки України з підготовки таких пропозицій конкретизовано в завданнях міністерства та його повноваженнях, визначених у пункті 3 та підпункті 25 пункту 4 Положення про МОН.

Наступним етапом є підготовка (узагальнення) середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня Міністерством економіки України. Компетенцію Мінекономіки в межах такого етапу встановлено в частині першій статті 9 Закону України «Про інноваційну діяльність», але в пунктах 3, підпунктах 77, 78, 79 пункту 4 Положення про Мінекономіки, деталізовано не достатньо чітко.

До цього ж потрібно вказати і на відсутність спеціального порядку формування Мінекономіки пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, що також можна додати до переліку обставин, якими в цілому підтверджуються прогалини в законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів такої діяльності.

Завершуватися стадія формування середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня має етапом подання підготовлених (узагальнених) Міністерством економіки України пропозицій на розгляд Кабінету Міністрів України.

Подальшою стадією визначення середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня є стадія їхнього затвердження Кабінетом Міністрів Укра-

¹ Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу: Закон України від 7.02.2002 року № 3065-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3065-14#Text>.

² Статут Національної академії наук України: постанова загальних зборів Національної академії наук України постанова від 14.04.2016 р. № 2, що зареєстровано Міністерством юстиції України 27.07.2016 р. наказ № 2331/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-16#Text>.

їни. Виконання необхідних заходів в межах цієї стадії КМУ має здійснити протягом трьох місяців з дня визначення законом стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Таке повноваження Уряду України однаково визначено як в частині першої статті 8 Закону «Про інноваційну діяльність», так і в частині п'ятій статті 5 профільного Закону.

Наразі чинними є середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня, які Уряд України затвердив своєю постановою № 1056 від 28 грудня 2016 року.

При цьому, зважаючи на продовження Верховною Радою України дії стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності раніше затверджених на 2011-2021 роки напрямів лише на 2022 рік, Кабінет Міністрів України 12 липня 2022 року постановою № 782 також лише продовжив дію середньострокових напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2022 рік¹.

Нам уявляється, що деякі з середньострокових пріоритетних напрямів, дію яких було продовжено Урядом на 2022 рік, потребували більшої деталізації, зважаючи на досвід життєдіяльності в повномасштабній агресії РФ проти України, яка загострила проблему високотехнологічного розвитку оборонно-промислового комплексу, зокрема, виявив проблему забезпечення Збройних Сил України та інших воєнізованих формувань засобами протиповітряної та протиракетної оборони вітчизняного виробництва, впровадження енергозберігаючих технологій, забезпечення енергетичної незалежності через розроблення, в тому числі, засобів побутового видобування, накопичення та поширення енергії з альтернативних джерел.

Наступною стадією в законодавчій процедурі визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності маємо визнати стадію формування середньострокових пріоритетних напрямів такої діяльності галузевого рівня.

За логікою побудови попередніх стадій формування пріоритетних напрямів ця стадія першим має згідно з частиною четвертою статті 5 профільного Закону етап підготовки центральними органами виконавчої влади, уповноваженими на реалізацію державної політики у відповідній сфері, пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня та внесення їх до Мінекономіки. Такі повноваження центральних органів виконавчої влади встановлено частиною третьою статті 9 Закону «Про інноваційну діяльність».

Так, окрім вже згаданого нами Мінстратегпрому, приміром, Міністерство охорони здоров'я України відповідно до підпункту 5 пункту 4 Положення² про це мініс-

¹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів: Постанова КМУ № 782 від 12.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/782-2022-%D0%BF#n2>.

² Положення про міністерство охорони здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.015 р. № 267 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 90). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>.

терство визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку сфер охорони здоров'я, у яких МОЗ формує та реалізує державну політику.

Як вже зазначалося нами в цьому дослідженні, підготовка та подання центральними органами виконавчої влади відповідних пропозицій має здійснюватися на основі стратегічних пріоритетних напрямів і середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу розвитку галузей економіки і спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей економіки.

Наступними є етап розгляду та узагальнення Мінекономіки пропозицій центральних органів виконавчої влади щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня та етап внесення Мінекономіки таких узагальнених пропозицій на розгляд Кабінету Міністрів України, порядок здійснення яких також чітко не визначено.

При цьому, приміром, з Положення про Міністерство цифрової трансформації України¹, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, компетенція якого напряму пов'язана з пріоритетним напрямом інноваційної діяльності, вбачається взаємодія з підготовки пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів такої діяльності не з Міністерством економіки України, а напряму з Кабінетом Міністрів України (підпункт 1 пункту 4 Положення). Така нормативна особливість свідчить також про відсутність єдиного порядку взаємодії центральних органів виконавчої влади з Мінекономіки щодо підготовки та внесення ними пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів, що додатково актуалізує потребу правового регулювання цієї складової досліджуваної нами законодавчої процедури.

Завершує визначення середньострокових напрямів пріоритетної діяльності галузевого рівня стадія їх затвердження Кабінетом Міністрів України. Зазначимо, що відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про інноваційну діяльність» та до частини п'ятої статті 5 профільного Закону всі необхідні процедурні дії в межах цієї стадії Уряд має здійснити протягом трьох місяців з дня визначення Верховною Радою України стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у змінах до статті 4 профільного Закону.

Зазначимо, що середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня, які Кабінет Міністрів України визначив на 2017-2021 роки постановою № 980 від 18 жовтня 2017 року, повністю відповідають як стратегічним пріоритетним напрямам, так і середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня. Дію визначених в ній пріоритетних напрямів Уряд України продовжив на 2022 рік своєю постановою № 782 від 12.07.2022 року.

¹ Положення про Міністерство цифрової трансформації України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.

Завершальними у визначенні середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є стадії формування та затвердження середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня.

Так, в стадії формування середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня можна виокремити етап їх підготовки Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та етап подання таких пропозицій до Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад для їх затвердження. Зі системного аналізу положень Закону вбачається, що формування таких пропозицій має здійснюватися на основі стратегічних пріоритетних напрямів, середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку відповідного регіону. Зважаючи на визначення категорії «регіон», що міститься у пункті 11) статті 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики»¹, такими місцевими радами є обласні ради, Київська та Севастопольська міські ради.

При цьому, в частині першій статті 10 Закону України «Про інноваційну діяльність» встановлено, що підготовку та подання пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації здійснюють у межах не власних, а делегованих їм відповідними органами місцевого самоврядування повноважень.

Таке повноваження Ради міністрів АРК недостатньо чітко встановлено статтею 38 Конституції Автономної Республіки Крим², а от щодо місцевих державних адміністрацій уточнено в статті 29 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»³ та конкретизовано в статті 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴. Зі змісту останніх нормативних приписів вбачається, що місцеві державні адміністрації на підставі делегованих ним районним та обласними радами повноважень готують та подають пропозиції щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня в межах програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей або в межах цільових програм з інших питань (приміром, окремої цільової програми інноваційного розвитку відповідного регіону). При цьому, як бачимо, останніми приписами прийняття таких програм виключно обласним рівнем може не обмежуватися.

Визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня завершується стадією їхнього затвердження Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами відповідного регіону.

¹ Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

² Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 р. N 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14#Text>.

³ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

⁴ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n688>.

Варто зазначити, що категорію «місцеві ради» конкретизовано в статті 7 Закону України «Про інноваційну діяльність», відповідно до якої не лише Верховну Раду Автономної Республіки Крим та обласні, а ще й районні ради наділено компетенцією із затвердження середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня та регіональні інноваційні програми, що кредитуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів.

В цілому зазначеним приписам відповідають стаття 26 Конституції АРК, яка в пункті 11 встановлює повноваження Верховної Ради Автономної Республіки із затвердження за поданням Ради міністрів Автономної Республіки Крим затвердження програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного і культурного розвитку, а щодо повноважень місцевих рад в цій статті – пунктом 16 частини першої стаття 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», за якою виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання 16) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку або цільових програм з інших питань, тобто як вже було зазначено нами раніше – цільової програми інноваційного розвитку регіону.

Варто зазначити, що систему органів визначення середньострокових пріоритетних напрямів регіонального рівня підлягає зміні через введення в Україні правового режиму воєнного стану.

Так, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»¹, в якому передбачено механізми забезпечення безперервності органів публічної влади в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема передбачено, що у разі утворення обласної та/або районної військової адміністрації на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування, у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення, повноваження такої обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації, виконавчий апарат такої районної та обласної ради підпорядковується начальнику відповідної військової адміністрації, а відповідні районні та обласні ради не здійснюють свої повноваження.

Згідно зі статтею 4 цього Закону на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації (обласні та районні), статусу яких у разі прийняття рішення про утворення набувають відповідно районні, обласні державні адміністрації. При цьому, в статті 15 цього Закону встановлено, що повноваження військових адміністрацій здійснюються ними в по-

¹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

рядку, визначеному законами України для здійснення повноважень відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

На підставі викладеного, структуру законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні можна представити таким чином:

1. визначення стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

1.1. стадія формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, яку складають такі етапи:

1.1.1. проведення МОН моніторингу реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, який включає в себе такі підетапи:

1.1.1.1. подання головними розпорядниками бюджетних коштів інформації про результати реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності до Міністерства освіти і науки України.

1.1.1.2. аналіз та узагальнення МОН інформації головних розпорядників бюджетних коштів про результати реалізації пріоритетних напрямів.

1.1.1.3. подання МОН узагальної інформації до Кабінету Міністрів України.

1.1.2. розроблення, затвердження та виконання загальнодержавної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України, який включає в себе підетапи:

1.1.2.1. ініціювання розроблення державної цільової програми, розроблення та громадське обговорення концепції програми;

1.1.2.2. схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків її розроблення;

1.1.2.3. розроблення проекту програми – визначення заходів і завдань, що пропонуються для включення до неї, а також обсягів і джерел фінансування;

1.1.2.4. стратегічна екологічна оцінка у випадках, визначених Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку»;

1.1.2.5. державна експертиза проекту програми;

1.1.2.6. погодження та затвердження програми;

1.1.2.7. проведення конкурсного відбору виконавців заходів і завдань програми;

1.1.2.8. організація виконання заходів і завдань програми, здійснення контролю за їх виконанням;

1.1.2.9. підготовка та оцінка щорічних звітів про результати виконання програми, а в разі потреби – проміжних звітів;

1.1.2.10. підготовка та опублікування в офіційних друкованих виданнях заключного звіту про результати виконання програми.

1.1.3. формування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

1.1.3.1. підготовка Кабінетом Міністрів України пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

1.1.3.2. обговорення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки науковою громадськістю.

1.1.3.3. подання КМУ до ВРУ пропозицій пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з відповідними супровідними матеріалами.

1.1.4. затвердження Верховною Радою України пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

1.1.5. підготовка МОН пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

1.1.6. подання МОН пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів на розгляд Міністерства економіки України.

1.1.7. розгляд Мінекономіки пропозицій МОН щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

1.1.8. внесення Мінекономіки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на розгляд КМУ.

1.1.9. схвалення КМУ пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів.

1.1.10. внесення Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України проєктів законів щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

1.2. стадія затвердження Верховною Радою України стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

2. Визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

2.1. стадія формування середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня, яка включає в себе такі етапи:

2.1.1. проведення Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів прогностно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України.

2.1.2. підготовка МОН та Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів за результатами прогностно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України для Мінекономіки пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня.

2.1.3. розгляд та узгодження Мінекономіки пропозицій МОН щодо середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня та їх обґрунтування.

2.1.4. подання Мінекономіки пропозицій МОН щодо середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня на розгляд Кабінету Міністрів України.

2.2. стадія затвердження Кабінетом Міністрів України середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня.

2.3. стадія формування середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня, яка включає в себе такі етапи:

2.3.1. підготовка центральними органами виконавчої влади, уповноваженими на реалізацію державної політики у відповідній сфері, пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня.

2.3.2. внесення ЦОВВ пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня до Мінекономіки.

2.3.3. розгляд та узагальнення пропозицій ЦОВВ щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня.

2.3.4. внесення Мінекономіки узагальнених пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на розгляд Кабінету Міністрів України.

2.4. стадія затвердження Кабінетом Міністрів України середньострокових пріоритетних напрямів галузевого рівня.

2.5. стадія формування Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня, яка включає в себе такі етапи:

2.5.1. розроблення Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня.

2.5.2. подання Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями пропозицій щодо середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня до Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад.

2.6. стадія затвердження Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними місцевими радами середньострокових пріоритетних напрямів регіонального рівня.

Як бачимо, виявлена законодавча процедура визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є доволі складною в її практичній реалізації, що актуалізує увагу до шляхів її удосконалення.

В цьому контексті слід згадати законопроект Міністерства освіти і науки України «Про основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні»¹, який було включено до Порядку денного сьомої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання, але в подальшому знято з розгляду Парламентом 06 вересня 2022 року².

В основу ідеї об'єднання пріоритетних напрямів в єдину систему, яку робочою групою із розроблення цього законопроекту, утвореною на підставі рішення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій від 5 листопада 2019 року (відповідно до протоколу № 3), було покладено висновок про дублювання пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з пріоритетними напрямами інно-

¹ Про основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні: проект Закону реєстровий № 6418 від 10 грудня 2021 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38553>.

² Порядок денний сьомої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання: постанова Верховної Ради України від 15 лютого 2022 року № 2035-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2035-IX#Text>.

ваційної діяльності. Дійсно, задля реалізації 6 пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та 7 пріоритетних напрямів інноваційної діяльності Кабінет Міністрів України затвердив близько 250 пріоритетних напрямів (46 пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок; 41 середньостроковий пріоритетний напрям загальнодержавного рівня та 162 – галузевого рівня)¹.

Зазначена робоча група дійшла висновку про значне дублювання пріоритетних напрямів, наслідком якого є неефективне використання наукового потенціалу та вкрай обмежених обсягів бюджетних коштів, що спрямовуються на розвиток сфери наукових досліджень та розробок, а також про доречність розроблення єдиної системи пріоритетних напрямів на підстав Цілей сталого розвитку, які було оголошено в резолюції 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року².

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року визнано в якості орієнтирів для розроблення програмних та прогнозних документів та проектів нормативно-правових актів відповідно до указу Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року³ та пункту 2 § 3⁻¹ Регламенту Кабінету Міністрів України в редакції постанови № 1285 від 16 грудня 2020 року⁴.

Зазначимо, що порівняльний аналіз дефініцій та переліків пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, що містяться у відповідних законах, та безпосередньо самих Цілей, які визначено в п. 1 зазначеного указу, дозволяє дійти висновку про те, що Цілі є взаємопов'язаними та суголосними з пріоритетними напрямками як розвитку науки та техніки, так і пріоритетними напрямками інноваційної діяльності завдяки їхній змістовній деталізації.

Додаткової ваги Цілям безперечно додає встановлення главою держави, з одного боку, вказівок Кабінету Міністрів України забезпечити задля досягнення Цілей проведення аналізу прогнозних і програмних документів, за результатами такого аналізу у разі необхідності вжити заходів щодо їх удосконалення, а також упровадити дієву систему моніторингу їх реалізації з щорічним оприлюдненням його результатів, а з іншого боку – рекомендував Національній академії наук України, Національній академії аграрних наук України, Національній академії медичних наук України, Національній академії педагогічних наук України, Національній академії

¹ Пояснювальна записка від 13 грудня 2021 року до проекту Закону про основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38553>.

² «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Резолюція 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 від 25 вересня 2015 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/>.

³ Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

⁴ Про внесення змін до Регламенту Кабінету Міністрів України та скасування постанов Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2020 р. № 168 і від 13 травня 2020 р. № 363: постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2020-%D0%BF#n11>.

правових наук України, Національній академії мистецтв України враховувати Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року під час визначення напрямів наукових досліджень. Таким чином, в реальності Президентом України в більш простий в порівнянні з розглянутою нами законодавчою процедурою правотворчий спосіб було встановлено пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на період до 2030 року. При цьому, акцентуємо, що глава держави відповідно до профільного закону у виявленій нами законодавчій процедурі участі не бере. Отже, указом фактично було підмінено закон, що не посприяло правовій визначеності в досліджуваній нами сфері в подальшому, адже не призвело до своєчасного формування та затвердження всієї системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на наступні періоди.

Програму ініціативу Президента України щодо встановлення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року і можливість ввести його в законодавчу процедуру визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, встановивши його повноваження в цій сфері, не було враховано і в законопроекті Міністерства освіти і науки України, який ми розглядаємо. Так, основний акцент в ньому зроблено на впровадженні нової системи пріоритетних напрямів та перерозподілі повноважень між Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України щодо визначення цих таких напрямів. Звичайно, трансформація системи пріоритетних напрямів за законопроектом передбачає й зміну законодавчої процедури їх визначення, яку при цьому в законопроекті не наводиться. Так, задекларований законопроектом перерозподіл повноважень між Парламентом та Урядом щодо визначення єдиних пріоритетних напрямів реалізовано внесенням відповідних змін до Закону України «Про інноваційну діяльність». Така проектна конструкція також не дає підстав для виокремлення в законопроекті його власного предмету правового регулювання.

З точки зору особливостей правотворчої діяльності такий перерозподіл повноважень неминуче призвів би до відтермінування визначення пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а отже, і до їх практичної реалізації, адже Кабінет Міністрів України отримав би час для розроблення та затвердження вже нової системи об'єднаних пріоритетних напрямів, що також не можна вважати прийнятним.

Далі, передбачене законопроектом повноваження Уряду України щодо коригування пріоритетних напрямів за результатами їх реалізації на підставі подання уповноваженого органу не супроводжується навіть процедурними засадами підготовки відповідних пропозицій таким органом. Так само невизначено в законопроекті засади (зокрема, міру та спосіб) участі інших центральних органів виконавчої влади у визначенні нової системи пріоритетних напрямів (змінена ч. 3 ст. 9 Закону України «Про інноваційну діяльність») та участь Національної ради України з питань розвитку науки і технологій у підготовці пропозицій щодо пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні, а також пропозицій щодо їх коригування (змінена ч. 7 ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Все це в сукупності зі суперечливим категорійним апаратом не дозволяє оцінювати законопроект як завершений та такий запроваджує нову, цілісну систему пріоритетних напрямів наукової науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні з новою законодавчою процедурою їхнього визначення.

На нашу думку, прийняття зазначеного законопроекту в 2022 році навіть в разі його удосконалення стало неможливим через прийняття вже згаданого нами Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності»¹. Цей закон було спрямовано на продовження чинних пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності в Україні на 2022 рік, а отже і на збереження чинної законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів.

Варто зазначити, що проект Закону про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (в частині зміни статті 4 Закону та затвердження нових стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2022 – 2031 роки) навіть не було включено до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік², отже всі відповідальні за визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності органи публічної влади (і Уряд, і Парламент) були налаштовані на відтермінування вирішення проблеми визначення всіх пріоритетних напрямів інноваційної діяльності якнайменш на 2023 рік.

В контексті змістовного удосконалення законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності варто звернути увагу на те, що до Плану законопроектної роботи на 2022 рік було включено проект Закону «Про правотворчу діяльність»³. Прийняття такого Закону має врегулювати відносини, пов'язані із її плануванням, розробкою, прийняттям (виданням) та реалізацією нормативно-правових актів, а отже увага до нього в нашому дослідженні є важливою. Так, в ньому буде визначено принципи правотворчої діяльності (правової визначеності, пропорційності, доцільності та обґрунтованості, системності та комплексності, наукового забезпечення тощо), система учасників правотворчої діяльності, правотворча компетенція та можливість делегування повноважень від одного суб'єкта правотворчої діяльності іншому. У цьому зв'язку, в статті 5 проекту цього Закону встановлено заборону на делегування власних правотворчих повноважень Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України іншим суб'єктам. Далі, цінність зазначеного закону полягає не скільки в встановленні системи нормативно-правових актів, їх ієрархії. Приміром, потрібною в тому числі

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності Закон України від 1 лютого 2022 року № 2031-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-20#n7>.

² Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік. Постанова Верховної Ради України від 15 лютого 2022 року № 2036-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2036-20#Text>.

³ Про правотворчу діяльність: проект Закону реєстровий номер 5707 від 25 червня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355.

для сфери правового регулювання пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є легітимізація в ньому категорії «програмний правовий акт». Таким актом за статтею 15 проекту Закону¹ визначено документ програмно-цільового характеру, в якому відображаються основні напрями розвитку публічної політики формулюються та обґрунтовуються стратегічні цілі і пріоритети публічної політики, що формуються та реалізуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, способи досягнення цих цілей, а також найважливіші завдання, що потребують вирішення у визначений період. Вважаємо, що запровадження такої правової категорії дозволить розмежовувати і коректно співвідносити програмні правові документи із законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Безперечно, в контексті нашого дослідження важливою є насамперед законодавче регулювання планування правотворчої діяльності (розділ III проекту Закону)², яке має здійснюватися з метою забезпечення передбачуваності розвитку публічної політики, єдності, безперервності, гнучкості та точності процесу підготовки та прийняття (видання) нормативно-правових актів та координації діяльності суб'єкти правотворчої діяльності. У цьому зв'язку важливим є дотримання особливостей планування правотворчої діяльності всіх учасників законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, а насамперед, із встановленням чіткого дотримання Плану законопроектної роботи Верховної Ради України і Програми діяльності Кабінету Міністрів України в частині перспективного планування правотворчої діяльності, яка має містити перелік обов'язкових для розроблення та прийняття законів.

Зважаючи на наведений зміст законопроекту, який вже було прийнято за основу 16 листопада 2021 року, його значущість для упорядкування правового регулювання, визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності варто проводити узгоджено з прийняттям Закону України «Про правотворчу діяльність».

Висновки/Місце впровадження

1. Чинній законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності притаманна внутрішня суперечливість, в якій, з одного боку, законом передбачена надмірно складна взаємодія між органами, уповноваженими на формування стратегічних пріоритетних напрямів, а з іншого – недостатня правова урегульованість окремих стадій та етапів підзаконним актами. До ускладнень законодавчої процедури можна віднести саму систему пріоритетних напрямів (стратегічні та середньострокові загальнодержавного, галузевого та регіонального рівня), встановлену послідовність їх визначення, за якою формуванню та затвердженню стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності має передувати затвердження пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а до прогалин в правовому регулюванні – відсутність спеціального порядку проведення моніторингу реалізації пріоритетних напрямів Міністерством освіти і науки України та порядку

¹ Про правотворчу діяльність: проект Закону реєстровий номер 5707 від 25 червня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355.

² Там само.

використання інформації про результати такого моніторингу Кабінетом Міністрів України, відсутність державної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку, невідповідність вимогам профільного закону порядку підготовки пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, відсутність порядку поетапної взаємодії між МОН, Мінекономіки, КМУ щодо підготовки (розроблення), внесення, схвалення пропозицій щодо як стратегічних, так і середньострокових пріоритетних напрямів, який би відповідав приписам профільного закону тощо.

2. Найскладнішими в чинній законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності уявляються стадії формування стратегічних та середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного та галузевого рівня, які фактично містить в собі низку дублюючих етапів.

3. Аналіз положень чинного порядку формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності пропозицій щодо стратегічних пріоритетних напрямів дозволяє дійти висновку про його невідповідність положенням чинного профільного Закону, застарілу деталізацію, якою, певною мірою, спровоковано стан правової невизначеності та відсутність ефективної взаємодії між МОН, Мінекономіки та Урядом України в досліджуваній нами сфері.

4. На нашу думку, в законодавчій процедурі визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності було б доречно передбачити конкретні процедурні дії та строки розгляду Кабінетом Міністрів України в порядку моніторингу узагальненої інформації про результати реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, а також порядок подальшого використання цієї інформації Урядом України задля напрацювання пропозицій з удосконалення чинних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

5. Зважаючи на недостатній рівень правового регулювання окремих стадій та етапів, законодавчу процедуру визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності не можна оцінювати як дієву та ефективну. Не посприяло визначенню всієї системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і встановлення Президентом України в однойменному указі Цілей сталого розвитку на період до 2030 року, якими в реалії було детерміновано та підмінено як пріоритетні напрями розвитку науки і техніки, так і пріоритетні напрями інноваційної діяльності. Наслідком такої недієвої та неефективної законодавчої процедури в 2022 року стало лише продовження їх дії на річний термін, а не затвердження стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на період 2022 – 2031 роки та всіх інших пріоритетних напрямів чинної системи. *При цьому, продовження дії пріоритетних напрямів інноваційної діяльності лише на річний період, на наш погляд, не є ефективним способом законодавчого визначення в цій сфері, адже лише відтермінує, а не вирішує це завдання по суті.* Таке відтермінування свідчить про неспроможність органів, уповноважених на формування та затвердження пріоритетних напрямів інноваційної діяльності впровадити в життя передбачену законодавчу процедуру їхнього визначення.

6. На нашу думку, досліджена законодавча процедура визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в умовах сучасних викликів потребує удосконалення:

По-перше, спрощенням системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності шляхом заміни стратегічних та середньострокових загальнодержавного, галузевого і регіонального рівня на пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного (з періодом дії в шість років, які матимуть галузеву конкретизацію) і регіонального рівня (з періодом дії в два роки, які забезпечуватимуть розвиток відповідного регіону).

По-друге, виключенням із законодавчої процедури формування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності Міністерства економіки України, та повною передачею Міністерству освіти і науки України повноважень з проведення моніторингу реалізації всіх пріоритетних напрямів, узагальнення пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня.

По-третє, покладенням завдань з підготовки, обґрунтування та внесення пропозицій щодо пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня для подальшого розгляду та узагальнення МОН доцільно покласти на центральні органи виконавчої влади, що формують та реалізують державну політику у відповідних сферах (Мінекономіки, Мінстратегпром тощо), встановивши або в законі, або в окремому урядовому підзаконному акті чіткий порядок взаємодії між ними та МОН як в процедурному, так і часовому вимірі.

По-четверте, збереженням розподілу повноважень між Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, за яким Уряд України схвалюватиме пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного значення та вноситиме їх до Парламенту України у вигляді законопроекту, а Парламент України затверджуватиме такі пропозиції внесенням змін до статті 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» одночасно з прийняттям Закону України «Про Державний Бюджет» на рік, наступний після крайнього року шестирічного строку дії пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня.

По-п'яте, наділенням в умовах правового режиму воєнного стану обласних військових адміністрацій повноваженнями з підготовки пропозицій щодо пріоритетних напрямів регіонального рівня та внесення їх на розгляд Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних обласних рад для подальшого затвердження.

По-шосте, запровадженням механізмів корегування системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на всіх рівнях задля забезпечення її відповідності актуальним викликам.

По-сьоме, задля уникнення правових колізій при удосконаленні законодавчої процедури визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності доречно орієнтуватися на зміст проекту Закону України «Про правотворчу діяльність», конкретні проекти законів та підзаконних актів для такого удосконалення розробляти у відповідності до його положень, а приймати їх одночасно чи після набрання чинності цим законом.

3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕХАНІЗМУ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми.

Взаємодія держави і господарюючих суб'єктів у сфері *трансферу технологій* полягає в комплексному застосуванні *правових, економічних та організаційних механізмів* для досягнення мети — передавання технології за договором трансферу технологій.

Якщо розглядати *інноваційні процеси* як постійний і безперервний потік перетворення конкретних технічних або технологічних ідей на основі наукових розробок на нові технології або окремі їх складові частини і доведення їх до освоєння безпосередньо у *виробництві* з метою здобуття якісно нової продукції¹, то такий підхід до категорії «*інноваційний процес*» вказує на його поширення на рівні *підприємств*², яке відбувається у виробничій і невиробничій системах.

Щоб трансфер технологій добре працював, він має відповідати чотирьом *рівням співробітництва* і чотирьом різним критеріям успіху такого трансферу: якісні науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (далі — НДДКР), схвалення, впровадження, використання технологій³.

Процес трансферу технологій передбачає спочатку трансформацію *науково-технічних розробок* (звітів, макетів, зразків і т. д.), потім просування на ринок технологій. На завершення після визначення конкретних потенційних покупців технології та виявлення їх специфічних вимог проводиться, як правило, доопрацювання початкового технологічного пакету відповідно до вимог конкретного покупця й отримання врешті решт товару для реалізації — технологічного пакету, призначеного цьому покупцеві. І тільки тоді відбувається власне сам процес «купівлі-продажу» об'єкта трансферу технологій⁴.

¹ Олійник Ю. А. Теоретичні засади визначення сутності інноваційних процесів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 12. С. 182–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_12_25.

² Полозова Т. В. Інноваційна діяльність підприємства та економічна сутність інноваційного процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. № 12. С. 108–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_27.

³ Андросова О. Ф., Череп А. В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності. Монографія. К.: Кондор, 2007. 356 с. С. 176.

⁴ Родіонова І. В. Основні форми та етапи здійснення трансфера технологій промислових підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 3(15). С. 59–64. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco3'2012/059'64.pdf>.

Отже, якщо розглядати *трансфер технологій як процес*, який має певні етапи, то чим він відрізняється від «механізму»? Якщо тлумачити термін «процес», то це послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається у закономірному порядку, тобто хід розвитку чого-небудь¹. Якщо визначати «механізм», то це внутрішня будова, система чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище². Як бачимо, механізм включає в себе сукупність процесів.

Які б ми не використовували джерела, різні визначення терміна «механізм» в основі своїй мають загальне: механізм — це безліч взаємопов'язаних елементів. При цьому виділяється два підходи: механізм може розглядатися як сукупність елементів, які впливають на розвиток об'єкта, і як взаємозв'язок і взаємодія елементів, що забезпечують розвиток об'єкта.

У Концепції розвитку національної інноваційної системи від 17.06.2009 р. № 680-р зазначено, що створення умов для трансферу технологій і підвищення ефективності охорони прав інтелектуальної власності відбувається шляхом упровадження ефективного *механізму трансферу технологій*.

Оскільки різновидів механізму залежно від напрямку інноваційної діяльності є декілька, то цілком слушно, що сьогодні інтерес викликає не тільки категорія «правовий механізм» а й, зокрема, «господарсько-правовий механізм», «економіко-організаційний механізм».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання щодо визначення механізмів регулювання трансферу технологій перебувають у центрі уваги науковців.

Слід зазначити, що поняття механізму не є новим для доктрини: спочатку термін «механізм» з'явився в дослідженні, заснованому на методологічному індивідуалізмі (Elster J. та Stinchcombe A. L.)³, а також у дослідженнях наукового реалізму (Harre R. та Little D.)⁴ і критичного реалізму (Bhaskar R. та Reed. M.)⁵.

Так, механізмами є процеси, які пояснюють причинно-наслідковий зв'язок між змінними (Campbell J. L.)⁶; механізм характеризується як структура, що виконує

¹ Академічний тлумачний словник (1970–1980) / П. С. Лисенко, Є. М. Радченко, Л. М. Стоян, В. Д. Цвях, Г. Т. Яценко. URL: <http://sum.in.ua/s/proces>.

² Академічний тлумачний словник (1970–1980) / П. С. Лисенко, Є. М. Радченко, Л. М. Стоян, В. Д. Цвях, Г. Т. Яценко. URL: <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.

³ Elster, J. (1989). *Nuts and bolts for the social sciences*, Cambridge University Press, Cambridge. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511812255>; Stinchcombe, A. L. (1991). The conditions of fruitfulness of theorizing about mechanisms in social science. *Philosophy of the Social Sciences*, 21 (3), 367–388. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/004839319102100305>.

⁴ Harre, R. (1985). *The philosophies of science*, 2nd ed. Oxford University Press, Oxford; Little, D. (1991). *Varieties of social explanation: An introduction to the philosophy of social sciences*. CO: Westview Press, Boulder.

⁵ Bhaskar, R. (1978). *A realist theory of science*, 2nd ed. Harvester, Hassocks.; Reed, M. (2001). Organization, trust and control: A realist analysis. *Organization Studies*, 22 (2), 201–228. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0170840601222002>

⁶ Campbell, J. L. (2002). Where do we stand? Common mechanisms in organizations and social movements research. *Social Movements and Organization Theory*, Cambridge University Press, Cambridge. pp. 41–68.

функцію на основі її складових частин, компонентних операцій та їх організації (Bechtel W. та Abrahamsen A.); механізми дозволяють пояснити, як окремі особи можуть досягати спільних дій (Anderson P. J. J.)².

Слід зазначити, що дослідники вказують на потребу існування в інноваційній сфері *організаційного, господарсько-правового або економіко-правового механізмів*. Так, Eglé Štareikė аналізував *організаційний механізм* через підхід до системи комплексного контролю відкритої системи соціально-економічної інтеграції. Бойчук Р. П. виокремлює юридичні механізми забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України суб'єктивних прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Терьошкіна Н. Є. наголошує на існуванні *нормативно-правових і регламентних механізмів* в інноваційній сфері.

Але поза увагою вчених залишилося дослідження питання аналізу *механізму трансферу технологій* як механізму координації діяльності між суб'єктами трансферу технологій, що і стало *метою цього дослідження*.

Мета дослідження — обґрунтувати концептуальний *механізм трансферу технологій*, де одним із найважливіших факторів, що найбільше впливають на функціональність, тобто рушійною силою, є *потенціал розробки як об'єкта комерціалізації та просування готової до використання технології на профільний на ринок*.

Виклад основного матеріалу.

Протягом останніх років поняття механізму використовується в низці різноманітних наукових досліджень, які намагаються пояснити організаційні зміни.

Механізми аналізувалися через призму різних процесів: як механізми, що ведуть *організацію до дисгармонії* та побудови нової гармонії (Lamberg J. A. та Pajunen K.)³; як механізми поведінки — складна система, в якій взаємодію між частинами можна охарактеризувати як пряме, інваріантне узагальнення, пов'язане зі змінами (Glennan S.)⁴; механізми довіри та мережевої репутації як *драйвери конкурентоспроможності* (Glückler J. та Armbrüster T.)⁵. Дослідники також підкреслили загальну необхідність

¹ Bechtel, W., Abrahamsen, A. (2005). Explanation: A mechanist alternative. *Studies in history and philosophy of biological and biomedical sciences*, 36, 421–441. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.shpsc.2005.03.010>

² Anderson, P. J. J., Blatt, R., Christianson, M. K., Grant, A. M., Marquis, Ch., Neuman, E. J., Sonenshein, S., Sutcliffe, K. M. (2006). Understanding Mechanisms in Organizational Research. Reflections From a Collective Journey. *Journal of management inquiry*, 15 (2), 102–113. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1056492605280231>.

³ Lamberg, J. A., Pajunen K. (2005). Beyond the metaphor: The morphology of organizational decline and turnaround. *Human relations*, 58 (8), 947–980. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0018726705058499>.

⁴ Glennan, S. (2005). Modeling mechanisms. *Studies in history and philosophy of science part C: studies in history and philosophy of biological and biomedical sciences*, 36 (2), 443–464. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.shpsc.2005.03.011>

⁵ Glückler, J., Armbrüster, T. (2003). Bridging uncertainty in management consulting: The mechanisms of trust and networked reputation. *Organization Studies*, 24 (2), 269–297. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0170840603242004>.

теоретизації на основі механізмів (Anderson P. J. J.)¹ і важливість емпіричного дослідження для вивчення причинно-наслідкового зв'язку елементів *організаційних механізмів* (Pajunen K.)².

У науковій літературі представлені такі підходи до *організаційного механізму* дії, організованої таким чином, щоб безперервно викликати повторення початку і кінця (Machamer P.)³: *організаційний механізм* може розумітися як створення організаційної культури (сфери взаємин), її реалізація та виховання (Šimanskienė L. та Tarasevičius T.)⁴; *організаційний механізм* може бути засобом координації діяльності організації забезпечення інформації для зацікавлених сторін, які переконують громадськість діяти певним чином, або викликати зміни в навколишньому середовищі (Esparcia S.)⁵ тощо.

Наведені визначення (*організаційних*) механізмів дозволяють зробити припущення, що опис *організаційного механізму* вимагає пояснення елементів, які він містить, причинно-наслідкового зв'язку між елементами, залучених процесів та функцій, які виконуються для досягнення результатів і змін у навколишньому середовищі. Так, на думку Štareikė E., *організаційний механізм* аналізується через підхід до системи комплексного контролю відкритої системи соціально-економічної інтеграції (виходячи з інтересів зацікавлених сторін та міжвідомчої взаємодії), де зацікавлені сторони формулюють спільні цілі шляхом розподілу наявних ресурсів, виконання окремих функцій, забезпечення прозорості процесів планування і прийняття рішень тощо⁶.

Види державного регулювання господарської діяльності, компетенція органів державної влади у сфері дозвільної системи, види діяльності, що підлягають ліцензуванню, перелік документів дозвільного характеру повинні визначатися законом. Гарантії підприємництва (фр. Garantie — порука, умова, забезпечення чого-небудь) — це система умов і засобів, *юридичних механізмів забезпечення* належної реалізації визначених Конституцією та законами України суб'єктивних прав і законних інтер-

¹ Anderson, P. J. J., Blatt, R., Christianson, M. K., Grant, A. M., Marquis, Ch., Neuman, E. J., Sonenshein, S., Sutcliffe, K. M. (2006). Understanding Mechanisms in Organizational Research. Reflections From a Collective Journey. *Journal of management inquiry*, 15 (2), 102–113. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1056492605280231>.

² Pajunen, K. (2008). The Nature of Organizational Mechanisms. *Organization Studies*, 29 (11), 1449–1468. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0170840607096384>.

³ Machamer, P., Darden, L., Craver, C. F. (2000). Thinking about Mechanisms. *Philosophy of Science*, 67 (1), 1–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.1086/392759>.

⁴ Šimanskienė, L., Tarasevičius, T. (2010). Organizacinės kultūros ir vadovų tipų sąsajos. (The relationship between organizational culture and manager's type). *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 20 (1), 146–153.

⁵ Esparcia, S., Centeno, R., Hermoso, R., Argente, E. (2011). Artifacting and regulating the environment of a virtual organization. 23rd IEEE International Conference on tools with artificial intelligence, Florida, Boca Raton, FL, USA USA, pp. 547–554. DOI: <http://dx.doi.org/10.1109/ictai.2011.88>.

⁶ Štareikė, E. Organizational mechanism of rural areas development sustainability. URL: <http://conf.rd.asu.lt/index.php/rd/article/viewFile/171/128>. DOI: <http://doi.org/10.15544/RD.2015.116>.

есів суб'єктів господарювання, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності та охорони правопорядку у сфері господарювання¹.

Цільові установки у сфері структурної перебудови економіки можуть бути адекватно визначені тільки при заданих характеристиках відповідних механізмів, до яких, зокрема, у першу чергу належать *нормативно-правові та регламентні (обмежені правилами, що регулюють порядок будь-якої діяльності) механізми*. Саме ці механізми як складний комплекс сил, засобів, ресурсів і процедур щодо правовстановлення, правозастосування, правокористування, контролю і нагляду, а також правосуддя в інноваційній сфері є одними з основних у реалізації національної інноваційної стратегії при формуванні та подальшому розвитку інноваційної сфери країни.

До *нормативно-правових механізмів* регулювання інноваційної діяльності в Україні можна віднести *дві групи законодавчих актів*, які умовно можна поділити на безпосередньо зв'язані з цією діяльністю і на ті, в яких вона є складником процесів функціонування інших соціально-економічних явищ.

Викликає потребу в розробці виваженого та *юридично обґрунтованого механізму*: експертизи інноваційних проєктів; юридичної підтримки захисту прав автора винаходу; захисту майнових прав автора і володарів (володільців) патенту; юридичної підтримки інноваційної діяльності при реалізації права на впровадження винаходу; гарантій і завірень, які надаються учасниками інноваційних проєктів; регулювання договірних відносин, які виражаються у створенні, переданні та використанні інновацій (такі відносини опосередковуються через *трансфер технологій*).

Необхідне встановлення в Україні *регламентних механізмів*, а саме обов'язкових вимог — прямого державного регулювання за допомогою адміністративних, технічних і природоохоронних вимог до енергоефективності та ін., що стимулюють підприємства до інноваційної діяльності, а також до розробки і прийняття суб'єктами господарювання програм технологічного й інноваційного розвитку².

До *регламентних механізмів* можна віднести механізми *господарського, фінансового та податкового* регулювання у сфері *трансферу технологій*.

Як слушно зазначає Кузьмін Р. Р., *господарсько-правовий механізм* запобігання економічній злочинності та боротьбі з нею — це сукупність норм господарського права, які забороняють вчинення корупційних діянь, систему інституцій господарського управління і контролю, які здійснюють управління суб'єктами господарювання, контроль за дотриманням установлених норм права, а також запроваджують заходи господарсько-правової відповідальності у випадку вчинення економічних правопорушень, скоєння злочинів. Важливим *компонентом господарсько-правового механізму запобігання економічній злочинності* є контроль

¹ Бойчук Р. П. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності: проблеми формування. *Право та інновації*. 2019. № 4 (28). С. 21–26. DOI: 10.31359/2311-4894-2019-28-4-21.

² Терешкокіна Н. Є. Законодавчо-нормативні та регламентні механізми реалізації інноваційної стратегії України. *Право та інновації*. 2015. № 1. С. 30–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_1_6.

над нею¹. Запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності можна розглядати і з позиції *трансферу технологій*. Оскільки норми права, які регулюють відносини у сфері промислової власності, містяться в тому числі у Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. № 143-V.

На думку Терьошкіної Н. Є., доцільно розробити і на законодавчому рівні закріпити дійові *фінансово-економічні механізми податкових і митних пільг* учасникам інноваційної діяльності, інноваційно-орієнтованих підприємств².

У Методичних рекомендаціях з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності затверджені Наказом Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 р. № 18³ зазначено механізм комерціалізації розробок вищих навчальних закладів та наукових установ державної форми власності, який складається з 6 етапів: технологічний аудит (ТА); маркетингові дослідження (МД); економічний аудит (ЕА); отримання охоронних документів; просування; укладання договору. Але як бачимо, цей механізм представляє собою сукупність етапів без виокремлення будь-яких елементів, коли вже розробка існує та потребує ефективної реалізації в промислових масштабах.

Погоджуємося, що *процес трансферу технологій є ширшим і більш загальним, ніж процес комерціалізації*, оскільки здійснює передачу об'єкта до споживача і за наявності комерційної складової, і без неї. Комерційна складова при трансфері технологій часто відсутня тоді, коли впроваджуються соціальні та екологічні новації. Трансфер завершує процес комерціалізації результатом — фактом купівлі-продажу. Тому *комерціалізація є складовою процесу трансферу*, а процес комерціалізації є складовою інноваційного процесу. Система управління комерціалізацією результатів інноваційної діяльності складається з об'єкта управління та управляючої системи і є складовою системи управління інноваційною діяльністю⁴.

Інноваційна поведінка компаній є одним з основних джерел конкурентоспроможності та *економічного зростання*. Оскільки впровадження інноваційних технологій є важливою частиною економічних відносин, то чи можна вести мову про доцільність *науково-технічних розробок* і можливості застосування організаційно-економічного механізму до сфери трансферу технологій? На наше переконання, подібний організаційний механізм може бути пристосований і до трансферу техно-

¹ Кузьмін Р. Р. Контроль як складова господарсько-правового механізму запобігання економічній злочинності і боротьбі з нею. *Наше право*. № 2. Ч. 2. 2011. С. 98.

² Терьошкіної Н. Є. Законодавчо-нормативні та регламентні механізми реалізації інноваційної стратегії України. *Право та інновації*. 2015. № 1. С. 30–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_1_6.

³ Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

⁴ Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей/ Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О. О., Кам'янське, ДДТУ, 2017. 67 с. С. 10.

логій, але механізм трансферу технологій є швидше *організаційно-економічним* механізмом. Тобто у цьому механізмі слід урахувати й економічну складову.

Механізм трансферу технологій становить собою поєднання структурних елементів і системи взаємозв'язків між суб'єктами (координація процесів, інформаційне забезпечення тощо) для досягнення основної мети — передання технології.

Таким чином, *економіко-правовий механізм трансферу технологій* визначається як закріплена у законодавстві система економічних заходів, стимулів та інших регуляторів, спрямованих на забезпечення прав на впровадження технології, регулювання договірних відносин, які виражаються у створенні, переданні та використанні технології.

Структура механізму трансферу технологій включає такі елементи: *об'єкт; центр; суб'єкти; сукупність методів і способів як інструменти аналітичного, дослідницького характеру та інструменти реалізації намірів і планів; умови, які визначають обмеження і вимоги для отримання цільового результату; етапи (вибір і попередня оцінка технології через підбір, вивчення та аналіз науково-технічних матеріалів, огляд стану питання, попередні кон'юнктурні оцінки, визначення конкретних розробок, що можуть бути запропоновані на ринку, надання попередньої оцінки потреб споживачів; оцінка обраної технології передбачає такі процеси через розробку теоретичного обґрунтування, складання розрахунків, систематизації результатів виконаних теоретичних розробок, складання, узгодження і затвердження технічного завдання та календарного плану проведення НДДКР, проектування і виготовлення стендів, макетів зразків, проведення експериментальних досліджень і лабораторні випробування; проведення досліджень для виявлення розрахунку оцінки потенціалу розробки як об'єкта комерціалізації та просування готової до використання технології на профільний ринок через проведення технологічного та економічного аудиту, надання техніко-економічні обґрунтування можливих ризиків впровадження технологій, які пов'язані з її виробництвом, транспортуванням, експлуатацією, сертифікації, стандартизації дослідних партій (зразків) на відповідність їх вимогам безпеки, охорони здоров'я населення чи природи тощо, маркетингових досліджень, патентно-пошукових робіт, вирішення питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності на технологію, просування технології на профільний на ринок; співробітництво зі споживачами технології через переговори щодо купівлі об'єкта трансферу технологій, які завершуються укладанням договору трансферу технологій, переданням технології та супровідної документації, відстеження використання технології та оцінка результатів її використання); інструментарій (НДДКР).*

Отже, до *базисних елементів механізму трансферу технологій* слід віднести об'єкт, центр, суб'єкти, сукупність методів і способів, інструментарій, а *функціональними елементами механізму* є *стадії, етапи трансферу технологій, які містять процеси трансферу технологій.*

Головний принцип цієї концепції полягає у системному об'єднанні *базисних елементів* як складових механізму, основною метою якого є впровадження інновацій через передання технологій.

Об'єктами такого механізму трансферу технологій є об'єкти трансферу технологій. *Об'єкт трансферу технологій*, на думку О. О. Плахотнік — це наукові та науково-технічні результати, об'єкти права інтелектуальної власності¹.

Якщо відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. № 143-V *трансфер технологій* — це *передача технології*, тоді слід тлумачити поняття технологія. За цим законом технологія — це *результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. До таких результатів як правової форми технології, у першу чергу, можна віднести об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці, ноу-хау або їх сукупність).*

Отже, технологія — це *об'єкт трансферу технологій* і це обов'язково науково-технічні знання (або науково-технічні результати), виражені у формі об'єктів прав інтелектуальної власності чи інших не охоронюваних законом результатів творчої діяльності, що є особливими об'єктами нематеріального характеру, що за своєю суттю становить собою інтелектуальну складову технології.

Досліджуючи правові аспекти співвідношення *технології та інноваційного продукту*, можна дійти висновку, що, поперше, відповідно до чинного законодавства технологія може бути *реалізована як інноваційний продукт*. По-друге, технологія належить до *самостійного об'єкта правового регулювання*, який може бути використаний як самим розробником (творцем) технології, так і наданий іншим суб'єктам господарювання, в тому числі суб'єктам інноваційної діяльності, на умовах використання чи повного передання прав на неї. Водночас *технологію можна визначити і як один з інноваційних об'єктів поряд з інноваційним продуктом*.

З позицій національного законодавства будь-яка *технологія може існувати сама по собі, тобто поза інноваційним процесом*, але з моменту подальшої розробки технології з метою практичного втілення *може бути перетворена на інноваційний продукт і набути додаткових ознак*, таких, які наводяться у ст. 14 ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV щодо інноваційного продукту².

Центром механізму трансферу технологій можуть бути уповноважений орган із питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, уповноважений орган із питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також Національна академія наук України та галузеві

¹ Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей / Укл.: д. е. н., проф. Плахотнік О. О., Кам'янське, ДДТУ, 2017. 67 с. С. 10.

² Адамюк Д. І. Поняття технології: встановлення змісту та співвідношення з іншими суміжними поняттями. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1. С. 34–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2015_1_6.

академії наук, які беруть участь у закупівлі, переданні та/або використанні технологій (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. № 143-V).

Частини 2–3 ст. 3 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. № 143-V визначають *суб'єктів трансферу технологій*.

На думку Рајунен К., залежно від *організаційного механізму* коло *зацікавлених сторін* може бути досить широким — від окремої особи (керівника чи власника компанії, члена громади тощо) до відповідних інституцій (міністерство, громадська організація тощо). Як діяльність зацікавлених сторін, так і взаємодія між складовими частинами (елементами) механізму мають аналізуватися загалом, із прагненням підкреслити активність кожного елемента, оскільки кожен виконує *певну функцію механізму та має свою роль у досягненні певного результату*¹.

Методи і способи механізму трансферу технологій становлять собою елементарні інструменти аналітичного, дослідницького характеру та інструменти реалізації намірів і планів, а механізм має комплексний характер, що включає в себе систему певних методів і способів. Специфіка використовуваних у механізмах *методів і способів управління* дозволяє виділити такі їх типи: організаційні, інституційні, фінансові, природоохоронні, соціально-економічні, інвестиційні, інноваційні, адаптаційні, трансфертні, концесійні, антикризові і т. д.

Складовою механізму трансферу технологій є вибір інструменту трансферу, ефективність якого залежить як від форми передання, так і від етапу життєвого циклу нового товару (технології).

Як один з інструментів необхідно використовувати класифікацію НДДКР.

Характеризуючи *процеси*, які відбуваються у цьому механізмі трансферу технологій, зазначаємо, що вони економічні (фінансові), правові (договірні, патентні (правоохоронні)), інформаційні та організаційні.

Динамічна (функціональна) сторона механізму визначає його як сукупність взаємопов'язаних елементів.

Механізм трансферу технологій проходить у своєму розвитку низку *стадій*, від *початкової до кінцевої*. Кожен елемент механізму передбачає відповідну стадію, а саме в межах стадій елементи тільки можуть здійснюватися.

Ураховуючи, що *життєвий цикл інновації* включає певні фази, стадії, етапи і процеси, то припускаємо, що він є сукупністю стадій за певною послідовністю в часі: упровадження, зростання, зрілість, занепад. А з урахуванням послідовності проведення робіт *життєвий цикл інновації розглядається як інноваційний процес*. *Інноваційний процес* охоплює всі етапи життєвого циклу інновації, включаючи її дифузю в нові умови чи місця застосування. А *інноваційна діяльність* полягає в діях людей, спрямованих на створення чи впровадження інновації на *певній стадії*

¹ Pajunen, K. (2008). The Nature of Organizational Mechanisms. *Organization Studies*, 29 (11), 1449–1468. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0170840607096384>.

інноваційного процесу¹. Припускаємо, що *трансфер технологій* є частиною інноваційного процесу.

Очевидно, що *стадії механізму трансферу технологій* складаються з *етапів*, які реалізуються через процеси та закінчуються складанням конкретної документації. Виділення окремих стадій і визначення змісту етапів на кожній стадії має суттєве значення для розуміння інноваційного процесу².

Основні *етапи трансферу технологій*:

1) вибір та попередня оцінка технології. Вона може включати такі процеси: розробка стратегії комерційної реалізації технології на ринку; ідентифікація потреби в технології та об'єкта продажів; попередня оцінка технології; оцінка витрат, які пов'язані з придбанням технологій; оцінка необхідності залучення технології та її пошук; порівняльний аналіз з іншими технологіями; вибір технології, яка комерційно спроможна в умовах існуючої кон'юнктури (придатна для продажу, а також та, яка може окупитися).

Першим процесом є *розробка стратегії для комерційної реалізації технологій на ринку*.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV, інноваційна політика — це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Припускаємо, що *інновація* — це об'єкт, який втілений у виробництво в результаті проведеного *наукового дослідження*.

Результатом *науково-дослідного інноваційного проекту* є *інноваційний продукт* — результат науково-дослідної та (або) дослідно-конструкторської розробки. Тобто *інноваційний продукт* фактично є проміжним об'єктом між новим рішенням, ідеєю та результатом від її впровадження — власне інновацією. А після проходження цих етапів технологія набуває додаткових характеристик і перетворюється на *інноваційний продукт*³.

Результатом *підприємницького інноваційного проекту* є *інноваційна продукція* — нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають вимогам, установленим Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV.

На тій підставі, що перехід від ідеї до створення *інноваційного продукту* відбувається через етапи трансферу технологій, то відповідно усі внутрішні процеси мають бути систематизовані. Для адекватного сприйняття цих етапів необхідним не тільки розробити стратегію, а доцільно прослідкувати це шляхом моделювання.

¹ Скібіцький О. М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 408 с. С. 124.

² Розгон О. В. Механізм трансферу технологій і його реалізація в інноваційному процесі. *Право та інновації*. 2022. № 1 (37). С. 22–30. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/813>.

³ Адамюк Д. І. Поняття технології: встановлення змісту та співвідношення з іншими суміжними поняттями. *Право та інноваційне суспільство*, 2015. № 1. С. 34–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pric_2015_1_6.

Саме апарат *економіко-математичного моделювання* постає необхідним засобом досягнення адекватності, системності, інформаційної єдності. Процес втілення цих завдань, контролювання і моніторинг показників розвитку науки й інновацій, потребує здійснення прогностичних досліджень щодо встановлення тенденцій науково-технічного, інноваційного розвитку. Об'єктом прогнозування постає первинна (результати наукових досліджень, статистичних і економічних розробок, проведення експериментальних робіт) і вторинна інформація (дані міжнародних організацій, офіційної статистики, органів ЗМІ; публікації наукових симпозиумів і конференцій). В економічному прогнозі повинні окреслюватись та оцінюватись головні напрями розвитку соціально-економічних та інноваційних процесів держави, віддзеркалюючи комплекс внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежностей між елементами, насамперед, на макрорівні.

Юринець З. В. дослідила науково-методичний підхід до формування оптимальної *стратегії виробництва інноваційної продукції* суб'єктами господарювання на основі *економіко-математичного моделювання* за умов невизначеності ринкового середовища, де враховано витрати, яких зазнають суб'єкти господарювання внаслідок виготовлення, зберігання, транспортування базової продукції, додаткові витрати, які мають у разі розроблення і виготовлення *інноваційної продукції* та додаткові кошти для зменшення очікуваних збитків від зазначених причин¹.

Оскільки реалізація технології також пов'язана із невизначеністю ринкового середовища, то на нашу думку, *стратегія комерційної реалізації технології на ринку* має включати затрати на виготовлення, зберігання, транспортування дослідних партій зразків, а також затрати, які пов'язані із своєчасним і ефективним впровадженням технології, яка перетворюється на інноваційний продукт.

Сутність *стратегії*, на думку Чандлера А., може бути зведено до визначення довгострокових цілей і завдань, напрямків, на яких зосереджені основні дії, і механізмів управління ресурсами, необхідними для досягнення поставленої мети².

Передбачаємо, що *стратегія комерційної реалізації технології на ринку* може включати: цілі стратегії, огляд процесу розробки стратегії, опис рекомендованих етапів процесу розробки стратегії (планування, реалізація, оцінка та уточнення), опис рекомендованих методів аналізу, оцінку досягнення цілей, моніторинг та звітування щодо процесу реалізації стратегії, підтримку та актуалізацію стратегії, вигоди до змісту остаточного документу стратегії.

Особливе місце у стратегії посідає *SWOT-аналіз та стратегічне планування* для визначення місця технології на ринку, оцінці у попиті технології, визначенні цілей та підготовці плану реалізації стратегії.

¹ Юринець З. В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України: дис. ... д-ра екон. наук. Львів, 2016. 519 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_yurynets.pdf.

² Chandler, A. (1962). Strategy and structure: chapters in the history of the industrial enterprise. London. URL: <https://s3.amazonaws.com/arena-attachments/705027/a973f694aaae073aeb1cfce037f3b11.pdf>.

Стратегія комерційної реалізації технологій на ринку за своєю сутністю є бізнес-стратегією окремого суб'єкта господарювання, яка передбачає діяльність структурних та / або функціональних підрозділів підприємства, з визначеними процесами щодо реалізації технологій.

В основі стратегії лежить прагнення забезпечити на якомога більший період часу отримання максимального прибутку. Залежно від конкретних ринкових умов дана ціль може бути досягнута шляхом експорту готових виробів, втілюючи в себе *нову технологію*, представленням ліцензії чи іншими методами. Обрана стратегія визначає дії підприємства щодо шляхів її реалізації за трьома напрямками: 1) зосередження основних зусиль на національному ринку, де підприємство має певні переваги, пов'язані з досвідом роботи, напрацьованою клієнтською базою, знанням місцевих особливостей і специфічних вимог споживачів її продукції, 2) розгортання маркетингової діяльності на «нейтральних» територіях, де позиції конкурентів приблизно такі ж, як і фірми, що має намір розширити свою ринкову частку, 3) вторгнення на ринок основного конкурента, де він має міцні комерційні позиції¹.

Як зазначає Шкварчук Л. О., *трансфер технологій* — це процес інформування, поширення, передачі та впровадження результатів людського інтелекту та науково-технічних розробок від його розробника до кінцевого споживача з метою забезпечення технологічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоздатності підприємства, економічного ефекту від впровадження цих розробок, при виконанні умов платності (комерційний трансфер)². Тобто у трансфері технологій передедує процес *інформування*.

Для відбору та попередньої оцінки технологій необхідно обробити аналітичну інформацію щодо технічних, технологічних, організаційних параметрів упровадження технології, отже, *інформаційно-аналітичне забезпечення*³ *трансферу технологій* має важливе інформаційне значення на цьому етапі.

Інформаційно-аналітичне забезпечення включає елементи інформаційного забезпечення (діяльність з пошуку, відбору, обробки, накопичення, узагальнення, збереження інформаційних одиниць) та аналітичного забезпечення (виробництво на підставі отриманих інформаційних одиниць і складних розумових процесів)⁴.

¹ Йохна М. А. Трансфер технологій: суть, форми і значення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2012. № 3, т. 3. С. 69–72. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/886/1/yohna.pdf>.

² Шкварчук Л. О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності трансферу технологій та його інформаційно-аналітичного забезпечення. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 29–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_4_7.

³ Детальніше про інформаційно-аналітичне забезпечення див. Подрез-Ряполова І. В. Правові засади інфраструктурного забезпечення інноваційного процесу. *Право та інновації*. 2022. № 1 (37). С. 44–48.

⁴ Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади. *Теорія та практика державного управління* : [зб. наук. праць]. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. № 1 (113). С. 223–226.

Гужва В. під *інформаційним забезпеченням* розуміє сукупність методів та засобів розміщення і організації інформації, що включають системи класифікації і кодування, документацію, раціоналізацію документообігу, методи створення інформаційної бази¹.

Враховуючи вищенаведені визначення, інформаційно-аналітичного забезпечення, інформаційно-аналітичним забезпеченням трансферу технологій є використання системи *методів, засобів і прийомів* розміщення та організації інформації, що включає елементи пошуку, відбору, обробки, накопичення, узагальнення і збереження інформації з подальшим продукуванням нового знання, з метою забезпечення високої ефективності *процесу поширення, передання та впровадження результатів* людського інтелекту та науково-технічних розробок від власника до кінцевого споживача².

Корисним є аналіз таких *типів інформації*: загальна інформація про ринок; про компанії, що виробляють аналогічну продукцію; дослідження та існуючі технології, які можуть призвести до появи конкурентного продукту в майбутньому; ліцензійна практика щодо аналогічних продуктів.

Загальна інформація включає розрахунок обсягу ринку, аналіз частки аналогічних видів продукції; технічні характеристики, ціни конкуруючої продукції, її слабкі та сильні сторони; розподіл покупців на групи залежно від їхнього галузевого спрямування, потенційної купівельної спроможності, способів використання продукції або інших критеріїв.

Інформація про компанії включає дані про їхнє місцезнаходження, фінансові показники діяльності, стратегію просування продукції на ринок, використані технології. У результаті для кожного виду продукції має бути підготовлений список конкуруючих виробів, способів виробництва з позначенням частки ринку, технічних характеристик, цін.

Для різних ліцензійних сценаріїв оцінюється: кількість потенційних ліцензіатів; обсяг продажів продукції, виготовленої за технологією; суми паушальних платежів і роялті впродовж низки років. Це дозволяє також визначити вартість технології в цілому³. Зважаючи на це, можна стверджувати, що ефективність *процесів на цьому етапі* багато в чому визначається *якістю інформаційно-аналітичного забезпечення* трансферу технологій.

На *першому етапі* трансферу технологій відбувається *вибір* самої технології, цілей, завдань, критеріїв для її пошуку, що дає можливість вивчення та аналізу

¹ Гужва В. М. Інформаційні системи і технології на підприємствах : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2001. 400 с. С. 34.

² Шкварчук Л. О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності трансферу технологій та його інформаційно-аналітичного забезпечення. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 29–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_4_7.

³ Капіца Ю.М. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах: монографія/ За ред. Ю.М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с. С. 17.

існуючих на даний момент технологічних і організаційних рішень, слабких і сильних сторін компанії, можливостей і умов ринку. В результаті цього *визначаються основні економічні та технологічні параметри* і компоненти нової технології, робляться висновки про необхідні для організації форми, методи, інструменти трансферу технології.

У результаті компанія може обмежитися придбанням тільки *ліцензії або патенту*, що не призведе до значних витрат. Найчастіше, коли технологія досить складна або масштабна, вимагає для своєї реалізації низки висококваліфікованих фахівців, компанія залучає незалежного експерта / експертів, що дозволяє визначити оптимальне рішення щодо технології та її трансферу і досягати високих результатів у більш стислі строки.

У процесі *пошуку технології* акцент робиться на джерело технології. Внутрішніми джерелами технологій та інновацій НДДКР.

Технології можна отримати у різний спосіб. Вона може бути розроблена всередині компанії за допомогою НДДКР або відкриттів, її можна отримати шляхом купівлі або іншого придбання інновацій, що є результатом НДДКР або відкриттів, на різних етапах інноваційного процесу або після того, як технологія значною мірою вдосконалена та набирається до зрілості. Методи придбання технологій дуже різноманітні і включають купівлю, передачу та ліцензування, що, своєю чергою, може включати придбання знань, процесів, продуктів чи прав використання технологій. Придбання технології є складним, оскільки поєднує зусилля щодо захисту прав власника та набувача¹.

Отже, цей етап трансферу технологій є підготовчим, на ньому здійснюється підбір, вивчення і аналіз науково-технічної матеріалів, огляд стану питання, попередні кон'юнктурні оцінки, дається попередня оцінка потреб споживачів.

2) встановлення оцінки обраної технологій передбачає такі процеси: проведення НДДКР; розробка та підготовка конструкторської і технологічної документації; проектування, виготовлення і випробування макетів; виготовлення дослідних партій зразків; експериментальне виробництво.

Схвалення та сприйняття технології має базуватися на дослідженнях та роботах, як-то проектно-конструкторські або технологічні роботи.

Першим етапом НДДКР є *фундаментальні дослідження*, які спрямовані на подальше проведення НДДКР, формування кінцевої цілі, для досягнення якої саме проводяться *науково-конструкторські дослідження*².

Прикладні дослідження є продовженням фундаментальних і дають змогу наочно представити наукову ідею. Результатом цього етапу є отримання моделі, яка відпо-

¹ Frankel, E. G. (1990). Sources of New Technology. *Management of Technological Change*. Springer. Dordrecht, pp. 86–117. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-009-1988-4_6.

² Харчук В. Ю. Ризик науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок: сутність та особливості виникнення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. № 727. С. 387–392. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13905/1/57_387-392_Vis_727_Menegment.pdf.

відає вимогам, що висуваються на попередньому етапі. Основними завданнями проведення прикладних досліджень є перевірка на достовірність наукової гіпотези, розробленої на попередньому етапі, усунення проблем, пов'язаних з неточними розрахунками та створенням наочної технологічної моделі розвитку нововведення¹.

На цьому етапі трансферу технологій проводяться *проектно-конструкторські або технологічні роботи*, а саме: розробка конструкторської і технологічної документації, проектування, виготовлення і випробування дослідно-промислових зразків, макетів, проведення сертифікації та стандартизації дослідних партій (зразків) на контроль якості.

А на цьому етапі трансферу технологій *спочатку* проводяться *роботи допроектного характеру* (тобто передують проектуванню). Тут ведеться техніко-економічне обґрунтування необхідності розробки нової конструкції, формуються основні вимоги до техніко-економічного рівня виробу, попередньо розглядаються можливі варіанти поставлених задач.

У процесі розробки *технічного завдання* встановлюється основне призначення виробу, визначаються технічні і тактико-технічні характеристики, показники якості і техніко-економічні вимоги до виробу, що проектується, і його експлуатаційних параметрів, розробляється необхідна документація. На цьому етапі здійснюється також *прогноз перспективної потреби* в новому виробі, визначається рівень граничних витрат на його виготовлення, виконуються економічні розрахунки. Технічне завдання розробляється замовником.

Цей етап трансферу технологій передбачає *технічну пропозицію* та припускає *розробку комплексу конструкторських документів*, що містять технічні і техніко-економічні обґрунтування доцільності розробки документації на підставі аналізу технічного завдання замовника і різних варіантів можливих рішень. *Технічне завдання і технічна пропозиція* розробляються на основі аналізу технічного рівня національної і закордонної техніки по літературних джерелах і патентних матеріалах, ретельного вивчення умов експлуатації майбутнього виробу, порівняльної оцінки можливих технічних рішень.

Допроєктні роботи в загальній системі конструкторської підготовки виробництва мають першорядне значення, тому що саме тут закладаються основи успіху всієї наступної діяльності по створенню високоефективної нової техніки².

Завданням *проектно-конструкторських робіт* є створення конкретного «фізичного товару на папері» або проекту з врахуванням попередніх науково-теоретичних розробок, а також результатів маркетингових досліджень. Технологічні роботи полягають в розробленні нових технологічних процесів, оснащення, планів розміщення необхідного устаткування. Ці три типи робіт є тісно взаємопов'язані, оскільки існуюча виробнича система підприємства не завжди відповідає конструкторським

¹ Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 295 с. С. 43.

² Організація виробництва: підручник. Затверджено МОН / Гриньова В. М., Салун М. М. К., 2009. 582 с. URL: <https://works.doklad.ru/view/TSytgVlL3FE.html>.

розробкам, а її зміна недоцільна для підприємства. Після розроблення *документації* виготовляють *дослідний інноваційний продукт і проводиться пробний маркетинг*, різноманітні опитування, дегустації і експерименти зі споживачами дослідного зразка. Закінчується пробний *маркетинг* виготовленням поліпшеного зразка, який надалі буде масово випускатися.

Отже, для успішного провадження інноваційної діяльності, необхідно використовувати принципи маркетингу на всіх стадіях розроблення інноваційного продукту¹.

Цей етап трансферу технологій щодо ескізного, технічного і робочого проєктів відносяться до другої групи робіт – до *проєктних*. Здійснюється виготовлення технічної документації, необхідної для випуску виробів у виробничих умовах.

Розробляється *ескізний проєкт*, здійснюються конструкторське і технологічне опрацювання, встановлюється відповідність вихідних параметрів макетних зразків вимогам технічного завдання. На етапі трансферу технологій щодо технічного проєкту виробляється остаточне уявлення про зразок, приймаються необхідні технічні рішення, уточнюються параметри нового виробу. *Технічний проєкт* містить вихідні дані для розробки робочої конструкторської документації. А на етапі трансферу технологій щодо створення *робочої документації* розробляються конструкторські документи, призначені для виготовлення та випробування дослідних (експериментальних) зразків, окремої установчої серії і сталого (встановленого) серійного або масового виробництва.

Технологічна підготовка виробництва являє собою сукупність взаємопов'язаних процесів, що забезпечують готовність підприємства до випуску виробів заданого рівня якості при встановлених термінах виконання робіт та мінімальних трудових і матеріальних витратах. Вона регламентується стандартами Єдиної системи технологічної підготовки виробництва (ЄСТПВ)².

Отже, на етапі трансферу технологій щодо НДДКР здійснюється перетворення теоретичного опису наукової ідеї в матеріальну оболонку. Визначається технічна характеристика нової продукції, розробляється *інженерно-технічна документація* для неї, створюють *дослідні зразки*, розпочинають *експериментальне виробництво*. Дослідно-конструкторські розробки є комплексом технічних, інженерних і лабораторних розробок, який закінчується створенням дослідного зразку і супроводжувальної документації. Наступним кроком є *дослідження отриманого прототипу*: пробне використання на практиці, оцінювання його можливостей, окреслення технічного рівня виробу, можливостей його якісного виготовлення³.

¹ Дутко З. М. Місце маркетингових досліджень в процесі розроблення інноваційних продуктів / З. М. Дутко, С. П. Чапран. *Маркетинг та логістика в системі менеджменту* : тези доповідей ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 8–10 листопада 2012 р.) / Національний університет «Львівська політехніка» [та інші]. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. С. 136–138.

² Організація виробництва: підручник/ Гриньова В. М., Салун М. М. К., 2009. 582 с. URL: <https://works.doklad.ru/view/TSygtvIL3FE.html>.

³ Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2006. 295 с. С. 67.

Відповідно, цей етап трансферу технологій включає розробку теоретичного обґрунтування, складаються розрахунки, здійснюється систематизація результатів виконаних теоретичних розробок, складання, узгодження і затвердження технічного завдання і календарного плану проведення НДДКР, проектування і виготовлення стендів, макетів зразків, проводяться експериментальні дослідження і лабораторні випробування.

3) проведення досліджень для виявлення розрахунку оцінки потенціалу розробки як об'єкта комерціалізації та просування готової до використання технології на профільний на ринок. Вона може включати такі процеси: проведення технологічного та економічного аудиту; маркетингових досліджень; сертифікації, стандартизації дослідних партій (зразків) на відповідність їх вимогам безпеки, охорони здоров'я населення чи природи тощо; отримання охоронних документів; просування технології на профільний на ринок.

Успіх *третього етапу* трансферу технологій визначається своєчасним і ефективним *впровадженням технології*. Ефективне впровадження нових технологій є важливим елементом для вирішення проблеми продуктивності. Успішне впровадження вимагає розуміння та управління установками та поведінковими реакціями людей на технологічно обумовлені зміни¹.

На цьому етапі трансферу технологій здійснюється проведення, *технологічного, економічного аудиту* наявних результатів науково-технічної діяльності та трансформація науково-технічних розробок за допомогою звітів, макетів, зразків тощо. Проведення *науково-технічних досліджень* нових розробок за договорами включає в себе консультування з економічних питань та *науково-технічне консультування*. *Технологічний аудит* — це оцінка комерційного потенціалу та перспектив комерціалізації НДДКР, виявлення можливостей комерціалізації знань, вироблення рекомендацій щодо поліпшення управління інтелектуальною власністю і визначення пріоритетів² із використання ресурсів для її комерціалізації.

Метою *технологічного аудиту* є виявлення конкурентоспроможних *результатів науково-дослідницької діяльності* (ідей, розробок, технологій) і можливостей науково-дослідницьких, маркетингових, виробничих, фінансових та адміністративних підрозділів, що сприятиме розробці стратегічних планів технологічного розвитку. В результаті проведення *технологічного аудиту* отримуються висновки про комерційну перспективність проекту (ідеї, розробки, технології) та реальні картини того, як використовується технологічний, виробничий, фінансовий та інші потенціали установи для просування результатів науково-технічного проекту на ринок.

¹ O'Connor, E. J., Parsons, C. K., Liden, R. C., Herold, D. M. (1990). Implementing new technology: Management issues and opportunities. *The Journal of High Technology Management Research*, 1, (1), 69–89. DOI: [https://doi.org/10.1016/1047-8310\(90\)90014-u](https://doi.org/10.1016/1047-8310(90)90014-u).

² Зауважимо, що 12 липня 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову про продовження до кінця 2022 року дії пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, а також середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні.

Процес *ідентифікації* включає оцінку науково-технічного рівня розробки як об'єкта комерціалізації, оцінку прав на об'єкти інтелектуальної власності та оформлення права інтелектуальної власності на потенційний об'єкт трансферу, розробляється бізнес-план впровадження розробки та виробництва продукції з її застосуванням.

Технологічний аудит складається з таких стадій: оцінка науково-технічного рівня розробки; оцінка документів, що підтверджують наявність прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Метою визначення технологій для трансферу технології як процесу є проведення оцінки обраних науково-дослідних проєктів із метою виявлення їх комерційного застосування. Це створює основу для визначення технологій, готових до трансферу, і того, які з них мають найбільший потенціал для передачі. Оцінка технології може бути виконана в межах організації або сторонньою організацією з використанням спеціалізованих методик¹.

При проведенні оцінювання доречним є врахування специфіки галузі, ринку, технології, її складових та передбачається проведення оцінювання результативності трансферу технологій як проєкту здійснення вкладень (з кінцевою метою отримання прибутку або соціального ефекту) за допомогою показників ефективності інвестицій².

Важливим моментом технологічного аудиту є огляд технологій, що використовуються в інших організаціях, у першу чергу в конкурентів, а також виявлення технологічних відповідностей еталонам із метою оцінки їх відносної ефективності³.

Отже, частиною технологічного аудиту є заповнення інформаційних карток і аналіз даних, якій відповідають конкретній розробці/технології⁴.

Оцінка науково-технічного рівня розробки та оцінка об'єктів права інтелектуальної власності розробки здійснюється на основі критеріїв, що відображують новизну, значимість для практики, якість, відповідність стандартам. Ступінь відповідності критеріям виражається через значення якісних показників, які можуть бути виражені кількісно з використанням умовних одиниць (балів, коефіцієнтів та ін.). Перелік застосовуваних показників визначається з урахуванням галузі науки (природничі, технічні, суспільні).

При технологічному аудиті у замовника автори та спеціалісти підрозділів та/або експерти проводять технологічний, економічний аудит, за результатами яких

¹ Андросова О. Ф. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності : монографія. К. : Кондор, 2007. 356 с. С. 179.

² Корнілова І. М. Методичне забезпечення обґрунтування трансферу технологій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 85–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_2_14.

³ Цибинога М. О. Організаційний механізм процедури комерціалізації інновацій. *Системи обробки інформації*. 2011. Вип. 2. С. 273–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2011_2_63.

⁴ Розгон О. В. Здійснення технологічного аудиту наукової організації як основний захід трансферу технологій. *Наука та технології: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Київ, 27 черв. 2019 р.). Київ. 2019. С. 58–60. URL: [http://almanah.ltd.ua/save/2019/6%20\(27\)/213.pdf](http://almanah.ltd.ua/save/2019/6%20(27)/213.pdf).

робиться розрахунок балів за таблицею оцінки потенціалу розробки як об'єкта комерціалізації.

Незалежні експерти визначаються вченою, науково-експертною, науково-технічною радою або іншим відповідальним за науково-технічну діяльність органом вищого навчального закладу або наукової установи. Перед проведенням експертизи експерти (у разі залучення), співробітники підрозділів та дослідники/розробники підписують договір про конфіденційність, згідно з якою експерти та співробітники підрозділів можуть отримувати інформацію про розробку у визначеному місці, у певному обсязі, від певних фахівців виконавця НДДКР та зобов'язуються не розголошувати отриману інформацію¹.

Методи оцінки вартості прав на технологію включають використання методів капіталізації прибутку, дисконтування чистих грошових потоків, звільнення від роялті, порівняння продажів тощо, що проводиться спеціалістами-оцінювачами.

Вартість технології можна встановити з достатньою вірогідністю для інвестиційних проєктів, створення господарських товариств, — там, де пропонується випуск продукції на основі об'єктів права інтелектуальної власності, а також для ліцензійних угод, якщо відомий ринок збуту, передбачувана вартість ліцензійної продукції, наявна інформація про продукти-аналоги. При цьому визначається досить широкий діапазон вартості залежно від вихідних припущень і сценаріїв розвитку проєкту. До уваги, як правило, приймається нижня межа вартості або вартість, що відповідає найвірогіднішому сценарію. При разових ліцензіях з невідомими обсягами виробництва продукції основною складністю є пошук ліцензійних угод-аналогів, що, все ж таки, можливо здійснити².

Актуальними на цьому етапі є маркетингові дослідження технологій та/або їх складових включають визначення на підставі аналізу ринку продукції, тенденцій науково-технічного розвитку потребу в результатах НДДКР, об'єктів інтелектуальної власності, наукоємної продукції, та надання пропозицій щодо подальших досліджень, дослідження можливостей реалізації на ринку існуючих результатів НДДКР, об'єктів інтелектуальної власності, наукоємної продукції в тому числі вивчення — *представник підрозділу організації*, що виконує НДДКР з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності).

Метою проведення маркетингових досліджень є вивчення ринкового потенціалу. Маркетингові дослідження проводяться для всіх розробок по черзі починаючи з тих, що отримали найвищу оцінку згідно з попередніми підрозділами.

У процесі маркетингових досліджень проводиться оцінка ринку збуту (впровадження) розробки, оцінка конкурентоспроможності видів продукції, які можуть

¹ Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

² Капіца Ю. М. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах: монографія/ За ред. Ю. М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с. С. 23.

бути отримані з використанням розробки та видів-аналогів, оцінка ринку ресурсів, необхідних для впровадження розробки, аналіз перешкод і ризиків, пов'язаних з комерціалізацією конкретної розробки, факторний аналіз показників галузі, в якій буде реалізована розробка, надається інформація про основних споживачів продукції та стратегії співпраці з ними, надається опис способів виходу на ринок і прийомів збуту, пов'язаних з інноваційною спрямованістю розробки. Здійснюється оцінка витрат та заходів, необхідних для кожної форми (використання на власному підприємстві, передача прав власності (продаж) або передача прав на використання, спільне використання) та методу (використання розробки у власному виробництві, за ліцензійним договором, за договором франчайзингу, повна відмова від прав на розробку на користь контрагента, продаж або здача в оренду обладнання, договір «під ключ», створення спільних підприємств, венчурне підприємництво, інші форми кооперації розробників та партнерів) комерціалізації розробки. Остаточний вибір здійснюється за максимальним значенням співвідношення результат/витрати.

Основними маркетинговими інструментами, які застосовуються на цьому етапі є: *матриця БКГ* (англ. Boston Consult Group, BCG) — інструмент для стратегічного аналізу і планування у маркетингу, призначений для аналізу актуальності продуктів компанії, виходячи з динаміки ринку даної продукції і частки на ринку вибраної для аналізу компанії та *аналіз-PEST* — маркетинговий інструмент, призначений для виявлення політичних, економічних, соціальних і технологічних аспектів зовнішнього середовища, які можуть вплинути на просування розробки; *SWOT-аналіз* — (сильні і слабкі сторони, можливості і загрози) — метод аналізу, що дає змогу побудувати стратегічний баланс негативних і позитивних факторів та визначити (у загальних рисах) корпоративну стратегію компанії з просування розробки з урахуванням впливу зовнішнього та внутрішнього середовища одночасно, *GAP-аналіз* — метод аналізу первинної інформації, який вивчає стратегічне розходження між бажаним (чого підприємство хоче досягнути в своєму розвитку) і реальним (чого фактично може досягти підприємство не змінюючи свою нинішню політику) і надає можливість на основі дослідження фактичних та потенційних потоків прибутку від виробництва та реалізації різних видів продукції виділити слабкі місця (неосвоєні частини) ринку, що можуть бути заповнені новою продукцією.

За допомогою SWOT-аналізу, GAP-аналізу, PEST-аналізу, матриці БКГ (BCG) або інших інструментів і методів стратегічного аналізу і планування виявляються сильні та слабкі сторони розробки, а також фактори, які можуть вплинути на стратегію її просування на ринок¹.

Наступним процесом є проведення *сертифікації та стандартизації* дослідних партій (зразків) на відповідність їх вимогам безпеки, охорони здоров'я населення чи природи тощо.

¹ Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

Стандартизація має важливий вклад в інновації та є основним помічником для підтвердження відповідності характеристик продукції, використання та впровадження нових технологій і розширення ринків збуту та доступу до світового ринку¹.

В Україні здійснюється поетапний процес реформування системи технічного регулювання з переходом від обов'язкової сертифікації в системі в державній системі сертифікації (УкрСЕПРО) до європейської системи оцінки відповідності.

Для своєчасного виявлення охороноздатності результату НДДКР, визначення актуальності та доцільності, повинно проводитися інформаційний супровід дослідних робіт.

Наведемо приклад інформаційного супроводу НДДКР у Кореї. Надаючи гранти на НДДКР, корейський уряд надає важливу інформацію про фірми і, у свою чергу, дуже впливає на ринок. Інформація, що збирається в оцінці проектів різних фірм для надання грантів, допомагає пом'якшити проблему «вільного гонщика», з якою стикається фінансовий ринок, і дозволяє інвесторам краще оцінювати потенціал і якість проектів НДДКР, що здійснюються цими фірмами².

Оскільки інвестиції в проекти НДДКР, як правило, пов'язані з ризиком, той факт, що такий проект зміг бути схвалений для отримання гранту після ретельної оцінки агентством з високими стандартами, свідчить про те, що проект може бути прибутковим для приватних інвесторів. Використовуючи ідентифікаційний номер фірми, ми зіставляємо таку інформацію, як продаж, коефіцієнт заборгованості та інтенсивність НДДКР (ставлення внутрішніх інвестицій у НДДКР до обсягу продажу). Вік фірми також є важливим показником того, чи субсидується фірма державою чи інвестується ззовні. Дані про інвестиції фірм в інновації та отримання фінансування використовують внутрішні дані уряду. Існує система, аналогічна до системи розкриття інформації на фондовому ринку. Через цю систему фірми інформують уряд про те, що вони отримали фінансування (включаючи прями інвестиції та кредит) від зовнішніх фінансових установ для інноваційної діяльності, а уряд розглядає та розкриває цю інформацію громадськості. Основною метою цієї системи є надання громадськості інформації про те, що фірма має достатні можливості та навички для отримання інвестицій з ринку. Щоб стимулювати надання такої інформації, уряд надає фірмам, які розкривають інформацію про отримання фінансування, прискорений лістинг на фондовому ринку та патентну експертизу, а також пропонує податкові пільги для діяльності в галузі НДДКР, що фінансується за рахунок інвестицій³.

¹ Гриньов Б. Стандартизація як інструмент забезпечення інноваційної діяльності. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2013. № 3. С. 13–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ssia_2013_3_3.

² Lerner, J. (2002). When bureaucrats meet entrepreneurs: The design of effective public venture capital programmes. *The Economic Journal*, 112 (477), F73-F84. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/1468-0297.00684>.

³ Moon, B. (2022). Unleash liquidity constraints or competitiveness potential: The impact of R&D grant on external financing on innovation. *European Research on Management and Business Economics*, 28 (3), 100195. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iedeen.2022.100195>.

Отже, аналізуючи цей *іноземний досвід*, відмічаємо, що, уряд Кореї отримує багато *заявок на гранти на НДДКР*, проводить якісну оцінку прийнятності кандидата, бере до уваги мету проекту, його потенціал зростання та інноваційність, і, відповідно, збирає багато інформації про заявників, а це буде джерелом даних для приватних інвесторів.

Наразі для українських науковців доступна можливість брати участь у *програмах наукових досліджень та фінансування інновацій ЄС на рівних умовах з державами-членами ЄС та іншими асоційованими країнами*, зокрема, в Horizon Europe, COST, LIFE, Digital Europe, EU4Health. Так, ЄС розширює можливості підтримки українських науковців та інноваторів. Ініціатива підтримки українських науковців «Horizon4Ukraine»¹ спрямована на залучення українських дослідників та фахівців до проектів, які уже реалізуються в межах європейської програми з досліджень та інновацій «Horizon Europe». Відповідно для України це: відкриття нових грантових можливостей, підкріплення європейського науково-технологічного фундаменту та дослідницького простору. Також участь України у програмах наукових досліджень та фінансування інновацій ЄС — це запровадження політики відкритої науки (Open Science Policy), яка полягає на обов'язку для бенефіціарів проектів публікувати свої результати у відкритому доступі. Отже, зовсім інший погляд на *інформаційний супровід дослідних робіт*.

В Україні в рамках механізму трансферу технологій після *проведення оцінки науково-технічного рівня розробки*, оцінки документів, що підтверджують наявність прав на об'єкти права інтелектуальної власності, економічної ефективності розробки та оцінки, за необхідністю провадяться додаткові дії щодо отримання охоронних документів (оформлення патентів, свідоцтв)². Цей етап трансферу технологій зумовлено *перетворенням науково-технічної розробки на об'єкт продажу на інноваційному ринку*. Цей етап передбачає *створення технологічного пакета*, що виступає як товар на ринку *об'єктів інтелектуальної власності*.

Як правило, на цьому етапі є нагальна *необхідність залучення партнерів і коштів інвесторів* та врахування їх вимог на наступних етапах³.

Цей етап характеризується проведенням оцінки *документів, що підтверджують наявність прав на об'єкти права інтелектуальної власності розробки*, метою якої є аналіз майнових та правових аспектів.

Зокрема, надається інформація щодо існування документів, що підтверджують наявність об'єктів права інтелектуальної власності (патенти, свідоцтва). Зазначаєть-

¹ Horizon4Ukraine. URL: https://webgate.ec.europa.eu/funding-tenders-opportunities/display/IT/Horizon4Ukraine?fbclid=IwAR1kFVwctxD_EQhQU-G2ZUTzKkKJHZXwfa4--u6ftbLmzwwhp rVJXsBoTY#Horizon4Ukraine-PublishopportunitiesinthecontextofHorizon4Ukraine.

² Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

³ Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей/ Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О. О., Кам'янське, ДДТУ, 2017. 67 с. С. 20.

ся власник об'єктів права інтелектуальної власності та джерело фінансування розробки. Надається інформація щодо оприлюднення даних про розробку (перелік публікацій, в яких представлені результати розробки, виставки, конференції та інші заходи, у яких розробники брали участь з матеріалами розробки). Зазначається існування підписаних договорів у сфері інтелектуальної власності (ліцензійні угоди та інші договори), фінансової та організаційної підтримки з боку сторонніх організацій. Надається інформація щодо використання інших об'єктів права інтелектуальної власності у розробці або кінцевому продукті (власники інших об'єктів права інтелектуальної власності, існування патентів, здатних блокувати кінцевий продукт)¹. Для цього проводиться *пошук патентів* існуючих аналогічних розробок, а також інших рішень тієї ж проблеми.

Патентний пошук рекомендується проводити використовуючи доступні бази патентів Державного департаменту інтелектуальної власності України та державного підприємства «Український інститут промислової власності», бази патентів на серверах Європейської патентної організації за допомогою безкоштовної пошукової системи Eрасenet, скористатися послугами патентного повіреного. Повний Реєстр патентних повірених України, а також адреси веб-сайтів відомств інтелектуальної власності та міжнародних організацій, перелік адрес зарубіжних патентних баз даних, перелік науково-технічних баз даних та довідкових ресурсів, до яких надається безоплатний доступ в Інтернеті та інша корисна інформація щодо об'єктів права інтелектуальної власності знаходиться на сайті державного підприємства «Український інститут промислової власності».

Патентно-пошукові дослідження включають: патентно-кон'юнктурні дослідження, аналіз патентної інформації та патентної чистоти.

Методика проведення *патентно-кон'юнктурних досліджень* може бути застосована у сфері трансферу технологій на *етапах розроблення, створення та використання* об'єкта господарської діяльності.

Патентно-кон'юнктурні дослідження — це системний науковий аналіз властивостей технологій та їх складових, які впливають з їх правової охорони, стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася щодо них, характеру виробництва продукції.

Метою патентно-кон'юнктурних досліджень є визначення ситуації щодо стану ринків технологій, їх складових та продукції, патентної та ліцензійної ситуації, що склалася стосовно них, характеру виробництва продукції. Патентно-кон'юнктурні дослідження проводять на основі патентної, науково-технічної, кон'юнктурно-економічної та іншої інформації, що стала загальнодоступною у світі.

Патентно-кон'юнктурні дослідження проводить суб'єкт господарської діяльності під час: розроблення науково-технічних прогнозів розвитку технологій та їх складових; створення технологій та їх складових; визначення доцільності набуття

¹ Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

та/або передачі прав на технології та їх складові; підготовки до виробництва продукції із застосуванням технологій та їх складових. Патентно-кон'юнктурні дослідження на кожному етапі проводять з урахуванням результатів досліджень попереднього етапу, а також з урахуванням нових джерел інформації, що стали відомі на початок виконання цього етапу.

Проведення патентно-кон'юнктурних досліджень передбачають у договірній або планово-технічній документації на виконання НДДКР.

Стійвиконавцем робіт з проведення патентно-кон'юнктурних досліджень має бути структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності (представник патентного підрозділу організації, що виконує НДДКР), у разі відсутності останнього — спеціаліст з маркетингу. За необхідності до патентно-кон'юнктурних досліджень можуть бути залучені інші фахівці, зокрема, патентний повірений, що виконує послуги пов'язані із проведенням патентних досліджень, представник консалтингової компанії, що спеціалізується на проведенні патентних досліджень).

Діє структурний підрозділ з питань трансферу технологій згідно Типового положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, Національної та галузевих академії наук¹.

Відповідальність за проведення патентно-кон'юнктурних досліджень несе суб'єкт господарської діяльності, що виконує роботи, у складі яких проводяться патентно-кон'юнктурні дослідження. Результатом патентно-кон'юнктурних досліджень є *звіт про патентно-кон'юнктурні дослідження*, який затверджує керівник суб'єкта господарської діяльності². За необхідністю можуть проводитися додаткові дії щодо *отримання охоронних документів (оформлення патентів, свідоцтв)*.

Якщо розкриття ноу-хау за технічним реінжинірингом маловірогідно або незнання конкурентами всього ноу-хау значно збільшить вартість їх продукції, то оптимальною схемою є організація власного виробництва, маркетинг продукції відповідними дилерами на основі дистриб'юторських угод. У цьому випадку спосіб, пристрій, речовина охороняється як ноу-хау без додаткових витрат. Для цього важливо здійснити комплекс правових і технічних заходів щодо захисту конфіденційної інформації, реалізувати політику збереження та зацікавленості ключового персоналу. Вказана система охорони не є абсолютною. Якщо не вдасться довести, що конфіденційна інформація була вкрадена конкурентами, випуск аналогічної конкурентної продукції неможливо буде зупинити.

¹ Типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, Національної та галузевих академії наук, затвердженого постановою Кабінет Міністрів України від 01.08.2007 р. № 995. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=043XRCDD18&abz=6JG0A>.

² Патентно-кон'юнктурні дослідження. Методика проведення досліджень. URL: http://ipr.pas.gov.ua/?page_id=164&page=4.

Інший варіант, що дозволяє ефективно контролювати виробництво ліцензіату, а також полегшує правовий захист, — *отримання патенту й одночасно свідоцтва на торговельну марку*¹.

Найбільш складним і коштовним є *отримання правової охорони винаходів*, у яких втілено технологію, закордоном. Для продукції, яка вперше постачається на закордонний ринок, це реально на умовах кооперації із закордонним партнером. Умови таких контрактів зазвичай є невідгнідними для української організації, часто вимагають передачу суттєвого обсягу прав на винахід контрагенту.

Якщо організація не передбачає здійснювати впровадження винаходу самостійно й у неї відсутня можливість або зацікавленість у доведенні винаходу до рівня дослідного виробництва та наступному ліцензуванні на більш вигідних умовах, наведемо (як певну реперну точку у взаємовідносинах з контрагентом) підхід British Technology Group (BTG), що застосовується для університетів Великої Британії, де винаходи здебільшого знаходяться на рівні ідеї, зрідка прототипу².

Отже, забезпечення *правової охорони результатів науково-технічної діяльності* є однією з найважливіших умов введення їх у господарський обіг і створення ринку інновацій. Правова охорона розробок ВНЗ та наукових установ спрямована на захист інтересів інвестора — держави, авторів-науковців та власника від недобросовісної конкуренції у процесі їх обігу³.

Технології *до моменту трансферу* можуть передаватися в господарський оборот, але з урахуванням їх *адаптації* та запуску у виробництво.

Процедура *ідентифікації осіб, які мають права на технологію*, складає центральну ланку *передачі технологій*. Залежно від того, як вирішено питання про розподіл майнових прав між творцем технологій (спеціалістом, ученим) та установою (підприємством), чи створено механізм взаємодії працівника та роботодавця, який об'єднує ці дві сторони в намірі реалізації винаходу, ноу-хау, а не призведе до конфліктів, визначається успіх або невдача в передачі технологій. *Передача технологій* може передбачати надання послуг з її *адаптації* до умов конкретного підприємства, поставку обладнання, його наладку, навчання персоналу, забезпечення вихідними матеріалами, нагляд, обслуговування тощо⁴.

¹ Капіца Ю. М. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах: монографія / За ред. Ю. М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с. С. 15–16.

² Підходи до надання патентної охорони українським винаходам у Європі/ Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За редакцією Ю.М. Капіци: кол. авторів: Ю.М. Капіца, С.К. Ступак, В.П. Воробйов та інш. К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. С. 223–239.

³ Методичні рекомендації з комерціалізації розробок, створених в результаті науково-технічної діяльності: Наказ Державного комітету України з питань науки, інновацій та інформатизації від 13.09.2010 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0018745-10#Text>.

⁴ Капіца Ю. М. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах: монографія / За ред. Ю. М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с. С. 16.

Отже, на цьому етапі трансферу технологій для просування готової технології здійснюється проведення патентно-пошукових робіт, надається техніко-економічні обґрунтування можливих ризиків впровадження технологій, які пов'язані з виробництвом, транспортуванням, експлуатацією її, визначаються конкретні розробки, що можуть бути запропоновані на ринку, вирішується питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності на технологію, отримання охоронних документів та просування технології на профільний на ринок.

4) співробітництво зі споживачами технології: аналіз параметрів нової технології, які пов'язані з виробництвом, транспортуванням, експлуатацією; переговори щодо купівлі об'єкта трансферу технологій; укладання договору трансферу технологій; передача технології та супровідної документації; використання технології; оцінка результатів використання технології¹.

Цей етап трансферу технологій базується на успіху *комерціалізації продукту*. В його основі містяться результати, одержані досягненням цілей трьох попередніх, де основою є дослідження ринку. Процес трансферу визначається зворотним зв'язком із споживачем технології, критерієм успіху тут є ефективність інвестицій або зайнята частка ринку².

На цьому етапі трансферу технологій відбувається *вибір постачальника* технології, аналізуються всі параметри нової технології, пов'язані з виробництвом, транспортуванням, експлуатацією тощо. При складній або масштабній технології залучається незалежний експерт.

Коли відбувається процес *переговорів*, то формується остаточний вибір постачальника технології, з яким узгоджується і затверджується попередній план її трансферу, включаючи всі його етапи, завдання, прописуються терміни, функції і обов'язки кожної сторони, враховуються не тільки технологічні та економічні характеристики технології, але і об'єктивні можливості і умови компанії, адміністративні та інші особливості державного та міждержавного регулювання трансферу.

У час переговорів сторони обмінюються конфіденційною інформацією, що дозволяє уточнити комерційну привабливість винаходу або ноу-хау. Доцільним є підписання договору про збереження конфіденційності³. У процесі переговорів сторони можуть домовитися про бути продаж патенту або ліцензії, створення спільного підприємства, спільне продовження НДДКР, входження в діюче підприємство з інтелектуальною власністю⁴.

¹ Когут М. В. Міжнародний трансфер технологій як чинник економічного зростання: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Когут Мар'яна Володимирівна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 193 с. С. 22.

² Андросова О. Ф., Череп А. В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності. Монографія. К.: Кондор, 2007. 356 с. С. 177.

³ Капіца Ю. М. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах: монографія / За ред. Ю. М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с. С. 26.

⁴ Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей/ Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О. О., Кам'янське, ДДТУ, 2017. 67 с. С. 22.

Оскільки трансфер технологій є складовою інноваційного процесу, відповідно сам трансфер технологій є тривалим процесом, де укладання та підписання договору є одним з його частин¹. А до моменту підписання договору трансферу технологій сторони договору визначаються, як саме буде здійснюватися механізм передачі самої технології.

Договори трансферу технологій можуть опосередковувати різні стадії інноваційного циклу (процесу) залежно від тієї форми, в якій передається технологія: 1) стадію створення інноваційного об'єкта, якщо технологія передається шляхом передачі патентів і ліцензій на об'єкти права інтелектуальної власності; 2) стадію впровадження, якщо йдеться вже про передачу технології шляхом надання дозволу на виготовлення певної продукції (при цьому не треба розробляти інноваційний проект, адже технологія є вже апробованою); 3) всі стадії інноваційного циклу (ідеться про випадки передачі технології в матеріалізованому вигляді, тобто шляхом продажу устаткування, технологічних ліній тощо, тому це може бути як стадія створення, так і стадія впровадження або розповсюдження). При цьому в контексті договорів інноваційного характеру договори трансферу технологій належать до супутніх (допоміжних)².

В основу механізму трансферу технологій пропонується включити ті варіанти договорів про трансфер технологій, що охоплюють всі можливі варіанти відносин при створенні і використанні технологій.

Передача технологій зазвичай передбачає укладання основного договору, що відповідає тому чи іншому способу передачі, і ряду супутніх договорів: ліцензії на використання винаходу та інших об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау, договору про навчання персоналу, договору про кооперацію у проведенні наукових досліджень тощо. Їх підготовка можлива лише за впевненості, що договори з авторами технологій є легітимними, дозволяють забезпечити як захист технології від розголошення, так і зацікавленість авторів у впровадженні технології; буде забезпечено також режим охорони конфіденційності на підприємстві-ліцензіаті.

Основні види договорів про передачу технологій включають:

1) Договір про передавання виключних майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

¹ Зауважимо, що у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні з 24.02.2022 р. на підставі ст. ст. 14, 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.97 № 671/97-ВР ТПП України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати за свідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собіартістю. Отже, сертифікати ТПП України можуть засвідчувати форс-мажорні обставини для договірних відносин, але щоб скористатися цим, необхідно, щоб у договорі, де стороною є суб'єкт господарської діяльності, було наявність положень, щодо таких обставин, їх обсяг, умови, строки та процедуру повідомлення про них.

² Атаманова Ю. Є. Об'єкти інноваційної діяльності: загальна характеристика, види, ознаки. *Правове регулювання інноваційних відносин* : кол. монографія / кол. авторів: А. П. Гетьман [та ін.]. Харків, 2013. Розд. 2., підр. 2.1. С. 165–176. URL: https://ndipz.ir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Atamanova/4_6.pdf.

2) Ліцензії на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торговельних марок, сортів рослин.

3) Договір про передавання ноу-хау.

4) Договір технічного сприяння, яка в залежності від умов може включати поставку обладнання, інжинірингові послуги, послуги з введення обладнання в дію, інсталяцію, обслуговування та управління, забезпечення керівними кадрами, проведення НДДКР, технічні, маркетингові та інформаційні послуги.

5) Договір про збереження конфіденційності, опційні договори.

6) Договір про поставку обладнання, інших основних засобів.

7) Договір про поставку вихідних матеріалів, комплектуючих.

8) Інвестиційні договори, договори про створення спільних підприємств тощо.

9) Договір про будівництво підприємства «під ключ», яка супроводжується іншими договорами.

10) Договір дистрибуції, агентські договори.

11) Договір про виробництво та придбання продукції.

До завершальних процесів слід віднести — *реалізацію об'єкта трансферу технологій* на ринку, який пов'язаний з безпосереднім одержанням комерційного ефекту. Це може бути продаж патенту або ліцензії, створення спільного підприємства, спільне продовження НДДКР, входження в діюче підприємство з інтелектуальною власністю.

У процесі *реалізації технології* відбувається *передача* не тільки продукту (технології, обладнання), але і знань, компетенцій (зокрема, проводяться навчальні заняття, тренінги), супровідної документації, що дозволяє використовувати нову технологію відразу після її впровадження.

На цьому етапі також може проводитись *оцінка результатів використання технології та аналіз її роботи*. Подається інформація про стан, основні положення й використання механізмів державної науково - технічної політики в Україні, особливості й механізми міжнародної підтримки інноваційної діяльності. Сюди також відносяться питання використання інфраструктури *підтримки трансферу і комерціалізації* наукомістких об'єкта трансферу технологій, залучення фінансових ресурсів, одержання інформаційних і консалтингових послуг тощо¹.

Отже, на цьому етапі трансферу технологій відбуваються *переговори щодо купівлі об'єкта трансферу технологій*, які завершуються укладанням договору трансферу технологій, передачею технології та супровідної документації, відстежується використання технології та оцінюються результати її використання.

Висновки. При всій важливості прямого державного управління та регулювання інноваційних процесів, посилення міжнародного співробітництва шляхом *співпраці України з ЄС в сфері трансферу технологій* породжує форму взаємодій, побудовану за принципом координації інтересів та забезпечення впровадження

¹ Конспект лекцій з дисципліни «Трансфер технологій» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей/ Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О. О., Кам'янське, ДДТУ, 2017. 67 с. С. 24.

технологій на високому науково-технологічному рівні, щоб забезпечити їх конкурентоздатність на світовому ринку.

В Україні урядові структури відіграють основну роль у процесі *адаптації законодавства до права ЄС*. Саме тому Верховна Рада України прийняла Постанову «Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 29.07.2022 № 2483-IX. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції та Міністерство цифрової трансформації працюють над *модернізацією системи моніторингу виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС*. У цьому є нагальна необхідність оскільки Україна бере участь як асоційована країна у всіх частинах Рамкової програми ЄС¹ з досліджень та інновацій «Horizon Europe» (Програма «Горизонт Європа»), зазначених у статті 4 Регламенту (ЄС) 2021/695 та реалізуються через програми, встановлені Рішенням Ради (ЄС) 2021/764-6, в найсучасніших версіях та завдяки фінансовому внеску до Європейського інституту інновацій та технологій. Україна братиме участь як асоційована країна та вноситиме внесок у всі частини програми з досліджень та навчання «Євратом» (Програма «Євратом»), створеної Регламентом (Євратом) 2021/765, в її найновішій версії. Про це домовилися Україна та ЄС коли ухвалили Угоду між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021-2025)², комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа», яку ратифіковано Законом № 2233-IX від 03.05.2022.

¹ Рішення Ради (ЄС) 2021/764 від 10 травня 2021 року про заснування Спеціальної програми реалізації Програми «Горизонт Європа» — рамкової програми з досліджень та інновацій, та про скасування Рішення 2013/743/ЄС (OJ L 1671, 12.5.2021, стор. 1).

² Угода між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021-2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» від 12.10.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-21#Text.

4. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми: Національна економіка України, віднесена до того типу економік, до якої втручається держава, в особі її уповноважених органів. При цьому, її втручання заздалегідь визначене формами, які мають бути встановлені положеннями чинного законодавства України. Це загальний підхід не є виключенням і для сфери обігу технологій. Суспільні відносини які виникають з приводу створення, передачі прав та втілення технологій також знаходяться під постійним впливом відповідних органів державного управління. Проте, на жаль, такого роду вплив в межах України, характеризується фрагментарністю та епізодичністю і не носить цілісного чи завершеного характеру. Як наслідок, багато аспектів нормативної регламентації відносин обігу технологій, залишилось без адекватної уваги законодавця і необроблено віднесені до сфери диспозитивного регулювання.

Недосконалість державного регуляторного впливу стала однієї із тих причин, через які бізнес структури та суб'єкти господарювання вступають у зносини з метою створення, передачі прав та втілення технологій. Незавершеність державної політики у цій сфері, не дозволяє за рахунок регуляторного впливу, компенсувати і ті економічні неспроможності, що виникли внаслідок введених обмежень військового часу через відкрити збройну агресію сусідньої держави.

Згідно звіту, наданого Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації щодо стану науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році, можна побачити наступне¹:

– національна економіка України за період із 2014 р., по 2020 р.: систематично втрачає рівень позитивного міжнародного рейтингування в межах Глобального індексу інновацій – GII (Global Innovation Index), Індексу інновацій Агентства Блумберг – ВІІ (Bloomberg Innovation Index), Глобального індексу конкурентоспроможності талантів – GTCI (Global Talent Competitiveness Index), Європейського інноваційного табло – EIS (European Innovation Scoreboard);

– тільки протягом 2020–2021 рр., Україні, вдалось дещо покращити загальні показники інноваційної привабливості та технологічного клімату;

¹ Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2021/06/23/AZ.nauka.innovatsiyi.2020-29.06.2021.pdf>.

– таке покращення відбулось тільки за рахунок лібералізації чинного законодавства України у сфері трансферу технологій та більш широкого втілення ринкових саморегульованих механізмів¹.

Серед основних проблем стану інноваційного розвитку та технологічного клімату в Україні сформованими міжнародними дослідниками можна назвати наступні:

- недостатності фінансування процесу трансферу технологій;
- «недружня» фінансова система, правила функціонування якої забороняють здійснювати централізоване інвестування чи/або кредитування інноваційної діяльності та трансферу технологій;
- віднесення інноваційної діяльності та трансферу технологій до ризикових видів діяльності (з задалегідь непередбачуваними економічними наслідками);
- неможливість отримати кредитні кошти в банківських установах².

Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерством цифрової економіки в 2020 р. було проведено опитування бізнесу. Предметом вказаного опитування став стан забезпечення інноваційної діяльності та потреб в українських R&D³. Більшість представників бізнес спільноти в Україні, назвали проблему відсутності вільного доступу до фінансових ресурсів основною перешкодою втіленню інновацій. Саме через це, переважна більшість інновацій та технологій впроваджуються і втілюються виключно за рахунок власних коштів суб'єкта господарювання. І ця проблема є такою що істотно перешкоджає процесу інтенсифікації та масового поширення інноваційних процесів і трансферу технологій.

Всі окреслені проблеми мають бути вирішені. Саме від цього залежатиме можливість інтенсивного оновлення виробничої сфери національної економіки та введення дієвого контролю за технологіями подвійного призначення. Завдання науковців – запропонувати державі цілісну модель регуляторних заходів, яка б могла бути використаною для реалізації управлінських заходів і формування цілісної державної політики, що б була здатна адекватно протистояти існуючим економічним викликам. Це дослідження є спробою сформувати авторське бачення способів вирішення способів і методів втручання держави у сферу обігу технологій для досягнення стану економічної рівноваги.

Мета та методологія дослідження: Метою дослідження є формування цілісної системи засобів нормативного регулювання способів, прийомів, дій які мають здійс-

¹ Інформаційні матеріали Міністерства економіки України, щодо стану інноваційної діяльності. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDialnosti>.

² Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2021/06/23/AZ.nauka.innovatsiyyi.2020-29.06.2021.pdf>.

³ Результати опитування бізнесу щодо інноваційної діяльності та потреб в українських R&D, проведеного Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерством цифрової економіки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/28.08/opituvannya-28-08-2020.pdf>.

снюватися органами державної влади для забезпечення належного рівня державного регулювання у сфері трансферу технологій, а також форм, способів, прийомів впливу, які мають бути реалізовані державою для усунення економічних неспроможностей ринку технологій, що викликані введенням воєнного стану та відкритою збройною агресією сусідньої держави. В межах проведеного наукового дослідження, сформовано вирішення наступних взаємопов'язаних завдань:

- 1) Проаналізувати стан нормативного забезпечення способів, засобів а механізмів державного регуляторного впливу на відносини пов'язані із обігом технологій;
- 2) Визначити сутність та характерні ознаки державної технологічної політики;
- 3) Виокремити основні пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері трансферу технологій, які вже були сформовані вченими в межах юридичної науки;
- 4) Обґрунтувати концепцію державної технологічної політики як окремої системи взаємопов'язаних заходів регуляторного впливу, визначити основні засади її реалізації, та найбільш визначальні засоби регулювання;
- 5) Визначити особливу систему заходів надзвичайного характеру, що можуть бути реалізовані державою для забезпечення потреб держави і суспільства в умовах введеного воєнного стану;
- 6) Сформуувати пропозиції щодо вдосконалення положень чинного законодавства України для фіксації в них попередньо сформованих висновків.

В ході проведення дослідження було використано положення міжнародного законодавства, чинні нормативно-правові акти, відомості із джерел відкритого характеру. Крім цього були задіяні рекомендації провідних міжнародних інституцій, статистична інформація, публічні відомості. Для формування висновків, використано формально-логічні методи пізнання, методи моделювання, дедукції, індукції, порівняння, методи формально-логічного тлумачення змісту наукових і нормативних категорій та понять.

Аналіз наукових праць попередників: Загальні питання державного втручання у сфері національної економіки, розглядалися багатьма вченими. Їх численні здобутки лягли в основу нормативного регулювання цих процесів. Серед всіх вчених і їх здобутків, особливо хотілось би виділити В. К. Мамутова¹, Д. В. Задихайло², Ю. Є. Атаманової³, та ін. У вказаних працях, було визначено основні види, форми, засоби державного впливу на ті або інші суспільні відносини, а також виділено їх основні визначальні характеристики. Серед них хотілось би виділити наступні:

¹ Мамутов В. К. Правовое обеспечение инновационной деятельности. *Інноваційний розвиток України* : наукове, економічне та правове забезпечення : Всеукр. наук.-практ. конф., 27–28 жовт. 2006 р. : Тези доп. / [упоряд. О. В. Петришин, М. О. Кизим]. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. С. 82–96.

² Задихайло Д. В. Стратегія держави в системі законодавчого регулювання економічних відносин. *Вісник академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 129–138.

³ Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України: монографія. Х. : Факт, 2006. 256 с.

1) Всі заходи впливу не повинні бути хаотичними, вони повинні бути поєднані у цілісну систему, головним завданням якої буде досягнення певного суспільно-координованого результату.

2) Дія вказаних засобів державного впливу повинна бути однаковою для всіх суб'єктів господарювання, що підпадають під їх вплив.

3) Та або інша сукупність заходів впливу не повинна ґрунтуватись лише на обмежувальних, заборонних заходах, загальний вектор державного впливу повинен поєднувати в собі як заборонні так і дозвольні, пільгові заходи.

4) Втіленню, практичній реалізації всіх програмних положень державної економічної політики, повинно передувати ґрунтовний науковий аналіз, таких положень, моделювання процесів пов'язаних із її застосування, прогнозування та якісний аналіз наслідків які можуть настати після її втілення.

5) Рівномірний розподіл прав та обов'язків, при реалізації якого всі учасники таких відносин будуть знаходитись рівноправному стані.

Державна політика в тій або іншій сфері національної економіки, її зміст, загальний вектор її впливу залежить в першу чергу від того сектору, на який здійснюватиме свій вплив держава. Так Д. В. Задахайло, була висунута точка зору, що вся державна політика у сфері економіки реалізується через застосування державою окремих, відносно усталених комплексів засобів приватноправового та публічно-правового регулювання¹. При цьому конкретне поєднання вказаних комплексів заходів державного впливу, залежатиме від природи суспільних відносин, на які вони впливатимуть та обсягу прав та обов'язків, якими наділені суб'єкти і учасники таких відносин. Так виходячи з цих критеріїв, він виділяє наступні відносно усталені групи (сфери) економічних відносин:

1) Сфери де переважає приватноправове регулювання. При цьому публічно-правове регулювання проявляється через встановлення державою законодавчого забезпечення такого регулювання і зведено до мінімуму;

2) Сфери переважного приватноправового регулювання, де державою стимулюється створення саморегульованих організацій, яким держава при цьому передає частину своїх повноважень, які вона як правило надає тільки державним органам;

3) Сфери, де існує необхідність створення спеціальних інститутів, за допомогою яких утворюється складна інфраструктура ринку окремих послуг, лише завдяки якій вони можуть функціонувати;

4) Сфери в яких державна політика реалізується за допомогою спеціальних органів державної влади, яким надаються владні повноваження та ставляться відповідні завдання;

5) Сфера де застосовуються публічно-правові засоби. Мається на увазі ті засоби, що перелічені в ст. 12 Господарського кодексу України (далі — ГК України), та нормативно-правових актах спеціального законодавства.

¹ Задахайло Д. В. Держава та економічне ринкове середовище: господарсько - правовий контекст. *Вісник академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 149–161.

б) Сфера в якій державна політика здійснюється безпосередньо через створення державних підприємств, які наділені виключним правом здійснювати господарську діяльність в цій сфері.

При дослідженні такої класифікації, також необхідно відмітити і те, що в практичній реалізації, такого чіткого поділу всіх економічних відносин знайти практично не можливо і потрібно враховувати, що досить часто зустрічаються так звані «межові» сфери, в яких поєднуються всі характерні ознаки виділених вище ustalених груп суспільних відносин в економічній сфері.

Дехто із вчених, присвятили свої наукові пошуки тому, яким чином держава має побудувати свій вплив на сферу інноваційних відносин та сферу трансферу технологій. Проте, такого роду здобутки носять більше теоретичне спрямування, і визначають лише основоположні засади того, як має виглядати державна технологічна політика.

Так, Г. Андрощуком, було висунуто умовні варіанти розвитку інноваційної політики:

(1.) Політика технологічного поштовху – полягає в тому, що держава самостійно визначає пріоритетні напрямки розвитку науки та техніки, при цьому за допомогою власних матеріальних ресурсів, інформаційного забезпечення, експертних можливостей, держава здійснює пряме фінансове втручання в розвиток інноваційних відносин, та відносин пов'язаних із обігом технологій;

(2.) Політика ринкової орієнтації – передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі ресурсів та визначенні пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки, при цьому роль держави обмежена, вона не втручається в процеси пов'язані із стратегічних прогнозуванням та вибором напрямків розвитку і використовує для регулювання вказаних суспільних відносин лише непрямі методи впливу.

(3.) Політика соціальної орієнтації – базується на досягнутому між суспільством та державою консенсусі, в результаті якого із притягненням широких мас суспільства, визначаються пріоритетні напрямки розвитку науки та техніки, контролюються результати науково-технічного прогресу з метою отримання найбільшого соціально-значимого результату;

(4.) Політика направлена на зміну економічної структури господарського механізму – ґрунтується на вирішальному впливі передових, наукоємних технологій, при вирішенні соціально-економічних проблем, зміни галузевої структури народного господарства, змісту господарських правовідносин, що в свою чергу вимагає створення нових механізмів управління господарською діяльністю, наукою та технікою, їх взаємодією¹.

Ю. В. Шушковою, сформовано пропозиції щодо інституційності державної політики у сфері впровадження інновацій². Автором було запропоновано сформувати

¹ Андрощук Г. А. Основные принципы государственной политики в инновационной сфере. *Підприємництво, господарство і право*. 1996. № 12. С. 34–36.

² Шушкова Ю. В. Засади державної політики формування інституційної інфраструктури розвитку технологічних інновацій. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7321>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.51

державну політику у відповідності до етапів життєвого циклу інновацій (інноваційних проєктів). Основний регуляторний вплив було запропоновано спрямувати на склад елементів інституційної інфраструктури технологічної модернізації економіки, який включає:

- 1) конструкторські та науково-дослідні бюро;
- 2) технологічні стартапи;
- 3) центри генерування інноваційних рішень;
- 4) науково-технічні підприємства;
- 5) центри підготовки і перепідготовки кадрів;
- 6) центри колективного користування;
- 7) інжинірингові центри;
- 8) пілотні та дослідно-конструкторські структури;
- 9) венчурні та фінансово-кредитні структури;
- 10) інформаційні центри, технологічні бізнес-інкубатори, галузеві інноваційні лабораторії;

11) центри комерціалізації і трансферу технологій, технопарки, центри комерціалізації інновацій та прав на об'єкти інтелектуальної власності;

12) торговельні об'єднання зі спеціалізацією на інноваційно-технологічній продукції, науково-технічні виставки, ярмарки, інтернет-площадки, промислові територіально-галузеві виробничі системи;

13) техніко-впроваджувальні спеціальні економічні зони, венчурно-технічні фірми, пошукачі, експерти, віоленти.

Л. В. Пельтек, досліджуючи питання науково-технічного розвитку окремих регіонів нашої країни, визначає єдину державну політику у сфері трансферу технологій, основною передумовою сталого економічного розвитку¹. Він зазначає, що науково-технічна політика на підприємстві повинна бути направлена, перш за все, на рішення наступних задач: — підвищення технічного рівня виробництва; — удосконалення організації виробництва і праці; — забезпечення конкурентоспроможності продукції і підприємства; — раціональне використання всіх наявних ресурсів; — підвищення ефективності виробництва; — забезпечення стабільного фінансового стану підприємства в поточній ситуації і в перспективі. Вплив науково-технічної політики на технологічний стан підприємства характеризують наступні показники: — частка конкурентоздатної продукції в загальному обсязі її випуску; — рівень механізації і автоматизації робіт і праці; — частка продукції, що випускається на основі прогресивних технологій у загальному обсязі виробництва; — рівень фізичного і морального зносу активної частини виробничих фондів; — динаміка капітальних вкладень на реконструкцію, технічне переозброєння виробництва та модернізацію устаткування; — рівень організації виробництва і праці. Основною метою розробки і реалізації науково-технічної політики є отримання максимального

¹ Пельтек Л. В. Формування єдиної науково-технічної політики як умова економічного зростання і розвитку промисловості регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 22. С. 90–93.

прибутку і збільшення вартості фірми на основі впровадження нової техніки і технології, вдосконалення організації виробництва і праці, підвищення ефективності виробництва.

Об'єкт дослідження: ним виступають суспільні відносини які складаються з приводу управління уповноваженими органами державної влади сферою обігу (трансферу) технологій. Ці відносини характеризуються нерозривним поєднанням стратегічного (публічного) інтересу держави до масового поширення інноваційних об'єктів та технологічного оновлення виробничого сектору національної економіки.

Зміст дослідження.

Будь-яка державна політика, в тому числі і державна політика у сфері обігу технологій (державна технологічна політика), повинна мати наступну структуру:

1) Мета державної політики (тобто те заради чого держава втручається в діяльність суб'єктів господарювання та певні економічні відносини. Ті цілі, досягнення яких є покладається в основу регуляторних дій органів державної влади);

2) Завдання державної політики (це стратегічні та середньострокові конкретизовані цілі, досягнення яких визначено в якості орієнтуючих критеріїв, для органів державної влади);

3) Об'єкти державної політики (це ті види суспільних відносин, які підпадають під регуляторний вплив держави і вплив на які визначається цілями і завданнями державної політики);

4) Принципи державної політики (ті основоположні засади на яких вона базується і які дозволяють забезпечити стабільність і спрямованість актів регуляторного характеру, які приймаються органами державної влади на виконання покладених на них завдань);

5) Засоби державної технологічної політики (заздалегідь визначені способи, прийоми, дії, за допомогою яких органи державної влади, від імені держави Україна, втручаються в економічні відносини трансферу технологій).

При визначенні мети державної технологічної політики треба врахувати і особливий характер (природу) тих суспільних відносин які підпадають під її регуляторний вплив. Державна технологічна політика, повинна мати подвійну правову природу. Оскільки, при здійсненні свого впливу на суспільні відносини, що складаються на ринку технологій, така система засобів державного втручання набуває завершеного вигляду і складається в завершену систему відносин. Але починаючи з моменту втілення певної технології, до того чи іншого виробничого сектору національної економіки, державна технологічна політика стає невід'ємним елементом державної політики на тому ринку товарів чи послуг, що мають цінову визначеність, на який було випущено продукцію отриману від використання такої технології (інноваційну продукцію). При цьому з моменту переходу державного технологічного втручання у відокремлений сектор ринкових відносин, державна технологічна політика припиняє свій вплив у цілісному вигляді.

Основною метою, яка стоїть перед державою у сфері трансферу технологій, є забезпечення всіх можливих умов для найшвидшого оновлення виробничого секто-

ру національної економіки. Її сутність – це створення всіх можливих умов для того, щоб вітчизняні суб'єкти господарювання, за рахунок введення у свій виробничий комплекс нових і передових технологій, налагоджували процес інноваційного виробництва та здійснювали випуск висококонкурентної продукції. При цьому, державна політика має бути орієнтована виключно на сферу суспільного виробництва. Вплив всіх регуляторних заходів, має здійснюватися тільки з метою організації та подальшого здійснення виробничо-господарської діяльності із виготовлення товарів народного споживання чи продукції виробничо-технічного призначення. Технології соціального, культурного, політичного, педагогічного та іншого характеру не мають підпадати під цей регуляторний вплив. Вони не є тими об'єктами від яких напряму залежить економічний розвиток всієї країни. Саме через це, державі доцільно акумулювати свої обмежені ресурси заради підтримки тільки тих відносин які, потенційно здатні збільшити рівень розвитку національної економіки.

Окреслена мета державної політики у сфері обігу технологій, має також охоплювати собою не тільки сферу суспільного виробництва, а й ті відносини які безпосередньо з нею пов'язані. Доцільно, до мети технологічної політики віднести і закріплення правових, організаційних, економічних умов для надання технології статусу комерційного товару, утворення інноваційної економіки, що заснована на провідних, в світовому масштабі, технологіях.

Мету державної технологічної політики потрібно зафіксувати в межах чинного правового поля. Тільки в такому разі, вона стане тим орієнтиром, на основі якого всі учасники цих відносин, регуляторні органи, зможуть забезпечити спільний вектор свого розвитку. Органи державної влади при винесенні конкретних (персональних) актів реалізації права, будуть орієнтуватись на таку мету під час прийняття відповідного рішення. Для суб'єктів приватно-правового сектору національної економіки, мета слугуватиме системоутворюючим орієнтиром на який вони будуть рівнятись, при плануванні власних бізнес процесів. На нашу думку, мета державно політики у сфері обігу технологій, має бути зафіксована в положеннях Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»¹. На сьогоднішній день, саме цей нормативний документ, за своїм призначенням та сферою регулювання, максимально наближений до предмету державної технологічної політики. Крім орієнтуючого впливу, нормативна фіксація мети державної технологічної політики, дозволить забезпечити можливість створення системи нормативних гарантій, які слугуватимуть запорукою стабільності нормативного забезпечення. А стабільність правового поля, в свою чергу, дозволить суб'єктам господарювання при середньостроковому і довгостроковому плануванні власної господарської діяльності, бути впевненими в незмінності застосування засобів їх підтримки.

В якості можливого варіанту формулювання мети державної політики у сфері обігу технологій, доцільно запропонувати наступне: «...Метою державної політики

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#n280>.

у сфері обігу технологій є забезпечення належних умов для найшвидшого оновлення виробничого сектору національної економіки і закріплення правових, організаційних, економічних умов для надання технології статусу комерційного товару, утворення інноваційної економіки, що заснована на провідних, в світовому масштабі, технологіях...».

Проте, фіксація такого варіанту мети державної технологічної політики, є доцільною виключно за умов її функціонування в звичайному режимі. В тому ж разі, якщо в межах країни масово відбуваються події надзвичайного характеру, чи відбуваються військові дії, вказана мета державної технологічної політики не буде відповідати потребам і суспільства і держави. На жаль, досвід ведення активних бойових дій на території України, довів, що питання стратегічного оновлення виробничого сектору національної економіки відходять на другий план, поступаючись необхідності задоволення базових потреб суспільства. Відкриті атаки та руйнування промислових осередків, системи життєзабезпечення, об'єктів критично інфраструктури, енергетичного комплексу, висунули на перший план інші завдання. Насамперед основоположним стало функціонування системи суб'єктів господарювання, які задовольняють базові потреби населення. Функціонування системи життєзабезпечення, комунальної сфери. Дуже гостро відчувається проблема нестачі енергоресурсів та забезпечення цивільної безпеки. Виходячи із окреслених проблем, основним завданням держави у сфері трансферу технологій, має стати поширення енергозберігаючих, а особливо енергонезалежних (автономних) технологій. Держава має створити всі умови для того, щоб вже налагоджені виробничі процеси продовжили своє функціонування. І здатність певного прошарку суб'єктів господарювання здійснювати в таких умовах свою господарську діяльність, стає основною запорукою виживання суспільства і держави. Саме через це, основною метою державної технологічної політики в умовах воєнного стану, доцільно визначити як «...забезпечення суб'єктів критичної інфраструктури енерго та ресурсо автономними і незалежними технологіями, які мають бути спрямовані на створення умов для продовження їх безперебійної господарської діяльності...».

Основні мети державної політики у сфері обігу технологій мають відповідати і завдання, які ставляться перед нею. Але, при розробці завдань державної технологічної політики потрібно враховувати і те, яким чином відбувається їх формування за чинним законодавством України. Так, стаття 9 ГК України, визначає основні форми реалізації державою економічної політики. Серед них можна виділити довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну політику. Під економічною стратегією розуміють обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення великомасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. В свою ж чергу під економічною тактикою в державній економічній політиці розуміють сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу

економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку народного господарства. При цьому, не можна не відмітити і той факт, що перелічені нормативні приписи, вказують, що в сфері господарювання, засоби державного регулювання мають містити в тих нормативно-правових актах, які стосуються сфери прогнозування та планування, що одночасно не виключає можливості їх розміщення в інших актах законодавства, в тому числі і підзаконних.

Чинний Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» не визначає основних завдань державної політики у сфері трансферу технологій. Він лише розподіляє завдання у цій сфері для відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування. До таких завдань відносяться:

- 1) визначення найбільш ефективних шляхів використання і трансферу технологій та їх складових, насамперед вітчизняного походження;
- 2) забезпечення системного підходу до ведення реєстрів технологій та контролю за передачею майнових прав на технології та їх складові, створені за бюджетні кошти, узагальнення даних галузевих реєстрів технологій та звітів про всі роботи, пов'язані із створенням і використанням технологій та їх складових;
- 3) розвиток інфраструктури та залучення інвестицій у сферу трансферу технологій;
- 4) виявлення, запобігання та припинення порушень у цій сфері;
- 5) розробка галузевих комплексних програм технологічного оновлення підприємств як складових програм розвитку окремих галузей економіки та забезпечення їх виконання;
- 6) сприяння створенню конкурентоспроможних, імпортозамінних технологій та їх складових;
- 7) забезпечення формування баз даних про технології та/або їх складових, майнові права, зокрема про майнові права інтелектуальної власності, які належать підприємствам, науковим установам, організаціям та вищим навчальним закладам, що належать до сфери управління відповідного центрального органу виконавчої влади або перебувають у віданні Національної академії наук України чи відповідної галузевої академії наук, забезпечення доступу до них осіб, заінтересованих у використанні певної технології та/або її складових;
- 8) подання інформації уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій про завершені технології, зокрема створені або придбані за бюджетні кошти, про технології, створені або придбані підприємствами державної форми власності, а також про технології, що пропонуються для реєстрації суб'єктами трансферу технологій (власниками технологій), для включення їх до реєстру;
- 9) подання інформації уповноваженому органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій про передані технології, створені за бюджетні кошти підприємствами, науковими установами, організаціями та вищими навчальними закладами, що належать до сфери їх управління, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

10) забезпечення додержання вимог міжнародних договорів України щодо запобігання техногенному ризику, поширенню потенційно небезпечних технологій та щодо екологічної безпеки технологій;

11) сприяння залученню інвестицій до виконання галузевих комплексних програм технологічного оновлення підприємств;

12) та інші.

На жаль, зазначені завдання органів управління у сфері технологій, не можуть замінити собою завдання державної політики. Саме через це, існує гостра потреба у їх формуванні. Системна реалізація цього завдання дозволить стабілізувати державний вплив у сфері трансферу технологій та зробити його більш ефективним, навіть за умов обмеженості ресурсів держави. У цілому, позитивний характер від нормативного закріплення завдань державної технологічної політики, співпадає із ефектом від закріплення мети і не потребує додаткового роз'яснення з цього приводу.

Аналогічно як і у випадку із метою державної технологічної політики, тим нормативним джерелом в межах якого має відбутись така фіксація, є положення Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», як максимально наближеного по суті нормативно-правового документу.

У цілому, при визначенні завдань політики у окресленій сфері, потрібно орієнтуватись на неспроможності ринкових механізмів саморегуляції ринку технологій. Саме відсутність ефекту від реалізації приватноправових засобів саморегуляції на основі попиту і пропозиції, має стати підставою для певного втручання держави. І навпаки, якщо ринок технологій здатен задовольнити ті потреби, які висуваються як з боку держави так і з боку бізнес структур, то державне втручання у такі відносини не є доцільним.

Всі завдання державної технологічної політики, доцільно структурувати за умовними напрямками, для подальшого більш системного їх впровадження. Умовно всі завдання можна розділити на три основні підвиди:

1) завдання державної політики направлені на підтримку створення та втілення високих та наукоємних технологій;

2) завдання державної політики підтримки сфери попиту на технології;

3) завдання державної політики підтримки та стимулювання трансферу технологій.

Враховуючи те, що чинне законодавство України не передбачає нормативного врегулювання завдань державної політики у сфері обігу технологій, доцільно запропонувати їх авторське визначення в наступній редакції:

1) Забезпечення розгалуженої системи дієвих засобів підтримки процесів інноваційного та технологічного оновлення виробничого сектору національної економіки;

2) Забезпечення ефективних механізмів протидії імпорту застарілих технологій та псевдо технологій;

3) Створення системи централізованого інфраструктурного забезпечення учасників відносин у сфері трансферу технологій;

4) Реалізація постійного державного нагляду (контролю) за відповідністю імпортованих технологій, вимогам безпечності для екологічного та оточуючого середовища;

5) Забезпечення рівних умов для бізнесу і державних (комунальних) суб'єктів господарювання до природних та енергоресурсів для цілей забезпечення інноваційної діяльності та трансферу технологій;

6) Створення системи засобів прямого і непрямого стимулювання імпорту високотехнологічного обладнання та устаткування з метою організації інноваційного виробництва чи втілення технологій до цілісного майнового комплексу суб'єктів господарювання;

7) Реалізація системи дієвого контролю за переміщенням (експортом) вітчизняних технологій та інновацій за межі нашої держави;

8) Забезпечення вільного доступу вітчизняних суб'єктів господарювання до наукових здобутків всіх національних наукових та науково-дослідних установ;

9) Вільний обмін результатами наукових досліджень щодо інноваційної діяльності та трансферу технологій, через різні форми співпраці та кооперації вищих навчальних закладів, наукових, науково-дослідних установ та приватноправових суб'єктів господарювання;

10) Забезпечення системи протидії експорту критичних технологій за межі України.

Саме така система завдань, на нашу думку дозволить забезпечити ефективний розвиток та підтримку сери інноваційного бізнесу, дозволить акумулювати зусилля органів державної влади та ефективність використання ресурсів органів місцевого самоврядування. При її формуванні, було враховано виявлені існуючі неспроможності ринку технологій. Підпорядкування наступних регуляторних рішень держави, окресленим завданням, дозволить зробити вплив на трансфер технологій більш прогнозованим і системним, що забезпечить високий рівень стабільності нормативного забезпечення окресленого кола суспільних відносин.

Проте, ці завдання, аналогічно до мети державної технологічної політики, не відповідають реаліям знаходження країни в умовах воєнного стану. Якщо врахувати досвід України і ті труднощі з якими вона має справу під час систематичних умисних руйнувань своєї інфраструктури, то завдання держави на цьому етапі – інші.

При формуванні завдань державної технологічної політики в умовах воєнного часу, в першу чергу потрібно виходити із майже повної відсутності організаційних, технічних, фінансових ресурсів на підтримку суб'єктів господарювання. Через ці обставини, підтримки, втручання і регулювання має відбуватись тільки виключно відносно базових потреб суспільства і основних чи соціально значущих товарів, робіт і послуг. Такого роду потреби за чинним законодавством України, мають бути охоплені поняттям критичної інфраструктури, проте зміст цієї категорії поки, що так і не визначено на законодавчому рівні. З точки зору автора цього дослідження, такою сферою має виступати:

1) Сфера оборони та виробництва засобів захисту;

- 2) Сфера виробництва продуктів харчування;
- 3) Сфера виробництва фармацевтичних та медичних препаратів;
- 4) Сфера виробництва одягу;
- 5) Сфера надання медичних послуг;
- 6) Сфера виробництва (генерації) енергоресурсів та їх транспортування до споживачів;
- 7) Сфера забезпечення комунальних послуг;
- 8) Сфера забезпечення цивільної оборони населення;

Саме підтримка і регулювання цієї сфери відносин в межах державної технологічної політики у умовах воєнного часу, дозволить забезпечити

Доцільним вбачається запропонувати наступний набір завдань державної політики у сфері обігу технологій, на період дії воєнного стану:

- 1) Сприяння втіленню технологій сфери оборони;
- 2) Сприяння втіленню технологій критичної інфраструктури (продукти харчування, медичні препарати, одяг, енергоресурси і т.д.);
- 3) Підтримка втілення енерго та ресурсозберігаючих технологій;
- 4) Підтримка реалізації технологій автономізації виробничого процесу;
- 5) Сприяння розвитку технологій отримання енергетичних ресурсів із альтернативних джерел.

Як вже зазначалось, є недоцільним регулювати всі без виключення технології, які використовуються в межах національної економіки. Реалізовувати державну політику потрібно лише відносно технологій виробничого призначення. Саме через це, потрібно чітко визначити коло тих суспільних відносин, які підпадатимуть під регуляторний вплив органів державної влади. Іншими словами, при формуванні державної технологічної політики, потрібно акумулювати свої зусилля виключно на певних сферах, на обмеженому колі суспільних відносин які будуть детально регулюватись державою.

В межах чинного законодавства України, є декілька нормативних документів, декларативного характеру, якими визначено основні напрямки за якими має реалізовуватись державна політика у сфері обігу технологій. Так, положеннями Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р., № 2623-III¹, встановлено, що пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки в Україні є:

- 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;
- 2) інформаційні та комунікаційні технології;
- 3) енергетика та енергоефективність;

¹ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>.

- 4) раціональне природокористування;
- 5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;

6) нові речовини і матеріали.

Приписами Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 8 вересня 2011 р., встановлено, що пріоритетними напрямками розвитку інноваційної діяльності в межах України є:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енерго-ефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки¹.

В межах концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затверджена постановою Верховної Ради України 13 липня 1999 р.², було встановлено стратегічні завдання розвитку національної економіки. Так у сфері технологічного розвитку головним було проголошено:

1) підвищення ролі наукових та технологічних факторів у подоланні кризових явищ у соціально-економічному розвитку України та забезпеченні її економічного зростання, утвердженні духовності у суспільстві, вдосконаленні державотворення;

2) створення ефективних механізмів збереження, ефективного використання та розвитку національного науково-технологічного потенціалу;

3) технологічне переобладнання і структурна перебудова виробництва з метою нарощування випуску товарів, конкурентоспроможних на світовому і внутрішньому ринках;

4) збільшення експортного потенціалу за рахунок наукоємких галузей виробництва, зменшення залежності економіки України від імпорту;

5) органічне включення інноваційних факторів до процесу соціально-економічного розвитку держави, збереження довкілля та ефективного використання при-

¹ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08 вересня 2011 р. № 3715-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.

² Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text>.

родних ресурсів, сприяння створенню в економіці достатньої кількості робочих місць, у тому числі для випускників навчальних закладів, фахівців, які внаслідок економічної кризи втратили свої робочі місця у виробництві, науці, освіті тощо, а також для спеціалістів, які звільняються із Збройних Сил;

6) відродження творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів виробництва;

7) розвиток людини як особистості, збереження і захист її здоров'я та середовища проживання, створення умов для високопродуктивної, творчої та безпечної праці і сучасного побуту.

У цілому, визначені у вказаних нормативних документах, галузі і сфери економічних та суспільних відносин можуть і мають стати підґрунтям для формування переліку відносин які підпадають під державну технологічну політику. Об'єкт державної політики у сфері обігу технологій має враховувати ті програмні цілі які вже були визначені в межах чинного законодавства України. Проте, сфера її розповсюдження не ідентифікована законодавцем. На нашу думку, доцільно в межах Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», зафіксувати відповідну норму права, якою було б їх визначено. На нашу думку, такими галузями та відносинами мають стати:

- 1) виробничі технології для здійснення господарської діяльності;
- 2) інформаційні та комунікаційні технології;
- 3) енергетика та енергоефективність;
- 4) раціональне природокористування;
- 5) нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;
- 6) технології появи нових речовин і матеріалів;
- 7) технології індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- 8) технології агропромислового комплексу.
- 9) нові технології високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.

Наведений перелік відносин які підпадають під державну технологічну політику є авторським баченням їх структури. Кінцеве слово у цій ситуації за законодавцем, який визначаючи потреби суспільства і держави має самостійно його сформулювати. В будь-якому випадку, фіксація об'єкту державної політики у сфері обігу технологій, виступить основним орієнтуючим вектором подальшого розвитку засобів реалізації такої політики та підтримки розвитку інноваційних відносин і трансферу технологій. Шляхом розширення чи звуження такого кола відносин, держава може встановлювати потенційне коло тих суб'єктів господарювання які можуть претендувати на підтримку від держави.

Проте, як і у випадку із метою та завданнями державної технологічної політики, такого роду коло відносин, гарантовано не буде відповідати викликам воєнного стану. В таких умовах, різка зміна пріоритетів та публічних інтересів, має бути відображена і на колі тих відносин які будуть охоплюватись державною політикою у сфері обігу технологій. Іншими словами, на час дії обмежено військового стану, в межах державної технологічної політики має регулюватись інше коло суспільних

відносин, відмінне від вказаного вище. Це мають бути ті відносини, які спрямовані на забезпечення базових потреб суспільства і держави. Відносини у сферах, де саморегультивні ринкові механізми не дозволяють продовжити нормальне функціонування економіки в умовах активних бойових дій. На нашу думку, такими групами (видами) економічних відносин, які підпадатимуть під дію державної технологічної політики у умовах військового стану, мають стати:

- 1) Відносини у сфері реалізації технологій оборони та виробництва засобів захисту;
- 2) Відносини з приводу трансферу технологій виробництва продуктів харчування;
- 3) Відносини з приводу трансферу технологій виробництва фармацевтичних та медичних препаратів;
- 4) Відносини з приводу трансферу технологій виробництва одягу;
- 5) Відносини з приводу реалізації технологій надання медичних послуг;
- 6) Відносини з приводу трансферу технологій виробництва (генерації) енергоресурсів та їх транспортування до споживачів;
- 7) Відносини з приводу трансферу технологій забезпечення надання комунальних послуг;
- 8) Відносини з приводу трансферу технологій забезпечення цивільної оборони населення.

Як і будь-який напрям втручання держави в економічні відносини, державна технологічна політика повинна мати нормативно регламентовані межі такого втручання. Передусім, такими межами виступають принципи державної технологічної політики, яким вона має відповідати. Відповідно до положень ГК України, державна політика у сфері обігу технологій є складовою державної інноваційної політики, яка в свою чергу входить до системи державної інвестиційної політики України. Таким чином, при визначенні засад на яких має функціонувати державна технологічна політика, потрібно враховувати і положення тих нормативних документів, які визначають межі структурованого державного впливу біль високого рівня.

Так, положеннями статті 3 Закону України «Про інноваційну діяльність», встановлено, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. А в якості основних принципів державної інноваційної політики визначено наступні:

- 1) орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- 2) визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- 3) формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- 4) створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;

5) забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;

6) ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;

7) здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;

8) фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;

9) сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;

10) інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;

11) підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності¹.

На основі загальних принципів господарського, інвестиційного, інноваційного законодавства, які охоплюють собою діяльність у сфері трансферу технологій, а також виходячи із попередньо сформованих мети, завдань, державної технологічної політики, можна систематизувати наступну концепцію принципів державної технологічної політики:

1) Засоби державної політики у сфері обігу технологій, мають реалізовуватись виключно на основі попередньо визначених пріоритетних напрямів здійснення діяльності пов'язаної із втіленням нових технологій, на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях, а також в конкретній галузі (ях);

2) Всі заходи державної технологічної політики мають бути реалізовані відповідно до попередньо сформованих загальнонаціональних, регіональних, місцевих та галузевих програм по втіленню нових технологій;

3) Державна технологічна політика має бути орієнтована на створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки та стимулювання втілення нових технологій;

4) Недоторканості прав на технологію і заборони на безпідставне позбавлення прав на неї;

5) Захист прав та законних інтересів суб'єктів технологічної діяльності та забезпечення дієвої системи способів поновлення порушених прав і законних інтересів;

6) Реалізації заходів фінансової підтримки та стимулювання проєктів по втіленню нових технологій;

7) Стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують реалізацію проєктів пов'язаних із втіленням нових технологій;

8) Встановлення режиму пільгового оподаткування для суб'єктів, що втілюють нові технології;

9) Підтримка функціонування і розвитку інфраструктури ринку технологій.

Принципи державної технологічної політики є запорукою її стабільності та незмінності регуляторного впливу. Саме через це, вони мають залишатись незмінними і під час оголошення в межах країни особливого стану. Проте, реалії сьогодення,

¹ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#n23>.

вимагають від держави, адекватних реакцій на зовнішні виклики, зумовлені відкритою збройною агресією сусідньої держави. В таких умовах, необхідним є створення передумов для мобілізації і концентрації зусиль всіх суб'єктів держави для реалізації спільної мети – перемоги. Задля створення передумов для використання всього наявного технологічного потенціалу в умовах воєнного часу, принципи технологічної політики мають бути доповнені. При цьому, такого роду доповнення має стосуватись обмеження абсолютних прав володільців (розробників) технології задля забезпечення інтересів суспільства та держави. До такого роду засадних обмежень доцільно віднести наступне:

- 1) Принцип допустимості оплатного вилучення прав на технологію;
- 2) Принцип пріоритетності національного використання технології (виключно на території України, або для потреб суб'єктів господарювання резидентів України).

Як і будь-яка інша державна політика, втручання органів державної влади у сферу трансферу технологій має відбуватись за заздалегідь відомими правовими механізмами. Ними є засоби регулювання державної політики. Це поняття є відомим чинному законодавству України. Так, положеннями статті ГК України встановлено основний перелік засобів, за допомогою яких має бути реалізована будь-яка державна політика у сфері господарювання. До них відносяться:

- 1) державне замовлення;
- 2) ліцензування, патентування і квотування;
- 3) технічне регулювання;
- 4) застосування нормативів та лімітів;
- 5) регулювання цін і тарифів;
- 6) надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- 7) надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій¹.

Перелічені засоби є орієнтовним і доповнюються в межах кожного із існуючих напрямків (сфер, галузей) національної економіки. Не є виключенням із цього правила і державна політика у сфері обігу технологій. Так, розділом III Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», зафіксовано перелік спеціальних засобів державного регулювання, які використовуються у суспільних відносинах пов'язаних із створенням, передачею прав та втіленням технологій. До них відносяться:

- 1) Закордонне патентування;
- 2) Державна експертиза технологій;
- 3) Погодження трансферу та реєстрація технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам - іноземцям або особам без громадянства;
- 4) Реєстрація технологій, створених або придбаних підприємствами державної форми власності;

¹ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n78>.

5) Погодження ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти;

6) Патентно-кон'юнктурні дослідження у сфері трансферу технологій.

На думку автора цього дослідження, існуючий перелік потрібно доповнити цілим рядом додаткових заходів державного регулювання відносин трансферу технологій, а саме наступними:

(1) виконання робіт, щодо створення технології на конкурсних засадах в порядку законодавства у сфері державних закупівель;

(2) придбання майнових прав на технологію в порядку визначеному законодавством у сфері державних закупівель;

(3) створення технологій в результаті виконання фундаментальних та прикладних наукових досліджень;

(4) здійснення цільових інновацій, шляхом внесення технологій до статутного (складеного) капіталу чи цілісного майнового комплексу державних підприємств, установ, організацій, з метою подальшого здійснення господарської діяльності спрямованої на отримання прибутку та його перерозподілу з метою наповнення державного бюджету;

(5) державне завдання для створення технологій в межах оборонного сектору;

(6) спільний розвиток технологій в межах нормативних механізмів державно-приватного партнерства.

Фіксація більш детального переліку заходів державного регулювання державної технологічної політики, дозволить з одного боку розширити перелік правомочностей щодо розпорядження наявним інтелектуальним потенціалом держави та органів місцевого самоврядування, що гарантовано призведе до його більш ефективного використання. А з іншого, дозволить більш широко імплементувати результати наукових та науково-дослідних робіт до виробничої сфери і тим самим активізувати процеси виробничого оновлення державних і комунальних підприємств, установ, організацій.

На особливу увагу заслуговує введення до вказаного переліку заходів державного регулювання, правових механізмів державно-приватного партнерства, які покликані забезпечити більш тісний рівень взаємодії публічно-правового та приватноправового суб'єктів господарювання і який буде спрямований на здійснення виробничої діяльності та введення в обіг на відповідний товарний ринок інноваційної продукції чи продукції із унікальними споживчими характеристиками, а також створюватиме передумови для підвищення рівня конкурентоздатності для вітчизняної продукції на світовому ринку.

На період дії військового стану в межах нашої держави, доцільно передбачити функціонування декількох додаткових заходів державного регулювання в межах державної політики у сфері обігу технологій. До них можна віднести такі засоби як:

1) Примусовий оплатний викуп прав на технологію;

2) Покладення обов'язку використовувати технологію тільки на території України чи/або тільки для потреб суб'єктів господарювання резидентів України.

В межах особливого правового режиму воєнного стану, з метою створення додаткових фінансових передумов для підтримки діяльності суб'єктів та учасників відносин у сфері трансферу технологій, доцільно використати ще одне додаткове джерело підтримки. Мова йде про створення передумов для залучення до фінансування інноваційної діяльності та трансферу технологій коштів, які були накопичені небанківськими фінансовими установами.

Передусім, доцільно сформувати ті напрямки і способи, за допомогою яких фінансові ресурси можуть бути залучені до відносин трансферу технологій. Вбачається, що такими способами є:

- інвестування в процес розробки нових технологій, в тому числі фінансування проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт, в тому числі і тих, які проводяться науковими/науково-дослідними установами;

- страхування фінансових ризиків, а саме страхування ризику не отримання прибутку в результаті реалізації (втілення) технології до цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання (реципієнта технології);

- кредитування (в тому числі і фінансовий кредит). Воно буде спрямоване на закупівлю обладнання, сировини, матеріалів, ресурсів, проведення патентно-кон'юнктурних робіт, понесення витрат на реєстрацію складових технології в якості об'єктів права інтелектуальної власності;

- надання фінансових гарантій у формі поручительства. Має функціонувати на випадок, коли в результаті реалізації (втілення) технології ті суб'єкти, які очікують отримати певний результат, не зможуть його досягти;

- фінансовий лізинг. Як специфічна форма придбання за рахунок установ небанківського фінансового ринку необхідного устаткування, машин, механізмів, обладнання, прав інтелектуальної власності. Ці об'єкти будуть потрібні для доведення технології до рівня її умовної промислової придатності та реалізації (втілення) до цілісного майнового комплексу суб'єкта господарювання (реципієнта технології);

- співфінансування витрат на впровадження технологічних інновацій та виведення інноваційних продуктів на ринок шляхом практичної реалізації результатів науково-дослідних робіт;

- дофінансування процесів, пов'язаних з наданням і отриманням захисту промислової власності;

- співфінансування участі в рекламних заходах;

- підтримка бізнесу на ранніх стадіях розробки і створення сприятливої системи фінансування для підприємців, екосистемних робіт і співпраці в цій галузі з міжнародними організаціями.

Саме перераховані форми залучення грошових коштів у певну сферу суспільного життя чи галузь (сектор) національної економіки є вже відомими для суб'єктів господарювання. Використання зрозумілих форм підтримки додатково сприятиме інтенсифікації рівня залученості інноваційних підприємств в якості споживачів фінансових послуг небанківського фінансового ринку.

Крім цього, доцільно використовувати ті засоби фінансової підтримки, які активно використовуються в країнах Європейського союзу. Так, в межах ЄС, установлені є такі засоби фінансово-кредитної підтримки:

- 1) безповоротна фінансова допомога малому бізнесу у сфері інновацій;
- 2) впровадження фінансової підтримки малих підприємств за рахунок відшкодування відсоткових ставок за кредитами банківських та небанківських фінансових установ.

Висновки/Місце впровадження: в ході проведеного наукового дослідження було сформовано наступні висновки:

1) Метою державної політики у сфері обігу технологій доцільно визначити – забезпечення належних умов для найшвидшого оновлення виробничого сектору національної економіки і закріплення правових, організаційних, економічних умов для надання технології статусу комерційного товару, утворення інноваційної економіки, що заснована на провідних, в світовому масштабі, технологіях;

2) Метою державно технологічної політики в умовах воєнного часу має стати: забезпечення суб'єктів критичної інфраструктури енерго та ресурсу автономними і незалежними технологіями, які мають бути спрямовані на створення умов для продовження їх безперебійної господарської діяльності.

3) Державна технологічна політика має переслідувати наступні завдання: (1) Забезпечення розгалуженої системи дієвих засобів підтримки процесів інноваційного та технологічного оновлення виробничого сектору національної економіки; (2) Забезпечення ефективних механізмів протидії імпорту застарілих технологій та псевдо технологій; (3) Створення системи централізованого інфраструктурного забезпечення учасників відносин у сфері трансферу технологій; (4) Реалізація постійного державного нагляду (контролю) за відповідністю імпортованих технологій, вимогам безпечності для екологічного та оточуючого середовища; (5) Забезпечення рівних умов для бізнесу і державних (комунальних) суб'єктів господарювання до природних та енергоресурсів для цілей забезпечення інноваційної діяльності та трансферу технологій; (6) Створення системи засобів прямого і непрямого стимулювання імпорту високотехнологічного обладнання та устаткування з метою організації інноваційного виробництва чи втілення технологій до цілісного майнового комплексу суб'єктів господарювання; (7) Реалізація системи дієвого контролю за переміщенням (експортом) вітчизняних технологій та інновацій за межі нашої держави; (8) Забезпечення вільного доступу вітчизняних суб'єктів господарювання до наукових здобутків всіх національних наукових та науково-дослідних установ; (9) Вільний обмін результатами наукових досліджень щодо інноваційної діяльності та трансферу технологій, через різні форми співпраці та кооперації вищих навчальних закладів, наукових, науково-дослідних установ та приватноправових суб'єктів господарювання; (10) Забезпечення системи протидії експорту критичних технологій за межі України.

4) Обґрунтовано, що державна політика у сфері обігу технологій в умовах воєнного стану має бути спрямована на досягнення наступних завдань: (1) сприяння

втіленню технологій сфери оборони; (2) сприяння втіленню технологій критичної інфраструктури (продукти харчування, медичні препарати, одяг, енергоресурси і т.д.); (3) підтримка втілення енерго та ресурсозберігаючих технологій; (4) підтримка реалізації технологій автономізації виробничого процесу; (5) сприяння розвитку технологій отримання енергетичних ресурсів із альтернативних джерел.

5) Сформовано перелік груп (типів) економічних відносин які мають підпадати під дію державної технологічної політики. До таких, запропоновано віднести: (1) виробничі технології для здійснення господарської діяльності; (2) інформаційні та комунікаційні технології; (3) енергетика та енергоефективність; (4) раціональне природокористування; (5) нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; (6) технології появи нових речовин і матеріалів; (7) технології індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; (8) технології агропромислового комплексу; (9) нові технології високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.

6) Запропоновано особливий перелік типів (видів) економічних і суспільних відносин, які мають підпадати під регуляторний вплив в межах державної технологічної політики в умовах воєнного стану. А саме: (1) відносини у сфері реалізації технологій оборони та виробництва засобів захисту; (2) відносини з приводу трансферу технологій виробництва продуктів харчування; (3) відносини з приводу трансферу технологій виробництва фармацевтичних та медичних препаратів; (4) відносини з приводу трансферу технологій виробництва одягу; (5) відносини з приводу реалізації технологій надання медичних послуг; (6) відносини з приводу трансферу технологій виробництва (генерації) енергоресурсів та їх транспортування до споживачів; (7) відносини з приводу трансферу технологій забезпечення надання комунальних послуг; (8) відносини з приводу трансферу технологій забезпечення цивільної оборони населення.

7) Визначено наступні основні принципи державної політики у сфері обігу технологій: (1) Засоби державної політики у сфері обігу технологій, мають реалізовуватись виключно на основі попередньо визначених пріоритетних напрямів здійснення діяльності пов'язаної із втіленням нових технологій, на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях, а також в конкретній галузі (ях); (2) Всі заходи державної технологічної політики мають бути реалізовані відповідно до попередньо сформованих загальнонаціональних, регіональних, місцевих та галузевих програм по втіленню нових технологій; (3) Державна технологічна політика має бути орієнтована на створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки та стимулювання втілення нових технологій; (4) Недоторканості прав на технологію і заборони на безпідставне позбавлення прав на неї; (5) Захист прав та законних інтересів суб'єктів технологічної діяльності та забезпечення дієвої системи способів поновлення порушених прав і законних інтересів; (6) Реалізації заходів фінансової підтримки та стимулювання проектів по втіленню нових технологій; (7) Стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують реалізацію проектів пов'язаних із втіленням нових технологій; (8) Вста-

новлення режиму пільгового оподаткування для суб'єктів, що втілюють нові технології; (9) Підтримка функціонування і розвитку інфраструктури ринку технологій.

8) Обґрунтовано, що система принципів державної технологічної політики, на час дії воєнного стану, має бути доповнена двома додатковими засадами, обмежувального характеру. Вони мають стосуватись допустимості обмеження абсолютних прав володільців технології задля суспільних інтересів, а саме: (1) Принцип допустимості оплатного вилучення прав на технологію; (2) Принцип пріоритетності національного використання технології (виключно на території України, або для потреб суб'єктів господарювання резидентів України).

9) Запропоновано доповнити існуючий перелік заходів державного регулювання в межах державної технологічної політики додатковими засобами наступного змісту: (1) виконання робіт, щодо створення технології на конкурсних засадах в порядку законодавства у сфері державних закупівель; (2) придбання майнових прав на технологію в порядку визначеному законодавством у сфері державних закупівель; (3) створення технологій в результаті виконання фундаментальних та прикладних наукових досліджень; (4) здійснення цільових інновацій, шляхом внесення технологій до статутного (складеного) капіталу чи цілісного майнового комплексу державних підприємств, установ, організацій, з метою подальшого здійснення господарської діяльності спрямованої на отримання прибутку та його перерозподілу з метою наповнення державного бюджету; (5) державне завдання для створення технологій в межах оборонного сектору; (6) спільний розвиток технологій в межах нормативних механізмів державно-приватного партнерства.

10) Визначено, що на період дії воєнного стану в Україні, доцільно ввести ще два додаткових засоби державного регулювання технологічної політики, а саме: (1) Примусовий оплатний викуп прав на технологію; (2) Покладення обов'язку використовувати технологію тільки на території України чи/або тільки для потреб суб'єктів господарювання резидентів України.

Всі визначені результати цього наукового дослідження були апробовані в межах міжнародних і національних круглих столів, конференцій.

5. ОБ'ЄКТИ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учасники цивільно-правових відносин, у більшому ступені підприємницькі товариства, стикаються з ростом динаміки ринкової кон'юнктури, що характеризується швидкими змінами і ускладненням суспільних зв'язків. У літературі звертається увага, що такі товариства мають підвищувати ефективність своєї інноваційної діяльності, щоб залишатися прибутковими в умовах ринкової конкуренції¹. Для збереження конкурентоздатності, такі корпорації не можуть покладатися виключно на існуючі основні технології та бізнес-моделі², тому розробка нової науково-технічної продукції вважається фундаментальною для збереження сталих позицій на конкретному товарному ринку. Відповідне становище визначається у порівнянні з конкурентами, отже, корпорації мають постійно впроваджувати інноваційні продукти (інновації).

Розробка і використання нових технологій більш швидкими темпами і з меншими видатками є необхідною умовою нинішнього стану економічного розвитку будь-якого учасника цивільно-правових зв'язків. Проте розробка та впровадження у різні сфери суспільних відносин нових технологічних продуктів потребує «фінансових вливань», що пов'язано із залученням коштів інвесторів у їх інвестування. Відповідні інвестиційні продукти в економічній літературі отримали назву «корпоративного венчурного капіталу».

Постановка проблеми. З'ясування перспектив інвестування корпоративного венчурного капіталу призвело до вивчення потенційної цінності розробки стратегічних цілей, і що такий капітал, перш за все, слід вважати «вікном» доступу до нових технологій. Отже, корпоративний венчурний капітал може прискорити швидкість інновацій корпорації-інвестора, оскільки набуті нові зовнішні знання збільшують можливості конфігурації вже існуючих знань³. Однак інновації можуть відрізнитися

¹ Salomo, S., Weise, J., Gemünden, H.G. (2007). NPD planning activities and innovation performance: The mediating role of process management and the moderating effect of product innovativeness. *Journal of Product Innovation Management*, 24, 285–302. DOI: 10.1111/j.1540-5885.2007.00252.x.

² Trott, P. (2011). *Innovation Management and New Product Development*, 5th ed.; Financial Times Prentice Hall: Harlow, UK, 648.; Salomo S., Talke K., Strecker N. (2008) Innovation field orientation and its effect on innovativeness and firm performance. *Journal of Product Innovation Management*, 25, 560–576. DOI:10.1111/j.1540-5885.2008.00322.x.

³ Dushnitsky, G., Lenox, M. J. (2005). When do incumbents learn from entrepreneurial ventures?: Corporate venture capital and investing firm innovation rates. *Research Policy*, 34, 615–639. URL: https://www.academia.edu/6077177/When_do_incumbents_learn_from_entrepreneurial_ventures.

по новизні та типу, звідси, мета впровадження корпоративного венчурного капіталу також може різнитися.

Потреба у переведенні економіки України на інноваційну модель розвитку однією з передумов має комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності. В основі інноваційної діяльності лежить трансформація об'єктів інтелектуальної власності з нематеріального результату інтелектуальної діяльності в новий чи удосконалений технологічний процес, що використовується у виробництві, новий чи удосконалений продукт, впроваджений у виробництво¹. Це зумовлено тим, що об'єкти права інтелектуальної власності є основою інноваційного розвитку будь-якої держави, що визначає її економічну могутність та конкурентоспроможність її товарів та послуг на міжнародному ринку². Питання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності віднесені до числа найважливіших у сфері інноваційного підприємництва. Вони покликані забезпечити основу венчурного інвестування інноваційної діяльності та є необхідною умовою, без якої інноватор не захищений у конкурентному середовищі.

Мета та методологія дослідження. Метою дослідження є з'ясування кола та специфіки об'єктів венчурного інвестування інноваційної діяльності.

Методологічну основу дослідження складає порівняльно-правовий метод, за допомогою якого було встановлено спільність та відмінність ознак, які становлять основу таких категорій як «технологія», «інноваційний продукт» та «об'єкт права інтелектуальної власності».

Аналіз наукових праць попередників. Основою проведення венчурного інвестування інноваційної діяльності є творчий пошук можливості встановлення об'єктивної істини тих чи інших процесів і, по можливості, втілення їх у промислове виробництво. Тому, з використанням норм законодавства про інтелектуальну власність визначається, кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво тощо)³ (мова йде про немайнові та майнові права). Проте крім об'єктів права інтелектуальної власності (точніше права промислової власності) в науковій літературі часто акцентується увага на тому, що об'єктами венчурного інвестування інноваційної діяльності слід визнати інноваційний продукт або технологію.

Підняті питання та відсутність чітких відповідей на них, сучасний розвиток вітчизняної та іноземної правової та економічної доктрин щодо обраної проблематики свідчить про недосконалість чинного законодавства та недостатньо глибоке вивчення особливостей та специфіки правового режиму об'єктів правовідносин

¹ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 272 с. С. 114.

² Кохан В. П. До правових проблем реалізації результатів інтелектуальної власності як інновацій. *Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 трав. 2012) / редкол.: С. М. Прилипка, Ю. Є. Агаманова, Д. В. Задихайло. Харків : НДІ ПЗІР, 2012. С. 101–104.

³ Жорнокуй Ю. М. Правове регулювання венчурного підприємництва (цивільно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 195 с.

венчурного інвестування інноваційної діяльності. Доктринальні напрацювання вітчизняних та зарубіжних фахівців, таких як Ю. Є. Атаманова, К. М. Врублевська-Місюна, О. Ф. Коваль, В. П. Кохан, О. Е. Сімсон, F. Pinkow, J. Iversen, S. Salomo, P. Trott хоча й містять аналіз та аргументи на користь того чи іншого наукового підходу у контексті розуміння окресленого питання, але не дають однозначної відповіді на нього.

Зміст дослідження. Перш ніж вести дискусію щодо розуміння категорії «об'єкт венчурного інвестування інноваційної діяльності» слід визначитися з низкою фундаментальних понять. Так, у подальшому ми будемо дотримуватися думки про те, що поняття «об'єкт цивільного права» у суб'єктивному розумінні та «об'єкт цивільних правовідносин» — це тотожні поняття¹. Виходячи з вказаного, якщо мова йде про речові правовідносини, то їх об'єктом зазвичай визнаються речі, у т. ч. і гроші та цінні папери; об'єктом же зобов'язальних цивільних правовідносин — робота та послуги, які є річчю, у першому випадку — зі зречевленням результатом, а у другому — із настанням загальної корисності, позитивності для одного з учасників; об'єктом особистих немайнових прав — нематеріальні блага. Як особливий об'єкт цивільних прав вітчизняний законодавець виділяє інформацію. Для такого різновиду об'єктів як майно обов'язковим є його існування в об'єктивній формі². Спільною ознакою для всіх об'єктів є здатність задовольняти потреби суб'єктів цивільних правовідносин.

Однак в юридичній літературі існують й інші підходи до цього питання. Зокрема, запропоновано об'єкти цивільних прав систематизувати на три групи: 1) майнове блага (майно) — речі, гроші, цінні папери; 2) *майново-немайнові блага* (роботи, послуги, об'єкти інтелектуальної власності, у т. ч. й виключні права на них), інформація, службова і комерційна таємниця; 3) пов'язані з особою немайнові блага. Крім вказаного існує думка, за якою об'єкти цивільних прав слід поділяти на чотири категорії: 1) речі; 2) *продукти* (результати інтелектуальної діяльності); 3) нематеріальні блага, спрямовані на збереження індивідуальності особи; 4) майнові комплекси (підприємства та спадкова маса).

Якщо ж звернутися до законодавства України, то буквально тлумачення ст. 177 ЦК України дозволяє зробити висновок, що самостійними об'єктами цивільних прав, які сукупно і утворюють систему об'єктів цивільних прав, є: 1) речі (у т. ч. гроші та цінні папери); 2) *майнові права*; 3) результати робіт; 4) послуги; 5) *результати інтелектуальної творчої діяльності*; 6) інші матеріальні блага; 6) інші нематеріальні блага. Звертається увага, що перелічені у ст. 177 ЦК України блага є об'єктом правовідносин, оскільки право регулює лише поведінку людей (їх діяльність), а не речі, результати інтелектуальної, творчої діяльності тощо. Тобто предметом право-

¹ Скрипник В. Л. Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав : монографія. Кременчук : Вид. Щербатих О. В., 2020. С. 64. 380 с.; Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с. С. 92–93.

² Більш детально див.: Скрипник В. Л. Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав : монографія. Кременчук : Вид. Щербатих О. В., 2020. 380 с. С. 63–70.

вого регулювання можуть бути лише відносини, пов'язані із зазначеними у ст. 177 ЦК України об'єктами. З приводу цих благ особи вступають між собою в правовідносини, діючи певним чином¹.

Об'єкти інтелектуальної власності є базовим елементом, основою об'єктів інноваційної діяльності. Проте ці поняття не тотожні. Звертається увага, що, по-перше, результати інтелектуальної діяльності становлять саме нематеріальну складову інноваційних об'єктів («нові знання та інтелектуальні продукти»); по-друге, вони реалізуються, втілюючись у матеріальних об'єктах інноваційної діяльності (обладнанні, процесах, засобах видобування, переробки сировинних ресурсів тощо); по-третє, коло об'єктів інноваційної діяльності є неоднорідним і охоплює не тільки об'єкти, в яких виражені результати творчості, а й предмети матеріального світу, у т. ч. природного походження (сировинні ресурси, товарна продукція)².

Відповідь на питання про розуміння об'єкта венчурного інвестування інноваційної діяльності є одним із ключових взагалі у з'ясуванні сутності та правової природи відповідних правових зв'язків. Саме визначення та усвідомлення того, з приводу чого виникають правові відносини між учасниками (сторонами) інноваційних проєктів, розробниками та реалізаторами стартапів тощо, становить значний інтерес, оскільки надасть можливість зрозуміти у чому полягає зацікавленість осіб вступати у ті чи інші відносини між собою у науково-технічній сфері.

На сьогодні пріоритет становить підхід, за яким об'єктами інноваційних відносин взагалі слід визнавати об'єкти права промислової власності. Виходячи з такого бачення та розуміючи венчурне інвестування як різновид інноваційної діяльності, можна було б дати ствердну відповідь і на питання про об'єкт таких правових зв'язків — об'єкти права промислової власності (з їх змістовною складовою — немайнові та майнові права). Проте наукова спільнота не має єдиного розуміння об'єкта правових зв'язків, пов'язаних з інвестуванням інноваційної діяльності. Крім об'єктів права промислової власності, об'єктом інвестування інноваційної діяльності пропонується визнавати **інноваційний продукт (інновацію) або технологію**.

Так, щодо першого підходу обстоюється думка про те, що особливістю інноваційного інвестування слід назвати те, що його основою є інноваційна складова, а базовим елементом останньої виступає специфічний об'єкт господарських правовідносин — **інноваційний продукт**.

Зауважується, що якщо розуміти як об'єкт діяльності предмет, на який спрямована активність суб'єкта і результат цієї активності у формі продукту, то щодо інноваційної діяльності її об'єкт буде проявлятися у формі комплексних та узагальнюючих понять «інтелектуального продукту» і «готового товару». Під час подальшого

¹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2010. 768 с. С. 11.

² Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 119.

аналізу об'єктів інноваційної діяльності слід спиратися саме на такий підхід до визначення об'єкта. Окремі закордонні дослідники інноваційної сфери стверджують про створення саме інноваційного продукту в результаті реалізації стратегічної мети корпоративного венчурного капіталу як інструменту відкритих інновацій¹.

Таким чином, за інноваційного інвестування, в основі якого лежить інноваційний продукт, який запускається у процес виробництва, де і з'являється інноваційна продукція, інвестор отримує певний набір базових інвестиційних прав. По-перше, цей об'єкт стає виробничим активом, по-друге, він запускається у виробництво, по-третє, інвестор набуває право брати участь у розподілі прибутку. Однак усі ці відносини реалізуються у різних правових режимах залежно від правових форм². Як бачимо сам вказаний підхід містить у собі певні неузгодженості, оскільки зводиться до різновекторного спрямування відносин, спрямованих на отримання інноваційного продукту, що робить неможливим визнати його об'єктом інвестування інноваційної діяльності.

Юридичне значення набуває той факт, що інновація постає в цивільному обороті як нематеріальне благо, здатне до реалізації у ринковому обороті, втіленню у майновій формі продукту, що формує його додаткову вартість, майнову цінність, тобто як об'єкт зобов'язальних відносин. Динамічний характер інновації і породжує її подвійність. Вона начебто розпадається на об'єкт першого роду (інновацію-процес) — дії суб'єктів по введенню (впровадженню) новації, і об'єкт другого роду (інновацію-об'єкт чи об'єкт інновації) — саму новацію. Зі сказаного можна зауважити, що інновацію слід вивчати у двох аспектах: як діяльність і як об'єкт такої діяльності³.

Зазначимо, що інновацією є той об'єкт, який вводиться в оборот, а не той, який досягається в результаті інноваційної діяльності, тобто кінцевий продукт придатний для використання кінцевим споживачем. Саме на цьому й слід акцентувати увагу, оскільки іноді має місце підміна категорій — інновація та інноваційний продукт. Так, у ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-VI (в редакції від 12.04.2022 р.) інновацією визнаються *новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги*, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. У свою чергу, інноваційна продукція — *нові конкурентоздатні товари чи послуги*, що відповідають вимогам, встановленим вказаним Законом. Причому

¹ Pinkow, F., Iversen, J. (2020). Strategic Objectives of Corporate Venture Capital as a Tool for Open Innovation. *Journal of Open Innovation: technology, market and complexity*, 6, 1–21. DOI: <http://dx.doi.org/10.3390/joitmc6040157>.

² Врублевська-Місюна К. М. Правові форми інноваційного інвестування: монографія. Харків : Юрайт, 2017. 176 с.

³ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Краг, О. П. Печень и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 662.

у Законі розмежовуються категорії «інноваційна продукція» і «інноваційний продукт». Через це має місце певна неузгодженість, оскільки єдиною відмінністю цих словосполучень є лише кількісний показник.

Слід погодитися з тим, що наведене визначення не відображає обов'язково участі об'єктів інтелектуальної власності у змісті інновацій, що є недоліком такого визначення, оскільки в основі створення нових чи удосконалених рішень обов'язково мають бути реалізовані наукові, науково-прикладні чи інші результати інтелектуальної діяльності. Реалізація саме таких результатів має визначальне значення для створення інновацій, які поліпшують структуру і якість виробничих процесів¹.

Законодавець прагнув показати, що інновація може бути реалізована у новій технології (процесі) як такої, або у матеріальній продукції, яка, у свою чергу, може ґрунтуватися на новій технології. Не акцентуючи увагу на різниці між інноваційним продуктом і продукцією, що є абсолютно надуманою й невдало викладеною у Законі, підкреслимо, що інноваційний продукт — це результат інноваційної діяльності. Інновацією ж є той нематеріальний об'єкт, який вкладається у ринкову сферу і реалізується в інноваційний продукт (продукцію)².

Ужиття заходів для впровадження об'єкта права інтелектуальної власності стає першим кроком на шляху здійснення інноваційної діяльності та формування інноваційного об'єкта (об'єкта інноваційної діяльності)³. У процесі здійснення інноваційної діяльності (інноваційного циклу) відбувається перетворення, трансформація нематеріального за своєю природою об'єкта інтелектуальної власності в інноваційний продукт, далі — інновації, і, рештою, — втілення в інноваційну продукцію⁴.

Інновацію як об'єкт цивільних прав, правовідносин можна охарактеризувати як динамічну, нематеріальну, а також ідеальну (змістовну) категорію, що має комерційну (майнову) цінність, новизну і практичну застосовність. Вона становить родову категорію, яка може містити різні об'єкти — результати творчої інтелектуальної діяльності. Таким чином, поруч з категорією інновації як об'єкта прав логічно застосовувати категорію об'єкта інновації по відношенню до конкретного результату творчої інтелектуальної діяльності, який може виступати як інновація. Це, у свою чергу, споріднює категорії інновації та інтелектуальної власності, яка також містить різні результати творчої інтелектуальної діяльності, об'єкти правової охорони. Більше того, окремі об'єкти прав інтелектуальної власності також виступають як родові

¹ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 120.

² Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печень и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 666.

³ Атаманова Ю. Є. Основні проблеми системного господарсько-правового регулювання відносин в інноваційній сфері : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Нац. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого. Харків. 2009. 37 с. С. 15.

⁴ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 121.

категорії — це винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційна таємниця та інші, які також мають власні об'єкти¹.

Якщо ж звернутися до положень чинного законодавства, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційний продукт — результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки. У визначенні інноваційного продукту (відповідно до цього Закону) однією з ознак визнається реалізація при його створенні об'єкта інтелектуальної власності, який має визначальне значення у такому продукті. І хоча критерій «визначальний» у Законі не конкретизовано, не в кожному випадку реалізація об'єкта інтелектуальної власності уможливує створення інноваційного продукту. Це відбувається за умови, якщо використання нового рішення забезпечує суттєво вищі техніко-економічні показники інноваційного продукту².

Крім того, розвиваючи положення вказаної норми, законодавець зазначає, що інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в т. ч. — інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає вимогам, передбаченим у ст. 14 вказаного Закону. І саме серед згаданих вимог зазначено, що він (інноваційний продукт) є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому *використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту* (виділено мною. — Ю. Ж). Тобто мова йде про те, що інноваційний продукт є лише результатом виробничої діяльності (вторинним, похідним об'єктом), коли вже є об'єкт (об'єкт права інтелектуальної власності), на який отримано охоронний документ. Безпосередньо венчурне інвестування, як і основна частина інноваційної діяльності (загалом), пов'язані з проведення науково-технічних досліджень і розробок та відповіді на питання про можливість (неможливість) досягнення того чи іншого наукового результату. Створення інноваційного продукту є наступною стадією, після проведення науково-технічних досліджень та отримання позитивного результату, кінцевою метою якого є створення об'єкта інтелектуальної власності та отримання на нього охоронного документу.

Вивчаючи питання визначення об'єктів інновацій, необхідно акцентувати увагу на питанні про співвідношення об'єктів інновацій та об'єктів права інтелектуальної власності. Об'єкти права інтелектуальної власності тісно пов'язані з матеріаль-

¹ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Краг, О. П. Печень и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 669.

² Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 120.

ними речами. Права на них, у т. ч. використовуються у підприємницькій діяльності шляхом впровадження їх у виробництво, сферу обслуговування тощо, що становить інноваційну діяльність.

Відмінність між вказаними категоріями полягає у тому, що¹:

1) інноваційні об'єкти за своїми ознаками обов'язково мають високі якісні характеристики порівняно з попередніми аналогами, що існують на ринку (науково-технічну і ринкову новизну). Ця вимога конкретизується у їх законодавчих визначеннях за допомогою ознак «є конкурентоздатними», «виробляються вперше в Україні», «мають суттєво вищі техніко-економічні показники» тощо, які повинні існувати в сукупності. Однак щодо кожного конкретного об'єкта інтелектуальної власності зазначені показники не завжди можуть бути реально досягнуті, оскільки умови патентоздатності винаходу, корисної моделі, промислового зразка лише засвідчують факт першості (на дату пріоритету) реєстрації відповідного творчого результату у науково-технічній сфері, його неочевидність для фахівця й потенційну можливість застосування у промисловості, однак не гарантують, що виготовлена з їх застосуванням продукція буде вирізнятися високими техніко-економічними параметрами і, як наслідок, конкурентоздатністю. Позитивне рішення установи, прийняте за результатами перевірки (експертизи) зазначених умов патентоздатності, і видача патенту не забезпечують отримання правонасником конкурентних переваг від промислової реалізації запатентованого об'єкта;

2) об'єкти інтелектуальної власності й інновації відрізняються за своєю правовою природою. Перші — результатами творчої діяльності та становлять нематеріальну субстанцію (ідеї, принципи технічного вирішення завдання тощо); другі — цілком матеріальні предмети, які мають вигляд продукції, експериментального зразка, технічної документації тощо;

3) серед об'єктів інтелектуальної власності до використання у формі інновацій повністю придатні винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, використання яких через властиву їм новизну ідей, рішень та виробничу сферу реалізації призводить до створення інноваційного продукту.

Вимагає вирішення та оцінки й питання відповідності потребам інноваційної сфери існуюча система об'єктів прав інтелектуальної власності. Дійсно, об'єкт права інтелектуальної власності та об'єкт інновації мають очевидні спільні риси: 1) обидва виступають як результати творчої інтелектуальної діяльності, об'єктивовані нематеріальні блага; 2) обидва мають економічну (комерційну) цінність, яка також характеризує їх як об'єкти цивільних прав. Однак ці об'єкти цивільних прав різняться між собою:

1) якщо об'єкт інтелектуальної власності виступає як статичний об'єкт, на який поширюється правова охорона, то інновація є динамічним об'єктом, який знаходиться в процесі введення в ринковий оборот. Це відрізняє інновацію від об'єкта

¹ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 121–122.

інтелектуальної власності, але у той же час споріднює з інвестицією у вигляді об'єкта інтелектуальної власності;

2) на відміну від об'єкта права інтелектуальної власності, який має потенційну комерційну цінність, об'єкт інновації, що знаходиться у процесі введення в ринковий оборот, має конкретну комерційну цінність. Сам по собі винахід ще не є інновацією, він стає нею лише тоді, коли розпочинається процес створення на базі цього винаходу інноваційних продуктів або технологій, формуються реальні умови його промислового застосування;

3) об'єктами інновацій можуть бути лише ті об'єкти права інтелектуальної власності, в яких головне значення мають зміст, ідея і які здатні до відтворення¹.

Отже, навряд чи існують переконливі аргументи на користь доцільності визнання об'єктом венчурного інвестування інноваційної діяльності інноваційного продукту або ж самої інновації. Вважаємо, що про такий продукт можна говорити у контексті характеристики якісних складових виробленої продукції з урахуванням провадження в інноваційний процес нового об'єкта права промислової власності, отриманого в результаті проведення та отримання нових науково-технічних розробок, результат яких отримав об'єктивну форму (патент, свідоцтво тощо).

Категорія «технологія» достатньо вживається у сучасному українському законодавстві, і хоча часто її поняття не розкривається, можна стверджувати упевнено, що вона є значним результатом інтелектуальної діяльності людини.

У Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. № 143-V (в редакції від 16.10.2020 р.) технологія вперше отримує законодавче визначення і постає об'єктом трансферу (передачі), що оформлюється шляхом укладення двосторонніх чи багатосторонніх договорів, при характеристиці яких цей Закон апелює до глави 75 ЦК України. Слід звернути увагу, що у ст. 1 вказаного Закону наведено формулювання поняття «технологія», під яким розуміється *результат науково-технічної діяльності*, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Таке законодавче визначення поєднує у собі три окремі складові, а саме: 1) результат науково-технічної діяльності; 2) сукупність систематизованих наукових знань; 3) сукупність технічних, організаційних та інших рішень. Всі три складові можуть існувати самостійно², тобто визнаватися самостійними об'єктами.

Таке визначення свідчить на користь того, що об'єктом венчурного інвестування інноваційної діяльності слід визнавати об'єкти права інтелектуальної власності

¹ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 670–671.

² Піхурець О. В. «Технологія» як новий об'єкт цивільно-правового регулювання. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна (Харків, 7 червня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 151–155. С. 152.

(або права на них), що надасть можливість чіткого розуміння сутності відносин з розробки та впровадження у сфери національної економіки різних інноваційних товарів, послуг тощо. Підтвердженням нашої думки є позиція прихильників визнання об'єктом самої технології про те, що об'єкти права інтелектуальної власності є найважливішими та визначальними складовими елементами технології. Без їх наявності просто неможливо було б говорити про існування нових конкурентоздатних технологій. Оскільки в будь-якому випадку, створення певних винаходів, або навіть відкриттів, в умовах ринкової економіки буде направлена лише на одне — досягнення певного прибутку¹. Крім того, технологія є результатом творчої інтелектуальної діяльності, знанням, незалежно від того, чи оформлені ці знання як промислова власність. Як наслідок, прийняття заходів до впровадження об'єкта інтелектуальної власності стає першим кроком на шляху здійснення інноваційної діяльності та формування інноваційного об'єкта в юридичному значенні². І визначати «технологію» як результат науково-технічної діяльності чи об'єкт права інтелектуальної власності, або навіть як застосування необхідного для здійснення цього процесу обладнання чи сировини є не зовсім коректним. Власне, не кожний результат інтелектуальної, творчої діяльності (навіть запатентований процес виробництва продукту) є готовим до використання у якості технології. Можна лише вести мову про той результат інтелектуальної, творчої діяльності, який належним чином комерціалізований³ у цивільно-правовому обороті, тобто існує у вигляді інновації⁴.

Однак навряд чи можна розглядати поняття технології, запропоноване вказаним Законом, як базове, у т. ч. для відносин, врегульованих ЦК України. Слід зважити, що цей Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» є спеціальним щодо ЦК України, оскільки поширюється на сферу технологій, створених за бюджетні кошти, і регулює перехід прав на них. Крім того, він є комплексним нормативно-правовим актом, оскільки містить норми і приватного, і публічного права, з очевидною перевагою останніх.

¹ Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави: монографія / за заг. наук. ред. канд. юрид. наук Задихайла Д. В. Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с.

² Атаманова Ю. Є. Інноваційне право України: проблеми теорії та систематизації: монографія. Харків : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

³ Комерціалізація прав інтелектуальної власності є економіко-правовим явищем, сутність якої проявляється у її економічному значенні, а право надає юридичну форму існуванню відповідних економічних відносин. Економічний зміст комерціалізації полягає у перетворенні нематеріальної ідеї на засіб отримання прибутку. Юридична форма комерціалізації прав інтелектуальної власності представлена відповідними правовідносинами, які складаються в процесі здійснення суб'єктивних прав інтелектуальної власності. Здійснення прав інтелектуальної власності – це реалізація правомочностей, що становлять зміст права інтелектуальної власності: використання об'єкта інтелектуальної власності, розпорядження правом інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності // Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 21–22.

⁴ Піхурець О. В. «Технологія» як новий об'єкт цивільно-правового регулювання. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна (Харків, 7 червня 2014 р.). Харків : ХНУВС, 2014. С. 151–155.

Крім визначення поняття технології, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» містить визначення її об'єктів, до яких відносить наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. У такому розумінні технологія становить збірну категорію, складний об'єкт.

Технологія має прояв як об'єкт вищого порядку — результат творчої інтелектуальної діяльності (у т. ч. наукової і науково-технічної), який стає об'єктом правової охорони, набуваючи форму певного об'єкта прав інтелектуальної власності. Під визначення об'єктів технології, що закріплене в указаному Законі, підпадають об'єкти патентних прав, які відносяться до сфери технології (винаходи і корисні моделі), а також твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми як об'єкти авторських прав¹.

Слід припустити, що технологія може виступати як об'єкт цивільних прав (правовідносин) як опосередковано (через інші поіменовані у ЦК України об'єкти прав інтелектуальної власності), так і безпосередньо на основі положень ст. 892 ЦК України і Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Причому технологія, на думку О. Е. Сімсон, може виступати у цивільному обороті як складний об'єкт, що складається з інших об'єктів права інтелектуальної власності, і як однорідний об'єкт (технологічне рішення)².

За договором на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт (глава 62 ЦК України) виконавець зобов'язується за завданням замовника розробити нову технологію, яка буде виступати як результат творчих робіт, тобто як самостійний об'єкт. Проте, ЦК України застосовує категорію «сфера технології» при визначенні об'єктів винаходу (ч. 2 ст. 459) і корисної моделі (ч. 2 ст. 460), не розшифровуючи при цьому поняття технології. Тим самим *технологія* стає родовою категорією, *не набуваючи при цьому характер самостійного об'єкта цивільних прав*.

Якщо вести мову про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт, то особливість роботи полягає у тому, що її може виконати, за загальним правилом, будь-яка особа, що має необхідну кваліфікацію і професійні навички. Якщо ж результат роботи містить елементи унікальності, новизни, технічної творчості, то, відповідно, ідеться про такі самостійні об'єкти цивільних прав як результат інтелектуальної діяльності у вигляді відкриття, винаходу тощо³. Поняття

¹ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 659–660.

² Там само. С. 660.

³ Скрипник В. Л. Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав : монографія. Кременчук : Вид. Щербатих О. В., 2020. 380 с. С. 205.

робіт у доктрині цивільного права традиційно пов'язується з підрядними договорами, оскільки саме договір підяду практично охоплює всю групу договорів на виконання робіт¹.

Самі роботи не можуть бути об'єктом правовідносин між замовником і підрядником. Тому, об'єктом є саме *результат роботи*, а не процес. І цей результат не можна відокремити як від підрядника, який виконував роботу, так і від замовника, який її замовляв. З урахуванням того, що замовника цікавить саме результат роботи, то можна стверджувати, що предмет договору у вигляді результату роботи, і об'єкт цивільних прав у вигляді результату характеризуються низкою однорідних, спільних ознак².

Проте договір щодо інтелектуальних прав може містити умови про створення у майбутньому певного інтелектуального продукту та наступну передачу прав на його використання замовнику. Такий договір не можна плутати з договором підяду, за яким виконавець за завданням замовника виконує певну роботу щодо виготовлення речі (а не об'єкта інтелектуальної власності). Головне, що відрізняє ці договори, — це умови щодо характеру роботи та її кінцевого результату. Якщо для виконання завдання потрібна творча праця, результатом якої є створення нового об'єкта інтелектуальної власності в певній матеріальній формі, то укладається договір щодо розпорядження *майновими правами* інтелектуальної власності. Але, якщо предметом договору є виготовлення речі, що не потребує творчих зусиль та не призводить до створення нового інтелектуального продукту, такий договір є договором підяду³.

По-суті, існують лише дві, різні за наслідками, моделі розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, які з тими чи іншими особливостями втілюються у договори, зазначені у ч. 1 ст. 1107 ЦК України. Перша модель — це *передача майнових прав інтелектуальної власності*, для якої характерною є остаточна і безповоротна передача набувачеві всіх або частини майнових прав інтелектуальної власності на платній або безоплатній основі. В результаті відбувається правонаступництво переданих прав і зміна праволодільця. Друга модель — *видача дозволу (ліцензії) на використання об'єкта інтелектуальної власності*, яка спрямована на надання користувачеві дозволу використовувати об'єкт інтелектуальної власності протягом всього строку на умовах і в межах, визначених наданим дозволом. У результаті не відбувається зміни праволодільця — особи, яка має виключні майнові

¹ Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України : монографія. Київ : НДІ ПрПіП НАПрН України, 2013. 374 с. С. 169–170.

² Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. Кн. 2 / за ред. О. В. Дзери та Н. С. Кузнецової. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 180. (896 с.); Шимон С. І. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії. Юридична Україна. 2011. № 4. С. 58–64. С. 60.

³ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / за ред. проф. І. В. Спасиво-Фатеевої. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2011. 592 с. С. 551.

права на об'єкт, а лише з'являється тимчасовий користувач, який здійснює свої правомочності щодо використання або монополю, або паралельно з іншими користувачами (залежно від виду наданої ліцензії)¹.

Розуміючи об'єктом досліджуваних відносин *технологію*, окремі фахівці зауважують, що нею треба розуміти цілісну, інтегративну систему елементів, що має відкритий характер, складається із сукупності виробничих методів і процесів, наукових знань і відомостей про послідовність окремих виробничих операцій, механізмів, устаткування, приладів, що функціонально поєднаних між собою внутрішніми матеріальними, енергетичними й інформаційними зв'язками і спрямованих на виробництво відповідного продукту чи надання певної послуги, що виступає в якості кінцевого результату його діяльності². Вважаємо, що наведене визначення є досить розмитим та чітко не дає відповіді на запитання про розуміння об'єкта досліджуваних правових зв'язків, оскільки є переважно узагальнюючим поняттям, яке охоплює весь спектр відносин, що мають місце у ланцюгу інноваційного процесу.

У сучасній науковій літературі немає загальної точки зору щодо визначення поняття «технологія». Так, на думку одних зарубіжних дослідників технологія — це сукупність знань, за допомогою яких такі чинники як патентні права, наукові знання, результати досліджень і розробок, застосовуються у виробництві товарів³. Інші вважають, що поняття «технологія» є поєднанням фізичних процесів, що перетворюють витрати на випуск продукції⁴. З позицій вчень третіх технологія — це знання або інформація, яка використовується при виконанні завдань, виготовленні товарів чи наданні послуг⁵. Отже, більшість іноземних фахівців вважають, що технологія є сукупністю систематизованих науково-технічних знань чи інформації, що використовуються при виконанні завдань, виготовленні товарів чи наданні послуг.

Іншої думки дотримуються вітчизняні фахівці у досліджуваній сфері. Так, Ю. Є. Атаманова вважає, що технологія є основним об'єктом інноваційного права⁶. У свою чергу, С. Ю. Погуляев стверджує, що під технологією слід розуміти сукупність

¹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2011. 592 с. С. 555.

² Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави: монографія / за заг. ред. канд. юрид. наук Задихайла Д. В. Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с.

³ Henn, R., Lubbe, H., Spath, L. (1986). *Employment and Transfer of Technology*. Berlin : Verlag, 64 p. P. 5. DOI: 10.1007/978-3-642-79037-9_53.

⁴ Dahlman, C. J., Westphal, L. E. (1981). The Meaning of Technological Mastery in Relation to Transfer of Technology. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 458 (1), 12–26. 13. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/000271628145800102>.

⁵ Holliday, G. (1979). *Technology Transfer to the USSR, 1928–1937 and 1966–1975*. New York : Routledge. 240 p. P. 10. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429308284>.

⁶ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія. Харків : Вид-во «ФІНН», 2008. 424 с. С. 242.

об'єктів права інтелектуальної власності¹. Натомість Б. М. Падучак технологію розуміє як виражений в об'єктивній формі результат наукової та науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами ЦК України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах². На думку О. Е. Сімсон технологія — сукупність всіх знань, що стосуються переробки й обробки можливих матеріалів, які необхідні для людського життя³. Технологія, з позиції О. М. Давидюка, вважається «синтезованим» об'єктом права інтелектуальної власності, який становить поєднання об'єктів права інтелектуальної власності, що визначає найбільш істотні (сутнісні) характеристики технологічного процесу виробництва товарів чи надання послуг, та передбачає конкретні шляхи їх комерціалізації⁴. М. І. Яценко визначає технологію як процес задоволення життєвих потреб людини шляхом використання технічних засобів (техніки)⁵. Втім, на думку Т. В. Ярошевської, таке визначення обмежує розуміння технології, оскільки, по-перше, акцент зроблено на визначенні терміну «технологія» лише як на процесі; по-друге, охоплює технології лише у сфері техніки⁶.

Технологія становить творче винайдення конкретних засобів технічного характеру для вирішення практичного завдання у сфері господарської діяльності. Поняття «технологія» прямо не віднесено в національному законодавстві ні до об'єктів права інтелектуальної власності, ні до цивільних прав узагалі. При цьому термін «технологія» застосовується у законодавчому визначенні винаходу, яким вважається результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, проте у іншому контексті: не як об'єкт діяльності, а як сфера, в якій створюється певний винахід⁷.

До складу технології відносяться як об'єкти інтелектуальної власності, так і рішення, розробки, які не підлягають правовій охороні, у т. ч. технічні дані, інша ор-

¹ Погуляев С. Ю. Передача технології як вклад в просте товариство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 19 с. С. 5.

² Падучак Б. М. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері трансферу технологій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України. НДІ інтелект. власності. Київ, 2011. 20 с. С. 3.

³ Сімсон О. Е. Правовий аналіз поняття технології. *Питання інтелектуальної власності* : зб. наук. праць. Київ : ПП «Авокадо», 2006. Вип. 4. С. 354–374. С. 358.

⁴ Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Нац. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 20 с. С. 6, 10.

⁵ Яценко М. І. О перспективе патентования изобретений, связанных с компьютерным обеспечением. *Винахідник і раціоналізатор*. 2005. № 9. С. 14–21. С. 16.

⁶ Ярошевська Т. В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції : монографія. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 452 с. С. 251.

⁷ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 123–124.

ганізаційна, управлінська інформація про порядок, строки здійснення виробничих операцій. Саме таке поєднання робить технологію комерційно привабливим рішенням виробничої задачі «під ключ». Винахід, корисна модель зазвичай не здатні виконати таку функцію окремо. При цьому розробник технології *набуває правову охорону окремо на кожну її охороноздатну складову (винахід, комерційну таємницю тощо), а не на технологію в цілому*¹. Саме це твердження свідчить на користь того, що технологію слід вивчати як родову узагальнююче явище щодо окремих (видових) його складових.

Згідно з вітчизняним законодавством складовими технології є: 1) наукові та науково-прикладні результати; 2) об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці); 3) ноу-хау. Отже, визначення терміну «технологія» у законодавстві України є доцільним і таким, що відповідає ринковим вимогам².

Основна мета технології — вирішення практичних задач — надає їй риси *корисності*. Вона спрямована на задоволення постійно зростаючих людських потреб, на отримання прибутку³. Технологія не завжди має вартісний вираз в економічному розумінні цього слова, вона може бути, наприклад, елементом могутності держави. У цьому буде виражатися її загальна соціальна функція. Вивчаючи технічні засоби (техніку) як речові об'єкти цивільного обороту, раціонально буде звузити поняття технології до конкретних методів вирішення практичних завдань⁴.

При цьому не слід забувати й аспект використання (впровадження) технології — отримання від неї корисних властивостей. Процеси використання результатів інтелектуальних досліджень пов'язані з практичним втіленням зазначених об'єктів безпосередньо за їх призначенням. В економічній літературі поняттям «впровадження нововведення» позначають цілу сукупність дій, зокрема, аналіз доцільності розробки нововведення, розробку проекту нововведення, погодження проекту, підготовку до впровадження, впровадження (реалізацію) нововведення у процес виробництва, оцінку фактичної ефективності впровадження⁵. Таким чином, економічне значення впровадження є більш широким за правове значення поняття «використання винаходу», під яким законодавець розуміє фактично останній етап впровадження — реалізацію нововведення у процес виробництва шляхом виробництва

¹ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 125.

² Ярошевська Т. В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції : монографія. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 452 с. С. 253.

³ Бондаренко А. Д. Современная технология : теория и практика. Киев : Донецк. Вища школа, 1985. С. 43.

⁴ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 652, 654.

⁵ Вачевський М. В. Соціально-економічні аспекти використання інтелектуальної власності в сучасних умовах. Теорія і практика: навч. посіб. Київ : Центр учбової л-ри, 2004. 376 с. С. 62.

продукції та її введення в господарський оборот. При цьому дії з подальшого впровадження, експлуатації речових носіїв об'єктів інтелектуальної власності, введених вперше у господарський оборот правовласником або з його дозволу, іншими підприємствами, які придбали їх на законних підставах, не охоплюються поняттям «використання винаходу» (принцип вичерпання прав)¹.

Використання об'єктів інтелектуальної власності є обов'язковим елементом будь-якої інноваційної діяльності, оскільки від ступеня успішної реалізації цих процесів значною мірою залежить можливість досягнення високих технічно-економічних результатів інноваційної діяльності. При цьому інноваційна діяльність становить лише одну, найбільш якісну і ефективну для сучасної економіки, форму реалізації зазначених об'єктів.

Не слід забувати також аспект оборотоздатності об'єктів у рамках цивільно-правових зв'язків. Так, відповідно до ст. 178 ЦК України об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити² від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Виходячи з цієї норми виникають питання щодо можливості оборотоздатності технології, якщо її визнати об'єктом цивільного обороту.

У юридичному значенні поняття категорії «передача технології» розуміється як *передача права* на використання технічних досягнень або інших об'єктів технологічного обміну. При цьому, разом з винаходами, корисними моделями, промисловими зразками та іншими об'єктами права промислової власності до *об'єктів технологічного обміну* відносять науково-технічні відомості, що захищаються нормами авторського права (інструкції та інші види технічної документації)³.

У науковій літературі англосовне поняття «трансфер технологій» з'явилося нещодавно завдяки переорієнтації суспільства на ринкові відносини та цілком змінило поняття «впровадження», яким адміністративно-командна система називала процес втілення в життя інноваційної пропозиції⁴. Сама категорія «трансфер технологій» не отримала єдиного розуміння у науковій літературі. Зокрема, одні фахівці

¹ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 115.

² Слід погодитися з думкою про те, що відчуження і перехід об'єктів від однієї особи до іншої є різними способами цивільного обороту об'єктів цивільного права. Відчуження – це перетворення майна, яке було для особи своїм у чуже для неї. При цьому для характеристики відчуження не має значення, став такий об'єкт для кого-небудь своїм чи ні, чи переданий він фактично кому-небудь чи ні. В результаті переходу благо не стає чужим для суб'єкта, який його утримував. На відміну від відчуження перехід завжди має адресний характер, тобто благо рухається до конкретного суб'єкта. Застосовується у випадках, коли відсутня необхідність чи можливість відчуження // Слипченко А. С. Отчуждение и переход объектов гражданского оборота в Украине: соотношение понятий. *Leges et viae*. 2018. № 10/2. С. 100–104.

³ Ярошевська Т. В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції: монографія. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 452 с. С. 254.

⁴ Галиця І. О. Комерціалізація інтелектуальної власності та прикладних наукових досліджень. *Економіка України*. 2001. № 2. С. 63–66.

вважають, що під нею слід розуміти рух технологій із використанням будь-яких інформаційних каналів від одного індивідуального або колективного носія до іншого, другі, — що вона є сукупністю економічних відносин у сфері використання нових систем знань про виробництво продукції, про застосування процесу чи надання послуг між її власником (розробником) і споживачем — резидентами в одній країні, а для випадку міжнародного трансферу технологій — резидентами і нерезидентами країни¹, треті — як передачу систематичного знання про виробництво продукції, застосування процесу чи надання послуг².

Зауважується, що основним механізмом трансферу технологій є патентно-ліцензійна торгівля, тобто видача ліцензій на використання, зокрема, об'єктів права промислової власності та передача технологічного досвіду³. Також звертається увага, що основними формами комерційної передачі технологій є продаж патентів; продаж ліцензій на запатентовані і незапатентовані види промислової власності (ноу-хау, секрети виробництва, технологічний досвід, технічна документація); продаж технологій у матеріалізованому вигляді, у формі апаратно-машинних засобів; навчання фахівців, консалтинговий супровід, інжиніринг, експертиза, надання послуг з організації виробництва, маркетинг; науково-виробнича кооперація, спільне проведення НДДКР; прямі інвестиції в будівництво, реконструкцію, модернізацію виробництва підприємств і фірм; лізинг інвестиції в спільні підприємства⁴. У той же час акцентується увага на тому, що способи комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності — дії, які є реалізацією двох позитивних правомочностей правовласника, а саме: 1) використання об'єктів інтелектуальної власності в процесі виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг; 2) передача прав на об'єкти промислової власності в сфері господарювання: як товар (передання майнових прав на підставі договору); як інвестиція (передання майнових прав до статутного капіталу господарської організації); як засіб забезпечення виконання зобов'язань (застосування майнових прав як предмета застави)⁵.

Згідно з офіційними рекомендаціями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) «трансфер технологій» — це передача науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів та випуску продукції. Із визначення поняття «трансфер технологій» (Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (ст. 1)) є зрозумілим, що трансфер технологій визначається суто через договірне поняття, через передачу технології, *майнові права* на яку переходять від однієї особи до іншої

¹ Денисюк В. А. Міжнародний трансфер технологій: сучасний зміст, аналіз закордонної та національної статистики. *Економіст*. 2005. № 2. С. 42–48. С. 43.

² Федулова Л. І. Економічна природа технологій та технологічного розвитку. *Економічна теорія*. 2006. № 6. С. 3–20.

³ Ярошевська Т. В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції: монографія. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 452 с. С. 259.

⁴ Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций). Киев: Феникс, 2004. 560 с.

⁵ Коваль І. Ф. Комерціалізація прав інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. 2018. 272 с. С. 25.

шляхом укладення цивільно-правового договору. Проте, трансфер технологій — це, перш за все, процес передачі знань та досвіду з метою їх впровадження та підвищення рівня технологічного розвитку учасників¹. Як показує практика, трансфер технологій частіше оформляється шляхом укладення ліцензійного договору. Проте, можуть укладатися й інші договори, обов'язкові до виконання сторонами (наприклад, договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності).

Згідно з сучасною вітчизняною концепцією право інтелектуальної власності розглядається як особливий різновид права власності на специфічний об'єкт — результати інтелектуальної, творчої діяльності. Саме генетичний зв'язок між правом власності та правом інтелектуальної власності має бути визначальним при характеристиці останньої, хоча ця обставина, на жаль, часто ігнорується дослідниками. Недосконалість поняття «інтелектуальна власність» полягає у тому, що цей вид власності розуміється як такий, що формується інтелектуальними зусиллями автора, але оформляється юридично за допомогою документів, що гарантують *майнові права*. При цьому останні стають реальністю лише завдяки залученню їх у цивільний оборот. Лише в результаті названої сукупності дій об'єкт творчості перетворюється на особливий вид власності.

Таким чином, з одного боку, наголошується на значенні врахування тієї обставини, що сутністю інтелектуальної власності є те, що вона стосується інтелектуальної, творчої діяльності, а з іншого, — не менш чітко вказується на значення легітимізаційного моменту: результати творчої діяльності стають об'єктом правового регулювання тільки тому, що такими їх визнає закон. Тобто, хоча кожна інтелектуальна діяльність за своїм характером і змістом є творчою, але не кожен результат творчої діяльності стає об'єктом права інтелектуальної власності. Об'єктом останнього визнається лише такий результат творчої діяльності, який відповідає вимогам закону. Отже, інтелектуальною власністю вважаються лише ті відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності, яким закон надає правову охорону².

Виходячи з того загального посилання, що об'єктами правовідносин є матеріальні та нематеріальні блага, щодо яких в учасників суспільних відносин виникають юридичні права та обов'язки, зазначається, що стосовно цивільних прав (правовідносин) інтелектуальної власності такими благами виступають результати інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому більшу поширеність набула характеристика об'єктів прав (правовідносин) інтелектуальної власності не за допомогою легального визначення поняття останніх чи переліку їх ознак, а шляхом наведення приблизного переліку таких об'єктів — прийому, що має місце як у міжнародних документах, так і у вітчизняному цивільному та спеціальному законодавстві³.

¹ Ярошевська Т. В. Охорона промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції : монографія. Кам'янське : ДДТУ, 2017. 452 с. С. 262–263.

² Харитонов С. О. Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том III. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиру : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 752 с. С. 464.

³ Там само. С. 465–466.

Так, об'єктами права інтелектуальної власності відповідно до пункту VIII ст. 2 Стокгольмської конвенції 1967 року є: винаходи у всіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист проти недобросовісної конкуренції, усі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах. Як висновок, отримуємо перелік самих об'єктів прав інтелектуальної власності, а не їх визначення через характеристику притаманних їм ознак.

Вітчизняна законодавство пішло аналогічним шляхом. Такий висновок можна зробити виходячи з положень ст. 420 ЦК України, за якою об'єктами права інтелектуальної власності визнаються: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці. Отже, загальною нормою, що регламентує об'єкти цивільних прав, є ст. 177 ЦК України, в якій серед таких об'єктів вказані результати інтелектуальної, творчої діяльності. Натомість спеціальною нормою є ст. 420 ЦК України, в якій деталізовано які саме об'єкти є результатами такої діяльності.

Проте застерігається, що законодавець застосовує й такий вираз, як «об'єкт винаходу», «об'єкт промислового зразка», «об'єкт корисної моделі». Так, об'єктом винаходу та корисної моделі може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології (ч. 2 ст. 459 та ч. 2 ст. 460 ЦК України). Об'єктом промислового зразка можуть бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу (ч. 2 ст. 461 ЦК України). При цьому звертається увага, що має місце певний ланцюг об'єктів: об'єкти цивільного права — результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 177 ЦК України), якими є об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 420 ЦК України), серед яких, зокрема, винаходи та інші, що мають свої об'єкти (тобто є й об'єкт винаходу, корисної моделі, промислового зразка)¹. Видається, що таке становище не зовсім є логічним.

Набула поширення думка, що об'єктом права інтелектуальної власності є не кожен результат творчої діяльності, а лише той, який відповідає вимогам закону, встановленим щодо нього, внаслідок чого йому надається правова охорона². З цього приводу існує застереження, що коли такі ознаки об'єктів права інтелектуальної

¹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2010. 768 с. С. 246.

² Такий висновок зроблено спираючись на положення чинного законодавства (наприклад, ст. 32 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

власності як творчий характер та «інтелектуальність» у широкому значенні цього слова, можуть бути сформульовані на підставі аналізу низки загальних положень норм актів законодавства, присвячених регулюванню відносин інтелектуальної власності, то щодо «охороноздатності» такий загальний підхід відсутній (наприклад, така загальна вимога щодо «охороноздатності» результатів інтелектуальної, творчої діяльності як умова визнання їх об'єктами права інтелектуальної власності відсутня у главі 35 ЦК України «Загальні положення про право інтелектуальної власності»). Тому твердження, що «будь-який твір літератури, науки і мистецтва, суміжні права підпадають під охорону права, якщо вони відповідають вимогам закону» виглядає занадто категоричним¹.

Загальними визначальними ознаками об'єктів прав (правовідносин) інтелектуальної власності є: 1) творчий характер діяльності, в результаті якої отриманий результат, щодо якого складаються зазначені правовідносини; 2) «інтелектуальність» результату, яка розуміється тут у широкому значенні цього поняття, тобто, як результат такої діяльності, що не може бути віднесена до сфери звичайної фізичної праці, а полягає (повністю або частково) у наявності «ідеологічної» складової творчого результату.

Крім того, для окремих видів об'єктів правовідносин інтелектуальної власності властивою є додаткова ознака — легітимованість, що забезпечує охороноздатність цього виду результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Так, якщо твори літератури, науки і мистецтва стають об'єктами цивільних прав з моменту їх створення, то винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції — з моменту кваліфікації їх як результатів інтелектуальної праці у встановленому порядку відповідними органами.

Важливе значення має здатність речі, в якій втілені результати інтелектуальної, творчої діяльності, бути залученою до цивільного обороту, тобто, її оборотоздатність, під якою розуміється можливість здійснення щодо неї правочинів та інших юридичних дій. Цивільне законодавство та правозастосовна практика виходять із того, що за загальним правилом такі результати належать до оборотоздатних об'єктів і можуть вільно перебувати у цивільному обороті.

Однак ситуація з оборотоздатністю результатів інтелектуальної, творчої діяльності дещо ускладнена непослідовністю правового регулювання інтелектуальних прав у Книзі четвертій ЦК України «Право інтелектуальної власності». Адже, з одного боку, вони, будучи об'єктами права (інтелектуальної власності), підлягають обороту, а з іншого — щодо цих об'єктів виникають специфічні виключні права: майнові (ст. 424 ЦК України) та особисті немайнові (ст. 423 ЦК України). При цьому останні не можуть відчужуватися та передаватися (ч. 4 ст. 423 ЦК України), у той же час майнові права інтелектуальної власності — можуть передаватися, відповідно до існуючих правових конструкцій (ст. 427 ЦК України).

¹ Харитонов Є. О. Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том III. Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиту : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 752 с. С. 471.

Саме майнові права є об'єктом цивільного обороту, а не винахід як такий, який як й інші об'єкти інтелектуальної власності є нематеріальними об'єктами. Також редагування Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-ХІІ (в редакції від 14.10.2020 р.), на думку Ю. М. Капіці, було здійснено не до кінця. Якщо в ч. 2 ст. 28 тепер мова йде, що «володільець патенту має право використовувати винахід (корисну модель) на свій розсуд ...», то в ч. 5 зазначається, що «патент надає його володільцю виключне майнове право перешкоджати використанню винаходу». У той же час таке право надається не патентом, а в наслідок реєстрації майнових прав (ст. 465 ЦК України) або таке право впливає з державної реєстрації винаходу (ст. 28 Закону) та патент лише засвідчує набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 462 ЦК України)¹.

Майновими є права, в основі яких за загальними засадами цивільного права знаходиться майновий інтерес (наприклад, в отриманні винагороди або використанні продукту тощо). Таким же чином, майнові права інтелектуальної власності ґрунтуються на майновому інтересі їх суб'єкта, який втім може бути з різним ступенем вираження. Як правильно вказується, ключовим у цьому розумінні є використання об'єкта права інтелектуальної власності, навколо якого існують і відповідні йому права — дозволити використання цього об'єкта та перешкоджати його неправомірному використанню².

Отже, слід наголосити на конкретизації кола майнових прав щодо використання об'єкта інтелектуальної власності. Це напряду пов'язано з отриманням суб'єктом права інтелектуальної власності винагороди. Адже за відсутності використання майнового права на інтелектуальний об'єкт, носій цього права не може претендувати на нагороду. Наприклад, винахідник може претендувати на винагороду лише у тому випадку, якщо його винахід буде використано шляхом виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі) (ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

Використання об'єктів інтелектуальної власності можливе особливими способами, що передбачені чинним законодавством та є похідними з природи, специфіки та сфери застосування того чи іншого об'єкта. У більшості випадків основною метою такого використання є задоволення майнових інтересів, що полягають в отримання певних вигод, доходів тощо. Отже, використання об'єкта інтелектуальної, творчої діяльності може призводити до задоволення різноманітного спектру інтересів як майнового, так і немайнового характеру, причому не лише особи, що має правомочність щодо використання продукту інтелектуальної діяльності, але й суспільства в цілому та його окремих учасників.

¹ Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с. С. 198.

² Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / За ред. проф. І. В. Спасиво-Фатеевої. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2011. 592 с. С. 31.

На юридичній карті світу, в якій існують суб'єктивні права, саме ці останні і є об'єктами обороту, а не речі, роботи або послуги, які, у свою чергу, мають вважатися об'єктами цих суб'єктивних прав. Загальновизнаним є підхід, за яким суб'єктивне право — це закріплена за уповноваженою особою з метою задоволення її інтересів міра можливої поведінки, забезпечена покладенням обов'язків на інших осіб. Благо стає майном шляхом встановлення суб'єктивного прав на нього. По суті справи, благо, на яке ні у кого немає права, майном назвати складно. Поняттям «майно» позначаються мінові цінності. Права, що передаються, та їх об'єкти — майнові цінності — є видом майна. Вони можуть бути поставлені в один логічний ряд, оскільки є міновими цінностями. Виключні права і по суті, і термінологічно за законодавством є видом майнових прав.

Про те, що цивільний оборот є оборотом майнових прав, а не об'єктів цих прав, звертав увагу ще О. О. Красавчиков, на думку якого, оскільки цивільний оборот складається з відносин нематеріальних (ідеологічних), то, як наслідок, результатом, якщо можна так сказати, «цивільно-правового обороту» є не перехід матеріальних благ самих по собі від однієї особи до іншої, а перехід тих майнових прав, об'єктом яких є ці блага. Розвиваючи наведену позицію висловлено думку про те, що для науки права оборот — це сукупність актів передачі прав. Очевидно, що економічний і правовий оборот відрізняються своїм предметом — економічні блага і права відповідно. Якщо об'єктом економічного обороту є товари, то об'єктом цивільного — права на такі товари.

Проте слід звернути увагу, що окремі нормативні акти містять вказівку на передавання права власності на об'єкт, а не на передавання майнових прав на його використання. Наприклад, відповідно до положень ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником. Аналогічні положення містяться у ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. № 3688-ХІІ і ст. 16 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 № 621/97-ВР. Однак, щодо наведеного в юридичній літературі справедливо робить застереження про те, що оскільки договір укладається з приводу об'єкта інтелектуальної власності, то його предметом може бути саме право інтелектуальної власності, тобто відповідні майнові права, а не право власності, що некоректно сформульовано у наведених статтях¹. На підтвердження вказаного, слід звернути увагу на положення ч. 2 ст. 427 ЦК України, де вказано, що передача майнових прав інтелектуальної власності може бути здійснена на підставі договору, який має назву договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113 ЦК України). Предметом такого договору можуть бути як окремі майнові права на об'єкт

¹ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2011. 592 с. С. 42.

інтелектуальної власності, так і вся сукупність майнових прав на нього, які передаються набувачеві на визначених договором умовах. Отже, може мати місце як повна, так і часткова передача відповідних майнових прав.

Деякі об'єкти суб'єктивних прав взагалі не можна передати, бути в обороті можуть лише права на них. Такими, наприклад, є результати інтелектуальної діяльності¹. Право може не лише розподіляти блага, але й перетворювати неекономічні блага в економічні. Як раз результати інтелектуальної діяльності ніяк не обмежені «по природі», скористатися ними може будь-хто або всі разом; економічна ж цінність таким благам надається вказівкою закону, що обмежує їх вільне використання. Звідси, між іншим, не слід, що права на результати інтелектуальної діяльності стають об'єктами суб'єктивних прав. Результати інтелектуальної діяльності виступають благами, що потребують розподілу. Між тим очевидно, що передавати їх не можна; переходити можуть лише права на ці блага. Саме на прикладі інституту інтелектуальної власності особливо яскраво прослідковується наступна теза: те, що потребує розподілу, — об'єкт права. Розподіл же і перерозподіл здійснюються через суб'єктивні права, шляхом їх встановлення, припинення і переходу. Отже, з юридичного розуміння не річ і не інший об'єкт права, а саме право на такий об'єкт лише й має мінову вартість (цінність) і тому може бути предметом обміну. З економічного підходу все може розумітися по іншому, але за юридичним — саме так, хоча закон не завжди дотримується коректної термінології.

Два підходи до розуміння обороту — економічний і правовий — різні. Економічні блага можуть існувати у «доправовій» реальності, але економічний оборот потребує правового регулювання шляхом встановлення суб'єктивних майнових прав. Позитивне право має організувати оборот економічних благ. Такий оборот організовано шляхом закріплення прав на такі блага і подальший їх розподіл. Об'єкти права — це блага, які підлягають розподілу шляхом встановлення суб'єктивних прав. Оборот — це перерозподіл благ; з правової точки зору перерозподіл виражається в процесі встановлення, припинення і переходу прав на економічні блага.

Об'єкти права інтелектуальної власності становлять окремий вид об'єктів цивільних прав, щодо яких виникають права *sui generis* — особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності, відмінні від інших категорій суб'єктивних цивільних прав. все це обумовлює необхідність існування самостійних договірних

¹ Так, стверджується, що об'єктом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, який може перебувати в обороті, є не самі ці результати (твори, винаходи тощо), а виключні майнові права на них // Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ФО-П Колісник А. А., 2010. С. 26. 768 с. У свою чергу, предметом за договорами щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності можуть бути виключно майнові права // Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 6: Право інтелектуальної власності / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків : ФО-П Лисяк Л. С., 2011. 592 с. С. 548.

конструкцій, які опосередковують розпорядження майновими правами інтелектуальної власності¹. Безумовно, не всі права на об'єкти інтелектуальної власності є виключними. Якщо проводити аналогію з речовими правами, серед яких виділяється право власності та обмежені речові права, то у сфері інтелектуальної власності також існують виключні і похідні від них права (наприклад, право на використання об'єкта інтелектуальної власності, що передається по невиключній ліцензії). Крім того, має місце ряд об'єктів, виключні права на які незалежно одне від одного можуть паралельно належати декільком особам².

В основі визначення співвідношення між поняттями «об'єкт інтелектуальної власності» і «результат інтелектуальної, творчої діяльності» слід розглядати норму ст. 418 ЦК України, в якій передбачено, що право інтелектуальної власності — це право на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Аналогічна позиція закладена і у ст. 199 ЦК України. Тобто виходячи з положень ЦК України слід зауважити, що об'єкт права інтелектуальної власності — це загальне поняття, що містить результат інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності, визначені законом. Разом із тим проблему співвідношення понять «об'єкти права інтелектуальної власності» і «результати інтелектуальної, творчої діяльності» слід аналізувати й з іншої сторони. Мова йде про те, що не всі результати інтелектуальної, творчої діяльності є об'єктами права інтелектуальної власності. Наприклад, не відноситься до об'єктів права інтелектуальної власності винахід, сутність якого винахідник розкрив, але щодо якого протягом встановленого законом 12-місячного строку («пільга на новизну») не подав заявку на отримання патенту³.

Спільною проблемою визначення об'єкта патентних прав, а також об'єкта правового регулювання у сфері промислової власності є той факт, що ідеї, реалізовані у винаході, на відміну від об'єктів речових прав, не можуть охоронятися від дій третіх осіб у силу лише факту володіння ними. Після розкриття інформації, що лежить в основі вирішення технічного завдання, винахідник або інша творча особистість не в стані забезпечити фактичний контроль за використанням її технічного вирішення. Нездатність володільських і речових способів захисту забезпечити належний захист безтілесних об'єктів, у т. ч. й об'єктів патентних прав і визначає розвиток законодавства у сфері права інтелектуальної власності⁴.

¹ Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 690 с. С. 224–225.

² Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 537.

³ Якубівський І. Є. Об'єкт права інтелектуальної власності: проблеми визначення поняття. Вісник Львівського університету. 2005. Вип. 42. С. 217–224.

⁴ Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 577.

Правове регулювання відносин з нематеріальними (безтілесними) об'єктами ґрунтується на таких якостях: 1) об'єкт є цінним тоді, коли на нього виникає попит. Об'єкт патентних прав має економічну цінність в силу факту його використання через введення в економічний оборот; 2) юридична монополія на об'єкт патентних прав є необхідною умовою для його цивільного обороту; 3) монополне право на об'єкт патентних прав поширюється не лише на певний об'єкт, але й на схожі об'єкти; 4) нематеріальні об'єкти не зношуються, вони старіють морально; 5) об'єкти патентних прав не мають фізичних меж¹. Ґрунтуючись на вказаних якостях нематеріальних об'єктів, був напрацьований адекватний правовий механізм регулювання суспільних відносин по визнанню результатів інтелектуальної, творчої діяльності у сфері техніки і технології як охороноздатних, а в подальшому оборот прав на них. Наприклад, об'єктом винаходу може бути: а) продукт (пристрій, речовина тощо) або б) процес в будь-якій сфері технології (ч. 2 ст. 459 ЦК України). Таким чином, як винахід охороняється технічне рішення в будь-якій сфері, що відноситься до продукту (безпосередньо, пристрої, речовини, штами мікроорганізмів) або способу (процесу здійснення дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріальних засобів).

Слід повністю погодитися з думкою про те, що основними об'єктами інтелектуальної власності, що є вихідним матеріалом для інноваційної діяльності, виступають об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау). Саме вони становлять особливий інтерес для інноваційної діяльності, оскільки головним змістом останньої є діяльність з довготривалого і ризикового впровадження об'єкта творчої, інтелектуальної діяльності в певний об'єкт виробничої сфери, а також використання його з метою отримання прибутку і досягнення соціального ефекту. Характерною рисою перерахованих об'єктів виступає те, що вони — результати розумової діяльності людини, тобто вважаються продуктом її інтелектуальної діяльності. Неабияку роль у підвищенні конкурентоспроможності продукції, виготовленої із застосуванням інновацій, відіграють об'єкти інтелектуальної власності, що входять до їх складу як базовий елемент. Закріплення державою виключних прав інтелектуальної власності на результати творчої, розумової діяльності означає визнання державою монопольних прав на них за їх праволодільцями через юридичну заборону їх несанкціонованого використання іншими особами. Тому такі виключні права на центральний елемент інноваційних продуктів створюють передумову для монопольного володіння інноваційними продуктами й обмеження впровадження інновацій, що приводить до набуття законної та охоронюваної державою конкурентної переваги на відповідному ринку товарів (послуг) суб'єктами господарювання, які є праволодільцями або користувачами об'єктів інтелектуальної власності². Головна особливість об'єктів інтелектуальної власності на відміну,

¹ Більше детально див.: Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, В. И. Крат, О. П. Печеный и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2015. 720 с. С. 577–579.

² Симсон О. Э. Правовая квалификация инновационной деятельности. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 8. С. 3–6.

наприклад, від предметів речового права полягає у наданні їм з боку держави спеціальної охорони, яка має прояв у формі виключних прав. Відсутність гарантованої правової охорони означало б, що особи, які внесли певні кошти (інвестували) в розробку об'єктів інтелектуальної власності, не змогли б окупили власні видатки і, як наслідок цього, не були б зацікавлені у такого роду діяльності (у т. ч. і венчурному підприємстві).

Інтелектуальна власність, якою наділені об'єкти венчурного інвестування інноваційної діяльності, вимагає постійного внутрішнього контролю з метою своєчасної ідентифікації та забезпечення адекватного правового захисту. Безсумнівним є те, що прийняттям законів у сфері інтелектуальної власності було зроблено важливий крок у сторону створення системи правового забезпечення інвестування інноваційної діяльності в цілому. Той факт, що більшість з них відноситься безпосередньо до інноваційної сфери, свідчить про зростаючу увагу законодавчої влади до питань правового регулювання відносин між наукою і виробництвом.

Розглядаючи венчурне підприємництво як процес, в якому ця діяльність не завершується створенням об'єкта інтелектуальної власності, який, по своїй суті, «є об'єктом ідеальним», ми маємо подвійний ризик проведення останньої. Тому, на етапах дослідно-конструкторських та технологічних розробок цей «ідеальний об'єкт» має бути втілений у матеріальний носій, що може здійснюватись шляхом розробки зразка нового виробу або нового матеріалу, а також конструкторської документації на них, або шляхом розробки нової технології виготовлення вже відомих виробів або матеріалів. Однак і на цих стадіях інноваційного циклу не виключена можливість створення об'єктів, поява яких є більше типовою на стадіях фундаментальних і прикладних наукових досліджень — винаходів, корисних моделей, промислових зразків, тощо.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити **висновок** про те, що на стадіях дослідно-конструкторських та технологічних розробок об'єктами венчурного інвестування інноваційної діяльності будуть виступати нові або вдосконалені вироби, матеріали або технології. Тому, на перший погляд здається, що під об'єктом венчурного підприємництва необхідно розуміти втілений у матеріальний носій інтелектуальний продукт, який створено при фундаментальних і прикладних наукових досліджень, результати яких (в матеріальній або нематеріальній формі) можуть бути негайно використані для потреб суспільства через передачу на них майнових прав в будь-якій доцільній діяльності людей. Встановивши правову природу об'єкта венчурного інвестування інноваційної діяльності можна зрозуміти, що вказане поняття у більшому ступені відображає його технічне розуміння. Це пояснюється тим, що з технічної точки зору саме об'єктом венчурного інвестування інноваційної діяльності є продукт, тобто об'єктивне вираження інтелектуальної діяльності. Натомість, з юридичної точки зору, що саме нас і цікавить, об'єктом виступають права. Тому необхідно звернути увагу на ту обставину, що саме зміст вказаного поняття відображає безпосередньо «новинка» (венчур), а формою вираження останньої виступають безпосередньо майнові права.

У процесі творчої діяльності, створюються нові об'єкти права інтелектуальної власності, постійно розширюються і межі людських можливостей, підвищується інтелектуальний, технічний та промисловий потенціал, внаслідок чого виникають ті чи інші переваги в сфері підприємницької діяльності. Як і сама творчість, її результати стали предметом правового регулювання. Враховуючи визначену стратегію розвитку венчурного підприємництва саме до результатів такої діяльності має привертатися першочергова увага. Не даремно ж серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків, що передбачені ст. 11 ЦК України є створення винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Метою діяльності суб'єктів венчурного інвестування інноваційної діяльності є створення об'єкту інтелектуальної, творчої діяльності, тобто створення об'єкта венчурного підприємництва, до якого відносяться винаходи, корисні моделі, та інші нововведення, створення яких проводиться з певним ризиком. Результатом такої діяльності, з технічної точки зору, виступає інтелектуальний продукт, який можливо виділити як результат діяльності в галузі духовного виробництва, який необхідний для задоволення вимог (в матеріальній або нематеріальній формі) його споживачів.

Заінтересованість суб'єктів інноваційної діяльності становлять позитивні результати від проведення науково-технічних та конструкторських розробок, результатом яких є створення об'єкту інтелектуальної творчої діяльності, втіленого у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво тощо). Відповідно об'єктом венчурного інвестування інноваційної діяльності є майнові права на втілений у матеріальний носій інтелектуальний продукт, який створено в результаті фундаментальних і прикладних наукових досліджень, результати якого мають практичну придатність, здебільшого промислову, і можуть бути використані для потреб суспільства в будь-якій доцільній діяльності людей.

6. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПЛАНУ СТАРТАПУ

Постановка проблеми. Стартапи як суб'єкти інноваційних відносин є малодослідженими у правовій науці. Так, наразі відсутні єдині підходи до розуміння правової сутності стартапів, етапів їх розвитку та специфічних ознак. Разом з тим, саме стартапи є одними з ключових рушіїв інноваційного розвитку держави, а від належного формування стратегії бізнес-плану залежить успіх його реалізації.

Мета та методологія дослідження. Метою цього дослідження є аналіз актуальних проблем та питань, з якими стикається засновник стартапу на етапі формування бізнес-плану, з урахуванням поточної військово-політичної ситуації в Україні, спричиненої збройною агресією РФ проти України.

Під час проведення дослідження було застосовано методи формально-логічний, статистичний, метою юридичного порівняння та інші.

Аналіз наукових праць попередників. Окремі питання інноваційного процесу досліджували вчені-правники та економісти, зокрема С. В. Глібко, О. В. Розгон, І. В. Подрез-Ряполова, А. С. Петкевич, А. В. Шерстобітов, І. В. Ящишина та інші. Разом з тим, в межах цього дослідження буде проведено аналіз правових питань формування стратегії реалізації бізнес-плану стартапу як специфічного суб'єкту інноваційних відносин.

Об'єктом дослідження є стартап як суб'єкт інноваційних відносин в аспекті формування бізнес-плану.

Особливості розвитку стартапів на окремих етапах інноваційного процесу. На сьогоднішній день немає єдиного підходу до розуміння терміну «стартап» як суб'єкта права. Провідними є дві наступні теорії:

1. Стартапом визнається бізнес-ідея на стадії її виникнення, а також діяльність засновника, спрямована на її доопрацювання та розвиток.

2. Стартап — це новостворений суб'єкт господарювання, основною діяльністю якого є інноваційна сфера економіки.

Вважаємо, що більш слушною є перша позиція, оскільки ознаки стартапу виникають саме на етапі формування ідеї, і саме на ранніх етапах розвитку визначається подальша «життєздатність» бізнес-проекту.

Стартапи протягом свого розвитку до розвинутих інноваційних підприємств проходять низку стадій інноваційного процесу. На кожній із таких стадій засно-

вники стикаються з низкою ризиків майбутньої діяльності, які мають бути належним чином враховані, мінімізовані або усуненні.

Окремі питання інноваційного процесу досліджували вчені-правники та економісти, зокрема С. В. Глібко¹, О. В. Розгон², І. В. Подрез-Ряполова³, А. С. Петкевич, А. В. Шерстобітов⁴, І. В. Яцишина⁵ та інші.

Так, А. С. Петкевич, А. В. Шерстобітов виділяють наступні етапи інноваційного процесу:

- 1) фундаментальні дослідження;
- 2) прикладні дослідження;
- 3) маркетинговий аналіз;
- 4) конструкторські розробки;
- 5) виробництво;
- 6) продаж.
- 7) доопрацювання на підставі зворотного зв'язку, отриманого від користувачів⁶.

Разом з тим, у сучасних умовах соціального, економічного та політичного розвитку держав та міжнародних правовідносин межі окремих етапів інноваційного процесу можуть ставати нечіткими. В цьому аспекті доцільно звернути увагу на твердження І. В. Яцишиної, яка стверджує, що становлення і розвиток інноваційної економіки залежні від соціальних чинників, зокрема різних суб'єктів інноваційної діяльності, соціально-економічні функції яких в умовах нелінійного інноваційного процесу трансформуються. Особливих змін зазнає функціональна роль споживача-користувача, який стає ще й творцем, експериментатором, інноватором⁷.

¹ Аналіз правового регулювання діяльності інноваційних структур, підтримки малого та середнього підприємництва в Україні (регіональний аспект): монографія. Харків : Право, 2018. 96 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/archives/6552>.

² Розгон О. В. Механізм трансферу технологій і його реалізація в інноваційному процесі. *Право та інновації*. 2022. № 1. С. 22–30. DOI: 10.37772/2518-1718-2022-1(37)-3. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/813/638>.

³ Глібко С. В., Подрез-Ряполова І. В. Формування регіональної інноваційної системи у сучасних умовах. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві* : зб. наук. пр. за матеріалами Інтернет-конференції, 26 лютого 2019 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 36–39. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/26.02.19/26.02.19-19-22.pdf>.

⁴ Петкевич А. С., Шерстобітов А. В. Понятие и сущность государственного управления инновационными процессами в Республике Беларусь. *Право та інновації*. № 3 (27). 2019. С. 20–24. DOI: 10.31359/2311-4894-2019-27-3-20. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/552/500>.

⁵ Яцишина І. В. Трансформування функцій суб'єктів інноваційного процесу. *Економіка та держава*. № 2. 2015. С. 12–15. С. 15.

⁶ Петкевич А. С., Шерстобітов А. В. Понятие и сущность государственного управления инновационными процессами в Республике Беларусь. *Право та інновації*. № 3 (27). 2019. С. 20–24. DOI: 10.31359/2311-4894-2019-27-3-20. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/552/500>.

⁷ Яцишина І. В. Трансформування функцій суб'єктів інноваційного процесу. *Економіка та держава*. № 2. 2015. С. 12–15. С. 15.

Враховуючи вищенаведену думку науковця необхідно зауважити, що наразі значний внесок у ефективну реалізацію кожного етапу інноваційного процесу, а також його еволюцію, спричинену розвитком супутніх економічних, правових, політичних та соціальних умов, здійснюють саме засновники стартапів як самостійно, так і у тісній взаємодії з іншими учасниками (суб'єктами) інноваційного процесу.

У попередніх дослідженнях нами було визначено ризики, які виникають на ранніх етапах інноваційного процесу, та запропоновано шляхи їх мінімізації¹.

Подальшого аналізу потребують питання специфіки розвитку стартапів на таких стадія інноваційного процесу як Seed, Startup та Early Growth. Вказані стадії інноваційного процесу реалізуються стартапом, засновник (засновники) якого вже мають первинно сформовану бізнес-ідею, здійснюють її доопрацювання, юридичне оформлення підприємницької діяльності (що включає в себе як формування моделі її ведення, так і правовідносини з іншими суб'єктами інноваційного процесу) та здійснюють виведення інноваційної продукції на ринок.

Саме на цих стадіях інноваційного процесу особливе значення набувають правові аспекти здійснення стартапами інноваційної діяльності, оскільки від належного юридичного оформлення діяльності та правовідносин залежить успіх наступного функціонування суб'єктів господарювання.

Виокремимо деякі з правових питань, які мають бути досліджені в межах аналізу особливостей розвитку стартапів у названих етапах інноваційного процесу:

- 1) питання обрання доцільної організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності²;
- 2) джерела формування статутного капіталу;
- 3) інші правові питання, що стосуються виведення продукції на ринок.

Розгляд вказаних проблем буде здійснено нами у подальших дослідженнях, внаслідок яких, зокрема, планується запропонувати засновникам стартапів низку варіантів ефективних рішень, які, з урахуванням специфіки інноваційної діяльності, можуть бути застосовані ними при веденні бізнесу та сприятимуть зниженню ризиковості діяльності стартапів. Крім того, результати дослідження можуть бути застосовані для подальшого реформування національного законодавства з метою підвищення його ефективності та узгодження з тенденціями інноваційної політики ЄС.

¹ Самородов А. С., Завадська А. Т. Основи ризики, які виникають на етапі формування стартап-ідеї, та правові засоби їх мінімізації. *Сучасні проблеми права та інноваційної економіки*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 3 за матеріалами інтернет-конференції (м. Харків, 26 березня 2021 року). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 77–83. URL: <https://ndipzir.org.ua/internet-konferenciya-suchasni-problemi-prava-ta-innovacijnoi-ekonomiki>.

² Детальніше про це див.: Розгон О., Байдельдинова М. Порівняльний аналіз механізму підтримки розвитку стартапів бізнес-інкубаторами за законодавством Казахстану та України. *Економіка та право*. 2021. № 2 (61). С. 53–65. URL: <http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/1035>.

Окремі правові питання діяльності стартапів на етапі Early Growth під час збройної агресії РФ проти України (російсько-української війни).

Збройний напад Російської Федерації Україну без оголошення війни, який відбувся о 05 ранку 24 лютого 2022 року, одночасно докорінно змінив всю систему правовідносин нашої держави. Гуртування цілої нації (у політичному розумінні цього терміну) супроти безпрецедентних злочинних дій «братнього народу» викликало тимчасове припинення (або видозмінення) звичної щоденної трудової діяльності кожного громадянина, іноземця чи особи без громадянства. Безумовно, значну підтримку опору нашої держави збройній агресії з перших днів надають представники бізнесу, в тому числі і стартапи. Розуміючи цінність такої допомоги та важливість суб'єктів господарювання для України органами державної влади було розроблено та прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на актуалізацію правовідносин з такими суб'єктами.

В межах цієї наукової роботи буде здійснено дослідження правових питань діяльності стартапів в умовах російсько-української війни. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне зосередити увагу на стартапах, які перебувають на етапі Early Growth, оскільки на вказаному етапі стартап діє як офіційно зареєстрований у передбаченому законом порядку суб'єкт підприємницької діяльності і, відповідно, на нього розповсюджується дія низки нормативно-правових актів, що регулює діяльність таких суб'єктів.

В межах цієї наукової статті буде досліджено специфіку діяльності стартапів в умовах воєнного стану, спричиненого актом збройної агресії РФ проти нашої держави.

Як нами вже неодноразово зазначалося раніше стартапом є інноваційна ідея або новостворений суб'єкт господарювання (фізична особа-підприємець або юридична особа)¹.

На думку уповноважених осіб міжнародної екосистеми Startup-Network², основною ознакою, яка відрізняє стартап від звичайного малого чи середнього підприємства, є обов'язкова тенденція стартапу до розвитку та подальшого перетворення до великого підприємства.

Погоджуючись із вказаною ознакою вважаємо за доцільне доповнити характеристику стартапу ще однією обов'язковою ознакою — інноваційністю. Вказана ознака прямо впливає із аналізу норм законодавства європейських країн, міжнародних актів, документів ЄС та довідникових матеріалів низки міжнародних організацій.

Таким чином, виходячи з наведених вище обов'язкових ознак стартапів впливає, що стартап проходить низку етапів свого становлення та розвитку.

Розглядаючи питання етапів розвитку стартапів, можливо виокремити наступні найбільш поширені у науковій та практичній сфері етапи:

¹ Правове забезпечення ефективності інноваційного процесу в Україні : монографія/ за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 365 с. С. 176–182.

² Офіційний сайт «Startup-Network». URL: <https://startup.ua/>.

1) Seed — стадія, на якій відбувається доопрацювання стартап проекту, «доукомплектування» штату працівників, формування стійкового складу учасників бізнес-проекту, вирішення юридичних та фінансових питань початку підприємницької діяльності (в тому числі, обрання відповідної організаційно-правової форми ведення бізнесу, обрання форми оподаткування, укладення договорів з партнерами та інвесторами тощо);

2) Startup — перехідна стадія розвитку стартапу, на якій відбувається остаточне формування та узгодження бізнес-плану й розпочинається виведення інноваційної продукції на ринок;

3) Early Growth — це рання стадія діяльності стартапу як суб'єкта господарювання щодо реалізації інноваційної продукції на ринку.

Як нами було зазначено раніше, в межах цього дослідження буде розкрито питання діяльності стартапів на останній із перелічених стадій.

На цій стадії стартап як правило має статус малого або середнього підприємства і потребує всебічної державної підтримки.

В першу чергу, звернімо увагу на наслідки для суб'єктів господарювання початку бойових дій.

Значна кількість таких суб'єктів, опинившись у населених пунктах, фактична окупація яких стала метою РФ, були змушені зупинити свою діяльність. Така зупинка діяльності тягне за собою низку правових питань, зокрема, й виконання зобов'язань перед контрагентами, інвесторами та партнерами.

Загальні положення щодо зобов'язань сформовані у ЦК України та деталізовані у ГК України.

Так, відповідно до ст. 526 ЦК України встановлює обов'язок сторін належно виконувати покладені на них обов'язки, що включає в себе виконання зобов'язання належними сторонами, у належному (визначеному сторонами) місці, у належний строк (термін).

Статтею 611 ЦК України закріплено невиключний перелік наслідків порушення зобов'язання, який може бути доповнений наслідками, визначеними за згодою сторін конкретного зобов'язання: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди.

Як і для будь-якого виду відповідальності для настання цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання має бути наявною вина сторони, що його порушила.

Відповідно до ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили.

Подібне положення закріплено і у Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» від 1980 року: «Сторона не несе відповідальності за невиконання будь-якого із своїх зобов'язань, якщо доведе, що воно було викликане перешкодою поза її контролем і що від неї нерозумно було очікувати прийняття до

уваги цієї перешкоди під час укладення договору або уникнення чи подолання цієї перешкоди чи її наслідків»¹.

Як зазначив Сьомий апеляційний адміністративний суд у своєму Роз'ясненні «Форс-мажорні обставини у господарських договорах» від 27.03.2020 року поняття «форс-мажорні обставини», «обставини непереборної сили», «форс-мажор» є однаковими за змістом. Форс-мажор (переклад з французької мови — вища сила) — це непередбачувані обставини, які не залежать від волі сторін договору, за яких неможливо виконати покладені на них зобов'язання².

Уповноваженим органом, що встановлює факт наявності форс-мажорних обставин в Україні, є Торгово-промислова палата України та регіональні торгово-промислові палати. Вказані палати на підтвердження наявності таких обставин протягом 7 робочих днів із дня звернення видають відповідний сертифікат (для суб'єктів господарювання — за собівартістю його виготовлення, а для суб'єктів малого підприємництва — безкоштовно) (стаття 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР (в редакції від 17.03.2020)³.

Разом з тим, в реальних умовах війни, вказана процедура зазнала певних змін. Так, своїм Листом від 28.02.2022 року № 2024/02.0-7.1 Торгово-промислова палата України засвідчила:

«...форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили): військову агресію Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Враховуючи це, ТПП України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб по договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язком, виконання яких/-го настало згідно з умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів і виконання відповідно яких/-го стало неможливим у встановлений термін внаслідок настання таких форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили)»⁴.

Текст вказаного листа опублікований на офіційному сайті Торгово-промислової палати України і, як стверджується, для його застосування суб'єктом господарювання достатнім є його роздрукування⁵.

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.

² Роз'яснення Сьомого апеляційного адміністративного суду «Форс-мажорні обставини у господарських договорах» від 27.03.2020 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01259>.

³ Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998, № 13, ст. 52.

⁴ Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України. URL: <https://uccr.org.ua/press-center/uccr-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022>.

⁵ Там само.

Вказана позиція Торгово-промислової палати України є дискусійною, оскільки, Лист не є відповідною формою засвідчення форс-мажорних обставин за Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» та Регламентом засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Зміни до вказаних нормативно-правових актів станом на зараз не внесено, тому їх положення продовжують діяти.

Так, відповідно до п. 3.3. Регламенту сертифікат (в певних договорах, законодавчих і нормативних актах згадується також як висновок, довідка, підтвердження) про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) (далі — сертифікат) — документ встановленої ТПП України форми, який засвідчує настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Таким чином, законодавство виділяє кілька назв документу, що може посвідчувати форс-мажорні обставини і лист ТПП у ньому відсутній. Крім того, розділом 6 вказаного Регламенту закріплено порядок засвідчення таких обставин.

Недотримання закріпленої на законодавчому рівні процедури або видача документу не відповідної форми робить призводить до того, що форс-мажорні обставини не вважаються підтвердженими.

В той же час необхідно звернути увагу засновників стартапів, що сама по собі наявність форс-мажорної обставини не виключає настання цивільної відповідальності за невиконання стартапом своїх зобов'язань. Невід'ємною умовою для ненастання відповідальності в такому випадку має бути існування причинно-наслідкового зв'язку між існуванням форс-мажорної обставини та неспроможністю виконати взяті на себе обов'язки.

В цьому аспекті доцільно звернути увагу на Постанову Вищого господарського суду України 02 серпня 2017 року у справі № 909/965/16:

«Для... звільнення від відповідальності, згідно зі ст. ст. 617 ЦК України, 218 ГК України особа, яка порушила зобов'язання, повинна довести: 1) наявність обставин непереборної сили; 2) їх надзвичайний характер; 3) неможливість попередити за даних умов завдання шкоди; 4) причинний зв'язок між цими обставинами і понесеними збитками (аналогічна позиція викладена в постанові Верховного Суду України від 10.06.2015 р. у справі № 3-216rc15)»¹.

Так, наприклад, у випадку якщо за договором стартап мав поставити іншому суб'єкту господарювання вже виготовлену інноваційну продукцію з метою її подальшої реалізації в межах території, на якій не відбуваються бойові дії, за наявності відповідного транспорту для здійснення поставки, невиконання такого обов'язку не перебуватиме у прямому логічному зв'язку з існуванням форс-мажорної обставини у вигляді військової агресії РФ проти України і, відповідно, не виключатиме безумовно можливість притягнення стартапу до відповідальності.

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 02 серпня 2017 року у справі № 909/965/16. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/68134834?_ga=2.172260259.1452487890.1648455628766061059.16377786.

Крім того, враховуючи, що інноваційна діяльність стартапів часто пов'язана з зовнішньооекономічною діяльністю, необхідно звернути увагу, що на міжнародному рівні діє також низка актів, які регулюють питання наслідків виникнення форс-мажорних обставин, пов'язаних з військовими діями. Як приклад можна навести Застереження про Військові Ризики, прийняті Балтійською та Міжнародною Морською Радою, відповідно до якого за наявності військових ризиків судно не зобов'язане рухатися вперед або від нього не вимагатиметься продовження шляху до будь-якого порту, місця, району чи зони, або будь-якого водного шляху чи каналу, де виявляється, що судно, вантаж, екіпаж або інші особи на борту судна, за розумним рішенням капітана та/або власників, можуть піддаватися таким ризикам¹.

Таким чином, можна зробити висновок, що стартапи України, які стикнулися з проблематикою виконання взятих на себе зобов'язань, наразі можуть скористатися прощеною процедурою одержання відповідного сертифікату в Торгово-промислової палати України. Разом з тим, необхідно враховувати, що саме по собі одержання підтвердження існування обставин непереборної сили не звільняє від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань. Необхідно довести прямий та невідворотний причинно-наслідковий зв'язок між такими обставинами та неспроможністю виконати обов'язки. Крім того, в площині міжнародних відносин потрібно враховувати існування низки міжнародних актів, які регулюють наслідки виникнення обставин непереборної сили.

Переходячи до наступного блоку нашого дослідження варто зазначити, що стартапи які не зупинили (припинили) свою діяльність у зв'язку зі збройною агресією РФ, стикнулися з питаннями подальших податкових правовідносин з Україною.

Надзвичайно гостро наразі стоїть питання створення шляхів підтримки діяльності суб'єктів господарювання як платників податків. З метою запобігання масовому припиненню підприємницької діяльності та виведенню підприємств з України на території іноземних держав було прийнято нормативно-правові акти, які зменшують податкове навантаження на суб'єктів господарювання.

Зокрема, було внесено зміни до ПК України, що стосуються суб'єктів, які можуть знаходитися на спрощеній системі оподаткування.

Враховуючи специфіку інноваційної спрямованості діяльності стартапів у поєднанні ознакою початку розвитку бізнесу переважна більшість стартапів ставала платниками податку третьої групи за спрощеною системою оподаткування, знаходження на якій значно зменшувало податкове навантаження та спрощувало ведення податкової звітності.

В цьому аспекті доцільно зазначити, що Законом України «Про внесення змін до ПК України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2120-IX² було змінено вимоги до платників по-

¹ BIMCO War Risks Clause for Time Chartering 2013. URL: https://www.bimco.org/contracts-and-clauses/bimco-clauses/current/war_risks_clause_for_time_charters_2013.

² Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

датків, які можуть скористатися правом перебування у спрощеній системі оподаткування.

Пропонуємо здійснити аналіз таких змін у форматі таблиці.

Таблиця № 1. Зміни податкового законодавства щодо спрощеної системи оподаткування платників податку третьої групи у 2022 році

Критерій	В редакції Закону до 15.03.2022	В чинній редакції
Організаційно-правова форма	1) фізичні особи — підприємці; 2) юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми із максимальним розміром річного доходу до 1167 розмірів мінімальної заробітної плати (у 2022 році — 7 585 500 грн.)	Будь-які фізичні особи підприємці та юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми з максимальним річним доходом до 10 мільярдів гривень.
Можливість використання найманої праці	Фізичні особи-підприємці не використовували працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена.	Обмеження щодо кількості працівників відсутні.
Визначення категорій платників податку, які не можуть бути у третій групі спрощеної системи оподаткування		Чітко визначено види діяльності, при здійсненні яких платних податку не може бути взятий на облік до третьої групи спрощеної системи оподаткування
Відсоткова ставка єдиного податку	3-5 % від доходу	2 % від доходу
Податок на додану вартість		Платники податку звільнені від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України
Подання звітності	Щоквартально	Щомісячно
Сплата податку	Щоквартально	Щомісячно

Таким чином, зміни в податковому законодавстві, які стосуються стартапів, що перебувають на третій групі спрощеної системи оподаткування, полягають в тому, що з одного боку, зменшено податковий тиск на суб'єкта підприємницької діяльності, а з іншого — скорочено періодичність надходження доходів в бюджет від сплати податків.

Більшість стартапів України, що перебувають на початковій стадії виведення та реалізації інноваційної продукції на ринку, стикаються з проблемами неможливості повного виконання взятих на себе зобов'язань або ускладненням процесу ведення бізнесу. Наша держава створює умови для спрощеної реалізації процедури звільнення стартапів від відповідальності за невиконання або неналежне виконання взятих на себе зобов'язань за договорами, за умови коли таке невиконання напряму пов'язано з існуванням обставин непереборної сили у вигляді збройної агресії РФ проти України.

Крім того Верховною Радою України внесено зміни до податкового законодавства, за якими, зокрема, надано підтримку найбільшій (третьої) групі спрощеної системи оподаткування та розширено перелік суб'єктів, які можуть бути включені до такої групи оподаткування. Вказані зміни спрямовані на стимулювання осіб до здійснення підприємницької діяльності у цей надзвичайно складний етап розвитку нашої держави і створення фундаменту для післявоєнної економічної відбудови та відродження України.

Одним із фундаментальних питань, з яким стикається стартап при переході на стадію Early Growth, яка передбачає виведення інноваційної продукції на ринок, є питання належного юридичного оформлення підприємницької діяльності, зокрема, обрання організаційно-правової форми.

В межах цього дослідження питання організаційно-правової форми стартапів буде розглянуто в наступних аспектах:

- 1) нормативно-правове регулювання у національному законодавстві України;
- 2) правове регулювання та правозастосовна практика ЄС та держав-членів ЄС;
- 3) правозастосовна практика України.

Переходячи до першого блоку питань необхідно звернути увагу на так званий «закон Пітера Тіля» (засновника PayPal та інвестора Facebook), сформульований ним у лекції Стенфордського університету: «Стартап, «зіпсований» спочатку, неможливо виправити»¹. Серед фундаментальних помилок, які роблять стартап «зіпсованим» спочатку інвестор виділяє проблеми з організацією правовідносин між засновниками та працівниками.

Відштовхуючись від позиції, висловленої П. Тілем, можна стверджувати, що створення стартапу як невеликої новоствореної компанії є більш доцільним ніж реалізація нового інноваційного проекту в межах вже існуючого великого підприємства значно меншими бюрократичними перепонами, гнучкістю порядку ухвалення рішень та простою організації діяльності.

¹ Notes Essays—Peter Thiel's CS183: Startup—Stanford, Spring 2012. URL: <https://meetingdelleidee.files.wordpress.com/2012/08/cs183-startup-stanford-spring-2012.pdf>.

Питання організаційно-правових форм діяльності суб'єктів господарювання врегульовано у ЦК України, ГК України та спеціальних законах.

Вважаємо за доцільне зупинитися на найбільш поширених організаційно-правових формах стартапів: фізична особа-підприємець та товариство з обмеженою відповідальністю.

Таблиця № 2. Порівняльна характеристика окремих особливостей фізичної особи-підприємця та товариства з обмеженою відповідальністю в аспекті діяльності стартапів¹

Критерій	Фізична особа-підприємець	Товариство з обмеженою відповідальністю
Державна реєстрація та її вартість	<p>Підлягає державній реєстрації. До 24.02.2022 року подання документів до державної реєстрації була можлива через Центри надання адміністративних послуг, через платформу «Дія», шляхом поштового відправлення до уповноваженого органу державної влади. У зв'язку з введенням 24 лютого 2022 року воєнного стану на території України за постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164» державна реєстрація проводиться виключно державними реєстраторами юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців, посадовими особами Міністерства юстиції, його територіальних органів, включеними до затвердженого Міністерством юстиції переліку державних реєстраторів та посадових осіб. Відповідний перелік міститься на офіційному сайті Міністерства юстиції України¹. Також зберігається можливість реєстрації через портал «Дія». Державна реєстрація відбувається безкоштовно.</p>	<p>Аналогічно, однак, на відміну від реєстрації фізичної особи-підприємця, при реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю необхідним є подача значного обсягу документів, в тому числі в нотаріально завірених, підготовка яких потребує фінансових та часових витрат.</p>
Обмеження діяльності	<p>При обранні організаційно-правової форми стартапам необхідно враховувати законодавчі обмеження, зокрема, закріплені у ст. 4 Закону України «Про підприємництво», ПК України (в тому числі щодо спрощеної системи оподаткування) та окремих спеціалізованих законах.</p>	

¹ Оновлено перелік суб'єктів, яким в умовах воєнного стану проводиться державна реєстрація юридичних осіб та ФОП. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/onovleno-perelik-subektiv-yakim-v-umovah-voennogo-stanu-provoditsya-derjavna-reestratsiya-yuridichnih-osib-ta-fop>.

Критерій	Фізична особа-підприємець	Товариство з обмеженою відповідальністю
Відповідальність	Відповідає всім своїм майном, в тому числі і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя (ст. 52 ЦК України).	Відповідно до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII (в редакції від 26.09.2022) товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Учасники товариства несуть відповідальність в межах своїх вкладів.
Зміна діяльності	Рішення приймається самостійно і може потребувати зміни КВЕДів	Рішення може потребувати внесення змін до статуту, прийняття та документального оформлення відповідних рішень й зміни КВЕДів.
Припинення діяльності	Припинення діяльності здійснюється у значно коротші строки та спрощеною процедурою порівняно з товариством з обмеженою відповідальністю.	Рішення потребує внутрішнього узгодження та документального закріплення. До припинення діяльності здійснюються перевірки державними органами та виконання зобов'язань перед кредиторами.

Таблиця складена автором самостійно на підставі аналізу чинного законодавства.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновки про позитивні сторони діяльності стартапів у формі фізичної особи-підприємця та товариства з обмеженою відповідальністю.

Переваги обрання форми організації діяльності як фізична особа-підприємець

1. Спрощена система здійснення державної реєстрації, що виключає потребу у розробці низки установчих документів та їх узгодження, формування та визначення розміру статутного капіталу, частки учасників, нотаріального засвідчення підписів, які містяться на установчих документах тощо.

2. Спрощений порядок ведення бухгалтерської та податкової звітності.

3. Відсутність потреби погоджувати у письмовому вигляді рішення щодо ведення підприємницької діяльності з іншими учасниками стартапу.

4. Спрощений порядок припинення діяльності.

Ризик в обранні такої форми ведення стартап-діяльності полягає у тому, що фізична особа-підприємець несе відповідальність усім своїм майном. Це означає, що в разі неможливості виконання своїх договірних зобов'язань або в разі накладення штрафів контролюючими органами є ризик накладення арешту на особисті кошти та майно фізичної особи та звернення стягнення на нього.

Перевагами створення засновником стартапу товариства з обмеженою відповідальністю є:

1. Можливість залучення до складу засновників та учасників товариства з обмеженою відповідальністю інвесторів (в тому числі і іноземних), що розширює можливості одержання фінансової підтримки на початку стартап-діяльності.

2. Юридична особа має більше можливостей залучити грантові кошти порівняно з фізичною особою-підприємцем.

3. Відповідальність перед кредиторами обмежується розміром статутного капіталу товариства.

4. Кількість засновників необмежена.

Недоліки створення товариства з обмеженою відповідальністю:

1. Більш складна процедура державної реєстрації та ведення бухгалтерської, податкової звітності, порівняно з фізичною особою-підприємцем.

2. Необхідність формування статутного капіталу, визначення частки кожного з учасників, формування керівних та наглядових органів.

3. Більш складна процедура зміни або припинення діяльності, що потребує узгодження з іншими учасниками товариства, укладення відповідних документів, повідомлення та узгодження з державними органами, розрахунку з кредиторами та проходження відповідних податкових перевірок.

Таким чином, можна зробити висновок, що обрання належної організаційно-правової форми є одним з найбільш фундаментальних правових питань стартапів при реєстрації бізнесу та виведенні продукції на ринок, що створює основу формату правовідносин з майбутніми бізнес-партнерами, споживачами та державними органами.

В якості наступного кроку розглянемо правозастосовний досвід США та ЄС щодо організаційно-правових форм стартапів.

У США складалася подібний до України правовий підхід до організаційно-правових форм стартапів. Так, найбільш поширеними форми є:

1) товариство з обмеженою відповідальністю (Limited Liability Company (LLC)). Як в Україні основною перевагою цієї форми ведення стартап-діяльності є захист особистих активів учасників стартапу від відповідальності за зобов'язаннями стартап-компанії. Вказане набуває особливого значення при високому ступеню ризиковості стартапів на етапі Early Growth. Крім того, вказана організаційно-правова форма характеризується спрощеною системою ведення податкової та бухгалтерської звітності;

2) приватне підприємство (Sole Proprietorship). Вказана організаційно-правова форма є подібною до фізичної особи-підприємця в Україні та має схожі переваги та недоліки, які були викладені вище. Зокрема, перевагами приватного підприємства є

можливість засновника стартапу самостійно без узгодження з іншими бізнес-партнерами змінювати бізнес-плани та структуру бізнесу під час реалізації стартап-проекту, що робить стартап більш «гнучким» до нових умов та виведення його з критичних фінансових чи організаційних проблем. Разом з тим, діяльність стартапу у цій формі створює певні обмеження у репутаційній складовій взаємин з потенційними бізнес-партнерами та інвесторами, які здебільшого надають перевагу співпраці з товариствами з обмеженою відповідальністю або корпораціям. Вказане, в тому числі, пов'язано з тим, що основна перевага приватного підприємства як більш вільне формування та реалізація бізнес-плану та фактична залежність всього стартап-проекту від однієї особи викликають високий ризик потенційних критичних помилок, що може призвести до банкрутства компанії і неможливості здійснення активного контролю за діяльністю приватного підприємства з боку третіх осіб (інвесторів);

3) корпорація (Corporation) — одна з найскладніших форм діяльності стартапів в США, її перевагою, як і товариства з обмеженою відповідальністю є захист особистого капіталу учасників від зобов'язань компанії.

4) партнерство (Partnership) є однією з найбільш поширених у США форм стартап-діяльності та передбачає створення повного або командитного товариства¹.

Переходячи до правової системи Польщі необхідно зазначити, що ця держава має подібні до України організаційно-правові форми, які застосовуються стартапом, однак вони характеризуються певними особливостями, що впливають на обрання ними однієї з таких форм.

Так, на відміну від України, законодавство закріплює мінімальний розмір статутного капіталу для товариств з обмеженою відповідальністю - 5 тис. злотих², що може суттєво стримувати засновників стартапів від застосування цієї організаційно-правової форми.

Також необхідно звернути увагу що в Польщі було здійснено реформу господарського законодавства, якою запроваджено нову організаційно-правову форму юридичних осіб — просте акціонерне товариство (Prosta Spółka Akcyjna)³. Вказана реформа законодавства спрямована на стимулювання розвитку інноваційних підприємств, а особливо — стартапів, однак все одно більш популярною є форма товариства з обмеженою відповідальністю: на кінець лютого 2018 року було 12 076 акціонерних товариств та 456 971 товариство з обмеженою відповідальністю⁴.

¹ A guide to choose the right legal structure for your startup. URL: <https://www.base.miami/blog/the-right-legal-structure-for-your-startup>.

² Wysocki J. Start-up a uwarunkowania sukcesu. URL: https://cor.sgh.waw.pl/bitstream/handle/20.500.12182/904/Start-up_a_uwarunkowania_sukcesu_Jacek_Wysocki.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

³ Kodeks spółek handlowych z dnia 15 września 2000 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf>.

⁴ Jerzy Witosz, A. Prosta spółka akcyjna formą organizacyjno-prawną innowacyjnego przedsiębiorstwa? URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:QJsoA_WYADAJ:https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-9cb727f7-0f76-4332-868f-af20df9ac399/c/11.pdf+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.

В аспекті вищевикладеного перейдемо до правозастосовної практики.

Як вже було зазначено вище одними з найбільш розповсюджених форм ведення стартап-діяльності в Україні є товариство з обмеженою відповідальністю, фізична особа-підприємець та приватне підприємство.

Кожна із вищевказаних форм має свої переваги та недоліки, які зазнають змін в залежності від політичної, економічної, правової та соціальної ситуації в державі.

Внаслідок збройної агресії РФ проти України, яка розпочалася 24.02.2022 року, всі сфери правовідносин нашої держави значним чином змінилися. Російсько-українська війна справила значний вплив і на здійснення підприємницької діяльності. Так, частина підприємців була змушена припинити свою діяльність у зв'язку з необхідністю переїхати із зони бойових дій або фактичним знищенням засобів виробництва воєнними злочинцями РФ; значна частина підприємців змінили основну свою діяльність на військову або волонтерську. Разом з тим, продовження діяльності підприємців як платників податків, роботодавців, виробників є основою нормального економічного функціонування держави, тож важливим є продовження розвитку сфери підприємницької діяльності стартапів та інших суб'єктів підприємницької діяльності.

В аспекті вищезазначеного вважаємо за необхідно проаналізувати останні статистичні дані щодо діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Таблиця № 3. Діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні (російсько-української війни) станом на першу половину 2022 року за ознакою організаційно-правової форми

Організаційно-правова форма	Кількість в цілому в Україні	Регіон найбільшого поширення	Найбільш поширені сфери діяльності
Фізична особа-підприємець	1 386 494	м. Київ (189 245 суб'єктів) Харківська область (119 760 суб'єктів)	Комп'ютерне програмування. Вантажний автомобільний транспорт. Роздрібна торгівля з лотків і на ринках іншими товарами. Інші види роздрібною торгівлі в спеціалізованих магазинах.

Організаційно-правова форма	Кількість в цілому в Україні	Регіон найбільшого поширення	Найбільш поширені сфери діяльності
			Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна. Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність. Консультавання з питань комерційної діяльності й керування.
Приватне підприємство	199 893 суб'єктів	м. Київ (357 139 суб'єктів)	Комплексне обслуговування об'єктів.
Товариство з обмеженою відповідальністю	748 672 суб'єктів	Дніпропетровська область (106 669 суб'єктів)	Неспеціалізована оптова торгівля Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Таблиця складена автором самостійно на підставі аналізу даних Держстат України станом на квітень 2022 року¹

Таким чином, з вищевикладеної таблиці випливає, що діяльність у формі фізичної особи-підприємця є найбільш поширеною формою ведення підприємницької діяльності. Наступною за поширеністю є організаційно-правова форма товариства з обмеженою відповідальністю, а після неї — приватне підприємство.

Кожна з цих форм ведення стартап-діяльності має свої переваги та недоліки, зміст яких зводиться до простоти реєстрації та ведення бізнесу, специфіки ведення податкової та бухгалтерської звітності, а також питань оподаткування, зміни та припинення діяльності.

Незважаючи на те, що діяльність фізичних осіб підприємців здійснюється у більш простій документальній формі, не потребує значних витрат на оформлення внутрішніх документів та їх подальшу реєстрацію у органах державної влади, з точки зору залучення інвестицій та грантів для стартапів є більш доцільною організаційно-

¹ Економічна статистика / Економічна діяльність / Реєстр статистичних одиниць. Офіційний сайт Держстат України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/kap/kap_22.htm.

правова форма товариства з обмеженою відповідальністю, що викликає більшу довіру у інвесторів та потенційних партнерів.

Таким чином, враховуючи що на перших етапах виведення інноваційної продукції на ринок засновники стартапів найбільше стикаються з фінансовими ризиками та проблемою недостатнього рівня репутації серед потенційних партнерів та грантодавців, більш доцільною є обрання автором стартап-ідеї варіанту організаційно-правової форми товариства з обмеженою відповідальністю.

Як було зазначено вище, перебуваючи на етапі Early Growth, сутність якого полягає у виведенні інноваційної продукції на ринок, стартап стикається з проблемою пошуку достатньої кількості фінансових ресурсів для «закріплення» на ринку та подальше зайняття провідних позиції щодо споживачів.

В межах цього дослідження буде розкрито питання правового регулювання фінансування та одержання фінансової підтримки стартапом, а також розкрито правозастосовну практику України та держав ЄС.

Правове регулювання джерел формування стартового капіталу та одержання фінансової підтримки стартапом.

Як аргументовано впливає з попереднього дослідження організаційно-правових форм діяльності стартапів найбільш поширеними формами є фізична особа-підприємець, приватне підприємство та товариство з обмеженою відповідальністю.

Обрання форми діяльності має надзвичайний вплив на можливі джерела формування стартового капіталу.

В цьому дослідженні ми розглянемо правову специфіку формування стартового капіталу стартапу що дія фізична особа-підприємець та окремі майново-правові питання, що можуть постати перед стартапом.

Обрання об'єктом дослідження стартапу як фізичної особи-підприємця пов'язане з тим, що як було зазначено вище у цій науковій роботі, фізична особа-підприємець має більше фінансових ризиків на етапі Early Growth, оскільки бізнес-ангели та інвестори надають перевагу у фінансуванні стартапів, які діють у формі товариства з обмеженою відповідальністю.

У зв'язку з цим, фізична особа-підприємець повинна мати високий ступінь обізнаності про фінансово-правові можливості початку бізнес-діяльності, а також ризики, з якими потенційно може стикнутися стартап.

В першу чергу звернімо увагу на основи правового регулювання фізичних осіб-підприємців.

Відповідно до глави 5 ЦК України фізична особа-підприємець не формує статутний капітал та відповідає за зобов'язаннями всім своїм майном.

В цьому аспекті виникає питання щодо розмежування майна фізичної особи та цієї ж особи, що провадить підприємницьку діяльність як фізична особа-підприємець.

Відповідно до Роз'яснення Міністерства юстиції України від 14.01.2011 року суб'єктом права власності визнається саме фізична особа, яка може бути власником будь-якого майна, крім майна, що не може перебувати у власності фізичної особи.

При цьому, правовий статус фізичної особи-підприємця не впливає на правовий режим майна, що перебуває у його власності¹.

Подібна позиція застосовується і судами при здійсненні судочинства. Зокрема, відповідно до правової позиції Великої Палати Верховного Суду, викладеної у Постанові від 25 лютого 2020 року у справі № 916/385/19: «... Підприємець — це юридичний статус фізичної особи, який засвідчує право цієї особи на заняття самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Фізична особа, яка є власником, зокрема, нерухомого майна, має право використовувати його для здійснення підприємницької діяльності»². Як впливає зі змісту вказаного рішення все майно належить фізичній особі, а у випадку виникнення спору щодо майна має значення чи використовувалося воно у підприємницькій діяльності.

Крім того, при формуванні майна, за рахунок якого буде здійснюватися підприємницька діяльність фізичною особою-підприємцем засновнику стартапу потрібно враховувати питання спільної сумісної власності подружжя.

Відповідно до ч. 2 ст. 52 ЦК України фізична особа - підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

Таким чином, національне законодавство фактично не поділяє майно фізичної особи і фізичної особи-підприємця, однак в окремих випадках має значення чи використовувалося майно особи для здійснення нею підприємницької діяльності і за рахунок яких коштів було придбано таке майно.

Також одним із поширених джерел формування стартового капіталу для започаткування діяльності фізичною особою-підприємцем є позики та кредити.

В цьому аспекті доцільно звернути увагу на державну програму підтримки «Рука допомоги», функціонування якої передбачене Порядком надання допомоги на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 397³.

Максимальний розмір допомоги за цією програмою у 2022 році становить 97 500 грн., що дорівнює 15 мінімальним заробітним платам цього році. Вказана сума може бути спрямована на закупівлю обладнання та матеріалів для ведення підприємницької діяльності.

¹ Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 14.01.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-11#Text>.

² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 лютого 2020 року у справі № 916/385/19. URL: [https://protocol.ua/ru/vp_vs_spir_shcho_vinikae_z_privodu_mayna_shcho_nalegiti_fizichniy_osobi_na_pravi_privatnoi_vlasnosti_ale_vikoristovuetsya_neyu_v_pidpriemnitskiy_diyalnosti_e_gospodarskim_\(sprava_916_385_19_vid_25_lyutogo_2020_roku\)](https://protocol.ua/ru/vp_vs_spir_shcho_vinikae_z_privodu_mayna_shcho_nalegiti_fizichniy_osobi_na_pravi_privatnoi_vlasnosti_ale_vikoristovuetsya_neyu_v_pidpriemnitskiy_diyalnosti_e_gospodarskim_(sprava_916_385_19_vid_25_lyutogo_2020_roku)).

³ Порядок надання допомоги на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2021-%D0%BF#Text>.

Особа, яка має право претендувати на одержання такої державної допомоги повинна відповідати наступним вимогам:

1) непрацююча працездатна особа (вернімо увагу що термін «непрацююча працездатна особа» застосовується у розумінні Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 № 1768-III (в редакції від 16.09.2022)¹ як особа працездатного віку з числа членів малозабезпеченої сім'ї, яка за станом здоров'я здатна до активної праці і не працює, не проходить військову службу, не займається підприємницькою діяльністю чи професійною незалежною діяльністю, не здобуває освіту за денною формою у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» особи працездатного віку - особи віком від 16 років, які не досягли встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку);

2) є членом малозабезпеченої сім'ї (відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 № 1768-III (в редакції від 16.09.2022) малозабезпечена сім'я — сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї);

3) має офіційний статус безробітного (стоїть на обліку в центрі зайнятості населення)

4) не проходить військову службу, не є підприємцем, особою, що провадить незалежну професійну діяльність, а також не є здобувачем освіти на денній формі навчання).

До заяви про надання їй фінансової допомоги особа, серед іншого має додати бізнес-план, який підготовляється нею самостійно або за внаслідок проходження професійного навчання через центри зайнятості.

Рішення про надання такого виду державної підтримки приймається комісією, до складу якої входять представники центру зайнятості, уповноважена особа виконавчого органу, представники органу соціального захисту населення, органів місцевого самоврядування, територіальних органів ДПС, організацій (об'єднань) роботодавців і профспілок (за згодою).

На нашу думку, позитивний ефект мало би залучення до оцінки бізнес-планів таких суб'єктів інноваційної діяльності як бізнес-інкубаторів, бізнес-акселераторів, бізнес-шкіл, інших державних організацій та установ основою діяльності якого є питання удосконалення системи підприємницької діяльності в Україні.

Їх залучення є важливим як на етапі походження особою професійного навчання, так і на етапі власне оцінки бізнес-плану.

Разом з тим, необхідно забезпечити неупередженість рішення комісії, шляхом усунення тих суб'єктів, які надавали освітньо-консультативні послуги особам при підготовці бізнес-плану, до голосування під час оцінки такого бізнес-плану.

¹ Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2000, № 35, ст. 290.

Крім того, вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на важливості надання особам, що мають намір провадити підприємницьку діяльність низки правових знань, зокрема, щодо специфіки національної системи оподаткування, ведення звітності, основ правових відносин між суб'єктами підприємницької діяльності та органами державної влади, а також щодо фундаментальних питань договірних правовідносин.

Повертаючись до питання програми «Рука допомоги» варто зазначити, що держава не надає фізичній особі варіантів вибори форми ведення підприємницької діяльності у випадку задоволення заяви про надання вказаної державної фінансової допомоги. Так, особа, заяву якої задовольнили, за загальним правилом, має зареєструватися у відповідних територіальних органах Державної податкової служби України як фізична особа-підприємець протягом 30 днів з дня тримання повідомлення про прийняте комісією рішення. У випадку нездійснення такої реєстрації особа втрачає право на одержання допомоги.

На нашу думку, стимулювання державою реєстрації особи непрацюючої особи саме як фізичної особи-підприємця на нашу думку пов'язано із наступним:

1. Широкі правові можливості обрання спрощеної системи оподаткування
2. Спрощений порядок ведення звітності.
3. Простий порядок прийняття рішення.
4. Значно більша «гнучкість» до змін у діяльності.

Відповідно вказаної програми державної підтримки грошова сума, виділена на початок здійснення підприємницької діяльності має бути повернута державі після спливу трьох років з дати її надання. Однак законодавець встановлює умови, за яких особа, що скористалася допомогою, може не здійснювати повернення суми допомоги якщо:

1) загальна сума податків, зборів (обов'язкових платежів) і єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, виплачена особою у період дії угоди про надання фінансової допомоги перевищує суму такої фінансової допомоги;

2) протягом першого року провадження підприємницької діяльності працевлаштувала за направленням центру зайнятості-строни угоди про надання фінансової допомоги не менше двох осіб з числа членів малозабезпечених сімей строком не менше ніж на два роки.

Ще одним можливим джерелом фінансування початку діяльності стартапів є державна програма «5-7-9%», яка передбачає безвідсоткове кредитування підприємницької діяльності.

Основою правового регулювання вказаної програми є Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» від 24 січня 2020 р. № 28.

В межах цього дослідження буде здійснено аналіз основних положень вказаної програми та її реалізації в умовах воєнного стану в Україні.

В першу чергу потрібно звернути увагу, що у зв'язку зі збройною агресією РФ та необхідністю здійснення державною підтримки національного підприємництва

було розширено перелік суб'єктів, які мають право на одержання часткової компенсації відсоткової ставки кредитів за державною програмою «5-7-9%». Так, зокрема, було надано можливість скористатися таким засобом державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам.

З урахуванням останніх змін законодавства, суб'єктами, які мають право скористатися пільговим кредитом за програмою «5-7-9 %» є:

1) фізичні особи-підприємці резиденти України;
2) юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є фізичні особи — підприємці — резиденти України;

3) сільськогосподарський товаровиробник у значенні Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»:

– організаційно-правова форма: юридична особа, фізична особа-підприємець, сімейне фермерське господарство, зареєстроване платником єдиного податку четвртої групи;

– основою діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції; розведення, вирощування, вилов риби та її переробка. Питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг має становити не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно;

4) суб'єкт великого підприємництва, який здійснює роздрібну торгівлю товарами, у структурі чистого доходу від реалізації яких (з урахуванням податку на додану вартість) не менше 60 відсотків належить до продуктів харчування разом з алкогольними напоями та тютюновими виробами станом на 1 лютого 2022 р.;

5) суб'єкт господарювання державного сектора економіки.

Варто звернути увагу на специфічне закріплення у аналізованій Постанові Кабінету Міністрів України терміну стартап, що не в достатньому ступені відповідає положенням інших нормативно-правових актів України, а також актам та правозастосовні практиці країн ЄС.

Так, відповідно до Положення щодо конкурсного відбору проектів для державного стимулювання створення і використання винаходів (корисних моделей) та промислових зразків, затвердженого Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 12.12.2018 року № 1879 стартап є проектом, пов'язаним зі створенням та/або використанням винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Як випливає з комплексного аналізу положень Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 стартап-компанія розуміється законодавцем як суб'єкт малого та середнього підприємництва, який розробляє та впроваджує інновації на початковій стадії свого розвитку.

Таким чином, в законодавстві України прослідковується послідовність у розумінні стартапу як новоствореного суб'єкта підприємницької діяльності, основою діяльності якого є інновації.

Така ж позиція спостерігається і в іноземному законодавстві.

Наприклад, у Латвійській Республіці діє Закон «Про підтримку стартапів». Відповідно до вказаного нормативно-правового акту стартапом є компанія капіталу з високим потенціалом зростання, основна діяльність якої пов'язана з виробництвом або розробкою масштабованих моделей бізнесу та інноваційних продуктів¹.

Разом з тим, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» від 24 січня 2020 р. № 28 закріплено, що стартапом є господарська діяльність суб'єкта підприємництва, строк реєстрації якого як суб'єкта господарювання не перевищує 12 місяців, а також господарська діяльність суб'єкта підприємництва, строк реєстрації якого як суб'єкта господарювання перевищує 12 місяців у разі, коли факт ведення ним підприємницької діяльності не підтверджується документально.

Таким чином, у вказаному акті стартап є діяльністю, а не суб'єктом правовідносин. Також відсутня обов'язкова ознака стартапу як інноваційності. Додатково звертаємо увагу на відсутність імперативності в ознаці новоствореності суб'єкта підприємництва, що дозволяє уникати і цієї ознаки стартапів, передбаченої іншими актами України та національної й міжнародної правозастосовної практики.

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за доцільне запропонувати внести зміни до вказаної Постанови Кабінету Міністрів України в частині узгодження термінології «стартап» із іншими нормативно-правовими актами та правозастосовною практикою із подальшим включенням стартапу до переліку суб'єктів, які мають право на державну підтримку за програмою «5-7-9%».

В якості наступного кроку аналізу вказаної програми звернімо увагу на напрям фінансування та практику реалізації програми.

Станом на дату підготовки цієї наукової роботи напрямів (цілей), на досягнення яких виділяється допомога є 5:

1) інвестиційний, метою якого є сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та підприємств, поверненню трудових мігрантів до України;

2) антиковідний;

3) рефінансування заборгованостей;

4) фінансування сільськогосподарських товаровиробників (новий напрям, запроваджений з березня 2022 року, який діятиме протягом воєнного стану та 6 місяців з дня його скасування);

5) підтримка суб'єктів підприємництва, які здійснюють виробництво та/або реалізацію зброї) для запобігання російській агресії та подолання її наслідків (новий напрям, запроваджений з квітня 2022 року).

¹ Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/287272-jaunuznemumu-darbibas-atbalsta-likums>.

Варто зазначити, що нові напрями державного фінансування є затребуваними серед суб'єктів підприємницької діяльності. Так, з 24.02.2022 року за напрямом підтримки сільськогосподарських товаровиробників було підписано більше 5 000 угод, а на підтримку бізнесу у воєнний час — більше 4 500 угод.

Разом з тим, вважаємо що необхідним є збільшення обсягу інформованості про можливості державної фінансової підтримки серед суб'єктів підприємництва. Особливо актуальним є вказана питання щодо тих суб'єктів які діють у віддалених місцевостях. Для цього важливим є широке залучення до розвитку підприємництва суб'єктів інноваційної діяльності, які здійснюють інформаційно-комунікаційне забезпечення взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування з одного боку, та суб'єктами підприємництва — з іншого.

Наступним аспектом, на якому вважаємо за необхідне зосередити увагу в межах аналізу державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %» є спори, що можуть виникнути в межах реалізації програми суб'єктами господарювання.

Так, одним із ключових питань є цільове призначення кредиту.

Абзац 13 підпункту 8 пункту 12 Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів від 24 січня 2020 р. № 28 покладає на суб'єкт підприємницької діяльності обов'язок самостійно сплатити всю процентну ставку, закріплену у визначеному кредитному договорі, який був укладений між таким суб'єктом та банком у випадку:

1) надання недостовірної або неправдивої інформації, що призвело до неправомірного надання суб'єкту підприємництва державної допомоги;

2) використання кредиту не за цільовим призначенням;

3) ненадання інформації, яка є необхідною для отримання державної підтримки відповідно до умов програми;

4) порушення суб'єктом підприємництва умов Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва.

Нааявність вищезазначених обставин встановлює Фонд розвитку підприємництва, яка сторона договору про співробітництво з банківськими установами за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %».

Як приклад судової справи, в межах якої розглядалося питання щодо відповідальності за нецільове використання кредиту, наведемо Рішення Господарського суду м. Києва від 14.12.2021 р. у справі № 915/1033/21.

У вказаній справі ТОВ «УКРТРАНСЮГ» (далі — позивач) звернулося до суду АТ «ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК» (далі — відповідач) про стягнення суми надмірно нарахованих та списаних з рахунку позивача процентів, оплати комісійної винагороди за обслуговування кредиту за кредитною лінією, оплати комісійної винагороди за встановлення ліміту фінансування за кредитною лінією та оплати страхового платежу за договором добровільного страхування наземного транспорту. Зазначені суми були списані з рахунку позивача.

Судом було встановлено, що між позивачем та відповідачем укладено генеральний договір про надання банківських послуг із подальшим укладенням договорів

забезпечення такого договору: банківська послуга: ліміт — 3.500.000,00 грн.; тип цільового призначення — антикризовий кредит (обігові), спрямований на подолання наслідків COVID-19. Позивач стверджував про виключно цільове використання кредиту.

На виконання договору банківською установою було здійснено перерахування грошових коштів в сумі 3.500.000,00 грн. на рахунок позивача. В подальшому позивач перерахував вказану суму на інший свій рахунок, за яким за яким відповідачем здійснюється виплата процентів в розмірі 5 % річних на залишок.

Як було встановлено суд подібні перерахування здійснювалися неодноразово.

Крім того, позивачем здійснено перерахування на рахунок іншого банку грошової суми, з призначенням платежу «За автомобіль TOYOTA LAND CRUISER зг. Рах. «102 від 08.02.21 р, у т.ч. ПДВ 20% = 312.405,67 грн.¹».

Таким чином, було встановлено порушення цільового призначення кредиту, що використовувався для отримання відсотків від депозиту та оплати транспортного засобу.

З огляду на відомості зазначені у вищезазначеній справі, доцільно рекомендувати стартапам, які скористалися програмою державної фінансової підтримки «5-7-9 %», освоювати грошові кошти за кредитом виключно за допомогою банківського рахунку, на який було нараховано такі кошти банківською установою. Також при безготівковому перерахуванні кредитних коштів на досягнення цілей кредиту необхідним є закріплення призначення платежу».

Також проблемним питанням може бути зміна протягом користування кредиту критеріїв, яким має відповідати суб'єкт господарювання за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %».

В цьому аспекті, привертає увагу питання відповідності суб'єкта підприємництва таким критеріям, у випадку коли такі критерії змінюються протягом дії кредитного договору.

Так, у справі № 925/1323/21, що розглядалася Господарським судом Черкаської області, ФГ «КУЦІВСЬКЕ» звернулося до ПАТ«УКРГАЗБАНК», про стягнення збитків, завданих ФГ порушенням умов кредитного договору.

Свої позовні вимоги ФГ обґрунтувало тим, що банк нарахував до сплати проценти за користування кредитними коштами за період з 01.01.2021 по 02.02.2021, які ФГ сплатило та які є збитками.

Натомість банк стверджує, що з 01.01.2021 ФГ перестало відповідати критеріям, передбачених Порядком «Про надання фінансової державної підтримки» та Програмою «Доступні кредити 5-7-9%», при дотриманні яких господарство має право на отримання компенсаційної процентної ставки на наступний звітний календарний квартал, а саме вимогу про збереження не менше 80 % чисельності працівників станом на 01.01.2021 р. порівняно із зазначеними показниками станом на 01.03.2020 р.

¹ Рішення Господарського суду м. Києва від 14.12.2021 р. у справі № 915/1033/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101871963>.

В даному випадку спір виник у зв'язку із застосуванням положень Порядку «Про надання фінансової державної підтримки» різних редакцій, а також їх тлумачення.

Так, кредитний договір було укладено у 2019 році.

Станом на грудень 2020 року з ФГ звільнився один працівник, що зменшило загальну кількість працівників на 50 %, на відміну від можливих за Порядком 20 %. У зв'язку з цим, на думку банку ФГ з 01.01.2021 перестало відповідати критеріям, передбаченими Порядком «Про надання фінансової державної підтримки» та Програмою «Доступні кредити 5-7-9%», при дотриманні яких господарство має право на отримання компенсаційної процентної ставки на наступний звітний календарний квартал.

ФГ заперечувало щодо такої позиції банку, аргументуючи свою позицію тим, що п.п. 14.2 п. 14 Програми передбачено повноваження банку корегувати компенсаційну процентну ставку, а не призупиняти її. У Кредитному договорі така можливість передбачена, однак у випадку порушення графіку погашення основної заборгованості на строк більше ніж 15 календарних днів, а поновлення державної підтримки здійснюється з моменту погашення заборгованості.

Крім того, ФГ стверджувало, у місяць, коли звільнився їх співробітник, що призвело до зменшення кількості співробітників на 50% до Порядку «Про надання фінансової державної підтримки» було внесено зміни до критеріїв, і ФГ відповідало таким критеріям.

Для ілюстрації аргументації ФГ в частині змін законодавства та незаконності дій банку пропонуємо ознайомити з нижче наведеною схемою.

Суд відмовив ФГ у задоволенні позовних вимог з огляду на наступне:

«В підпункті 13.2 пункту 13 Програми, відповідно до якого уповноважений банк проводить аналіз приросту робочих місць ММП лише Групи 2 (зміни середньооблікової кількості штатних працівників ММП) кожного календарного кварталу протягом усього строку кредитування ММП, впродовж якого йому надається державна підтримка, і у разі його зменшення/збільшення здійснює відповідне коригування Компенсаційної процентної ставки.

Згідно з поданим ФГ «КУЦІВСЬКЕ» звітом середньооблікової кількості штатних працівників господарства за 12 місяць 2020 року, в штаті господарства обліковувався 1 штатний працівник, що в порівнянні зі звітом станом на 01.03.2020 становило 50 % від необхідних 80 %, які діяли у звітному календарному кварталі за 2020 рік. Таким чином, ФГ «КУЦІВСЬКЕ» з 01.01.2021 перестало відповідати критеріям, передбаченими Порядком «Про надання фінансової державної підтримки» та Програмою «Доступні кредити 5-7-9%», при дотриманні яких господарство має право на отримання компенсаційної процентної ставки на наступний звітний календарний квартал»¹.

¹ Рішення Господарського суду Черкаської області від 21 грудня 2021 року у справі № 925/1323/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102297932>.

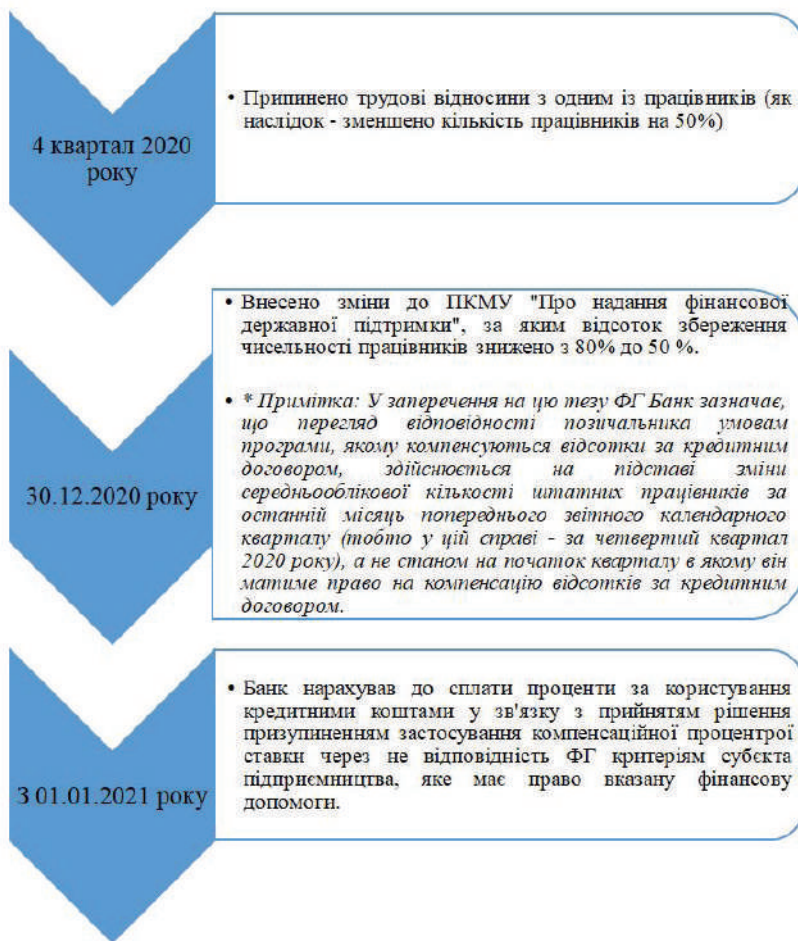

Схема 1. Аргументація позовних вимог ФГ у судовій справі № 925/1323/21

Таким чином, суд відмовив у задоволенні позову з 2 основних причин:

1. Позивачем було не правильно застосовано положення законодавства щодо розповсюдження змін на показники суб'єкта підприємницької діяльності за поточний звітний період;
2. Позивачем не було доведено факт заподіяння йому збитків банківською установою.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що засновники стартапів, які здійснюють реєстрацію бізнесу як фізична особа-підприємець, можуть скористатися низкою державних програм, які надають фінансову підтримку як на етапі розробки бізнес-плану, так і на етапі початку його реалізації. Разом з тим, стартапу необхідно уважно аналізувати деталі кожної програми, а також зміни у таких програмах та їх розповсюдження на поточні правовідносини.

Потенційне місце впровадження результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у освітній, науково-дослідній та нормотворчій діяльності, у навчально-педагогічній роботі при розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників, при підготовці науково-практичних коментарів до законодавчих актів, при проведенні заходів з підвищення кваліфікації, в також у практичній діяльності як правників, так і осіб, що здійснюють інноваційну підприємницьку діяльність. В тому числі дослідження може бути використано у діяльності Міністерства освіти та науки України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства цифрової трансформації України, Харківською міською радою, Харківською обласною державною адміністрацією тощо.

7. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ТА ПОСТАЧАННІ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Поняття, правова сутність високотехнологічної продукції як об'єкта господарських правовідносин виробництва та постачання

Нинішнє століття характеризується як період переходу до економіки знань. Розвиток виробництва наукомістких видів продукції, і в першу чергу, виготовлених на основі високих технологій, є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, зокрема, та покращення економічного становища країни загалом. Головним фактором розвитку будь-якої країни є орієнтація на інтелектуальний капітал, науку та високі технології. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. За таких умов для національної економіки України надважливим є виробництво та збільшення обсягів поставок наукоємної, високотехнологічної продукції. В досягненні вказаної мети одним з головних напрямків є створення правових та інституційних основ вказаної господарської діяльності. Так, серед пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в Україні згідно з положеннями Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» є створення високотехнологічної конкурентоспроможної продукції та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням як національних, так і світових науково-технічних досягнень. При цьому, увага до стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв є обмеженою, а державна політика — фрагментарною.

Таким чином, сьогодні існує необхідність у вивченні, аналізі та удосконаленні системи державно-правового регулювання, спрямованого на стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв у сучасних умовах господарювання в Україні, для яких характерний ускладнений доступ до ринків капіталів, соціально-політична та економічна криза, а також повномасштабна воєнна агресія Російської Федерації.

Метою дослідження є надання правової характеристики високотехнологічної продукції, сучасного нормативного регулювання та підходів до виробництва та постачання такої продукції та його впливу на розвиток вказаної господарської діяльності, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правової регламентації виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, застосовувались: діалектичний метод — в ході дослідження питань сутності високотехнологічної продукції, засобів державного регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції; компаративний, формально-юридичний метод, метод правового моделювання.

Проблеми розвитку високотехнологічної та/або інноваційної продукції у різних аспектах досліджували як вітчизняні, так і вчені інших країн, зокрема, Д. І. Адамюк, Ю. Є. Атаманова, І. І. Бочкова, А. М. Бровдій, О. Є. Варшавський, С. В. Глібко, В. Ю. Грига, І. М. Грінько, О. М. Давидюк, Г. Л. Знаменський, Т. Ебот, О. Г. Іванченко, Ю. В. Караулова, К. О. Латишев, Р. МакГакін, І. Ю. Матюшенко, Н. Ю. Мирощенко, Л. М. Ніколенко, В. А. Романенко, С. Я. Салига, О. Б. Саліхова, Д. О. Турко, Д. С. Ушаков, П. Херрік, М. О. Якушев та інші. Здебільшого вказаними науковцями досліджувалась сутність та проблеми стимулювання розвитку виробництва високотехнологічної продукції з точки зору економічної теорії, вказуючи на наявність поодиноких проблем правового регулювання вказаного питання. На відміну від зазначених праць, у цьому дослідженні використані підходи науки господарського права до правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Крім того, зосереджено увагу на питаннях прискорення процесу росту виробництва високотехнологічної продукції шляхом удосконалення правових інститутів та державного регулювання.

Для господарства України експорт має суттєве значення, проте український експорт переважно має сировинний характер (у 2016 році 70 % експорту склали продукція металургійної, хімічної промисловості та АПК), що свідчить про неефективне використання ресурсів, ставить українську економіку в залежність від коливань цін на світових ринках і містить потенційні ризики для економічної і соціальної стабільності, про що зазначається, зокрема в Експортній стратегії України (як її називають, «дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р¹. Більше того, частка високотехнологічного експорту в загальному експорті продуктів промисловості в Україні у 2017 році становила лише 6,9 відсотка².

Одним із ключових імперативів реалізації економічних, інституційних та технологічних перетворень у країні, який має вивести українську економіку на сталий шлях інноваційно-технологічного й інформаційного поступу є забезпечення випереджального розвитку економіки на основі підвищення рівня технологічності. Адже високотехнологічність на думку низки дослідників вважається символом, ознакою

¹ Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 11. Ст. 15.

² Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 57. Ст. 139.

так званих «передових» господарств¹. В умовах втрати великої частини промислового потенціалу, для України особливої важливості набуває національна концепція реіндустріалізації на основі інновацій, що передбачає підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій, збільшення частки наукоємних галузей у структурі виробництва та експорту тощо. Висока вартість впровадження нових технологій у національну економіку має розглядатися не як тягар для фінансової системи, а як стимул для акумулювання необхідних коштів. Знищення промислового та інфраструктурного потенціалу України внаслідок воєнних дій на Донбасі й анексії Криму, а також після початку широкомасштабної війни Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року, зумовлює потребу створення компенсаторних потужностей, що має бути реалізовано на новій технологічній основі.

Низка програм загальнодержавного рівня, затверджених нормативно-правовими актами, декларують курс України на заохочення виробництва та зростання обсягів поставок високотехнологічної продукції у різноманітних секторах економіки. Але, тим не менше, вони не розкривають достатньою мірою ні понятійного апарату, ні справді необхідної у таких випадках методології встановлення продукції «високотехнологічної».

Незважаючи на вказане, такі базові поняття, як «наукомістка», «наукоємна» та «високотехнологічна» продукція вживаються більше, ніж у півтори тисячі нормативно-правових актів.

Невизначеність правового режиму високотехнологічної продукції призводить лише до формального проголошення орієнтації України на експорт зазначеної продукції. Також не можна визначати показники обсягу цієї продукції і на етапах виробництва та реалізації, у тому числі, поставок як внутрішнім покупцям, так і на міжнародному ринку.

Крім того, відсутність єдиного сталого підходу до інтерпретації поняття «високотехнологічна продукція» перешкоджає комплексному правовому регулюванню державою питання виробництва та постачання зазначеної продукції, в тому числі в частині стимулювання збільшення їх обсягу. А відтак, вказане зумовить неможливість досягнення та декларативність мети, визначеної численними нормативно-правовими актами, щодо розвитку виробництва високотехнологічної продукції та, відповідно, збільшення високотехнологічного експорту².

Для початку варто вказати, що названі вище поняття тільки частково визначено у чинній нормативно-правовій базі України. Так, Законом України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» визначено, що високотехнологічна продукція — продукція, виготовлена вітчизняними підприємствами із застосуванням наукоємних технологій, конкурентоспроможна

¹ Магюшенко І. Ю., Глібок С. В., Пасмор М. С. Практичні аспекти визначення високотехнологічних галузей і продукції в Україні. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 55. Ст. 37–49.

² Чубенко В. А. Поняття високотехнологічної та наукоємної продукції як об'єктів правовідносин державного стимулювання розвитку та поставки. *Право та інноваційне суспільство*. 2018. Випуск 1 (10). С. 18–25. URL: <https://apir.org.ua/index.php/lais/article/view/193/174>.

з кращими зразками аналогічної продукції іноземного виробництва. В свою чергу, високими наукоємними технологіями є технології, що створюються на підставі результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок, забезпечують виготовлення високотехнологічної продукції, сприяють запровадженню високотехнологічного виробництва на підприємствах базових галузей промисловості¹.

Певну спробу визначити поняття високотехнологічного продукту на інституційному рівні здійснено в Методиці ідентифікації українських високотехнологічних підприємств, затвердженій наказом Міністерства промислової політики України від 08 лютого 2008 року № 80, згідно з якою високотехнологічні продукти — це продукти, що є втіленням високих технологій; продукти, у складі яких домінує високотехнологічна проміжна продукція; продукти, отримані в результаті використання високотехнологічних процесів.

В свою чергу, відповідно до Методичних рекомендацій щодо визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 23.05.2016 № 557 (який на даний час скасовано), поняття наукоємна продукція визначалося як продукція (товари, послуги), яка вироблена (вироблені) з використанням запропонованих нових технологій; новою технологією є технологія, технологічне рішення або комплекс технологічних рішень, які за своїм рівнем перевищують вітчизняні та/або іноземні аналоги.

Проектом Закону про державну підтримку наукоємних виробництв в Україні пропонувалося визначення наукоємної продукції як продукції, яка виробляється на наукоємному виробництві, що включене до Державного реєстру наукоємних виробництв (промислових виробництв, пов'язаних із значними витратами на науководослідні та дослідно-конструкторські роботи, частка яких складає не менше 60% від загальних витрат такого виробництва)². Вказаний проект законодавчого акту був відхилений Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти в зв'язку з його декларативністю, невідповідністю встановленій меті та відсутністю самостійного предмета законодавчого регулювання, а згодом — відкликаний.

В нормативно-правових актах нашої держави на даний момент відсутня дефініція наукоємної продукції, хоча вживання цього поняття зустрічається в сучасному законодавстві. Зокрема, згідно з Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» високі технології — технології, розроблені на основі новітніх наукових знань, які за своїм технологічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і конкурентоспроможні на світовому ринку наукоємної продукції³. Таким чином, хоча у вказаному законодавчому акті й нада-

¹ Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 09.04.2004 р. № 1676-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 18. С. 9.

² Про державну підтримку наукоємних виробництв в Україні: проект Закону України. 2012. № 1044. Документ не було опубліковано. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1044&skl=8.

³ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. *Офіційний вісник України*. 2006 № 40. Ст. 65.

но визначення високим технологіям як результатам науково-технічної діяльності, сукупності систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації та зберігання продукції, надання послуг, а не власне високотехнологічної продукції, проте, з контексту зазначеного визначення, а також беручи до уваги передбачене Законом України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 р. № 1676-IV поняття високотехнологічної продукції, можна зробити висновок про тотожність понять високотехнологічної та наукомісткої продукції у певних випадках. Крім того, термін «наукомістка продукція» зустрічається і в інших вітчизняних правових актах, а також міжнародних угодах, ратифікованих Україною, зокрема, в Законі України «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції»¹, Угоді про фінансування Дунайської транснаціональної програми (Interreg V-B Danube — CCI 2014ТС16М6ТN001), ратифікованої Законом України від 19.09.2018².

На основі викладеного можна відзначити, що у чинних законодавчих актах України відсутнє однозначне, єдине визначення високотехнологічної, наукомісткої та наукоємної продукції, а також повноцінне розуміння сутності названих понять. Крім того, нормативно-правові акти посилаються один на одного у спробах визначити «невідоме через невідоме», що є логічною помилкою, а значить, такі акти потребують вдосконалення. Виходячи з нормативних тлумачень вказаних понять, сутності та змісту нормативних актів, у яких вони зустрічаються, в юридичному розумінні можна констатувати наявність їх тісного взаємозв'язку, а в деяких випадках — тотожність.

Тобто, існує суперечне становище: з одного боку законодавство не містить положень, що дають змогу виділити важливі поняття. З другого боку, в зв'язку зі своєю значущістю, насамперед для економіки, широкої вживаності поняття «наукомістка продукція», «високотехнологічна продукція» та «наукоємні продукти» набули і серед науковців, хоча в повній мірі не дають розуміння про їх ототожнення або принципу відмінності. На даний час, такі поняття залишаються умовними, малодослідженими і нестандартизованими, так само, як і методика їх визначення. Через такі обставини їх застосування носить, певною мірою, суб'єктивний характер, унаслідок чого перелік наукоємних галузей у різних дослідників майже завжди неоднаковий, а значення їх наукоємності досить істотно відрізняється в різних країнах світу, навіть однакових за рівнем розвитку³.

У більшості випадків вчені (як правило, економісти) застосовують так званий «кількісний підхід», який означає віднесення до наукоємної, наукомісткої ту про-

¹ Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції : Закон України від 16.10.2012 р. № 5450-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 85. Ст. 163.

² Про ратифікацію Угоди про фінансування Дунайської транснаціональної програми (Interreg V-B Danube - CCI 2014ТС16М6ТN001) : Закон України від 19.09.2018 р. № 2554-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 80. Ст. 26.

³ Салига С. Я. Управління розвитком промислового наукоємного виробництва : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 183 с. С. 11–12.

дукцію, у виробництві якої частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи становить не менше 3,5–4,5%¹.

Інші автори, наукомісткою продукцією визначають вироби, у собівартості або в доданій вартості яких витрати на дослідження та розробку вищі, ніж в середньому за виробами галузей даної сфери господарства².

Саліхова О. Б. високотехнологічною визначає продукцію, що є втіленням останніх науково-технічних (інженерних) розробок (принципово нових, які не мають аналогів, або нових у ключових технологічних напрямках), випуск якої забезпечує монополъне положення або зміцнює конкурентні позиції на міжнародному ринку³.

На думку Матюшенко І. Ю., Костенко Д. М. до високотехнологічної продукції слід віднести продукцію, яка виготовлена із застосуванням сучасних наукоємних технологій і виробництво якої вимагає великих обсягів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (далі — НДДКР). Іншим визначальним фактором високотехнологічного характеру продукції можна вважати її належність до певних технологічних укладів⁴. Звичайно, маються на увазі більш сучасні для певної галузі економіки та/або регіону технологічні уклади, що можна виокремити як ознаку високотехнологічної продукції. Більше того, деякі відомі дослідники, зокрема, Геєць В. М. та Семиноженко В. П., говорять про актуальність створення «хай-тек» укладів⁵. Але характеристика технологічного укладу та його ознаки залишається поза норм законодавства, тому і не може бути використана як критерій сам технічний уклад.

Згідно з позицією Коночкіної Т. В. високотехнологічною є продукція, що випускається підприємством наукоємних галузей, виготовлена з використанням найновіших зразків техніки і технологій, участю висококваліфікованого персоналу, яка втілює сучасні наукові досягнення, провідний досвід та володіє високою соціально-економічною ефективністю. На думку Турко Д. О. високотехнологічною продукцією є новий або вдосконалений конкурентоспроможний на світовому ринку продукт, виробництво якого відбувається на основі впровадження науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт із значними затратами висококваліфікованої праці⁶.

¹ Салига С. Я. Управління розвитком промислового наукоємного виробництва : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 183 с. С. 11.

² Кошевий М. М. Актуальні аспекти наукоємних виробництв та наукоємних галузей економіки. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1179>.

³ Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : монографія. Київ, 2012. 624 с. URL: https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=AuxeDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=info:hv_iYBJOezMj:scholar.google.com&ots=7InZ90tTzj&sig=qGbFnU7RrwDFrI8v13W_-OmDkys&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

⁴ Матюшенко І. Ю., Костенко Д. М. Перспективи розвитку торгівлі високотехнологічними товарами у світі та Україні. *Бізнес Інформ*. 2012. № 8. С. 103–114. URL: https://www.business-inform.net/pdf/2012/8_0/103_114.pdf

⁵ Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Харків: Константа, 2006. 272 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2006_10_8.

⁶ Латишев К. О., Караулова Ю. В. Високотехнологічна продукція: економічна сутність та класифікація. *Вісник ОНУ ім. Мечникова*. 2015. Вип. 2/1. Т. 20. С. 67–70. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2(1)_16).

Під високотехнологічною продукцією Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. розуміють продукцію матеріального виробництва, у витратах на створення дослідного зразка якої значну частку становлять витрати інтелектуально-наукової праці¹.

За класифікацією ООН та ОЕСР, до високотехнологічної належить продукція із вмістом витрат на дослідження і розробки більше 5%².

Разом з цим, ОЕСР категорії «високотехнологічні галузі» та «наукоємні послуги» розглядаються та групуються єдиним масивом, без наведення відмінностей між високотехнологічними та наукоємними продуктами, а для статистичних досліджень останніх використовується поняття «високотехнологічна статистика»³. Крім того, критерієм віднесення до груп, класифікованих ОЕСР як високотехнологічна продукція, є висока інтенсивність НДДКР у виробництві технічної продукції⁴.

Таким чином, як структурна складова та, водночас, ознака високотехнологічної продукції, виокремлюється поняття наукоємності, що є кількісним економічним показником, який визначається як витрати на НДДКР в розрахунку на одиницю валової, товарної чи відвантаженої продукції.

Існує також думка, що наукоємна, науково-технічна, високотехнологічна, високоінтелектуальна тощо продукція є різними варіантами назви продукції, що виробляється певною наукоємною галуззю.

Водночас, деякі вчені вказують, на те, що прирівнювати наукоємну, наукоємську продукцію до високотехнологічної є неприйнятним, оскільки не кожна наукоємна технологія належить до високої⁵. Вказаної думки здебільшого дотримуються вчені-економісти, зазначаючи, що такі поняття є, в більшості, близькими за своєю суттю, проте не взаємозамінними. Останнє пояснюється тим, що високий відсоток витрат на НДДКР теоретично може мати місце в будь-якій галузі виробництва, не тільки у високотехнологічному сегменті. При цьому, зазначається, що зворотне твердження також не завжди вірне.

Проте, не завжди наукоємна продукція розглядається виключно як продукція, у виробництві якої частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи становить певну величину чи відсоток. Вказане обґрунтовується тим, що наукоємність в певній мірі притаманна будь-яким сферам виробництва, зокрема

¹ Бутенко А. І., Уманець Т. В., Шаталова Л. С. Класифікатор інноваційних товарів: методичний аспект. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2. С. 36–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2018_2_9.

² Левківський О. В. Інноваційний вектор розвитку зовнішньої торгівлі України. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 4 (8). Ч. 2. С. 208–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvp_2016_4%282%29__4.

³ Glossary: High-tech. Statistics Explained. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:High-tech>.

⁴ Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge – intensive services Annex 5 – High-tech aggregation by SITC Rev.4. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an5.pdf.

⁵ Яремчук Н. Т., Грінько І. М. Аналіз зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 171–174. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6\(3\)__44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6(3)__44).

використання певних наукових розробок наявне навіть у добувних галузях. Науковцями поряд з певним обсягом витрат на НДДКР, виокремлюється ряд інших ознак наукоємної продукції, зокрема, висока питома трудоемність із переважанням висококваліфікованої праці, висока питома вартість одного кілограма маси продукції¹ тощо.

Крім того, важливим є визначення співвідношення високотехнологічної та інноваційної продукції. Так, за деякими джерелами, головною метою інновацій є максимізація прибутковості шляхом створення нових продуктів та зміни існуючих. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, високотехнологічні продукти — це продуктові інновації, які можна класифікувати на технологічно нові та технологічно розвинені продукти². Тобто, за вказаною логікою будь-який високотехнологічний продукт є інновацією.

У зв'язку з недостатньою чіткістю законодавчого визначення поняття високотехнологічної продукції в Україні, а також вимог до інноваційної продукції, передбачених Законом України «Про інноваційну діяльність», згідно з положеннями якого інноваційною може бути визнано продукцію, яка є результатом виконання інноваційного проекту; дана продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, чи якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною та зі значно вищими техніко-економічними показниками і може бути результатом тиражування або застосування інноваційного продукту³, практично будь-який суб'єкт господарювання, який впроваджує технологічні інновації, може вважатись виробником високотехнологічної продукції.

Так, у багатьох випадках інноваційна та високотехнологічна продукція ототожнюються. Певною мірою таке ототожнення є виправданим, проте критичний аналіз переліку високотехнологічної продукції, який зафіксований Державною службою статистики України в Номенклатурі промислової продукції із сутнісними ознаками поняття «інноваційна продукція» і видами інноваційної продукції дозволяє стверджувати, що далеко не вся високотехнологічна продукція є інноваційною, так само як і не вся інноваційна продукція є високотехнологічною. В зв'язку з відсутністю в законодавстві чіткої межі між інноваційною та високотехнологічною продукцією, в загальнонаціональних і регіональних програмах інноваційний розвиток і високотехнологічне виробництво настільки переплетені між собою, що з них випливає — будь-яка інновація у промисловості націлена на технологічні зміни і її результатом є виробництво високотехнологічної продукції. Проте, вказане не підтверджується згідно з класифікаційними ознаками та виокремленими у їх межах видами високотехнологічної та інноваційної продукції. Крім того, інноваційний продукт може

¹ Кривов Г. А., Зворыкин К. О. Приоритет – наукоёмкая и високотехнологичная продукция. *Технологические системы*. 2005. № 3. С. 7–13. С. 8–11.

² Zemlickienė, V. (2011). Analysis of high-technology product development models. *Intelektinė ekonomika*. 5(2). 283–297. URL: <https://ojs.mruni.eu>.

³ Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. С. 266.

виготовляться як за примітивною, так і за наукомісткою технологією; інновацією може бути також ідея щодо застосування відомих продуктів і технологій або певних методів досягнення цілей у сферах, де вони раніше не використовувались, а можливо — й інше нове організаційне рішення, яке буде надавати суттєві конкурентні переваги. Критерієм же віднесення продукції до високотехнологічної є наукоємність і складність технології виробництва. Таким чином, можна стверджувати, що інноваційність є *додатковою* ознакою високотехнологічної продукції¹.

Таким чином, не вдаючись до економічного аналізу визначень «високотехнологічна», «наукоємна», «наукомістка» продукція, вважаємо, що вказані поняття в контексті юридичної науки доцільно розглядати єдиним обсягом, поняттями, що є близькими за своєю сутністю², але не ідентичними. У роботі розглядається співвідношення вказаних дефініцій як загального і спеціального — наукоємна продукція більш широка, оскільки вся високотехнологічна продукція наукоємна, але не вся наукомістка відноситься до високотехнологічної. При цьому, під наукоємною та наукомісткою продукцією слід мати на увазі не просто продукцію, у виробництві якої певний відсоток складають витрати на НДДКР, а більш складний підхід, враховуючи й інші характеристики.

Водночас, високотехнологічна продукція не тотожна інноваційній продукції, хоча вказані дефініції можуть, в деяких випадках, відображати одну і ту ж продукцію, за умови наявності в її характеристиках всіх необхідних та достатніх ознак обох понять.

Для мети визначення поняття «високотехнологічна» продукція доволі важливе врахування міжнародного досвіду, навіть у історичному контексті, оскільки адаптація цього поняття в українську практику допоможе оцінити місце України на міжнародному ринку виготовлення та поставки високотехнологічних товарів.

Для проведення аналізу торговельних потоків високотехнологічної продукції зазвичай використовують 2 підходи: товарний (за яким оцінюється технологічна місткість окремої продукції) і галузевий (оцінюється рівень технологічної місткості в різних галузях промисловості). В рамках галузевого підходу продукція різних галузей промисловості є результатом НДДКР та відрізняється між собою рівнем технологічної місткості. Цю категорію «технологічна місткість» трактують як частку витрат відповідної галузі на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у валовому випуску продукції цієї ж галузі³. Однак, цей підхід не повністю відображає значення високотехнологічної продукції, оскільки окрема продукція високого

¹ Мирошенко Н. Ю. Сутність та види комерціалізації високотехнологічної продукції промислових підприємств. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2018. № 2 (36). С. 87–95. DOI: 10.5281/zenodo.1321583.

² Чубенко В. А. Питання виробництва та поставки високотехнологічної та наукоємної продукції. *Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.). Харків, 2018. С. 133–137. URL: <https://ndipzir.org.ua/conference/2018/07/materials.pdf>.

³ Зубко О. Методичні підходи до визначення рівнів технологічної місткості українського експорту. *Товари і ринки*. 2011. № 1. С. 59–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tovary_2011_1_9.

рівня з певної галузі не повинна автоматично позиціонувати всю галузь як високотехнологічну.

Інший товарний чи, як його ще називають, продуктовий підхід здатен до проведення більш детального аналізу високотехнологічної продукції/окремих товарів. Він зосереджується не на визначенні галузей високотехнологічними, а на виокремленні певних товарів, що є високотехнологічними. Продуктовий підхід розглядає рівень технологічної інтенсивності продукції переробної промисловості та, аналогічно, визначає торгівлю високотехнологічною продукцією. Список високотехнологічних продуктів базується на розрахунках інтенсивності НДДКР за групами товарів (витрати на НДДКР / загальний обсяг продажів). Групи, класифіковані як високотехнологічна продукція, виокремлюються на основі стандартної міжнародної торговельної класифікації Організації Об'єднаних Націй (англ. SITC)¹.

Іноді виокремлюють ще третій підхід до розуміння сутності зазначеного вище поняття — патентний, тобто на основі даних про патенти на високотехнологічні товари. Патентний підхід встановлює, чи є патент високотехнологічним, а також визначає патенти на біотехнології. Групи об'єднуються на основі Міжнародної патентної класифікації (МПК) (8-е видання), а також патенти на біотехнології. Зокрема, до високотехнологічних груп згідно з вказаним підходом належать наступні: продукція авіації; комунікаційні технології; комп'ютерне та автоматизоване офісне обладнання; лазери; мікроорганізми і гена інженерія; напівпровідники².

Організація економічного співробітництва та розвитку разом з німецьким Інститутом Фраунгофера в 1994 році представлено перелік високотехнологічних товарів. Останній сформовано за ознакою витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи в розмірі, не менше 3,5 % від всієї величини вартості продукції, що виробляється. Крім того, перелік враховував положення Стандартної міжнародної торговельної класифікації — СМТК. 3 (Standard international trade classification — SITC Rev. 3), а товари позначались відповідним кодом з трьох цифр. З 2008 року зазначені коди товарів змінені за СМТК та склались з п'яти цифр (SITC Rev. 4)³.

В багатьох найбільш розвинених державах наразі визначені або урегульовані в законодавстві переліки високотехнологічних товарів. Зокрема, в Сполучених Штатах Америки загальновизначені і дуже розповсюджені переліки Американської асоціації електронної промисловості, Бюро трудової статистики США та Бюро перепису населення, за якими здійснюється статистичне спостереження. Також аналогічні переліки високотехнологічної продукції визначені законодавчими актами Німеччини, Сполученого Королівства, Канади, Китаю та інших.

¹ Glossary: High-tech. Statistics Explained. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:High-tech>.

² Там само.

³ Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : монографія. Київ, 2012. 624 с. URL: https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=Aux eDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=info:hv_iYBJOezMJ:scholar.google.com&ots=71nZ91oMBg&sig=FGyNTrpItKtGHCmUgahP6kiDBDIqA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

В Україні немає офіційного переліку (класифікатора, реєстру, каталогу тощо) високотехнологічних товарів за кодами Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

Варто зазначити, що затвердження такого офіційного переліку є надважливим завданням, оскільки вказане дозволить всебічно, повно та об'єктивно оцінити стан та обсяги виробництва і реалізації високотехнологічної продукції в Україні, в тому числі, на експорт. Водночас, керуючись даними щодо всієї маси високотехнологічної продукції, яка виробляється та її найменувань, можливо встановити потенційні можливості українських суб'єктів господарювання, щодо організації випуску високотехнологічних товарів, конкурентоспроможних на зовнішньому ринку, визначити передумови, що цьому сприяють, та усунути відповідні перешкоди в разі їх наявності, чи застосувати певні засоби державного регулювання виробництва та постачання конкретного високотехнологічного продукту чи їх групи. І насамкінець, оцінка обсягів виробництва та постачання високотехнологічної продукції, керуючись офіційним переліком такої продукції, надасть можливість визначити вплив діяльності відповідних вітчизняних суб'єктів господарювання на економіку України.

З метою виявлення потенціалу випуску високотехнологічної продукції та перспектив подальшого розвитку Міністерством промислової політики України наказом № 80 від 08.02.2008 затверджено Методику ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств, додатком № 1 до якої є Перелік високотехнологічних товарів¹, який кореспондується з кодами УКТ ЗЕД та, в основу якого покладено відповідний перелік, сформований ще у 2006 році ДП «Державний інститут комплексних техніко-економічних досліджень». Однак, такий Перелік високотехнологічних товарів не є нормативно-правовим актом, відповідно, останній не включений до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Крім того, вказаний Перелік високотехнологічних товарів є морально застарілим та втратив свою актуальність, оскільки затверджений більше 10 років тому та жодного разу не переглядався, в тому числі, в зв'язку з втратою чинності наказу Державного комітету статистики України № 375 від 26.12.2005 «Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності» (ДК 009:2005)² та прийняттям відповідного наказу Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457 (ДК 009:2010)³.

Закріплення у законах подібних норм свідчить ще про одну економіко-правову додаткову ознаку високотехнологічної продукції — експортоорієнтованість, оскільки

¹ Про затвердження Методики ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств : Наказ Міністерства промислової політики України від 08.02.2008 р. № 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0080581-08>.

² Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД) (ДК 009:2005) : Наказ Державного комітету статистики України від 26.12.2005 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va375202-05>.

³ Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>.

ки держава значною мірою виділяє особливу категорію високотехнологічної продукції для стимулювання її виробництва та постачання не лише на внутрішній ринок, а й на експорт.

Такий розрахунок держави на збільшення експорту високотехнологічної продукції може пояснюватися ще однією ознакою, як правило, притаманною високотехнологічній продукції — висока питома вартість однієї або граму, кілограму чи іншої одиниці виміру маси чи об'єму такої продукції. Відповідно, експортувати таку високовартісну продукцію державі вигідніше.

Щодо приналежності деяких груп продукції до високотехнологічної можна зробити висновок, проаналізувавши положення спеціальних актів законодавства. Наприклад, Закон України «Про Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2013-2017 роки»¹ передбачає віднесення космічних технологій до високотехнологічних галузей. На цій основі ракетно-космічна техніка вбачається високотехнологічною продукцією.

Таким чином, коли конкретний перелік чи критерії ідентифікації продукції високотехнологічною відсутній (його розробка та прийняття тільки заплановано), державою в деякому розумінні регулюється зазначене питання через прийняття програм у певній сфері суспільних відносин, що дозволяють визначити певну групу товарів високотехнологічними. Проте такий підхід позбавлений системності та зручності.

Найбільш логічним твердженням вбачається те, що до визначення поняття високотехнологічної продукції слід підходити комплексно або системно, тобто із врахуванням її характерних ознак, запропонованих як чинним законодавством, так і науковцями, та через широке розмаїття такої продукції варто затвердити офіційний перелік (каталог) високотехнологічної продукції.

На наш погляд, створення високотехнологічної продукції є наслідком науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а отже — однією з основних ознак такої продукції.

За деякими дослідженнями, перш за все, іноземних вчених, обсяг експорту високотехнологічних товарів прямо залежний від обсягу інвестицій (приватних чи державних) в НДДКР. Зокрема, наводяться дані про те, що збільшення витрат на НДДКР на один відсотковий пункт призводить до зростання на три пункти у високотехнологічному експорті².

Таким чином, узагальнюючи законодавчо закріплені та напрацьовані доктриною аспекти, можна виділити за критерієм обов'язковості в усіх високотехнологічних продуктів основні (притаманні усій високотехнологічній продукції) та додаткові (можуть зустрічатися у певних продуктів) ознаки високотехнологічної продукції.

¹ Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013-2017 роки : Закон України від 05.09.2013 р. № 439-VII. Офіційний вісник України. 2013. № 76. С. 14.

² Sandu, S., Ciocanel, B. (2014). Impact of R&D and Innovation on high-tech export. *Procedia Economics and Finance*, 15, 80–90. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671\(14\)00450-x](http://dx.doi.org/10.1016/s2212-5671(14)00450-x).

Зокрема, **основними** ознаками є: наукомісткість; конкурентоспроможність, новизна, належність до нових (для відповідного регіону або галузі економіки) технологічних укладів, висока питома трудоемність із переважанням висококваліфікованої праці. Можна віднести до *додаткових* ознак високотехнологічної продукції: інноваційність, експортоорієнтованість, високий організаційний та технологічний рівень виробництва такої продукції, висока питома вартість однієї одиниці (ваги) продукції.

Висновок. Виокремивши основні характеристики високотехнологічної продукції, можна визначити, що це є об'єкт господарсько-виробничих відносин, що може матеріально виражатися у вигляді будь-якої речовини, препарату або іншого товару матеріального виробництва, виготовленого на основі впровадження науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (або складовою якого є високотехнологічна проміжна продукція), що становлять певний встановлений відсоток вартості його виробництва, випуск якого забезпечує монопольне становище на ринку або зміцнює конкурентні переваги. Перелік високотехнологічних товарів передбачений офіційним каталогом високотехнологічної продукції.

Варто зауважити, що у зв'язку зі специфічністю предмета, особливостями правового регулювання виробництва, а також обігу, високотехнологічні товари групи «зброя та озброєння» не охоплюються темою даного наукового дослідження та критеріями визначення.

В контексті наукового дослідження доцільно як наступний етап окреслити сутність понять «виробництво» та «постачання», оскільки сам факт розробки певної високотехнологічної продукції є тільки першим етапом власне господарської діяльності та фактором економічного розвитку країни. Саме виготовлення та реалізація такої продукції становить сферу господарських відносин.

З цього приводу необхідно відмітити, що ГК України не наводиться визначення поняття «виробництво».

На нашу думку, в аспекті господарської діяльності виробництво продукції слід розуміти як діяльність, що складається з ряду технологічних процесів, результатом яких є виготовлення продукції, що має цінову визначеність.

Постачанням продукції є операція з її реалізації, що здійснюється згідно з цивільно-правовим, господарським договором, який передбачає передачу права власності на таку продукцію за компенсацію незалежно від строків її надання, а також операція з безоплатної поставки продукції або з її передачі орендодавцем (лізингодавцем) на баланс орендаря (лізингоотримувача) згідно з договорами фінансової оренди (лізингу), або поставки продукції згідно з будь-якими іншими договорами, умови яких передбачають відстрочення оплати та передачу права власності на таку продукцію не пізніше дати останнього платежу.

Особливості правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції

Закономірним є те, що підґрунтям здійснення нормативно-правового регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції (про пріоритетність якої наголошується в ряді нормативних актів) є програм-

ний документ, з визначеними цілями, метою, відповідними засобами досягнення поставлених завдань, та на підставі якого будеться подальша правова база всього комплексу високотехнологічних галузей¹.

Основною комплексною програмою, яка спрямована на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва, логічно, могла б бути Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій, затверджена Законом України від 09 квітня 2004 року № 1676-IV (далі — «Програма»). Першочерговою метою вказаної Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємних технологій є забезпечення сприятливих умов для створення і розвитку наукоємних технологій, і на цій основі — широкомасштабна модернізація національної економіки. Досягнення вказаної мети передбачалось в два етапи: 1) реалізація проєктів з розроблення наукоємних технологій, які мають найбільший ступінь готовності до впровадження (протягом 2005-2008 років); 2) впровадження на підприємствах наукоємних технологій, розроблених за результатами виконання Програми на першому етапі (протягом 2009-2013 років). Орієнтований обсяг фінансування лише першого етапу вказаної Програми передбачався в розмірі 1575,9 млн. грн.²

Незважаючи на те, що виконання поставлених Програмою задач мало здійснюватися протягом дев'ятирічного періоду, вказане так і не було втілено в життя. Останнє, серед іншого, пояснюється вкрай низьким рівнем фінансового забезпечення виконання Програми. Так, протягом 2005-2008 років на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи було виділено всього 1% від необхідної суми, передбаченої Програмою, а в 2009-2010 роках грошове забезпечення виконання Програми було відсутнє повністю. Зазначена проблема, а також відсутність відповідних результатів, необхідність продовження строків виконання Програми, збільшення фінансування, уточнення завдань та цілей були обґрунтованим поданням декількох проєктів Законів України — «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» № 9154 від 15.09.2011³, «Про внесення змін до Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку високих наукоємних технологій»» № 2558 від 19.03.2013⁴, котрі в подальшому були відкликані.

¹ Чубенко В. А. Деякі питання правового регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 93–97.

² Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 09.04.2004 р. № 1676-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 18. С. 9.

³ Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» URL: проєкт Закону України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА-ЗАКОН».

⁴ Про внесення змін до Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку високих наукоємних технологій» URL: проєкт Закону України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА-ЗАКОН».

З огляду на викладене, основний документ, який передбачає систему, ключові орієнтири державного регулювання і стимулювання розвитку високотехнологічної промисловості на даний час чинний, проте, фактично не діючий і морально застарілий. Тобто, усі засоби регулювання державою вказаних відносин, без удосконалення визначального правового акту, будуть безсистемними, не узгодженими і фрагментарними.

В той же час, документом, який визначає мету, стратегічні цілі та інструменти розвитку високотехнологічних галузей в Україні та конкретизує Програму, повинна стати Стратегія розвитку високотехнологічних галузей (далі — «Стратегія»). Правовою основою розроблення Стратегії є План пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, який затверджений розпорядження Кабінету Міністрів України № 418-р 27 травня 2016 року¹. Зокрема, Розпорядженням було заплановано в 2016 році схвалити проект Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року. Станом на даний час, вказаний проект розроблений, проте до цього часу Кабінетом Міністрів України не схвалений². Відповідно до загальної частини проекту Стратегії, інтенсивне зростання рівня інтелектуалізації як праці, так і засобів виробництва, дозволяє створювати нові якісні конкурентоздатні товари з високою часткою доданої вартості та послуги, тобто високотехнологічну продукцію.

На нашу думку, подібний нормативний акт може стати поштовхом не тільки до концептуального проголошення державою необхідності розвитку високотехнологічних галузей, а й до започаткування реальних дієвих та системних заходів державного регулювання розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Слід зазначити, що, незважаючи на відсутність факту набуття юридичної сили проектом Стратегії, остання вже проаналізована та піддана критиці рядом науковців. Зокрема, в частині моральної застарілості класифікації високотехнологічних галузей з посиланням на праці 1997 року, некоректного формулювання видів діяльності, обмеженості можливих факторів конкурентних переваг, відсутності детального аналізу реальної проблематики низького рівня розвитку високотехнологічної сфери та шляхів їх вирішення тощо³. Так, проект Стратегії розроблений в 2016 році та містить посилання і орієнтування на класифікацію високотехнологічних галузей Організації економічного співробітництва та розвитку в третій редакції (ISIC REV. 3). У вказаний період зазначена класифікація ОЕСР уже була переглянута та затверджена її нова четверта редакція (ISIC REV. 4).

Разом з тим, зазначений проект підготовлений переважно державними інституціями. Однак, головними учасниками втілення в життя Стратегії є суб'єкти господарювання, які не брали участі у її створенні⁴.

¹ Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.05.2016 р. № 418-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 47. С. 249.

² Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.me.gov.ua/>.

³ Саліхова О. Б. Розробка стратегії розвитку високих технологій для України на засадах Європейського досвіду. *Проблеми науки*. 2016. № 2. С. 52–61. С. 58–59.

⁴ Chubenko V. The strategy for the development of high-tech industries as a key element of the legal regulation of production and supply of high-tech products. Підтримка підприємництва та

Ще одним не менш важливим елементом правового регулювання господарської діяльності з виробництва і постачання високотехнологічної продукції в Україні повинен стати акт, який закріплює перелік високотехнологічної продукції. Слід зазначити, що Експортною стратегією України («дорожньою картою» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017-р, передбачено створення каталогу інноваційної та високотехнологічної продукції та її виробників в Україні, діючих механізмів підтримки діяльності у сфері інновацій та розміщення зазначеної інформації на експортному веб-порталі в IV кварталі 2018 року¹. Станом на сьогодні такий каталог ще не представлений.

Завершальними компонентами системи правового регулювання зазначеного питання, на нашу думку, мають бути закони та підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють конкретні галузі, сфери високотехнологічного виробництва, визначають засоби державного регулювання (ліцензування, патентування, державне замовлення, податкові пільги тощо).

Особливості розвитку окремих груп продукції з приналежністю до високотехнологічної частково врегульовані конкретними законодавчими актами. Наприклад, Законом України «Про Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2013-2017 роки», Державною цільовою науково-технічною програмою розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008-2017 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05 грудня 2007 року № 1395, Державною цільовою науково-технічною програмою «Образний комп'ютер» на 2010 рік, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 58 тощо. Однак, таке регулювання здійснюється без врахування основних цілей та засобів держави в сфері стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

Не менш важливим елементом правового регулювання в сфері обороту високотехнологічної продукції є регламентація діяльності інституційної структури, консультаційно-дорадчих, координаційних органів та інституцій, на які покладені повноваження щодо формування та реалізації високотехнологічної стратегії держави. Слід зазначити, що на даний час, хоча ряд державних органів і задіяні у вказаній діяльності, проте їх повноваження та завдання, цілі і функції саме у високотехнологічній сфері чітко не регламентовані та не узгоджені між собою, що свідчить про відсутність організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку наукоємних виробництв.

Одним із прикладів органу, на який покладено завдання з питань підготовки пропозицій та рекомендацій щодо визначення та впровадження механізмів просування експорту високотехнологічних товарів та послуг є Рада з міжнародної торгів-

інновації економіки в праві ЄС, Латвії та України : матеріали I Міжнародної міжгалузевої наукової конференції (07 грудня 2018 року). Riga: Baltic International Academy. 2018. С. 5–8. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/Ryga_07_12_2018/Ryga18.pdf.

¹ Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 11. С. 15.

лі. Проте, такий орган є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України згідно Положення про Раду з міжнародної торгівлі, яке затверджено постановою КМУ від 04.07.2017 № 455¹.

Для стимулювання експорту товарів (робіт, послуг) українського походження (велику частину яких складатиме саме високотехнологічна продукція) відповідно до Закону України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» від 20 грудня 2016 № 1792-VIII в Україні передбачено створення Експортно-кредитного агентства (далі — ЕКА). Основними завданнями ЕКА згідно вказаного Закону є здійснення страхування, перестрахування, надання гарантій за договорами, які забезпечують розвиток експорту, а також участь у реалізації програми часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами на добровільних засадах². Кабінетом Міністрів України згідно Постанови від 07.02.2018 № 65 «Питання утворення Експортно-кредитного агентства» прийнято рішення про утворення ПрАТ «Експортно-кредитне агентство» та затверджено його установчі документи³, а 23.11.2018 зареєстровано юридичну особу ПрАТ «Експортно-кредитне агентство».

На теперішній час вживається комплекс заходів з метою забезпечення виконання основних завдань діяльності ПрАТ «Експортно-кредитне агентство», визначених його Статутом, стимулювання масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження, у тому числі щодо розробки та затвердження відповідної нормативної бази діяльності Товариства.

Практика провідних держав показує основоположне місце спеціалізованих фінансових установ, таких як експортно-кредитні агентства (ЕКА) як інституту державної підтримки експорту, зокрема, високотехнологічної продукції. Вказані інституції здійснюють діяльність в багатьох державах. З усіх європейських держав лише Албанія, Молдова та, донедавна, Україна не мали вказаної установи. В інших державах ЕКА беруть цілеспрямовану участь в забезпеченні виконання державної функції зі стимулювання і сприяння збільшенню обсягів експортних поставок високотехнологічної продукції з високим рівнем доданої вартості. Визначальною ціллю ЕКА є покриття ризиків, що звичайно з'являються в зовнішньоекономічній діяльності а також можуть з'являтися у випадку прострочення платежу, в зв'язку з банкрутством іноземних контрагентів, які є сторонами певних контрактів з вітчизняними суб'єктами вказаної діяльності⁴.

¹ Про утворення Ради з міжнародної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.07.2017 р. № 455. *Офіційний вісник України*. 2017. № 57. Ст. 54.

² Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту : Закон України від 20.12.2016 р. № 1792-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 4. Ст. 67.

³ Питання утворення Експортно-кредитного агентства : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 65. *Офіційний вісник України*. 2018. № 16. Ст. 29.

⁴ Галасюк В. В. Експортно-кредитне агентство як механізм розвитку високотехнологічного експорту України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 18, частина 1. С. 89–93. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_18\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_18(1)_20).

На даний час, ЕКА успішно здійснюють діяльність в більш, ніж 100 державах світу. Найвідомішими з-поміж вказаних ЕКА є «Eximbank» (США), «Euler Hermes» (Німеччина), «NEXI» (Японія), «Atradius» (Нідерланди), «COFACE» (Франція), «CESCE» (Іспанія), «SBCE» (Бразилія), «SEK» (Швеція), «Sinosure» (Китай). Зазначені інституції діють також і в державах Східної Європи, зокрема у Польщі, Чехії, Угорщині, Естонії, Литві, Болгарії. Примітним є те, що діяльність іноземних ЕКА здійснює вплив і на розвиток вітчизняного імпорту високотехнологічної продукції, що в деяких випадках негативно позначається на українських товаровиробниках, які виробляють відповідні аналоги, що не поступаються якістю.

Однією із причин малого обсягу виробництва високотехнологічної продукції в Україні, на нашу думку, є низька комерціалізація результатів досліджень і розробок. Комерціалізацію НДДКР можна визначити як сукупність способів і дій для реалізації результатів наукових досліджень у нові чи вдосконалені види промислової продукції, обладнання або технології, методи управління й організації, що задовольняють нові споживчі потреби; поширення такої продукції на ринку для отримання прибутку чи досягнення інших факторів успіху¹. З однієї сторони, сучасна наука в Україні має сформований доволі потужний науковий потенціал і добре розвинута, але з іншого — ефективність використання такого потенціалу залишається низькою. Аналогічно, не всі потенційні виробники високотехнологічної продукції мають можливість створення та утримання центрів, відділів або інших структурних підрозділів НДДКР, результатом діяльності яких є створення високотехнологічної продукції.

Враховуючи зазначене, особливе значення має побудова в Україні нової системи управління науковими дослідженнями, яка б охопила повний цикл: від опрацювання ідеї до створення високотехнологічного продукту, його серійного виробництва, впровадження та постачання на ринку. У вказаному контексті особливої уваги заслуговують технологічні посередники між установами досліджень та суб'єктами підприємницької діяльності, які також є однією з інституцій, що забезпечує стимулювання виробництва високотехнологічної продукції.

В Україні пошуком шляхів комерціалізації НДДКР зазвичай займаються самі установи досліджень. Таким чином, на даний час, крім створення певних центрів, які є технологічними посередниками у виробництві високотехнологічної продукції, суб'єктів господарювання, основною метою діяльності яких буде доведення результатів НДДКР до стадії виробництва високотехнологічної продукції, важливим є визначення таких правових механізмів, які б надавали можливість діяльності спеціалізованих структур або партнерства між виконавцями НДДКР та суб'єктами господарювання щодо виробництва високотехнологічної продукції.

Так, за умов слабого попиту промисловості на науково-технічні здобутки і значні обсяги досліджень, виконаних за державні кошти, перспективною формою просування результатів НДДКР у господарський обіг може бути розробка програм

¹ Денисюк В. А. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт: проблеми і перспективи. *Вісник НАН України*. 2006. № 5. С. 39–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2006_5_4.

і стимулів науково-технологічного партнерства між державними структурами в академічному, галузевому й освітньому секторах науки та промисловістю. Інструментом для такої взаємодії могли б стати державний контракт або коопераційна угода на спільну науково-дослідну роботу. Надалі такі угоди та відповідні програми закладуть підґрунтя для формування нової системи партнерської взаємодії держави і приватного сектору в розробці та використанні нових технологій.

В Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» передбачені механізми стимулювання створення та передачі технологій (майнові права на технології; право на використання коштів, одержаних в результаті трансферу технологій), проте, відсутні мотиваційні чинники щодо перетворення результатів НДДКР у високотехнологічну продукцію. Більше того, Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» не містить жодного положення про трансфер технологій саме у сферах виробництва високотехнологічної продукції.

Висновок. Враховуючи вказане, вважаємо доцільним удосконалити систему правового регулювання господарської діяльності з виробництва і поставки високотехнологічної продукції, удосконаливши Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій. На основі Програми необхідним є забезпечення прийняття нормативно-правових актів, які конкретизують, визначають окремі послідовні елементи етапів реалізації Програми — Стратегію розвитку високотехнологічних галузей; Перелік (каталог) високотехнологічних товарів; акти стосовно державної підтримки розвитку високотехнологічних виробництв; акти щодо регламентації інституційної структури підтримки виробництва та постачання високотехнологічної продукції; нормативні документи, які регулюють процес комерціалізації НДДКР; акти щодо запровадження принципово нових підходів до прискорення виробництва наукоємної продукції — концепції смарт-спеціалізації тощо. І насамкінець, враховуючи всі загальні принципи та підходи до регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, логічним елементом системи такого регулювання є закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають мету, цілі, етапи розвитку, форми державної допомоги конкретних галузей та сфери високотехнологічного виробництва (наприклад, програми щодо підтримки космічної галузі; в сфері електроніки та приладобудування тощо).

Господарсько-правові засоби державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції в Україні

Державне регулювання господарської діяльності у сфері виробництва та постачання високотехнологічної продукції доволі непросте за низкою показників.

Для початку на рівні законодавства конкретно не визначено базового поняття «високотехнологічна продукція». Отже, при відсутності розуміння предмету регулюючого впливу держави неможливо належно упорядкувати досліджені відносини.

По-друге, саме поняття високотехнологічної продукції доволі багатоаспектне, різнопланове і характеризується різноманітністю процесів та видів господарської ді-

яльності. На нашу думку, ефективність запровадження однакових засобів державного регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання різної високотехнологічної продукції можна поставити під сумнів. Тобто, господарські відносини щодо виробництва та постачання одного високотехнологічного продукту не будуть тотожними з будь-яким іншим високотехнологічним продуктом, тому і засоби регулюючого впливу, що є логічним, на такі відносини будуть різними. Хоча основні принципи та засади мають бути єдиними для всіх видів високотехнологічної продукції.

По-третє, «швидкий цикл розвитку високотехнологічної продукції зумовлює необхідність оперативного пристосування держави та застосування відповідного засобу регулювання»¹.

Відповідно до ст. 12 ГК України держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності.

Основні засоби державного регулювання господарської діяльності визначені у ГК України, до яких належать державне замовлення, ліцензування, патентування і квотування, сертифікація та стандартизація, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій цільових інновацій та субсидій. Вказаний перелік є відкритим та невичерпним, передбачає наявність можливості використання інших засобів регулюючого впливу на господарську діяльність відповідних суб'єктів.

У багатьох випадках здійснення державного регулювання тієї чи іншої сфери господарської діяльності не означає застосування всіх або декількох засобів, передбачених ГК України, як основних, хоча вони такими означені вказаною нормою. Таким чином, з метою регулювання господарської діяльності в сфері виробництва та постачання високотехнологічної продукції можуть використовуватись не тільки засоби, зазначені в наведеній вище статті ГК України, а їх визначальна роль, основоположність залежать від ступеню впливу на таку господарську діяльність та результативності.

Згідно інформації суб'єктів господарювання, які випускають високотехнологічну продукцію, найбільш результативними та очікуваними заходами держави в частині підтримки вказаної діяльності, тобто засобами державного регулювання, є пільги в оподаткуванні та державне замовлення (близько 19% респондентів)². Відтак, важливим є аналіз всіх засобів державного регулювання господарської діяльності виробництва та постачання високотехнологічної продукції, визначених ГК України, однак особливу увагу, вважаємо за доцільне, зосередити саме на найбільш очікуваних для суб'єктів господарювання.

¹ Чубенко В. А. Державне замовлення як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Право та інновації*. 2018. № 4 (24). С. 57–64. URL: <https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/464>.

² Саліхова О. Б. Адресна державна підтримка як чинник стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2011. № 2. С. 9–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2011_2_5.

Державне замовлення, згідно ГК України віднесено до першої групи вказаних засобів, та є засобом державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності.

На противагу досвіду США, в Україні останнім часом державне замовлення деякими дослідниками, зокрема, Ю. В. Кіндзерським, називається пережитком радянської планової економіки, хоча й останнє законодавчо віднесено до основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання¹.

Дійсно, історично так склалося, що в умовах командно-адміністративної системи управління народним господарством Радянського Союзу державне замовлення державним підприємствам було головним засобом державного регулювання господарської діяльності, оскільки лише держава мала монополію і реальні можливості замовляти наукові дослідження, науково-технічні, дослідно-конструкторські роботи, на основі яких виробляти високотехнологічну продукцію. Проте, історичний досвід України не може автоматично нівелювати значення держзамовлення як популярного в країнах з різним устроєм і в різні часи засобу державного регулювання господарської діяльності, що не раз доводив свою ефективність. Це може бути пов'язано, на нашу думку, з тим, що як для розробки, виготовлення, випробування високотехнологічної продукції, так і її комерціалізації, збуту потрібні значні матеріальні ресурси, кращі наукові та інженерні кадри, а подекуди і політична воля та сприяння підписанню дорогих масштабних контрактів, що посилило в першу чергу для держав.

Водночас, на політичному рівні нашої держави проголошено курс на забезпечення стимулювання випуску середньо- та високотехнологічної продукції через механізм державного замовлення².

Істотне значення в застосуванні державного замовлення як засобу державного регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції відіграє власне інноваційна функція вказаного засобу державного регулювання. У широкому розумінні ця функція припускає використання держзамовлення як інструменту регулювання і стимулювання діяльності існуючих суб'єктів щодо створення нових наукомістких виробництв. Вплив замовлення на процес розробки і поширення нових технологій може здійснюватися на основі розвитку ринку інноваційної продукції шляхом стимулювання відповідного попиту на неї та використання державного ринку для її збуту як «пробного» для нових товарів і технологій. Така практика поширюється в розвинутих країнах, коли продукти і технології, з одного боку, є результатом держзамовлення на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а з іншого — завдяки державному замовленню

¹ Кіндзерський Ю. В. Інститут державного замовлення в Україні: причини та наслідки функціональної деградації. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 2. С. 28–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_2_4.

² Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році: аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України. Київ: НІСД, 2015. 684 с.

запускаються у масове виробництво і виводяться на ринок. У країнах Заходу цей механізм набуває важливого значення у моделі економічного зростання на інноваційній основі, а тому частка державного замовлення на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також кінцеві продукти такої діяльності, в загальному обсязі державного замовлення лише зростає¹.

Зараз в Україні до системи задоволення державних потреб можна віднести дві групи: 1) державне замовлення, загальні положення про яке закріплені в нормах ГК України, та 2) публічні закупівлі, процедури яких регулюються приписами Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (в редакції від 10.09.2022)²: «Особливістю державного замовлення є задоволення пріоритетних державних потреб, а публічні закупівлі здійснюються майже у всіх випадках придбання товарів, робіт та послуг за бюджетні кошти або ж наявності у статутному капіталі замовників державної або комунальної частки акцій (часток, паїв), яка перевищує 50 відсотків, або більшістю голосів у вищому органі управління тощо»³.

До наведеного варто додати, що публічні закупівлі товарів, робіт і послуг є правовим механізмом, який дає змогу державі обрати суб'єктів господарювання, які виконають державне замовлення на найбільш вигідних ринкових умовах. Так, на відміну від «державного замовлення», яке є орієнтовним планом-декларацією держави, «публічні закупівлі» — це вже безпосередній процес придбання конкретних товарів, робіт, послуг⁴.

Тобто, de facto законодавство України державне замовлення зводить до єдиного етапу (що по своїй суті має бути кінцевим, та якому має передувати ряд юридичних фактів) — публічних закупівель.

Таким чином, існує ймовірність того, що використання одного з найпотужніших регуляторних інструментів, за допомогою якого, можливо стимулювати розвиток виробництва та постачання високотехнологічної продукції, буде зведено до мінімуму та лише формального закріплення, без прив'язки до цільових програм розвитку.

¹ Кіндзерський Ю. В. Державне замовлення у світі та особливості його застосування у політиці розвитку: уроки для України. *Економіка України*. 2015. № 3 (640). С. 4–25. URL: https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=I2P1DQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=info:kZwjOjabm2wJ:scholar.google.com&ots=WrdOP4jXcb&sig=uxE1DFv014imuEAvtJJIa6uOV8Y&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

² Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

³ Чубенко В. А. Державне замовлення як засіб державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. *Конституційно-правові засади адміністративної реформи в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників ЗВО і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (25-26 жовтня 2018 р.). Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 163–167.

⁴ Оврамець Ю. О. Поняття та сутність «публічних закупівель» в адміністративному праві України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Право*. 2017. № 264. С. 185–194. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/9261/8389>.

Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (в редакції від 10.09.2022) є засобом раціонального та ефективного використання коштів замовниками та, незважаючи на можливість бути потужним засобом стимулювання розвитку виробництва та постачання високотехнологічної продукції, не визначає окремого порядку закупівлі, обмежень або стимулюючих факторів щодо закупівлі такої продукції.

Крім того, варто зауважити, що публічні закупівлі в Україні є децентралізованими. Планування і формування замовлення здійснюють безпосередньо замовники, які визначені Законом України «Про публічні закупівлі». Останні роблять це на власний розсуд, оскільки відсутнє економічне обґрунтування обсягів державного замовлення у контексті його відповідності державним цілям і суспільним потребам, а процес планування замовлення нормативно не забезпечений через відсутність обґрунтованої регламентації норм потреб у товарах, роботах, послугах, які плануються виробляти і закуповувати за державним замовленням. Відсутність належного планування призводить до того, що публічні закупівлі самі по собі не впливають на вирішення стратегічних питань розвитку держави, досягнення економічної стабільності та сталого зростання, в тому числі, виробництва високотехнологічної продукції.

Водночас, про проблему відсутності стійкого державного замовлення на високотехнологічну продукцію, зокрема, високоточну та оптичну техніку, зазначено і в проекті розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації»¹.

Найважливішим у вказаному є встановлення державою пріоритетних цілей державного замовлення, серед яких окреме місце має займати замовлення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, результатом виконання яких буде створення високотехнологічної продукції, та постачання власне такої продукції. З цією метою доцільним є також закріплення в Законі України «Про публічні закупівлі» змін, спрямованих на стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Зокрема, доповнення відповідної статті вказаного Закону новим принципом здійснення закупівель, згідно з яким пріоритетними є закупівлі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, результатом виконання яких буде створення високотехнологічної продукції, та закупівель власне високотехнологічної продукції.

Другим кроком є удосконалення Закону України «Про публічні закупівлі», передбачивши в останньому ряд положень щодо здійснення закупівель наукоємної, високотехнологічної продукції. Перш за все, введення спеціального порядку (процедури) закупівлі вказаної продукції буде надавати замовникам певної гнучкості та свободи

¹ Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c9b6f0b0-1ed5-4aba-a25e-f824405ccc64&>.

у дія. Разом з тим, зазначені закупівлі, незважаючи на спеціальний порядок проведення мають здійснюватися із дотриманням загальних принципів та засад, визначених законодавством про публічні закупівлі.

Крім того, зважаючи на складність предмету державного замовлення в сфері високотехнологічної продукції (зокрема, держава може закуповувати як сам високотехнологічний продукт, так і науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, результатом виконання яких буде створення високотехнологічної продукції) слід на законодавчому рівні визначити порядок набуття/користування правами інтелектуальної власності на високотехнологічну продукцію.

Одним із основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання згідно зі ст. 12 ГК України, є надання інвестиційних, податкових та інших пільг.

Сутність застосування вказаного засобу державного регулювання полягає у відмові держави отримувати певні податкові надходження, досягнувши натомість збільшення об'єму виробництва та постачання високотехнологічної продукції з урахуванням визначених пріоритетів. Разом з тим, за збільшенням об'ємів виробництва вказаних товарів слід збільшення суми податкових надходжень. У випадку перевищення таких надходжень суми отриманих податкових пільг, таке стимулювання є економічно вигідним для країни.

Активізація інвестиційної ролі держави повинна виражатись не тільки в прямій участі у фінансуванні ефективних інвестиційних проектів розвитку наукомістких виробництв та високих технологій. Важливою складовою **інвестиційної підтримки** пріоритетних галузей є стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарської діяльності за рахунок **податкових пільг**, зокрема, інвестиційного податкового кредиту; прискореної амортизації основних засобів; скасування мита при ввозі на територію України товарів, необхідних для виробництва наукомісткої продукції; пільгових кредитів тощо. Водночас, слід зауважити, що податково-інвестиційні пільги, стимулюючи інвестиційний процес, сприяють позитивним структурним зрушенням лише за умови, якщо вони надаються наукомістким, високотехнологічним виробництвам. В іншому випадку — вони розширюють самофінансування господарюючих суб'єктів і стримують перерозподіл ресурсів між галузями на користь пріоритетних¹.

Більшість українських суб'єктів господарювання може розраховувати на єдине джерело забезпечення господарської діяльності — власні кошти та майно. Враховуючи це, порядок оподаткування, в тому числі, як засіб державного регулювання господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції, заслуговує особливої уваги. Визначення сум податків, які підлягають сплаті,

¹ Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій : монографія / Ю. В. Кіндзерський та ін. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2007. 408 с. URL:https://books.google.pl/books?hl=en&lr=&id=SSF6BAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA4&dq=info:n2RvXQ4DVVMJ:scholar.google.com&ots=8fNbt9aAgY&sig=dzFnBBpPOP5jv7fGAZN_gTyhRw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false/.

безпосередньо впливає на об'єм оборотних коштів, котрі залишаються у розпорядженні підприємства і використовуються для інвестиційної діяльності. При цьому, потрібно звернути увагу, що галузі, які створюють високотехнологічну продукцію, несуть відносно більше податкове навантаження, ніж інші сектори економіки. Це явище можна пояснити тим, що суб'єкти господарювання згаданих сфер створюють інтелектуально цінний продукт, а значить і частка доданої вартості в ньому значно вища, ніж за звичайних умов виробництва.

Зважаючи на важливість та найбільші очікування для підприємств, які випускають високотехнологічну продукцію, саме пільг в оподаткуванні, їх застосування потребує від держави значної уваги та, відповідно, виважених кроків.

Важливість надання пільг саме з метою стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції презюмується проектом розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року», розробленим Міністерством економічного розвитку і торгівлі України ще в 2016 році. Так, згідно з положеннями вказаного проекту для забезпечення ефективного фінансування ННДКР необхідно використовувати комплекс різноманітних інструментів прямого та непрямого фінансування, що включатиме в себе, зокрема, застосування пільг (у тому числі податкових)¹.

Зазначені інструменти впливу зазвичай дають позитивний ефект, однак, з іншого боку, податкове стимулювання має і негативну сторону, яка виявляється у порушенні основних засад оподаткування, а саме рівності усіх платників перед законом, нейтральності оподаткування та справедливості.

Слід зазначити, що ГК України лише проголошується можливість застосування пільгового оподаткування як засобу регулювання державою діяльності суб'єктів господарювання. Проте, конкретні механізми, підстави, способи, система та інші складові такого регулювання встановлюються окремими законами, що впливає, в тому числі, зі статті 17 ГК України.

Визначення податкової пільги надано в ПК України, згідно з яким це передбачене податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених вказаним Кодексом. Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Перш за все, варто зауважити про відсутність в законодавстві України виокремлення спеціальної категорії пільгового оподаткування операцій, які стосуються виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Так, про наявність певних податкових пільг у високотехнологічній сфері можна говорити лише на підставі загального аналізу усього масиву податкових пільг та можливості їх застосу-

¹ Про схвалення Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.me.gov.ua>.

вання у кожному конкретному випадку суб'єктами господарювання, які здійснюють виробництво та/або постачання високотехнологічної продукції. Це пояснюється, насамперед, відсутністю дієвої комплексної загальнодержавної програми у вказаному напрямку, де закріплено мету стимулювання розвитку високотехнологічних галузей економіки, в тому числі, шляхом застосування пільгового оподаткування та іншими причинами, зазначеними вище та притаманними загалом для всіх форм засобів державного регулювання виробництва та постачання високотехнологічної продукції.

На сьогодні, згідно з чинним законодавством в Україні діє близько 180 податкових пільг. Зокрема, ПК України, для суб'єктів господарювання передбачені пільги з податку на прибуток підприємств, по платі за землю, по податку на додану вартість, по акцизному податку. Водночас, деякі підприємства, які здійснюють виробництво та постачання високотехнологічної продукції мають змогу отримувати лише невеликий відсоток від загального обсягу пільг, що діють в Україні. До вказаних вище отримувачів податкових пільг належать суб'єкти космічної діяльності, на яких поширюється дія Закону України «Про космічну діяльність»¹, які відповідно звільняються від сплати податку на додану вартість за операціями з постачання на митній території України результатів науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт, які виконуються для потреб космічної діяльності.

Найбільше уваги в плані надання податкових пільг серед суб'єктів господарювання, які займаються виробництвом, постачанням продукції, що підпадає під ознаки високотехнологічної, в нашій державі приділено саме суб'єктам літакобудування.

В інших високотехнологічних галузях податкові пільги можуть надаватись не в зв'язку з виробництвом або постачанням саме високотехнологічних товарів, а на інших підставах, не пов'язаних, власне з наукоємністю продукції, що випускається чи поставляється. Наприклад, звільняються від оподаткування обладнання, матеріали та послуги, які ввезені для потреб реалізації проєктів, що передбачені деякими угодами між урядами України та іноземних держав або міжнародними організаціями. Такі податкові пільги передбачені Угодою між Урядом України і Урядом Швейцарської Конфедерації про технічне та фінансове співробітництво², Угодою між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво³, Угодою між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво⁴ тощо та імплементовані в ПК України.

¹ Про космічну діяльність : Закон України від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 1. Ст. 2.

² Про ратифікацію Угоди між Урядом України і Урядом Швейцарської Конфедерації про технічне та фінансове співробітництво : Закон України від 14.05.1999 р. № 665-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 235.

³ Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво : Закон України від 25.12.2002 р. № 368-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 6. Ст. 53.

⁴ Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Турецької Республіки про технічне і фінансове співробітництво : Закон України від 18.09.2003 р. № 1194-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 10. Ст. 99.

Отже, на даний час можна стверджувати про існування окремих, несистемних елементів та відсутність виваженого, систематизованого та такого, що відповідає стратегічним цілям розвитку, високотехнологічного виробництва в Україні, цілісного механізму податкового стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної, наукоємної продукції.

Ще однією основною групою засобів державного регулювання господарської діяльності відповідно до ч. 2 ст. 12 ГК України є ліцензування, **патентування і квотування**. Згідно з ч. 1 ст. 14 ГК України такі засоби державного регулювання направлені на забезпечення єдиної державної політики у вказаній сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства і окремих споживачів. Правові засади ліцензування, патентування і квотування визначаються, виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, встановлених у статті 6 цього Кодексу.

Проте, актуальність залишення у ч. 2 ст. 12 ГК України таких засобів, як патентування і квотування, ставиться під сумнів у зв'язку з їх відміною спеціальними правовими нормами. Зокрема, внаслідок вступу до СОТ Україна взяла на себе ряд зобов'язань, характерних для членів цієї міжнародної організації, які покликані встановлювати однакові недискримінаційні умови, які б сприяли міжнародній ринковій торгівлі без обмежень. За своєю природою квотування і є обмежувальним заходом, за допомогою якого держава здатна гармонійно розраховувати баланс між потенційною вигодою від експорту певної групи товарів і збереженням національної економічної, у тому числі продовольчої, безпеки, захищати внутрішній ринок від напливу імпорتنих товарів. Тому угоди та правила СОТ направлені на заборону держава-членами квотування як такого обмежувального для торгівлі засобу. Так, ч. 1 с. XI ГАТТ закріплює основне правило: «Ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів, чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій чи інших заходів, не повинні встановлюватися або застосовуватися будь-якою стороною щодо імпорту будь-якого товару, який походить з території будь-якої іншої сторони, або щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару, призначеного для ввезення на територію будь-якої іншої сторони». З цієї загальної тенденції є низка виключень, які допускають, наприклад, демонстраційні квоти (ст. IV ГАТТ). Також передбачені правила та умови, за дотримання яких застосування квот не вважається дискримінаційним (ст. XIII ГАТТ) або винятки, закріплені у ст. XIV ГАТТ. Таким чином, повністю квотування як засіб державного регулювання СОТ не забороняє, проте дуже суттєво обмежує, а навіть у випадках застосування державою квотування сторона, яка вважає себе постраждалою від цього засобу, може оскаржити таке рішення України в Органі врегулювання спорів СОТ, тому реальне застосування квотування різко скоротилося Україною з 2008 року вступу до СОТ і в 2020 році припинилося. Жодних актів, спрямованих на квотування високотехнологічної продукції, останніми роками Кабінетом Міністрів України не видавалося.

Патентування, тим паче, втратило свою актуальність після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України

та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VIII.

Відносини, пов'язані з ліцензуванням видів господарської діяльності, регулюються законом. У рамках проведення дерегуляції з метою скорочення видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, в березні 2015 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», яким регулюються суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначення виключного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлення уніфікованого порядку їх ліцензування, нагляду і контролю у сфері ліцензування, відповідальності за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності¹.

Згідно з положеннями вказаного закону ліцензування є засобом державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямованим на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

В контексті теми наукового дослідження особливий інтерес становлять такі види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, передбачені ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»:

- виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів);
- виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації, оскільки останні безпосередньо пов'язані з виробництвом високотехнологічної продукції.

Потенційно можуть бути пов'язані з високотехнологічною сферою і нещодавно віднесені до переліку види:

- діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням технічних засобів розвідки (критерії належності до технічних засобів розвідки визначаються розвідувальними органами України);
- заготівля та тестування донорської крові та компонентів крові незалежно від їх кінцевого призначення, переробка, зберігання, розподіл та реалізація донорської крові та компонентів крові, призначених для трансфузії.

Ще одним не менш важливим засобом державного регулювання господарської діяльності відповідно до статті 12 ГК України є надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Конкретні механізми, підстави, способи, система тощо такого регулювання встановлюються окремими законами, що впливає, зокрема, і зі статті 16 ГК України.

¹ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.05.2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.

Слід зазначити, що при майже повній відсутності державної підтримки у виді дотацій та субсидій для суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та поставки наукоємної продукції, вказані засоби державного регулювання господарської діяльності, на даний час, підпадають під правові обмеження, передбачені Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»¹, у зв'язку з їх потенційним негативним впливом на конкуренцію. Починаючи з 2017 року Анти-монопольний комітет України перевіряє доцільність надання суб'єктам господарювання державних субсидій, дотацій, різних пільг за рахунок державного бюджету та має повноваження для застосування санкцій, у тому числі повернення до бюджету незаконно отриманої державної допомоги.

Варто підкреслити, що Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» визначені сфери, на які його дія не поширюється. Зокрема, на підтримку у сфері сільськогосподарського виробництва та рибальства, виробництва зброї і військового спорядження для потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; господарської діяльності, пов'язаної з інвестуванням в об'єкти інфраструктури із застосуванням процедур державних закупівель; наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес; проєктів, що реалізуються Українським культурним фондом у порядку, встановленому Законом України «Про Український культурний фонд»; проєктів, що реалізуються Українським інститутом книги у порядку, встановленому Законом України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні».

Як вбачається, серед вказаних сфер, на які не поширюються правові обмеження, передбачені Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 № 1555-VII (в редакції від 10.07.2022), відсутня господарська діяльність щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції. Отже, можна констатувати, що незважаючи на значний обсяг нормативно-правової бази, розробленої з метою проголошення в Україні підтримання та розвитку високотехнологічного виробництва, заходи стимулювання виробництва та постачання високотехнологічної, наукоємної продукції у виді надання дотацій, субсидій, податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів підпадають під правові обмеження щодо втручання держави з метою їх стимулювання. Вказане призводить до обмеженого використання реальних та дієвих засобів державного регулювання на практиці.

В цілому, державна допомога є несумісною з внутрішнім ринком ЄС і тому не дозволяється. Проте, оскільки мета полягає не у тому щоб запобігти усій державній допомозі, а лише для того, щоб зупинити надання таких видів державної допомоги, які здійснюють неналежний вплив на конкуренцію та торгівлю, система ЄС, практично передбачає, що державна допомога у багатьох випадках може бути виправдана.

¹ Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 р. № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 2563.

Так, щодо допомоги в підтримці наукових розробок та досліджень, то остання згідно зі ст. 25 Розділу IV Директиви Європейської комісії № 651/2014 від 17 червня 2014 року повинна бути сумісною з внутрішнім ринком і звільнятися від вимоги щодо повідомлення про таку допомогу.

Незважаючи на те, що Україною взято зобов'язання щодо гармонізації внутрішнього законодавства з нормами ЄС в цій сфері, результатом чого стало, в тому числі, прийняття зазначеного вище Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», виключень в частині державної допомоги з метою підтримки наукових розробок, досліджень (до яких відносяться і науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи як одна із передумов створення високотехнологічної продукції) та інновацій, вітчизняним законодавством не передбачено.

Висновки. Наразі основні засоби державного регулювання господарської діяльності щодо виробництва та постачання високотехнологічної продукції закріплені окремими нормативно-правовими актами не системно, а фрагментарно, без єдиного спрямування на стимулювання українських суб'єктів господарювання займатися науково-технічними розробками, виготовленням та впровадженням високотехнологічної продукції. Після вступу України до СОТ та прийняття на себе зобов'язань знизити або ліквідувати деякі засоби, які можуть бути розцінені як такі, що обмежують свободу торгівлі, зокрема, квотування, не було гармонійно змінено експортну стратегію України, щоб не залишатися державою з сировинним експортом, а збільшувати в експорті частку товарів з високою доданою вартістю, у тому числі високотехнологічної продукції.

На основі здійсненого аналізу встановлено доцільність удосконалення засобів державного регулювання з метою їх спрямування на стимулювання розвитку господарської діяльності з виробництва та постачання високотехнологічної продукції у частині податкових, митних пільг для суб'єктів господарювання, які розробляють та/або випускають, експлуатують високотехнологічну продукцію, розроблену за результатами НДДКР в Україні (що сприятиме не лише стимулюванню українських наукових досліджень, а і встановленню більш міцного зв'язку між наукою та промисловістю України із взаємним зацікавленням, підвищенню собівартості української високотехнологічної продукції та розвитку експорту товарів з високою доданою вартістю); компенсації кредитних ставок; пожвавлення сучасних державних замовлень, участі органів державної влади у програмах державно-приватного партнерства, у тому числі проєктах спільного інвестування тощо.

8. РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ, ПРОМИСЛОВОЇ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ПОЛІТИК

Актуальність. Протягом багатьох років добробуту передових держав світу проблема оптимального поєднання інновацій, промисловості та підприємництва є однією з основних тем для дослідження вчених і фахівців.

Так, сьогодні промисловість розглядається як провідна галузь економічного розвитку. Ми можемо мати економію від масштабу, застосовуючи передові технології, розподіл праці та наукове управління, що призведе до швидкого зростання виробництва, зайнятості, економічного зростання та збільшення капіталу. Історія економічного розвитку передових країн показує, що існує тісний зв'язок між рівнем розвитку промисловості та рівнем національного доходу та доходу на душу населення.

Інновації є ключовим рушієм розвитку технологій та економічного зростання. Серед політиків сьогодні зростає визнання інновацій як ключового чинника економічного розвитку й підвищення добробуту населення. Саме тому багато країн-членів ЄС впроваджують стратегії розвитку інновацій.

Підприємництво є важливим для економічного розвитку. Вигода для суспільства буде більшою в економіках, де підприємці можуть гнучко працювати, розвивати свої ідеї та пожинати плоди. Підприємці реагують на високі регуляторні бар'єри, переїджаючи у країни, більш сприятливі для інновацій. Тому підприємці, особливо інноваційні підприємці, мають життєво важливе значення для конкурентоспроможності економіки. Здобуток підприємництва реалізується лише тоді, коли бізнес-середовище сприйнятливий до інновацій.

Тому досвід застосування передових технологій разом із європейськими підходами до підтримки підприємництва та розвитку інновацій у створенні товарів та послуг в Україні та ЄС є актуальною для сьогоdnішнього дня.

Метою дослідження є оцінка поточного стану розвитку підприємництва, інновацій та промисловості в країнах ЄС та України й розробка рекомендацій щодо застосування в Україні стратегій розвитку та досвіду передових європейських держав.

Методологія. Задля досягнення мети роботи, нами була розроблена наступна методика:

I. Збір та аналіз статистичних даних, які характеризують рівень розвитку інновацій, промисловості та підприємництва в країнах. Для цього були використані дані

Глобального Індексу Інновацій (ГІ), Індексу Виробничого Потенціалу (ІВП), Індексу Легкості Ведення Бізнесу (ІЛВБ), а також ВВП за ПКС на душу населення за 2010-2020 рр.

II. На основі обраних статистичних даних були проведені розрахунки, завдяки яким можна оцінити вплив ключових показників розвитку інновацій, підприємництва та промисловості на економічний розвиток держави, тобто її ВВП. Усього було опрацьовано 21 показник для кожної країни-члена ЄС (27) та України в період з 2010 р. до 2020 р.

Для цього було обрано метод кореляційного аналізу¹. Коефіцієнт кореляції використовується для вимірювання того, наскільки сильний зв'язок між двома змінними.

Коефіцієнт кореляції розраховується за такою формулою:

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X}) \times (Y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2 \times \sum_{i=1}^n (Y_i - \bar{Y})^2}} \quad (3.1)$$

де X_i та Y_i — є числовими значенням величин, між якими необхідно дослідити ступінь кореляційного зв'язку, \bar{X} та \bar{Y} — відповідно їхні середні арифметичні значення. Для незалежних величин $r = 0$, для функціональних залежностей $r = \pm 1$.

Тлумачення коефіцієнту кореляції наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Характеристика коефіцієнту парної кореляції

Тіснота зв'язку	Значення коефіцієнту кореляція	
	Прямий зв'язок	Зворотній зв'язок
Зв'язок відсутній	0,1-0,3	(-0,1)-(-0,3)
Слабка	0,3-0,5	(-0,3)-(-0,5)
Середня	0,5-0,7	(-0,5)-(-0,7)
Висока	0,7-0,9	(-0,7)-(-0,9)
Дуже висока	0,9-0,99	(-0,9)-(-0,99)

III. Для того, щоб оцінити який прогрес зробили держави ЄС та Україна за останні 10 років в області розвитку інновацій, технологій та промисловості, нами було проведено кластерний аналіз за 2011 р. та за 2020 р. Завдяки даному методу можливо розділити країни на 3 групи, де до 1-ої групи входять країни з найбільшими показниками розвитку інновацій, промисловості та підприємництва, до 2-ої — з середніми, до 3-ої відповідно — з найменшими. Зробивши кластерний аналіз за ці роки, ми можемо побачити чи вдалося якійсь країні зробити якісний стрибок вперед, перейшовши із однієї групи до іншої, втримати свої позиції, або навпаки відбувся

¹ Коефіцієнт кореляції і причинно-наслідковий зв'язок: формули і їх інтерпретація Коефіцієнт кореляції і причинно-наслідковий зв'язок: формули і їх інтерпретація. Корисні поради. URL: <http://xn--80aimveh.pp.ua/nauka/2067-koefcyent-korelyacyi-prichinno-nasldkoviy-zvyazok-formuli-yih-nterpretacya.html>

регрес та деградація. Для аналізу ми використали загальні значення ГП, ІПП та ІЛВБ у 2011 р. та у 2020 р.

Для виконання усіх розрахунків ми використовували програмне забезпечення, призначене для аналізу даних - SPSS Statistics й Microsoft Excel.

Ступінь вивчення проблеми. Як відомо, конкурентоспроможність економіки вимірюється її продуктивністю. Продуктивність економіки, що визначається вартістю товарів і послуг, вироблених на одиницю людських, капітальних і природних ресурсів країни, залежить як від вартості, так і від ефективності їх виробництва. Більш висока продуктивність забезпечує більш високу заробітну плату, сильну валюту, привабливу прибутковість капіталу, а разом з тим — високий рівень життя і процвітання економіки країни¹. Сьогодні саме цифрові, інформаційно-комунікаційні технології та інновації — ключові новітні фактори соціально-економічного прогресу, підвищення продуктивності та економічного зростання країни, що сприяє її стрімкому процвітанню². Цифрові технології замінюють більшість виробничих та бізнес-процесів, полегшують доступ до ринків і джерел інформації, а також сприяють соціальній взаємодії³.

Згідно з визначенням Європейської комісії, технологічна конкурентоспроможність — це здатність національної економіки забезпечувати довгострокове економічне зростання, продуктивність та благополуччя шляхом технологічного та інноваційного розвитку⁴. Такий розвиток потребує середовища для інновацій та включає такі елементи, як: високий рівень освіти, інвестиції у R&D та розвинена інноваційна інфраструктура, включаючи високоякісні дослідні інститути, здатні генерувати знання та підтримувати нові технології, широке співробітництво у галузі науково-технічного розвитку між університетами та промисловістю, захист прав інтелектуальної власності, високий рівень конкуренції та доступ до венчурного капіталу та фінансів⁵.

Взагалі, в XXI столітті значення традиційних конкурентних переваг здебільшого втратило свою значимість, тому сьогодні конкурентоспроможність економік визначається за допомогою рівня технологічної готовності та інноваційного потенціалу⁶. На думку Холройд К., підтримка та розвиток наукових та технологічних ін-

¹ Sener, S., Saridogan, E. (2011). The effects of science-technology-innovation on competitiveness and economic growth. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 24, 815–828. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.09.127>.

² Ozkan, M., Al, A., Yavuz, S. (2018). The Effects of Fourth Industrial Revolution with respect to International Political Economy and Turkey. *Marmara University Journal of Political Science*, 6 (2), 126–156. DOI: [10.14782/ipsus.460135](https://doi.org/10.14782/ipsus.460135).

³ Radivojevic, V., Krstic, B., Stanisic, T. (2018). The role of technological readiness in the global competitiveness of Serbian economy. *Facta Universitatis Series: Economics and Organization*, 15, 111–123. DOI: <http://dx.doi.org/10.22190/fueo1802111r>.

⁴ The Global Competitiveness Report 2019 [Electronic Resource] / World Economic Forum. 2019. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

⁵ Priede, Q. J., Pereira, E. T. (2013). Innovation as a key factor in the international competitiveness of the European Union. *European integration studies*, 7, 212–221. DOI: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.eis.07.4228>.

⁶ Hasan, C. Bal, Chisil, E. (2019). Industry 4.0 and Competitiveness. *Procedia Computer Science*, 158, 625–631.

новацій — основні причини конкурентної переваги в довгостроковій перспективі¹. Пані Федулова Л. І. вважає, що технологічна конкурентоспроможність економіки визначається ступенем впливу впровадження технологій на динаміку зовнішньої торгівлі, національну конкурентоспроможність та інноваційну модернізацію промисловості².

Момая К.³ та Дж. Хауеллс характеризують технологічну конкурентоспроможність як здатність країни винаходити, створювати, поширювати, адаптувати, виробляти, зберігати або комерціалізувати технології шляхом ефективного нарощування свого науково-технологічного потенціалу з метою підвищення свого рівня конкурентоспроможності в умовах глобалізації⁴. В свою чергу, Дж. Фагерберг⁵ та М. Кес-сіді вважали, що технологічний розвиток країни тісно пов'язаний з її інноваційним потенціалом⁶.

Деякі вчені та бізнес-аналітики, такі як Росс А.⁷ і Шваб К. досліджували вплив факторів четвертої хвилі промислової революції на технологічну конкурентоспроможність країни та прийшли до висновку, що сьогодні, коли статистичні дані не являються цілком достовірними та повними, вплив конкретних «проривних» технологій на економічний розвиток країни представляються найбільш точними та якісними, зокрема в таких світових звітах як Global Competitiveness Index, Global Innovation Index, IMD World Digital Competitiveness тощо⁸.

Інша група вчених досліджували вплив експорту високотехнологічними товарами на економічне зростання країни та провели різноманітні оцінки впливу експортного потенціалу країни на її технологічну конкурентоспроможність⁹. Аналіз результатів цих досліджень показав, що такі показники, як відношення високотех-

¹ Holroyd, C. (2007). Science and Technology Policies, National Competitiveness, and the Innovation Divide. *The Centre for International Governance Innovation*, 32, 51. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/44532/WP%2032.pdf>.

² Технологічна модернізація промисловості України : підручник / за ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової. Київ: Ін-т екон. та прогнозів, 2008. 472 с.

³ Momaya, K. (2001). International Competitiveness: Evaluation and Enhancement. New Delhi: Hindustan Publishing Corporation, 18–26. URL: https://scholar.google.pl/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=o600LigAAAAJ&citation_for_view=o600LigAAAAJ:d1gkVwhDpl0C.

⁴ Holroyd, C. (2007). Science and Technology Policies, National Competitiveness, and the Innovation Divide. *The Centre for International Governance Innovation*, 32, 51. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/44532/WP%2032.pdf>.

⁵ Fagerberg, J. (1998). International Competitiveness. *The Economic Journal*, 98, (391), 355–374. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2233372>.

⁶ Cassidy, M., O'Brien, D. (2007). Ireland's Competitiveness Performance. *Quarterly Bulletin Articles, Central Bank of Ireland*, 93–127. URL: <https://ideas.repec.org/a/cbi/qbart/y2007m04p93-127.html>.

⁷ Ross, A. (2016). *The Industries of the Future*. New York: Simon & Schuster, 304, 123.

⁸ Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. *World Economic Forum*, 172. URL: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0005/3385454/SchwabThe_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf.

⁹ America, J., Zamora-Torres, I. (2014). Countries' competitiveness on innovation and technology. *Global Journal of Business Research*, 8(5), 73–83. URL: <https://www.theibfr.com/download/gjbr/2014-gjbr/gjbr-v8n5-2014/GJBR-V8N5-2014-7.pdf>.

нологічного експорту до ВВП країни, кількості співробітників, що займаються R&D, витрати на R&D¹, порівняльні переваги країни у торгівлі високотехнологічними товарами та інші показники корисні для всебічної оцінки технологічного потенціалу країни².

Отже, у сьогодинішньому глобалізованому світі сучасні технології та інновації являються найважливішими двигунами довгострокової технологічної конкурентоспроможності країни, які відіграють одну із найбільш важливих ролей у формуванні способу суспільного життя, бізнесу і спілкування в сучасному світі. Тому отримані результати шляхом технологічного розвитку якраз і визначають якість життя населення та конкурентоспроможність тої чи іншої країни на світовій арені. Це головні причини того, чому готовність до технологічної трансформації вимагає особливого підходу при підготовці стратегічного розвитку країни, а також чому слід покращувати та контролювати спільну дію стратегій розвитку інновацій, промисловості та підприємництва кожної економіки³.

Об'єкт дослідження — вплив інноваційної, промислової та підприємницької політик Європейського Союзу та України на їх економічний розвиток.

Результати. Найбільш успішно реалізують стратегії економічного розвитку передові країни світу: США, Китай, Японія, Великобританія, Німеччина, Франція. Адже ці країни є двигунами змін на світовій арені, а отже першими зазнають вплив від будь-яких кризових ситуацій та реагують на дестабілізуючі обставини. Особливої уваги у цьому випадку заслуговує економічна політика Європейського Союзу. Адже реалізація стратегій ускладнюється великою кількістю держав-членів, неоднаковим станом розвитку їх економік, різноманітністю проблем та викликів, що стоять перед цим інтеграційним угрупованням в цілому й перед кожною країною-учасницею окремо.

Наступне десятиріччя буде визначальним для майбутнього ЄС та його ролі у світі. Сейсмічні глобальні зміни влади; тиск на ліберальні демократії; виклики глобальному управлінню; перетворення економічних моделей і самої структури суспільства; нові види використання та зловживання технологіями; демографічні процеси; конкуренція, що посилюється між передовими державами; зростаючий екологічний слід людства — світ йде на шляху до нового геополітичного, гео економічного та геотехнологічного порядку.

Одним із коренів Європейського Союзу та основною рушійною силою процесу європейської інтеграції була і залишається інтеграція національних економік у спіль-

¹ Balcerzak, A. P. (2015). Europe 2020 strategy and structural diversity between old and new member states. Application of zero-unitarization method for dynamic analysis in the years 2004–2013. *Economics & Sociology*, 8(2), 190–210. DOI: 10.14254/2071-789X.2015/8-2/14.

² Koval, V., Duginets, G., Plekhanova, O., Antonov, A., Petrova, M. (2019). On the supranational and national level of global value chain management. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 6(4), 1922–1937. DOI: [http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2019.6.4\(27\)](http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2019.6.4(27)).

³ Becker, S. O., Egger, H., Ehrlich, M. (2012). Too much of a good thing? On the growth effects of the EU's regional policy. *European Economic Review*, 56(4), 648–668. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.eurocorev.2012.03.001>.

ний ринок зі спільною валютою. Об'єднання Європи завжди було економічним проектом. Це робить ще більш дивним, що ЄС фактично не має права проводити незалежну економічну політику. Європейські договори цього не передбачають. Натомість країни-члени можуть лише координувати свою економічну політику в загальних інтересах. Тим не менш, ЄС, безсумнівно, має власні інструменти для реалізації своїх економічних цілей.

ЄС має невеликий бюджет порівняно з бюджетами держав-членів, і його автономія у використанні цих фінансових ресурсів обмежена. Однак вона може забезпечити ефективне фінансування початку діяльності за рахунок власних коштів та інвестиційних або програм підтримки, і вона може поєднувати це з умовами для реалізації політики та досягнення цілей.

Крім того, ЄС має можливість спільно визначати пріоритети фінансування держав-членів і регіонів за допомогою спеціального законодавства та документів з управління та планування політики згуртованості. Відбулася «зміна парадигми»: від трансфертів та їх розподілу до інвестицій, орієнтованих на зростання та результати. Безсумнівно, що Європейська політика згуртованості та структурні фонди тепер стали головним фінансовим інструментом європейської економічної політики. ЄС пропонує подібні стимули іншим секторам економіки або безпосередньо через створення сприятливих рамкових умов, або через супутню політику держав-членів. Існують, наприклад, програми побудови та розширення інфраструктури; сприяння окремим промисловим секторам, особливо малим і середнім підприємствам; програми підтримки інновацій та наукових досліджень, тощо.

Тому інструменти економічної політики ЄС передусім складаються з координації політики та координації економічної політики держав-членів. Європейська комісія може виконати це завдання, яке закладено в європейських договорах, лише після того, як спочатку переконається, що існує спільне розуміння економічних проблем, які країни-члени хочуть або повинні вирішувати разом і які політичні цілі впливають з цього.

За допомогою розроблених і узгоджених для цієї мети стратегій та керівних принципів ЄС, і зокрема Європейська Комісія, цілком здатні впливати на економічну політику держав-членів. За погодженням з державами-членами вона може визначати цілі — та пріоритети — їхньої економічної політики, встановлювати або змінювати рамкові умови та контролювати дотримання принципів, закладених у європейській економічній конституції: забезпечення вільної та необмеженої конкуренції на спільному ринку.

Стратегія розвитку промисловості ЄС.

Європа завжди була домою промисловістю. З часом промисловість довела свою здатність керувати змінами. Тепер вона повинна зробити те ж саме, коли Європа розпочинає подвійний перехід до кліматичної нейтральності та цифрового лідерства у світі, що є дуже мінливим. З новою промисловою стратегією Комісія готова зробити все необхідне, щоб європейські підприємства залишалися придатними для досягнення своїх амбіцій і впоралися зі зростанням глобальної конкуренції.

Нова Промислова Стратегія для Європи була опублікована Комісією у березні 2020 року¹. У Стратегії йдеться мова про подвійний екологічний та цифровий перехід, який вплине на кожну частину економіки, суспільства та промисловості ЄС. Ці зміни вимагатимуть нових технологій з відповідними інвестиціями та інноваціями; створення нових продуктів, послуг, ринків та бізнес-моделей; появи абсолютно нових типів робочих місць, яких ще не існує, для яких потрібні навички, яких у населення ще немає. Все це спричинить перехід від лінійного виробництва до циркулярної економіки.

Європейська промисловість вже переживає значні трансформації. Відбувається яскраво виражений перехід від продуктів до послуг і від виключної власності до спільної власності на продукти та послуги. Тиск на природні ресурси вже веде до більш кругового підходу до виробництва.

У тексті стратегії виділено три драйвери майбутніх змін:

1. Глобально конкурентоспроможна промисловість, яка є лідером у світі;
2. Промисловість, яка відкриває шлях до кліматичної нейтральності;
3. Промисловість, яка формує цифрове майбутнє Європи;

Розглянемо їх детальніше.

1. Нові геополітичні реалії, що постійно змінюються, мають глибокий вплив на європейську промисловість. Глобальна конкуренція, протекціонізм, викривлення ринку, торговельна напруга та виклики системі, заснованій на правилах, ростуть. З'являються нові сили та конкуренти. Більш усталені партнери обирають нові шляхи. У поєднанні з періодом глобальної економічної невизначеності, що на горизонті, ці тенденції створюють нові виклики для європейської промисловості, коли вона починає перехід на екологічний та цифровий.

Політика Європи не може полягати в тому, щоб встановити додаткові бар'єри, захистити неконкурентоспроможні галузі чи імітувати протекціоністську політику. Щоб бути конкурентоспроможним, потрібна конкуренція — як вдома, так і в світі. Для підприємців потрібні відповідні умови для втілення своїх ідей у дії, а для компаній будь-якого розміру - процвітати і рости. ЄС повинен мати можливість зміцнювати свої стратегічні інтереси за кордоном за допомогою економічного охоплення та дипломатії, використовувати вплив, розмір та інтеграцію свого єдиного ринку для встановлення глобальних стандартів. Європа також продовжуватиме покладатися на вільну та справедливую торгівлю з партнерами з усього світу та продовжить зусилля щодо підтримки, оновлення та модернізації світової торговельної системи, щоб вона була придатною для вирішення сьогоденішніх викликів і реалій завтрашнього дня.

2. Усі промислові ланцюги створення вартості, включаючи енергоємні сектори, відіграватимуть ключову роль. Усім їм доведеться працювати над зменшенням власного вуглецевого сліду, а також прискорювати перехід, надаючи доступні, чисті технологічні рішення та розробляючи нові бізнес-моделі. Щоб стати більш конку-

¹ A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_425.

рентоспроможною, оскільки вона стає зеленішою та більш циркулярною, промисловості знадобиться безпечно постачання чистої та доступної енергії та сировини. Збільшення інвестицій в галузі досліджень, інновацій, розгортання та сучасної інфраструктури допоможуть розробити нові виробничі процеси та створити робочі місця. Ці зусилля мають підтримуватися політикою та фінансовими інструментами на рівні ЄС та на національному рівні, а також у приватному секторі. Ті, хто рухається першим і рухається швидше, матимуть більшу конкурентну перевагу.

3. Цифрові технології змінюють обличчя промисловості та спосіб ведення бізнесу. Вони створюють нові бізнес-моделі, дозволяють промисловості бути більш продуктивною, забезпечують працівників новим навичками та сприяють декарбонізації нашої економіки. Цифровий сектор також внесе свій внесок у Європейську зелену угоду як джерело екологічно чистих технологічних рішень, так і за рахунок зменшення власного вуглецевого сліду. Визнаючи, що масштабованість є ключовою в цифровій економіці, зміцнення єдиного цифрового ринку ляже в основу перехідного періоду Європи. Європа також має прискорити інвестиції в дослідження та розгортання технологій у таких сферах, як штучний інтелект, 5G, аналіз даних і метаданих.

Європі потрібна структура, яка б дозволяла підприємствам створювати, об'єднувати та використовувати дані для покращення продуктів і конкурувати на міжнародному рівні таким чином, щоб підтримувати наші цінності та поважати права та конфіденційність усіх. Успішне розгортання високкозахисної та найсучаснішої мережі 5G стане основним інструментом для майбутніх цифрових послуг і стане в центрі хвилі промислових даних. Тепер Європа повинна інвестувати, якщо хоче бути лідером у мережах 6G¹.

Три описані вище драйвери показують масштаби трансформації, яку зазнає Європа. Потрібне покоління, щоб перетворити промисловий сектор і всі ланцюги створення вартості, частиною яких він є. Але в конкурентному та динамічному середовищі не варто витрачати час. Наступні п'ять років будуть вирішальними для створення правильних сприятливих умов для цього переходу.

Закінчуючи аналіз Стратегії розвитку промисловості, не можна не відмітити, що зараз 99 % усіх фірм та компаній ЄС є малими або середніми підприємствами. Тому підприємництву в ЄС приділяють багато уваги.

Стратегія МСП для сталої та цифрової Європи до 2030 року.

Близько 25 мільйонів малих і середніх підприємств (МСП) є основою економіки ЄС. У них працює близько 100 мільйонів людей, на них припадає більше половини ВВП і відіграють ключову роль у створенні доданої вартості в кожному секторі економіки. МСП пропонують інноваційні рішення таких проблем, як зміна клімату, ефективність використання ресурсів та соціальна згуртованість, і допомагають поширювати цю інновацію в регіонах Європи. Тому вони є центральними в подвійному переході ЄС до сталої та цифрової економіки. Вони необхідні для конкурентоспроможності та процвітання Європи, економічного та технологічного суверенітету

¹ A New Industrial Strategy for Europe. European Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0102&from=EN>.

та стійкості до зовнішніх потрясінь. Таким чином, вони є основною частиною досягнення промислової стратегії ЄС.

Стратегія пропонує амбітний, комплексний та наскрізний підхід, заснований на заходах, які допомагають усім видам МСП, а також на діях, які цілеспрямовані на конкретні потреби.

Стратегія передбачає дії, засновані на наступних трьох стовпах:

1. Розбудова потенціалу та підтримка переходу до сталого розвитку та цифровізація;
2. Зменшення регуляторного навантаження та покращення доступу до ринку;
3. Покращення доступу до фінансування.

Конкурентна стійкість є провідним принципом Європи на майбутнє. Досягнення кліматично нейтральної, ресурсоефективної та гнучкої цифрової економіки вимагає повної мобілізації МСП. Цей перехід до більш економічно, екологічно та соціально стійкої Європи має йти паралельно з переходом до цифровізації.

Деякі МСП борються з переходом до більш стійких бізнес-моделей. Третина МСП повідомляють, що вони стикаються зі складними адміністративними та юридичними процедурами, намагаючись зробити свій бізнес більш ресурсоефективним. Проте, оскільки усвідомлення ризиків, пов'язаних із кліматичним та іншим екологічним тиском, зростає, а уподобання споживачів змінюються, цей перехід до сталого ділової практики та поведінки є ключовим для подальшої конкурентоспроможності та зростання МСП.

До того ж МСП ще не в повній мірі отримують переваги від даних, які є джерелом життя цифрової економіки. Багато хто не усвідомлює цінності даних, які вони створюють, і вони є недостатньо захищеними. Лише 17% МСП успішно інтегрували цифрові технології у свій бізнес, порівняно з 54% великих компаній.

Для малого та середнього бізнесу також важко розробити стратегії інтелектуальної власності (ІВ), щоб захистити свої інвестиції в НДДКР та залучити капітал для зростання, навіть якщо вони є вирішальними в подвійних переходах. Лише 9% МСП захищають свою інтелектуальну власність, оскільки вони не знають про ініціативи ЄС або бояться складності та витрат на їх придбання та забезпечення.

Для вирішення цього блоку проблем Стратегія пропонує наступні заходи:

1. Курси для працівників МСП, щоб вони оволоділи такими галузями, як штучний інтелект, кібербезпека або блокчейн.
2. Програма «цифрових волонтерів», щоб дозволити молодим кваліфікованим людям і досвідченим людям похилого віку поділитися своєю цифровою компетенцією з традиційним бізнесом.
3. Оновлення Програми навичок для Європи, включаючи Пакт про навички з виділенням компонентом для МСП, спрямовану на модернізацію професійної освіти та навчання.
4. Розширення центрів цифрових інновацій.
5. Комісія виділить щонайменше 300 мільйонів євро для стимулювання промислових інновацій, тощо.

Дотримання правил, стандартів, етикеток та адміністративних формальностей впливає на МСП більше, ніж на великі компанії, через їх обмежені фінансові та людські ресурси. Наприклад, у секторі бізнес-послуг витрати МСП при дотриманні адміністративних формальностей можуть досягати 10 000 євро. Незважаючи на прогрес з моменту прийняття Закону про малий бізнес, кумулятивний вплив регулювання залишається основною проблемою для МСП.

Щоб МСП ЄС змогли успішно протистояти вищевказаним викликами, пропонується вжити наступних заходів:

1. Комісія буде заохочувати держави-члени впроваджувати Єдиний цифровий шлюз у спосіб, сприятливий для МСП. Держави-члени мають об'єднати свої послуги в систему «єдине вікно».

2. Закликати держави-члени використовувати гнучкість, яку пропонує нова система закупівель ЄС, щоб покращити можливості для МСП, у тому числі завдяки використанню цифрових інструментів і платформ для активізації транскордонних закупівель.

3. Сприяння партнерству між прикордонними регіонами для посилення співпраці у забезпеченні єдиного ринку та усунення адміністративних бар'єрів.

4. Розширити доступ МСП до ринків третіх країн, використання діалогів для обміну передовими практиками з торговими партнерами та нового інформаційного порталу; доступ МСП до інструментів торгового захисту, тощо.

Доступ до фінансування має важливе значення для розвитку МСП та фінансування інвестиційних потреб. Однак на всіх етапах розвитку малий бізнес має більше труднощів, ніж великі підприємства, в отриманні фінансування. У випадку молодих підприємців і стартапів це може бути з багатьох причин: наприклад, відсутність підтверженого фінансового досвіду, відсутність застави або відсутність інформації у інвесторів для оцінки їх кредитного ризику або їх нематеріальних активів.

Покращення доступу до фінансів вимагає підходу, який поєднає сприятливе регуляторне середовище, достатнє і узгоджене фінансування від ЄС і країни окремо національне, а також доступ до мереж інвесторів.

МСП стикаються з великим фінансовим розривом у Європі в розмірі 20-35 мільярдів євро, незважаючи на значні програми підтримки на рівні ЄС та на національному рівні, а в деяких державах-членах доступ до фінансування залишається однією з ключових проблем, з якими вони стикаються.

Аби подолати перешкоди, які стоять перед МСП на шляху до отримання фінансування, Комісія пропонує:

1. Підтримку первинних публічних пропозицій МСП з інвестиціями, спрямованими через новий приватно-державний фонд, який буде розроблено в рамках програми Invest EU з 2021 року.

2. Комісія запровадить перший у своєму роді механізм ризику/винагороди, щоб збільшити розмір венчурних фондів та залучити приватні інвестиції.

3. Комісія розпочне ініціативу щодо інвестування зелених технологій для об'єднання фінансування з ЄС, держав-членів та приватного сектора для розширен-

ня доступу до акціонерного фінансування для інноваційних МСП та стартапів, які розробляють та впроваджують екологічні технологічні рішення.

4. Спростити існуючі правила державної допомоги щодо поєднання національних фондів із фондами InvestEU та Horizon.

Отже, як вже зрозуміло, Стратегії розвитку промисловості та підприємництва є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Характерною рисою є акцент на нових технологія, диджиталізації, НДДКР та інноваціях.

Horizon Europe 2021—2027 pp.

Для розвитку інновації в ЄС комісією також розроблені окремі програми та стратегії. Одна з них — Горизонт 2021-2027¹. Horizon Europe — ключова програма фінансування ЄС для досліджень та інновацій з бюджетом 95,5 мільярдів євро.

Основні постулати програми фінансування досліджень та інновацій:

1. Боротьба зі зміною клімату та Підтримка цілей сталого розвитку;
2. Підвищення конкурентоспроможності й зростання економіки ЄС;
3. Посилення вплив дослідження та інновації в роботі, підтримці та впровадження політики ЄС;
4. Створення нових робочих місць, залучаючи усі таланти людського ресурсу ЄС, оптимізація інвестиційного впливу у межах посиленого Європейського дослідницького простору.

Порівняно з попередньою програмою «Горизонт 2020» новими елементами у структурі Програми є European Innovation Council та місії. Подальший розвиток отримали принципи та підходи «відкритої науки».

Програма фінансує наукові дослідження, розроблення та інноваційну діяльність на конкурсній основі. Розрахована, головним чином, на юридичних осіб, в окремих розділах (European Research Council, Marie Skłodowska-Curie Actions) можлива участь індивідуальних вчених.

Головні учасники програми — країни-члени ЄС та асоційовані до програми «Горизонт» країни. Значна частина розділів та конкурсів відкрита для участі міжнародних партнерів — країн, які не належать до цих двох категорій.

Horizon Europe складатиметься з трьох стовпів, а саме: Відкрита наука, Глобальні виклики та промислова конкурентоспроможність, Відкриті інновації. Три стовпи будуть взаємопов'язані та доповнені запровадженням 4-ї частини «Зміцнення європейського дослідницького простору».

Інформація щодо кожного стовпа надається нижче:

Стовп I: відкрита наука (25,8 млрд євро). Порівняно з Horizon 2020 у цій ланці немає суттєвих змін. Стовп I не характеризується заздалегідь визначеними тематичними пріоритетами. Як і Horizon 2020, він дотримується підходу знизу вгору. Вважається, що він охоплює переважно фундаментальні дослідження і включає наступні компоненти: Європейська дослідницька рада - (16,6 млрд євро); Marie Skłodowska-

¹ Horizon Europe 2021-2027. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_europe_en_investing_to_shape_our_future.pdf.

Curie Actions (стипендії) - (6,8 млрд євро); Дослідницька інфраструктура – (2,4 млрд євро).

Стовп II: глобальні виклики та промислова конкурентоспроможність (52,7 млрд євро). Стовп II підтримуватиме дії в галузі досліджень і інновацій, пов'язані з соціальними викликами та промисловими технологіями, і буде основою для виконання місій.

Елементом новизни є те, що раніше тематичні пріоритети тепер визначені на основі багатогалузевого та мультидисциплінарного підходу та перейменовані на «кластери». Кожен кластер включає конкретні зони втручання. Акцент буде зроблено на сферах, які є каталізаторами соціальної та економічної трансформації, а також на інвестиціях у базові технології загального застосування в майбутньому.

Запропоновані кластери: (1) Здоров'я (7,7 млрд євро); (2) Інклюзивні та безпечні суспільства (2,8 млрд євро); (3) Цифрові технології та промисловість (15,0 млрд євро); (4) Клімат, енергія та мобільність (15,5 млрд євро); (5) Продукти харчування та природні ресурси (10,0 млрд євро).

Стовп III: відкриті інновації. Стовп III із загальним виділенням бюджетом 13,5 млрд євро. містить 3 компоненти:

1. Європейська інноваційна рада — 10,5 млрд євро;
2. Зміцнення європейських інноваційних екосистем — 500 000 євро;
3. Європейський інститут інновацій і технологій (EIT) — 3 млрд євро.

Діяльність Стовпа III спрямована на забезпечення підтримки інновацій з акцентом на високоризикові проривні інновації, що створюють ринок.

Нові можливості для утримання фінансування вже доступні з початку 2021 року: у лютому Комісія запустила перші конкурси Європейської дослідницької ради в рамках Horizon Europe, а в березні — нову Європейську раду з інновацій. Крім того, у квітні досить швидко були мобілізовані 123 мільйони євро на дослідження та інновації щодо боротьби з коронавірусом.

Стан розвитку промисловості, підприємництва та інновацій в ЄС

Промисловість країни є поняттям об'ємним та багатокomпонентним. Для того щоб перейти від абстрактного тлумачення до конкретного аналізу стану розвитку просторості країн та оцінити їх потенціал, нами було обрано Індекс виробничого потенціалу (ІВП)¹², який розраховується ЮНКТАД. Наразі дослідження охоплює 193 економіки планети з 2000 до 2018 року. Даний Індекс — це інструмент, на основі якого можна об'єктивно оцінити стан розвитку промисловості країн. Індекс оцінюється за шкалою від 0 до 100, де 100 — є максимальним балом за загальним показником виробничого потенціалу.

¹ Productive capacities index, annual, 2000-2018 Table summary. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=199270>.

² Productive Capacities Index. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>.

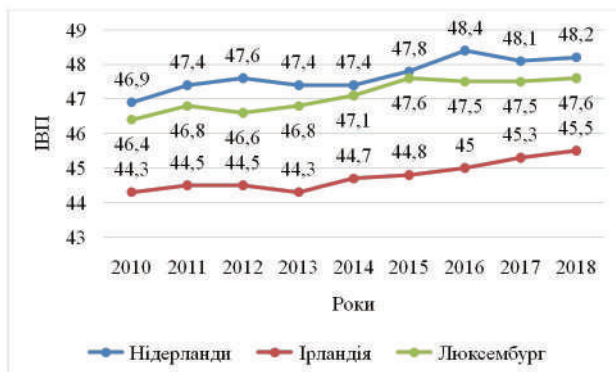

Рис.1. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Ірландії, Нідерландів та Люксембургу

Складено автором

З рисунку можна побачити, що Ірландія, Нідерланди та Люксембург мають приблизно однаковий рівень виробничого потенціалу. У 2018 р. Ірландія мала показник 45,5 проти 44,3 у 2010 р., Нідерланди — 48,2 у 2018 р. проти 46,9 у 2010 р., Люксембург — 47,6 у 2018 р., тоді як у 2010 показник дорівнював 46,4. Також можна сказати, що за 10 років країни зробили досить малий прогрес, хоча й мають одні з кращих результатів серед країн ЄС та світу в цілому. Так, станом на 2018 р. Люксембург займає 4-ту позначку у рейтингу, Ірландія — 9-ту, а Нідерланди — 2-гу, що є найвищим показником у порівнянні з іншими країнами-членами Союзу.

Рис. 2. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Швеції, Данії та Німеччини

Складено автором

Аналізуючи показник ІВП для Швеції, Данії та Німеччини, можна побачити схожу ситуацію з вищеописаними країнами. Ці держави мають відносно високі результати, проте й прогрес не значний. А Данія наразі знаходиться на рівні 2010 р. з результатом 46,1. У 2018 р. Данія зайняла 7-ме місце, Німеччина — 5-те, а Швеція посіла 17 місце.

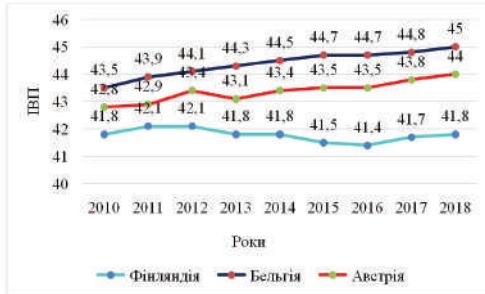

Рис. 3. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Фінляндії, Бельгії та Австрії
Складено автором

Динаміка показника ІВП Фінляндії свідчить про те, що країна сьогодні утримує таку ж саму оцінку, як у 2010 р. — 41,8. Тоді як Бельгія та Австрія змогли трохи покращити показники. Станом на 2018 р. Австрія посіла 15 сходинку у рейтингу, Бельгія — 12, а Фінляндія — 24.

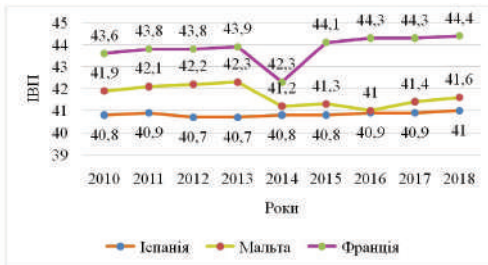

Рис. 4. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Франції, Іспанії та Мальти
Складено автором

З рисунку видно, що і у Франції й на Мальті динаміка не була стабільною: у 2014 р. в обох країнах відбувся спад за досліджуваним показником. Таким чином показник ІВП з 2010 р. майже не змінився, так само як і в Іспанії. У 2018 р. Іспанія посіла 28 місце, Мальта — 26, а Франція займає 14 позицію.

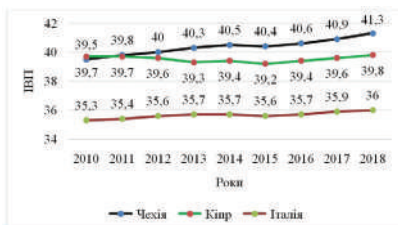

Рис. 5. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Чехії, Кіпру та Італії

Складено автором

Чехія, Кіпр та Італія протягом 8-ми років стабільно утримують свої бали у рейтингу. Прогрес, який відбувся за ці роки є мінімальний. Більш, ніж на 1 бал вдалося покращити результат лише Чехії (41,3 у 2018 р., проти 39,7 у 2010 р.). У 2018 р Чехія посіла 27 сходинку, Кіпр — 34, а Італія – 53.

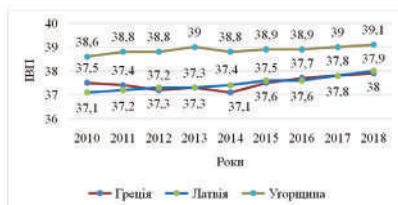

Рис. 6. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Греції, Латвії та Угорщини

Складено автором

Латвія та Греція стабільно знаходяться приблизно на однаковому рівні. За 8 років їх бали покращилися менш, ніж на 1. Угорщина покращила показник на 1,5. Станом на 2018 р. у рейтингу їм належать 42, 44 та 38 місця відповідно.

Рис. 7. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Польщі, Португалії та Естонії

Складено автором

З рисунку ми бачимо, що ІВП в Естонії та Португалії виріс менше, ніж на 1, тоді як Польща значно покращила свій результат — 37,6 у 2010 р. до 39,4 у 2018 р., тим самим вона обіграла Португалію та посіла 35 сходинку, Португалія — 37, а Естонія займає 30 місце.

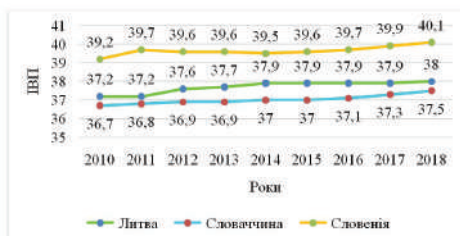

Рис. 8. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Литви, Словаччини та Словенії
Складено автором

Щодо Литви, Словаччини та Словенії, то можна побачити, що їх ІВП додав менше 1 балу. Станом на 2018 р. вони займають 42, 45 та 32 місце відповідно.

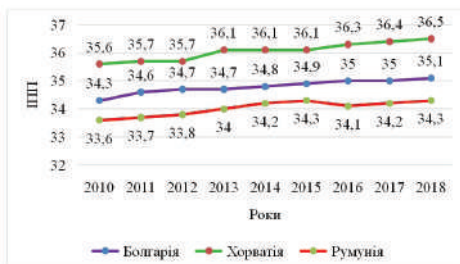

Рис. 9. Динаміка зміни показника Індексу виробничого потенціалу 2010-2018 рр. Болгарії, Хорватії та Румунії
Складено автором

Болгарія, Хорватія та Румунія є наймолодшими членами ЄС, володіють найменшим серед інших держав ВВП та мають найнижчі показники ІВП. За 8 років ІВП країн залишився майже незмінним. Станом на 2018 р. вони зайняли 50, 59 та 67 місця серед інших країн.

Підприємництво можна вважати національним надбанням, і підприємці є драйверами цього активу для будь-якої країни. Це динамічний процес, який не тільки збільшує багатство, а й може створювати цінність, що призводить до покращення добробуту. Підприємництво відіграє важливу роль у зміні суспільства, тому має сенс культивувати, мотивувати та винагороджувати цей найбільший актив у найбільшій мірі.

У підприємництві невикористані ресурси, праця та капітал використовуються найбільш ефективно. Підприємці беруть на себе ризики, сподіваючись отримати прибуток, а у випадку соціального підприємництва — вирішити проблему, що постає перед громадами. Тож значення підприємців та їхня роль виходять за межі ділового світу.

Для оцінки стану розвитку підприємництва в досліджуваних державах, нами був проаналізований Індекс легкості ведення бізнесу¹. Оцінка легкості ведення бізнесу допомагає в економіці відображається за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найнижчу, а 100 — найкращу результативність.

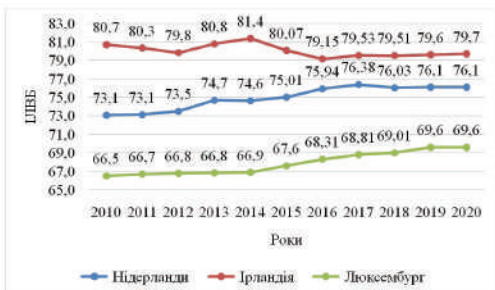

Рис.10. Динаміка зміни показника Індeksu легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Люксембургу, Нідерландів та Ірландії

Складено автором

¹ Doing Business 2010. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB10-FullReport.pdf>.

Doing Business 2011. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB11-FullReport.pdf>.

Doing Business 2012. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>.

Doing Business 2013. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf>.

Doing Business 2014. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB14-Full-Report.pdf>.

Doing Business 2015. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>.

Doing Business 2016. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.

Doing Business 2017. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>.

Doing Business 2018. Doing Business. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.

Doing Business 2019. Doing Business. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf.

Doing Business 2020. Doing Business. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>.

Люксембург та Нідерланди за 10 років додали більше, ніж 3 бали до ІЛВБ, тоді як Ірландія втратила 1 бал. Проте Люксембург поступається Ірландії 10 балами, а Нідерландам — майже 7. Станом на 2020 р. ці країни посіли 72, 42 та 24. Ці данні свідчать про те, що Люксембурзі вести бізнес доволі складно, якщо порівнювати з іншими країнами-учасницями ЄС.

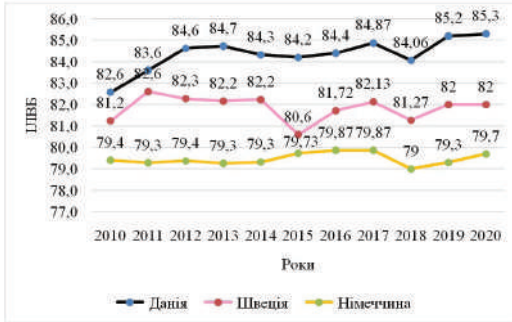

Рис. 11. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Данії, Швеції та Німеччини

Складено автором

З графіку бачимо, що Швеція та Німеччина продовжують утримувати позиції 2010 р. Данія покращила свій показник на 3 бали. У 2020 р. Данія посіла 4 місце, що є найвищим результатом серед країн Європи. Швеція зайняла 10 сходинку, а Німеччина — 22.

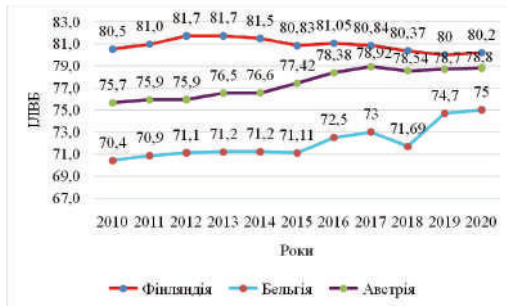

Рис. 12. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Фінляндії, Бельгії та Австрії

Складено автором

Бельгія з 2010 р. додала до свого ІЛВБ 4,5 бали (у 2020 р. має 75 балів), Австрія — 3 бали та має 78,8 балів. Фінляндія ж має майже такий самий показник, як у 2010 р.

(80,5 у 2010 р. проти 80,2 у 2020 р.). У загальному рейтингу ці країни посіли такі місця: Бельгія — 46, Фінляндія — 20, Австрія — 27.

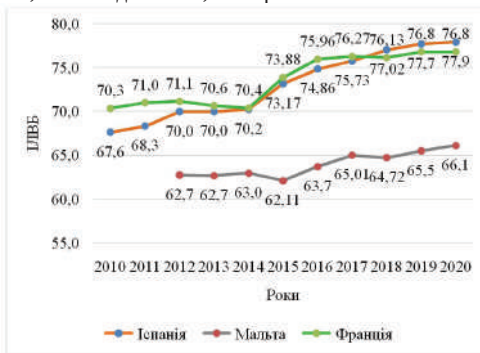

Рис. 13. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Іспанії, Мальти та Франції

Складено автором

Данні за Мальту показані з 2012 р. За 8 років ця держава додала до свого ІЛВБ 3,5 бали, що відповідає 66,1 балу у 2020р. Іспанія та Мальта зробили значний ривок. У 2010 р. Іспанія мала 67,6 балів, а у 2020 р. — вже 77,9. Франція у 2010 р. отримала 70,3, у 2020 р. — 76,8. У рейтингу за 2020 р. Франція зайняла 32 сходинку, Іспанія — 30, а Мальта знадиться значно нижче — на 88 місці.

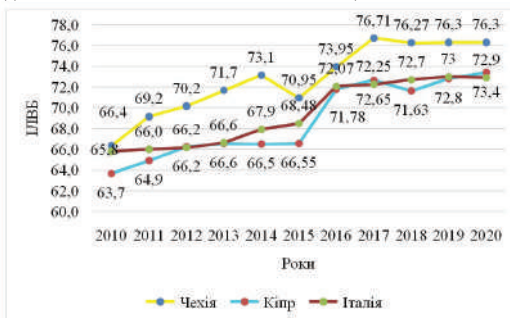

Рис. 14. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Чехії, Кіпру та Італії

Складено автором

З рисунку видно, що Чехія та Кіпр роблять прогрес значно стрімкіше, ніж Італія. За 10 років Чехія та Кіпр додали близько 10 балів, тоді як Італія — 7. Однак у порівнянні з іншими країнами ЄС такі зміни все одно є досить відчутними. У 2020 р. Чехія, Кіпр та Італія зайняли 41, 54 та 58 місця у рейтингу ІЛВБ.

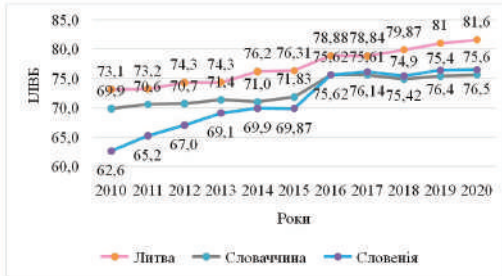

Рис. 15. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Литви, Словаччини та Словенії
Складено автором

Литва, Словаччина та Словенія відносяться до країн, що розвиваються, та мають значно менший ВВП, ніж вище проаналізовані країни. Словенія за 10 років додала 14 балів (62,6 у 2010 р. проти 76,5 у 2020 р.), тим самим країна обігнала свого сусіда Словаччину, яка у 2010 р. мала 69,9 балів, а у 2020 р. — 75,6. Литва також зробила відчутний прогрес. У 2020 р. країна мала 81,6 балів, що більше, ніж у багатьох країн ЄС з високим ВВП.

Рис. 16. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Польщі, Португалії та Естонії
Складено автором

Динаміка показника ІЛВБ Естонії залишається рівномірною протягом 10 років (країна має 80,6 балів у 2020 р. проти 78 у 2010 р.). Португалія має дещо нестабільну динаміку: у 2010 р. мала 70,7 балів, максимальний бал (77,5) у 2016 р., потім динамік пішла на спадок — у 2020 р. — 76,5 балів. Польща має схожу динаміку у починаючи з 2016 р., проте у порівнянні з 2010 р. додала 11 балів, що є найбільшим прогресом серед країн ЄС (65,1 у 2020 р. проти 76,4 у 2020 р.). Місця у рейтингу: Естонія — 18, Португалія — 39, Польща — 40.

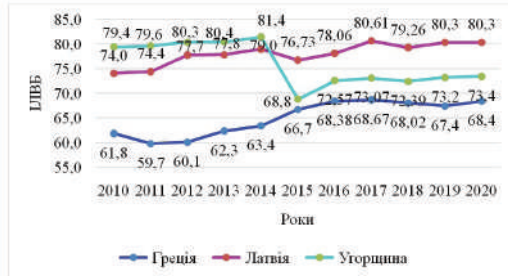

Рис. 17. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Греції, Угорщини та Латвії
Складено автором

З рисунку видно, Греція покращила свій показник ІЛВБ з 61,8 у 2010 р. до 68,4 — у 2020 р. Динаміка Латвії виглядає досить стабільно. У 2010 р. країна мала 74 бали, а у 2020 р. отримала 80,3. Таким чином - +6 балів за 10 років. Помітний спад відбувся в Угорщині. В 2020 р. держава мала 79,4 бали та досягла свого максимуму у 2014 р. з 81,4 балами. Потім відбувся значний спад до 68,8. Наразі Угорщина 73,4 бали та поступається Латвії, але все ще випереджає Грецію. Станом на 2020 р. Латвія займає 19 місце у загальному рейтингу, Угорщина — 52, а Греція знаходиться на 79 позначці.

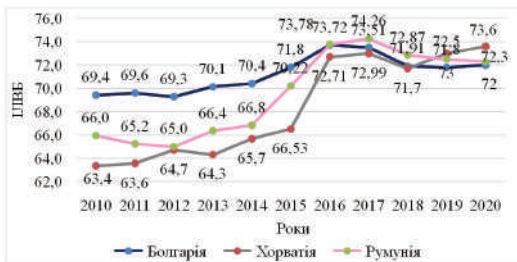

Рис. 18. Динаміка зміни показника Індексу легкості ведення бізнесу 2010-2020 рр. Болгарії, Хорватії та Румунії
Складено автором

Порівнюючи динаміку ІЛВБ Болгарії, Хорватії та Румунії можна побачити, що значних покращень у створенні середовища для ведення бізнесу досягла Хорватія. У 2010 р. Хорватія мала 63,4 бали та знаходилася позаду Румунії та Болгарії. Однак у 2016 р. країна набрала 72,71 бал (+6 балів у порівнянні з 2015 р.), а у 2020. вже випередила Болгарію та Румунію з 73,6 балами. Румунія також зробила прогрес у порівнянні з минулими роками. У 2010 р. держава мала 66 балів, а у 2020 р. вже 72,3.

Досить нестабільна динаміка прослідковується у Болгарії. В 2010 р. вона мала 69,4 бали та випереджала Хорватію з Румунією. Наступні 6 років прослідковувалась динаміка збільшення показника ІЛВБ, після чого вона пішла на спад. У 2020 р. Болгарія отримала 72 бали, що ж найменшим показником у порівнянні з країнами, що аналізуються. Місця у загальному рейтингу 2020 р.: Хорватія — 51, Румунія — 55, Болгарія — 66.

Економічні теорії підкреслюють надзвичайно важливе значення інновацій для підтримки довгострокового економічного зростання. Нині добре відоме те, що інноваційно-інтенсивні галузі створювали висококваліфіковані робочі місця, мали вищі заробітні плати, були більш продуктивними, очолювали експорт та підвищували конкурентоспроможність у часи важкого циклу бізнесу. Досліджується зв'язок між інноваціями та економічним зростанням та впливом інновацій на продуктивність та дохід.

Відносно нова галузь економіки — інноваційна, яка зосереджується на (досить передбачувано) інноваціях поряд з вивченням технологій, знань та підприємництва. Вона має на меті зрозуміти, звідки беруться нові ідеї, і як ми можемо висувати політику, яка стимулюватиме розвиток нових способів мислення. У міру відходу багатьох країн від промислової моделі виробництва до економіки, заснованої на знаннях, економіка інновацій стає все більш актуальною. Незважаючи на те, що це досить нова галузь, інноваційна економіка за останні кілька років швидко стала відомою.

Для того, щоб адекватно оцінити стан розвитку інновацій в країнах ЄС, ми проаналізували зміну Глобального інноваційного індексу¹ для кожної з держав ЄС та України за 2011-2021 рр.

¹ Global Innovation Index 2011. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2011.pdf.

Global Innovation Index 2012. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2012-chapter1.pdf.

Global Innovation Index 2013. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf.

Global Innovation Index 2014. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2014.pdf.

Global Innovation Index 2015. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf.

Global Innovation Index 2016. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf.

Global Innovation Index 2017. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.

Global Innovation Index 2018. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf.

Global Innovation Index 2019. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf.

Global Innovation Index 2020. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf.

Global Innovation Index 2021. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.

Глобальний індекс інновацій відслідковує останні світові інноваційні тенденції. Він щорічно оцінює ефективність інноваційної екосистеми в економіках по всьому світу, висвітлюючи сильні та слабкі сторони інновацій, а також окремі прогалини в показниках інновацій. ГІІ відображається за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найнижчу, а 100 — найкращу результативність.

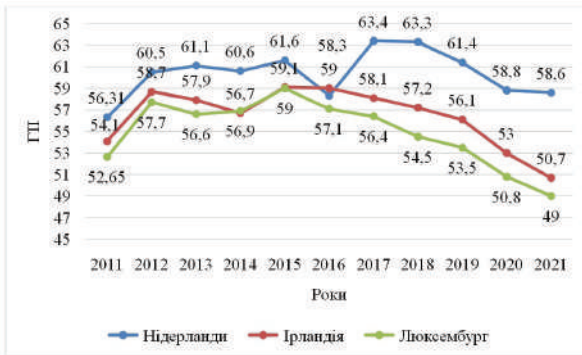

Рис. 19. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Ірландії, Люксембургу та Нідерландів

Складено автором

На відміну від ІВП та ІЛВБ динаміка показника ГІІ для Нідерландів, Ірландії та Люксембургу є досить нестабільною та переважно спадаючою. Стосовно Люксембургу можна побачити, що максимальної позначки у 59 балів ця країна досягла у 2015 р. Далі показник ГІІ став тільки зменшуватись, і у 2021 р. склав лише 49 балів, що навіть менше, ніж у 2011 р., коли Люксембург мав 52,69 балів. Подібний регрес спостерігається й відносно Ірландії. В 2011 р. Ірландія мала 54,1 бал, а у 2021 р. отримала 50,7. Найкращий результат країна мала у 2015-2016 рр. — тоді показник ГІІ дорівнював 59 із 100 можливих балів. Із трьох досліджуваних країн покращення спостерігається лише у Нідерландів: в 2010 р. ГІІ оцінювався у 56,31 бал, у 2021 р. — у 58,6. Проте найвищий результат Нідерланди мали у 2017 — 2018 рр., коли Індекс дорівнював 63,4 бали. У 2021 р. Нідерланди посіли 6 місце у Глобальному рейтингу інновацій, Ірландія — 19, а Люксембург — 23.

Якщо прослідити динаміку ГІІ Швеції, то можна побачити, що протягом останніх 10 років країна втримує свої позиції. Рейтинг Швеції коливається в проміжку від 62 до 64. Наразі країна займає 2 місце серед усіх країн світу, поступаючись тільки Швейцарії. Данія має схожу зі Швецією динаміку. Їй притаманна певна стабільність. Так, з 2013 р. ГІІ залишається в межах 557-58 балів. Станом на 2021 р. Данія посідає 9 місце. Стосовно Німеччини спостерігається позитивна тенденція. З 2011 р. держава додала до рейтингу майже 3 бали (54,9 у 2011 р. проти 57,3 у 2021р.).

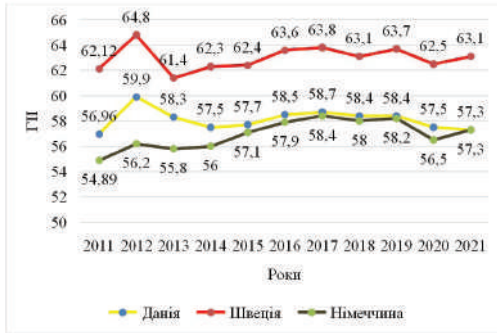

Рис. 20. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Данії, Швеції та Німеччини

Складено автором

Таким чином Німеччина знаходиться на одному рівні із Данією (поділяють 9-10 місця у рейтингу), хоча у попередні роки відставала від неї.

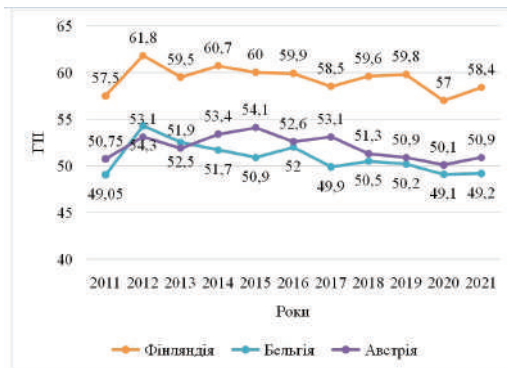

Рис. 21. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Фінляндії, Бельгії та Австрії

Складено автором

За показником ГІ Фінляндія стабільно має бали від 57 до 62. У 2021 р. країна має 58,4 бали, що набагато більше у порівнянні з країнами, близькими за рівнем ВВП — Бельгією та Австрією, які мають бали 49,2 та 50,9. Динаміка показника ГІ Австрії та Бельгії є досить схожою та рівномірною. На сьогоднішній день Фінляндія посідає 7 місце серед інших країн світу, Бельгія знаходиться на 22, а Австрія — на 18.

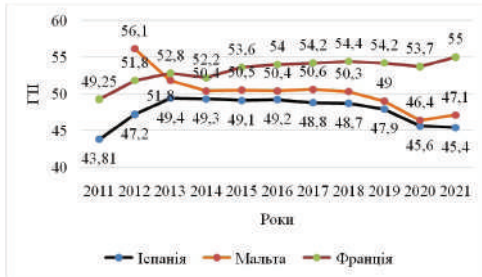

Рис. 22. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Іспанії, Мальти та Франції
Складено автором

Франція має стабільну зростаючу динаміку за показником ГІІ. У 2011 р. він дорівнював 49,3 та поступово збільшувався до 55 у 2021 р. Таким чином - +5 балів за 10 років. В Іспанії з 2011 р. до 2013 р. була тенденція до зростання. Після — відбувався поступовий спад. Так, з 49,4 у 2013 р. ГІІ зменшився до 45,4 у 2021 р. Схожа тенденція відбувалась відносно Мальти з 2012 р., коли показник складав 51,6, а у 2021 р. — 47,1. У поточному році Франція посідає 11 місце у рейтингу, Іспанія — 30 місце, Мальта знаходиться на 27 сходинці.

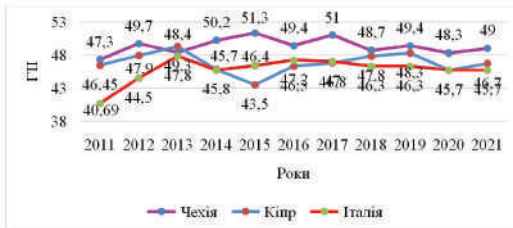

Рис. 23. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Кіпру, Чехії та Італії
Складено автором

З рисунку видно, що Італія зробила очевидний прогрес за ГІІ. Так, у 2011 р. показник складав 40,7, тоді як станом на 2021 р. — 45,7. Проте ця оцінка не є найвищим результатом країни (у 2013 р. Італія мала 47,8 балів). Нестабільна та неоднорідна динаміка показника ГІІ спостерігається у Кіпрі: періодичні зростання та падіння показника. За останніми даними Кіпр має 46,7 балів, що майже дорівнює показнику 2011 р. (46,45). В Чехії простежується схожа із Кіпром динаміка. Станом на 2021 р. Чехія має 49 балів за показником ГІІ, хоча у 2015 р. максимальне значення сягнуло

51,3 бали. Наразі країни розміщуються у рейтингу наступним чином: Чехія — 24 місце, Кіпр — 28 місце, Італія — 29 місце.

Рис. 24. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Литви, Словенії та Словаччини

Складено автором

Серед Словенії, Словаччини та Литви також простежується тенденція до зниження динаміка показника ГІ. Литва та Словаччина мають дуже схожі показники від 38 до 43. Литва майже не покращила свій результат, а останні 5 років спостерігається спад. У 2016 р. ГІ становив 41,8, а у 2021 р. — 39,9. Словаччина у 2017 р. мала оцінку ГІ у 43,4 бали, у 2021 р. показник склав 40,2 бали. За показником ГІ Словенії спостерігається така ж сама тенденція. У 2015 р. країна мала 48,5 балів, у 2018 р. — 46,9, у 2021 р. — 44,1. Словенія займає 32 місце випереджаючи Словаччину та Литву, проте поступаючись Португалії, Іспанії та Італії. Литва та Словаччина розташовуються на 39 та 37 місцях відповідно.

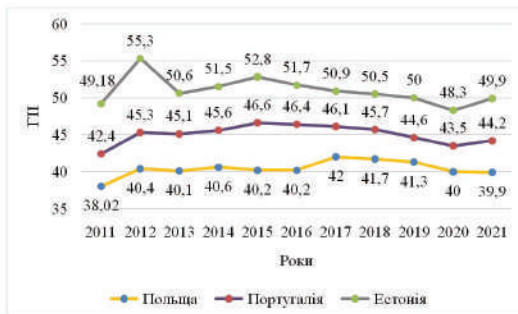

Рис. 25. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Польщі, Португалії та Естонії

Складено автором

У порівнянні із Польщею та Португалією Естонія має досить високі результати: 49,9 балів у 2021 р. Однак у 2011 р. вона мала подібний результат — 49,2. З 2012 р. до 2019 р. показник ГІІ перевищував позначку 50, однак після трохи спав. Схожу ситуацію спостерігаємо аналізуючи динаміку ГІІ Португалії. Упродовж 10 років Індекс знаходиться в межах від 42 до 47. Найкращий результат був зафіксований у 2015–2017 рр., коли Індекс перевищував позначку 46 балів. У 2021 р. ГІІ Португалії становить 44,2, що менше, ніж в Естонії. Польща у порівнянні з 2011 р. прибавила лише 2 бали (38,02 у 2011 р. проти 39,9 у 2021 р.). У період з 2012 р. по 2020 р. показник ГІІ був вище 40. Станом на 2021 р. в Глобальному рейтингу країни займають наступні місця: Естонія — 21 (що вище, ніж Бельгія та Люксембург), Португалія — 31, а Польща, відповідно, — 40.

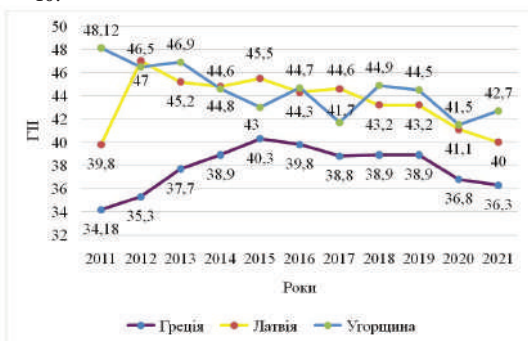

Рис. 26. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011–2021 рр. Греції, Латвії та Угорщини
Складено автором

З графіку видно, що з 2012 р. ГІІ Латвії значно погіршився. У 2012 р. країна мала 47 балів за цим показником, але потім почала їх втрачати. Як результат Латвія у 2021 р. має 40 балів за ГІІ (-7 балів за 9 років). Динаміка Угорщини не є стабільною. Протягом усього досліджуваного періоду йде чергування спадів та росту. Однак загальна тенденція наступна — відбувається спад за показником ГІІ. У 2011 р. Угорщина мала 48,12 балів, а у 2021 р. — 42,7. Що стосується Греції, то з графіку видно як з 2011 р. до 2015 р. показник зростає (з 34,2 до 40,3 відповідно), а потім спостерігалось падіння до 36,3 у 2021 р. На сьогоднішній день Греція займає 47 сходинку у рейтингу, Латвія знаходиться на 38, Угорщина — на 34.

Характеризуючи динаміку ГІІ Румунії треба відмітити її нестабільність та спадаючий характер протягом останніх 5-ти років. У 2011 р. країна мала показник у 36,83 бали, який виріс до 40,3 у 2013, що є найвищим результатом Румунії за останні 10 років. Потім показник почав стрімко погіршуватись та у 2021 р. склав лише 35,6 балів (48 місце у загальному рейтингу), що є найгіршим результатом серед усіх країн ЄС.

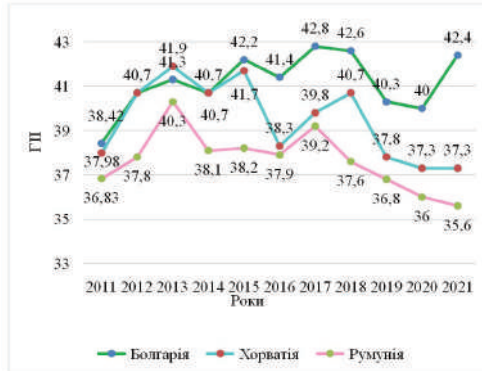

Рис. 27. Динаміка зміни показника Глобального індексу інновацій 2011-2021 рр. Болгарії, Хорватії та Румунії

Складено автором

Подібне погіршення спостерігається й у Хорватії. У 2013 р. країна за показником ГІІ отримала 41,9 балів, випереджаючи Болгарію та Румунію. Однак після цього спостерігається негативна динаміка. У 2021 р. Хорватія має 37,3 бали, що відповідає 42 місцю у рейтингу. Позитивну динаміку можна спостерігати Болгарії. Хоч вона не є стабільною, але у цілому за 10 років країна додала 4 бали (у 2021 р маж 42,4 бали) і займає 35 місце.

Стан розвитку підприємництва, промисловості та інновацій в Україні.

Для оцінки стану розвитку підприємництва, промисловості та інновацій в Україні проаналізували наступні показники: ГІІ, ІВП, ІЛВБ. Динаміка представлена на рисунку нижче.

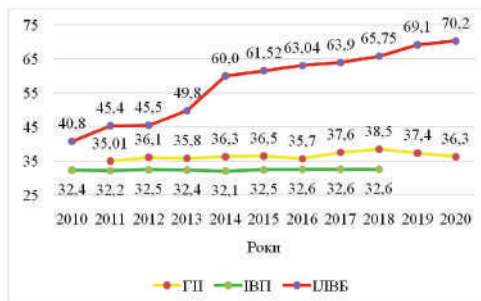

Рис. 28. Динаміка зміни показників Глобального індексу інновацій, Індексу виробничого потенціалу, Індексу легкості ведення бізнесу України 2010-2021 рр.

Складено автором за матеріалами

З графіку ми бачимо, що найбільшу оцінку України має за показником ІДВБ. Станом на 2020 р. країна має 70,2 бали, що є на 30 більше у порівнянні з 2010 р. коли цей показник оцінювався у 40,8 балів. Відносно ГП та ІВП ситуація інша. За показником ГП Україна не досягла значних покращень. У 2011 р. оцінка складала 35 балів, у 2020 р. — 36,3. За показником ІВП Україна мала 32,4 бали у 2010 р., в 2018 р. — 32,6.

Для більш чіткого розуміння стану розвитку інновацій, промисловості та підприємництва більш детально розглянули складові індексів ІВП, ІЛВБ та ГП.

В складі ІВП було обрано наступні субіндекси: Людський капітал, Природний капітал, Енергетика, Транспорт, Приватний сектор, Інституції, Структурні зміни¹.

Категорія Людський капітал охоплює освіту, навички й стан здоров'я населення, а також загальну інтеграцію досліджень та розробок у структуру суспільства через кількість дослідників й витрати на дослідницьку діяльність.

Природний капітал оцінює наявність видобувних та сільськогосподарських ресурсів, включаючи ренту, отриману від видобутку природного ресурсу, мінус витрати на його видобуток.

Енергетика: ця категорія вимірює доступність, стійкість і ефективність джерел енергії. З цієї причини він складається з використання енергії й доступу до неї, втрат у розподілі та відновлюваності компонентів та джерел енергії та включає ВВП, вироблений кожною одиницею нафти.

Транспорт вимірює здатність системи перевозити людей та товари з одного місця в інше. Він визначається як капілярність мережі доріг і залізниць, повітряне сполучення.

Приватний сектор визначається легкістю транскордонної торгівлі, що включає витрати на експорт й імпорт, підтримку бізнесу з точки зору внутрішнього кредиту, швидкості виконання контрактів та часу, необхідного для відкриття бізнесу.

Інституції мають на меті вимірювати політичну стабільність та ефективність через якість регулювання, успіх у боротьбі зі злочинністю, корупцією й тероризмом, а також захист свободи слова та асоціації громадян.

Структурні зміни мають на увазі переміщення робочої сили й інших виробничих ресурсів від низькопродуктивної до високопродуктивної економічної діяльності. Цей зсув у даний час фіксується складністю та різноманітністю експорту, інтенсивністю основного капіталу й часткою промисловості та послуг у загальному ВВП.

¹ Productive capacities index, annual, 2000-2018 Table summary. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=199270>.

Рис. 29. Динаміка зміни субіндексів Людський капітал та Природний капітал ІВП України 2010-2018 рр.

Складено автором

Аналізуючи дані субіндекси, можна зробити висновок, що Україна поступово втрачає свій людський потенціал. У 2010 р. цей субіндекс оцінювався у 55,8, потім він почав поступово зменшуватись, та у 2018 р. зупинився на позначці у 53,2 бали. Природний потенціал залишається майже на одному рівні. Станом на 2018 р. він оцінювався на 60,6 балів, що на 7 вище, ніж людський.

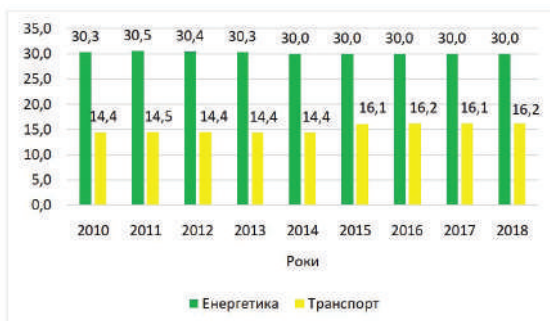

Рис. 30. Динаміка зміни субіндексів Енергетика та Транспорт ІВП України 2010-2018 рр.

Складено автором

З графіку стає очевидним, що стан розвитку транспорту в Україні залишається на дуже низькому рівні вже багато років. Так, з 2010 р. цей показник не перевищує позначки 16,3 (у 2018 р.). Така оцінка є найнижчою з усіх 7-ми складових ІВП, що досліджується. Стан енергетики є кращим за стан Транспорту, проте також залишається на низькому рівні і впродовж 8 років складає 30 балів.

Рис. 31. Динаміка зміни субіндексів Приватний сектор та Інституції та Структурні зміни ІВП України 2010-2018 рр.

Складено автором

На думку експертів UNCTAD стан розвитку інституцій знаходиться в Україні на досить високому рівні: у 2018 р. цей показник становив 75,1, хоча у 2010 р. він був дещо більше — 77,5. На низький рівень оцінюється Структурні зміни. З 2010 р. по 2018 р. цей показник знаходиться в межах 21-22 балів, що є другим гіршим результатом після транспорту. Регрес спостерігається й при аналізі показника Приватний сектор. У 2010 р. він становив 42,5 бали, а у 2018 р. — вже 38,4.

Надалі переходимо до більш детального аналізу складових ІЛВБ. Для цього було обрані наступні субіндекси: Початок бізнесу, Отримання дозволу на будівництво, Реєстрація майна, Отримання кредиту, Захист інвесторів, Сплата податків та Умови ведення ЗЕД.

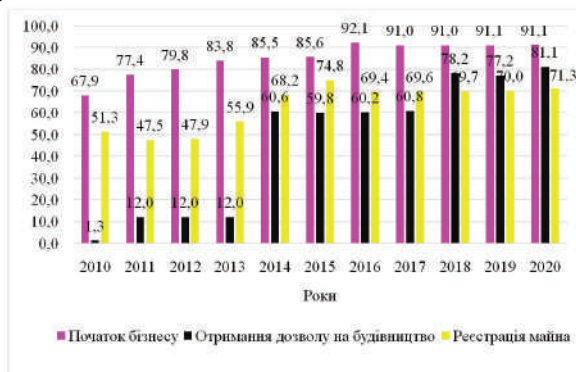

Рис. 32. Динаміка зміни субіндексів Початок бізнесу, Отримання дозволу на будівництво та Реєстрація майна ІЛВБ України 2010-2020 рр.

Складено автором

За субіндексом Отримання дозволу на будівництво Україна зробила значний прогрес з 2014 р., коли показник дорівнював 60,6 із 100, а у 2020 р. вже складає 81,1. Низькі оцінки з 2010 р. до 2013 р. зумовлені відсутністю інформації у експертів з декількох складових, тому вони оцінювались у 0 балів. Є значні покращення й за субіндексом Початок бізнесу: з 2010 р. Україна додала більше 20 балів. Так у 2010 р. він склав 67,9, а у 2020 р. — вже 91,1. Аналогічна динаміка простежується й за показником Реєстрація майна: 51,3 — у 2010 р. та 71,3 — у 2020 р.

Рис. 33. Динаміка зміни субіндексів Отримання кредиту та Захист інвесторів ІЛВБ України 2010-2020 рр.

Складено автором

Отримання кредиту — єдиний показник з ІЛВБ, за яким спостерігається регрес: з 81,3 у 2011 р. до 75 у 2020 р. Проте країна досягла покращень за показником Захист інвесторів. Він склав 40 балів у 2010 р. проти 68 балів у 2020 р.

Рис. 34. Динаміка зміни субіндексів Сплата податків та Умови ведення ЗЕД ІЛВБ України 2010-2020 рр.

Складено автором

Значні покращення простежуються й за субіндексом Умови ведення ЗЕД. У 2010 р. він склав 48,3 бали та досяг позначки у 80,1 бали у 2020 р. За показником

Сплата податків також простежуються покращення. Наразі він знаходиться приблизно на одному рівні з показником Умови ведення ЗЕД та складає 78,1 бали. У 2010 р. він оцінювався лише у 18 балів.

Задля детальної оцінки стану розвитку інновацій було обрано наступні складові ГП: Освіта, НДДКР, Інформаційно-комунікаційні технології, Екологічна стійкість, Працівники у галузі науки, Створення знань, Творчі товари та послуги.

Через зміну методики розрахунку ГП та його показників після 2012 р. буде доцільно розглянути динаміку за 2013-2020 рр.

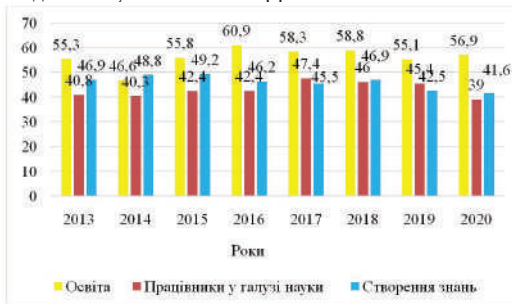

Рис. 35. Динаміка зміни субіндексів Освіта, Працівники у галузі знань та Створення знань ГП України 2013-2020 рр.

Складено автором.

З рисунку можна побачити, що серед трьох субіндексів найбільшу оцінку має показник Освіта — 56,9 у 2020 р., що є найвищим балом серед усіх субіндексів, що досліджується у складі ГП України. Показники Працівники у галузі знань та Створення знань знаходяться на приблизно одному рівні: у 2020 р. вони мали значення 39 та 41,6 відповідно. Слід зазначити, що значення усіх трьох субіндексів майже не змінилися за останні 8 років.

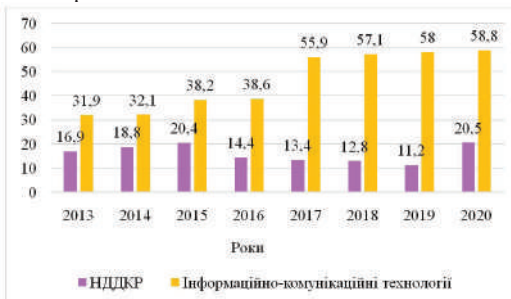

Рис. 36. Динаміка зміни субіндексів НДДКР та Інформаційно-комунікаційні технології ГП України 2013-2020 рр.

Складено автором

З 2013 р. Україна значно покращила результати показника Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Так, у 2013 р. він дорівнював 31,9 балів, а у 2020 р. — вже 58,8. НДДКР знаходиться на дуже низькому рівні — 20,5 балів у 2020 р., що є найвищим результатом з 2013 р.

Рис. 37. Динаміка зміни субіндексів Творчі товари та послуги й Екологічна стійкість ГІ України 2013-2020 рр.

Складено автором

Аналізуючи динаміку показника Екологічна стійкість, можна побачити, що наразі має низьку оцінку на рівні 2013 р. З 2013 р. до 2017 р. динаміка була позитивна: у 2017 р. держава мала свій найвищий результат у 36,5 бали, але потім динаміка пішла на спад (20,2 бали у 2020 р.). Найбільша деградація спостерігається за показником Творчі товари та послуги. У 2013 р. цей субіндекс був оцінений у 32,6 бали, після чого почав стрімко погіршуватись — у 2020 р. він оцінюється лише у 6,6 балів. Це є найнижчою оцінкою з усіх субіндексів ГІ України, що аналізуються.

Щоб оцінити стан розвитку інновацій, підприємництва та промисловості України у порівнянні з усіма іншими країнами ЄС, було побудовані зведені діаграми, де зображені загальна оцінка ГІ¹, ЛІВБ² та ІВП³ країн ЄС й України за 2020 р. (2018 р. — для ІВП).

¹ Global Innovation Index 2020. WIPO. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf.

² Doing Business 2020. Doing Business. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>.

³ Productive capacities index, annual, 2000-2018 Table summary. UNCTADstat. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=199270>.

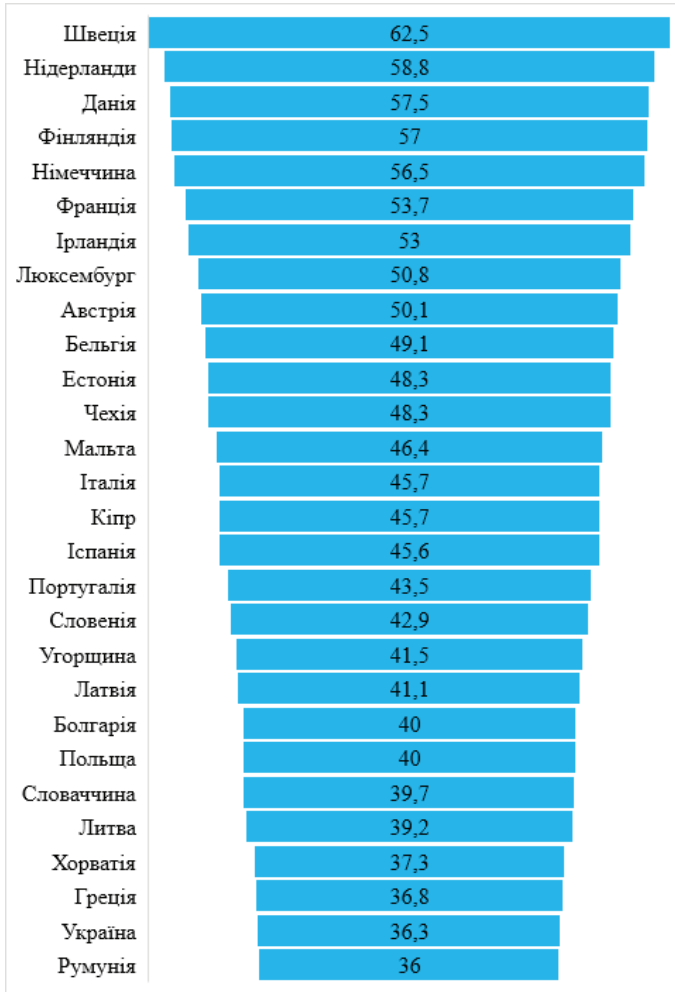

Рис. 38. Показник Глобального індексу інновацій України та країн ЄС 2020 р.
Складено автором

На рисунку видно, що Україна знаходиться на передостанньому місці після Литви (39,2), Хорватії (37,3) та Греції (36,8) з показником 36,3. Гірший результат має тільки Румунія — 36. Перша п'ятірка виглядає наступним чином: Швеція (62,5), Нідерланди (58,8), Данія (57,5), Фінляндія (57) та Німеччина (56,5).

Рис. 39. Показник Індексу легкості ведення бізнесу України та країн ЄС 2020 р. Складено автором

За показником ІЛВБ Україна з оцінкою 70,2 знаходиться у рейтингу вище Люксембургу (69,6), Греції (68,4) та Мальти (66,1). Очолює рейтинг Данія з показником у 85,3 із 100. За нею йдуть: Швеція (82), Литва (81,6), Естонія (80,6), Латвія (80,3) й Фінляндія (80,2).

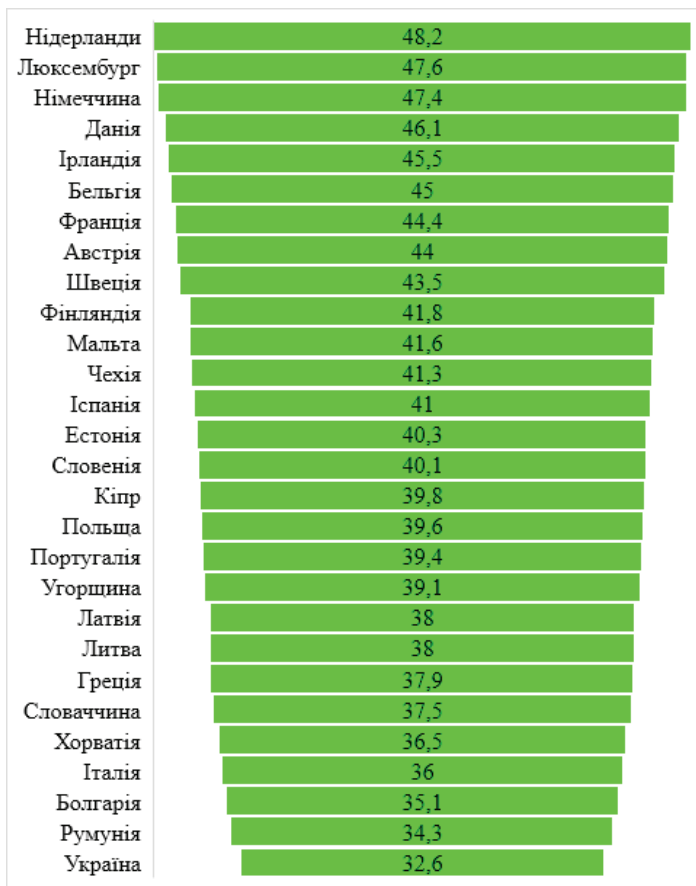

Рис. 40. Показник Індексу виробничого потенціалу України та країн ЄС 2018 р.
Складено автором

За показником ІВП станом на 2018 р. Україна займає останнє місце серед усіх країн ЄС: має оцінку у 32,6 бали та поступається сусіднім Румунії з показником 34,3 бали і Болгарії з показником 35,1 бали. Найвищі місця серед країн ЄС займають: Нідерланди (48,2), Люксембург (47,6), Німеччина (47,4), Данія (46,1) та Ірландія (45,5).

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан розвитку промисловості, підприємництва та інновацій країн ЄС й України, можна свідчити про наступне:

1. Щодо стану розвитку промисловості та підприємництва в країнах ЄС: проаналізували зміну ІВП та ІЛВВ країн ЄС з 2010 р. Виявили певні тенденції, а саме: краї-

ни з високим ВВП мають значно кращий рівень розвитку підприємництва та промисловості у порівнянні з менш розвинутим країнами. Проте ІЛВБ є значно вищий в усіх країнах, ніж ІВП. Загалом динаміка цих показників є досить позитивною та стабільною для більшості держав.

2. Щодо стану розвитку інновацій в країнах ЄС: було проаналізована динаміка ГП у 2011-2021 рр. Для країн ЄС з різним рівнем економічного розвитку й динаміка є різною. Найвищі показники мають країни з високим рівнем розвитку економіки. Проте їх динаміка не є однаковою. Так країни скандинавські країни хоч і є лідерами, проте останніми роками не роблять значних проривів. Відносно стабільна позитивна динаміка спостерігається у країнах Центральної та Західної Європи. Наймолодші члени ЄС (Румунія, Болгарія, Хорватія) значно відстають від інших держав. Значний прогрес зробила Польща.

3. Щодо розвитку підприємництва, промисловості та інновацій в Україні: проаналізували динаміку зміни показників Глобального індексу інновацій, Індексу виробничого потенціалу, Індексу легкості ведення бізнесу України 2010-2021 рр. Побачили, що найкращий показник Україна має за ІЛВБ, за іншими — ГП та ІВП — стагнація. Детально розглянули складові субіндекси кожного з вищезазначених індексів у динаміці. Порівняли показники ГП, ІВП, ІЛВБ України з аналогічними показниками країн ЄС станом на 2020 р. й визначили, що Україна поступається їм майже за всіма параметрами.

Задля оцінки ефективності промислової, підприємницької та інноваційної політики, був розрахований коефіцієнт кореляції (r), який показав залежність розвитку тих, чи інших складових ІВП, ІЛВБ та ГП на ВВП (ПКС) на душу населення для кожної країни С й України. Вихідні дані та повні результати розрахунків наведені в додатках А-Я.

Для розрахунків були використані наступні показники: у складі ГП — Освіта, НДДКР, Екологічна стійкість, Працівники знань, Створення знань, Творчі товари та послуги, Інформаційно-комунікаційні технології; у складі ІВП - Людський капітал, Природний капітал, Енергетика, Транспорт, Приватний сектор, Інституції, Структурні зміни; у складі ІЛВБ — Початок бізнесу, Отримання дозволу на будівництво, Реєстрація майна, Отримання кредиту, Захист інвесторів, Сплата податків, Умови ведення ЗЕД.

На економіку Австрії найбільший вплив мають такі показники: Створення знань ($r=0,62536$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,925731$); Людський капітал ($r=0,967526$); Початок бізнесу ($r=0,889786$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,892997$); Захист інвесторів ($r=0,810259409$); Сплата податків ($r=0,896168802$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,861716427$).

На економіку Бельгії найбільший вплив мають такі показники: НДДКР ($r=0,76015928$); Працівники знань ($r=0,871216689$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,87985574$); Людський капітал ($r=0,98340355$); Транспорт ($r=0,959599$); Інституції ($r=0,985983079$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,900567$); Реєстрація майна ($r=0,898768$); Сплата податків ($r=0,793567$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,883065$).

На економіку Болгарії найбільший вплив мають такі показники: Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,965746791$); Людський капітал ($r=0,802815628$); Транспорт ($r=0,912868859$); Початок бізнесу ($r=0,817888939$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,922905071$); Захист інвесторів ($r=0,793985429$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,872265758$).

На економіку Угорщини найбільший вплив мають такі показники: Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,93235644$); Захист інвесторів ($r=0,853645389$); Сплата податків ($r=0,90195144$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,851799504$).

На економіку Греції найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,724564988$); Людський капітал ($r=0,609241906$); Структурні зміни ($r=0,671132179$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,887776909$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,701845$).

На економіку Данії найбільший вплив мають такі показники: Освіта ($r=0,773996173$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,916533219$); Людський капітал ($r=0,906748694$); Транспорт ($r=0,849641021$); Початок бізнесу ($r=0,923732688$); Захист інвесторів ($r=0,787842258$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,858159461$).

На економіку Естонії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,982648426$); Людський капітал ($r=0,906748694$); Енергетика ($r=0,562326783$); Приватний сектор ($r=0,830022536$); Початок бізнесу ($r=0,903420144$); Захист інвесторів ($r=0,799466381$); Сплата податків ($r=0,63672663$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,829416865$).

На економіку Ірландії найбільший вплив мають такі показники:

НДДКР ($r=0,621700116$); Екологічна стійкість ($r=0,807224894$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,982661552$); Людський капітал ($r=0,608739973$); Природний капітал ($r=0,846360434$); Інституції ($r=0,92591145$); Початок бізнесу ($r=0,970431933$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,944562106$).

На економіку Іспанії найбільший вплив мають такі показники: НДДКР ($r=0,736039046$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,882143232$);

Природний капітал ($r=0,77992463$); Енергетика ($r=0,775655794$); Інституції ($r=0,916382$); Початок бізнесу ($r=0,836124106$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,879392049$); Реєстрація майна ($r=0,66646133$); Захист інвесторів ($r=0,823303475$); Сплата податків ($r=0,572045432$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,870002409$).

На економіку Італії найбільший вплив мають такі показники: НДДКР ($r=0,857610784$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,857846561$); Людський капітал ($r=0,87510787$); Природний капітал ($r=0,904552393$); Транспорт ($r=0,666672619$); Інституції ($r=0,907296097$); Структурні зміни ($r=0,699145034$); Початок бізнесу ($r=0,83711112$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,906154761$); Реєстрація майна ($r=0,838056814$); Захист інвесторів ($r=0,69063229$); Сплата податків ($r=0,756468484$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,821484472$).

На економіку Кіпру найбільший вплив мають такі показники: Екологічна стійкість ($r=0,720459789$); Працівники знань ($r=0,819820037$); Інформаційно-комуніка-

ційні технології ($r=0,907313226$); Людський капітал ($r=0,670624599$); Природний капітал ($r=0,69232661$); Початок бізнесу ($r=0,886424151$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,777598985$); Реєстрація майна ($r=0,852731736$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,744377377$).

На економіку Латвії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,742311998$); Природний капітал ($r=0,885366372$); Транспорт ($r=0,797451566$); Приватний сектор ($r=0,800770133$); Інституції ($r=0,837668684$); Структурні зміни ($r=0,908301146$); Початок бізнесу ($r=0,930581781$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,831893038$); Реєстрація майна ($r=0,739276017$); Захист інвесторів ($r=0,816698147$); Сплата податків ($r=0,941960145$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,880503719$).

На економіку Литви найбільший вплив мають такі показники: Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,919310835$); Природний капітал ($r=0,897576413$); Приватний сектор ($r=0,933576152$); Інституції ($r=0,858784992$); Початок бізнесу ($r=0,875810939$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,939823503$); Реєстрація майна ($r=0,901943781$); Отримання кредиту ($r=0,800862927$); Захист інвесторів ($r=0,970788788$); Сплата податків ($r=0,948687566$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,857170629$).

На економіку Люксембургу найбільший вплив мають такі показники: НДДКР ($r=0,936321061$); Створення знань ($r=0,760624356$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,882594976$); Енергетика ($r=0,669509335$); Інституції ($r=0,981149174$); Початок бізнесу ($r=0,641011821$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,895892278$); Реєстрація майна ($r=0,913012701$); Захист інвесторів ($r=0,954424273$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,907612025$).

На економіку Мальти найбільший вплив мають такі показники:

Екологічна стійкість ($r=0,887772951$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,876599273$); Природний капітал ($r=0,873693952$); Енергетика ($r=0,754957422$); Інституції ($r=0,864596472$); Початок бізнесу ($r=0,824425053$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,92566293$); Отримання кредиту ($r=0,681940758$); Захист інвесторів ($r=0,758427392$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,869323274$).

На економіку Нідерландів найбільший вплив мають такі показники: НДДКР ($r=0,791544154$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,758818266$); Людський капітал ($r=0,824930445$); Природний капітал ($r=0,95884963$); Енергетика ($r=0,885013723$); Приватний сектор ($r=0,568639032$); Інституції ($r=0,987454311$); Початок бізнесу ($r=0,789478209$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,623527136$); Реєстрація майна ($r=0,90795822$); Захист інвесторів ($r=0,777732729$); Сплата податків ($r=0,864330739$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,850736637$).

На економіку Німеччини найбільший вплив мають такі показники:

НДДКР ($r=0,871997771$); Працівники знань ($r=0,923427031$); Створення знань ($r=0,767425204$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,817314418$); Приватний сектор ($r=0,763911014$); Структурні зміни ($r=0,868354334$); Початок бізнесу ($r=0,953117426$); Захист інвесторів ($r=0,838287249$); Сплата податків ($r=0,808435005$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,860714669$).

На економіку Португалії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,905145981$); Природний потенціал ($r=0,806918719$); Інституції ($r=0,925553641$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,628667948$); Захист інвесторів ($r=0,795336095$); Сплата податків ($r=0,949365483$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,869417816$).

На економіку Польщі найбільший вплив мають такі показники: Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,983470157$); Природний капітал ($r=0,985084284$); Транспорт ($r=0,901998479$); Приватний сектор ($r=0,764731386$); Інституції ($r=0,995165922$); Структурні зміни ($r=0,779632951$); Початок бізнесу ($r=0,8196874$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,807658152$); Захист інвесторів ($r=0,782578643$); Сплата податків ($r=0,800724406$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,849059875$).

На економіку Румунії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,96249013$); Природний капітал ($r=0,985045993$); Інституції ($r=0,966678703$); Захист інвесторів ($r=0,764978335$); Сплата податків ($r=0,866206476$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,840667114$).

На економіку Словаччини найбільший вплив мають такі показники:

Творчі товари та послуги ($r=0,619145243$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,871004178$); Природний капітал ($r=0,823985942$); Інституції ($r=0,986572464$); Захист інвесторів ($r=0,826286222$); Сплата податків ($r=0,916164319$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,849346631$).

На економіку Словенії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,946254162$); Природний капітал ($r=0,687938024$); Інституції ($r=0,969231667$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,850332209$); Реєстрація майна ($r=0,762474147$); Отримання кредиту ($r=0,70386148$); Захист інвесторів ($r=0,732164008$); Сплата податків ($r=0,592310474$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,842151667$).

На економіку Нідерландів найбільший вплив мають такі показники:

Створення знань ($r=0,659628812$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,910613666$); Транспорт ($r=0,949019064$); Захист інвесторів ($r=0,727959769$); Сплата податків ($r=0,678500831$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,834626295$).

На економіку Франції найбільший вплив мають такі показники:

НДДКР ($r=0,704807963$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,727906946$); Людський капітал ($r=0,915716297$); Структурні зміни ($r=0,942340674$); Початок бізнесу ($r=0,915861149$); Реєстрація майна ($r=0,887974383$); Захист інвесторів ($r=0,801753662$); Сплата податків ($r=0,853023851$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,849341079$).

На економіку Чехії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,931045309$); Людський капітал ($r=0,574578143$); Інституції ($r=0,767478598$); Початок бізнесу ($r=0,918350812$); Реєстрація майна ($r=0,586850605$); Захист інвесторів ($r=0,827811905$); Сплата податків ($r=0,831569233$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,879760937$).

На економіку Хорватії найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,917201335$); Людський капітал

($r=0,780058133$); Природний капітал ($r=0,622677545$); Транспорт ($r=0,674153963$); Структурні зміни ($r=0,766182366$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,853592282$); Реєстрація майна ($r=0,927040712$); Захист інвесторів ($r=0,832545956$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,848773717$).

На економіку Швеції найбільший вплив мають такі показники: Працівники знань ($r=0,730308249$); Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,857934174$); Людський капітал ($r=0,867773878$); Інституції ($r=0,970184117$); Початок бізнесу ($r=0,741634874$); Захист інвесторів ($r=0,82433222$); Сплата податків ($r=0,944925898$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,884411608$).

На економіку України найбільший вплив мають такі показники:

Інформаційно-комунікаційні технології ($r=0,909205762$); Транспорт ($r=0,689744846$); Початок бізнесу ($r=0,890134695$); Отримання дозволу на будівництво ($r=0,87935388$); Реєстрація майна ($r=0,753747349$); Захист інвесторів ($r=0,924198165$); Сплата податків ($r=0,894034893$); Умови ведення ЗЕД ($r=0,834973398$).

Задля оцінки прогресу, зробленого державами за останні 10 років, нами було зроблено кластерний аналіз за 2011 р. та 2020 р. До 1-го кластеру відносяться країни з високими показниками ГП, ІВП та ІЛВБ, да 2-го — з середніми значеннями, до 3-го, відповідно, — з низькими.

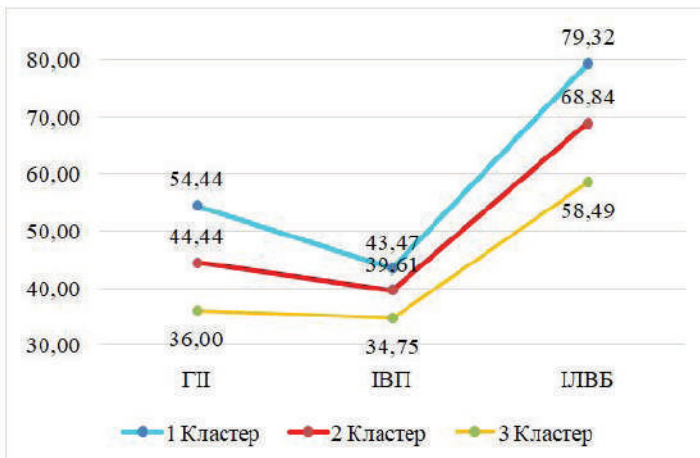

Рис. 41. Кластерні центри за показниками ГП, ІВП, ІЛВБ країн ЄС та України за 2011 р.

Розраховано автором

Як видно з графіку, країни з усіх трьох кластерів мають найкращі результати за показником ІЛВБ, середні — ГП, та найменші — ІВП.

Розподіл держав за кластерами у 2011 р. представлений у табл. 2.

Таблиця 2. Кластеризація країн за рівнем показників ГП, ІВП та ІЛВБ у 2011 р.

I кластер	II кластер	III кластер
Данія	Бельгія	Греція
Ірландія	Болгарія	Румунія
Нідерланди	Іспанія	Хорватія
Німеччина	Італія	Україна
Фінляндія	Кіпр	
Франція	Латвія	
Швеція	Литва	
	Люксембург	
	Мальта	
	Польща	
	Португалія	
	Словаччина	
	Словенія	
	Франція	
	Чехія	

Складено автором

З таблиці 2 можна побачити, що у 2011 р. до країн з найменшим рівнем розвитку входили всього 4 держави. Серед них знаходилась й Україна. До країн з найвищим рівнем розвитку належали переважно країни Скандинавії та Західної Європи. Всі інші входили до 2-го кластеру.

Станом на 2020 р. кластерні центри виглядають, як представлено рисунку 42.

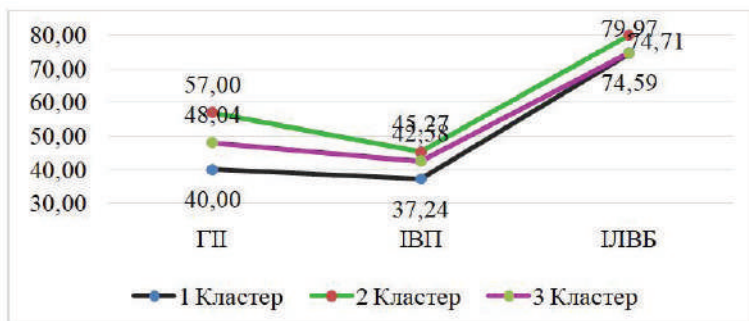

Рис. 42. Кластерні центри за показниками ГП, ІВП, ІЛВБ країн ЄС та України за 2020 р.

Розраховано автором

Якщо порівнювати кластерні центри 2020 р. з 2011 р., то видно, що ситуація стосовно результатів за показниками не: країни з усіх трьох кластерів мають найкращі результати за показником ІЛВБ, середні — ГП, та найменші — ІВП.

Розподіл держав за кластерами у 2011 р. представлений у табл. 3.

Таблиця 3. Кластеризація країн за рівнем показників ГП, ІВП та ІЛВБ у 2020 р.

І кластер (В)	ІІ кластер (С)	ІІІ кластер (Н)
Данія	Чехія	Болгарія
Ірландія	Люксембург	Угорщина
Нідерланди	Мальта	Греція
Німеччина	Кіпр	Італія
Фінляндія	Естонія	Латвія
Франція	Австрія	Литва
Швеція	Бельгія	Польща
	Іспанія	Португалія
		Румунія
		Словаччина
		Словенія
		Хорватія
		Україна

Складено автором

Як видно з таблиці 3 країни збільшили розриви у рівнях розвитку інновацій, промисловості та підприємництва у порівнянні з 2011 р. Так, до 3-го кластеру ввійшло вже 13 країн (у т.ч. Україна), до 2-го входять 8 країн. Склад 1-го кластеру залишився незмінним: Данія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція, Швеція.

Можливості застосування досвіду країн ЄС для запровадження стратегій розвитку промисловості, підприємництва та інновацій в Україні.

Дослідивши стан розвитку інновацій, підприємництва та промисловості України, нами були сформувані рекомендації щодо покращення поточної ситуації та розробки нових стратегій.

Тож, що стосується розвитку підприємництва в Україні, то існують деякі фактори, які потрібно врахувати при розробці стратегічних заходів для МСП, а саме: низький рівень довіри й відносно слабе верховенство права, також політичну та економічну нестабільність. Ці обставини мають досить сильний вплив й на державне управління, й на управління бізнесом.

Українському сектору малого і середнього бізнесу не вистачає нових можливостей і продуктивності, які привели б до успіху на національному і міжнародному рівнях. Зокрема, Україна значно відстає за кількістю малих та середніх компаній, що успішно реалізуються на міжнародних ринках.

Заходи, яких необхідно вжити для підтримки МСП¹:

1. Розробка МОН та Міністерством економічного розвитку і торгівлі стійкої політики для відновлення існуючих інноваційно-наукових парків в університетах та створення нових.

2. Надання реформованим університетським кластерам достатнього рівня свободи й автономії взаємодії з можливими зацікавленими сторонами.

3. Фінансування впровадження спеціального кластерного менеджменту та залучення науковців до роботи за сумісництвом.

4. Розвиток ідей конкурентоспроможних і інноваційних стартапів серед студентів шляхом заохочення бізнесу брати участь у процесі навчання, приділяючи увагу технічним галузям.

5. Уніфікація системи оподаткування, спрощення процедури зміни організаційно-правової форми та переходу від мікропідприємства до малого.

6. Позики та кредити повинні розподілятися українськими банками та владою в співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, щоб мінімізувати ризик неналежного розподілу фінансування.

7. Створити центри підтримки інновацій для МСП в регіонах України у співпраці зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності і місцевими зацікавленими сторонами та з використанням передового досвіду країн ЄС. Зосередити увагу слід на менш економічно розвинених регіонах.

8. Інтенсифікація співробітництва й розширення мережевих можливостей для МСП (бізнес-асоціації, технологічні парки, робочі ради, тощо) для вивчення нових бізнес-можливостей, надаючи їм не лише консультації, але й повноваження спільного прийняття рішень в процесі вироблення політики.

9. Забезпечити модернізацію цифрової інфраструктури за межами великих міст.

10. Заохочення експансії за кордон шляхом створення дочірніх компаній із збереженням штаб-квартири, а також виробництва в Україні.

Створення інноваційного суспільства в Україні вимагає скоординованих політичних дій у багатьох інституціях і рівнях влади та необхідно неодмінно знайти баланс між вимогами зовнішніх торгових партнерів, ринку і тим, що підходить для стадії розвитку саме нашої країни. Більше того, це вимагає короткострокових жертв заради довгострокової вигоди².

¹ Horizon Europe 2021-2027. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_europe_en_investing_to_shape_our_future.pdf.

² Five Steps for Countries to Become Innovation Leaders. Asian Development Blog. URL: <https://blogs.adb.org/five-steps-for-countries-to-become-innovation-leaders>.

Для формування інноваційного суспільства нами були виділені п'ять основних драйверів, які при достатньому розвитку зможуть призвести до реалізації інноваційного потенціалу України, а саме:

1. Освіта, що не дивно, — оскільки інновації створюється саме населенням країн, а рівень його грамотності та обізнаності впливає на успішність комерційної реалізації ідей. Акцент треба робити на викладанні саме прикладних предметів в університетах та школах, та предметів, які можуть розвивати творчість (наприклад, мистецтво та дизайн) або критичне мислення. Ці дисципліни мають вирішальне значення для інноваційного процесу.

2. Другий драйвер — підприємництво. Наразі більшість українських підприємств не є інноваційними, не створюють багато нових робочих місць й не мають можливості для здійснення внутрішніх інноваційних перетворень. Про це свідчить дуже низький відсоток експорту творчих товарів та послуг у товарній структурі експорту держави. Тому надзвичайно важливо розробити стратегії, які допоможуть реалізувати потенціал креативний потенціал та збільшити внесок цих МСП у економічний розвиток України.

3. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. ІКТ різко знижують вартість доступу до інформації або її розповсюдження. Наприклад, вони дають змогу вченим та новаторам із країн, що розвиваються, легше отримати доступ до наукових або ділових знань з усього світу, а також допомагають підприємцям охопити більше клієнтів та розширити свій потенційний ринок. Це критично для багатьох країн, де розмір ринку та транспортна чи інформаційна інфраструктура часто стримують продуктивність і зростання бізнесу. ІКТ також сприяли появі глобальних ланцюгів створення вартості, які є двигуном промислового та технологічного розвитку в ряді країн, що дозволяє розповсюджувати технології від багатонаціональних компаній.

4. Якісні інститути, які сприяють підтримці верховенства права та захищають права власності, дають підприємцям-новаторам впевненість ризикувати та експериментувати з новими ідеями. Тому впроваджені стратегії розвитку інновацій повинні містити у собі закріплення та одностайне виконання та дотримання цих прав.

5. Ефективна фінансова система. Надійна фінансова система може направити грошові ресурси потенційним інноваторам. Досвід країн ЄС показують, що розвиток фінансових ринків, як акціонерного, так і боргового, має позитивний і значний вплив не лише на науково-дослідницьку діяльність, що вимірюється кількістю виданих патентів, а й на якість та ексклюзивність інновацій.

Ці п'ять основних чинників інновацій взаємопов'язані. Освічене населення формує якісний людський капітал, який є вирішальним компонентом функціональної підприємницької екосистеми; доступ до фінансування тісно пов'язаний з якістю інституцій. Отже, на нашу думку, політичні дії мають бути скоординовані саме в цих вимірах.

Для впровадження дієвої стратегії розвитку промисловості в Україні нами було виділено п'ять ідей, які спрямовані на реалізацію відповідних стратегій на рівні регіонів України¹, а саме:

1. Визнання міст як основних центрів економічного зростання. Важливо, щоб стейкхолдери визначали пріоритети політики таким чином, щоб відобразити економічну роль, яку відіграють міста, а також взаємозалежність між міськими ядрами та їх прилеглими територіями. Адже міста, зокрема центри міст, пропонують ряд переваг для бізнесу, таких як доступ до великої кількості кваліфікованих працівників та доступ до мережі підприємств.

2. Визначити сфери, які є найбільш перспективними. Сектори стануть ключовою ознакою у розробці промислових стратегій, угоди з секторами будуть укладатися на національному рівні, а міста потрібно заохочувати для визначення їх відмінних порівняльних переваг або «провідних секторів».

3. Міста повинні реалізовувати стратегію на рівні фірми та розробити більш детальне розуміння секторів — і, що дуже важливо, треба з'ясувати де лежать активи й бар'єри для зростання. Активи можуть включати університети і інші місцеві установи, місцеві партнерства, спеціальний досвід або концентрацію діяльності, тоді як бар'єри можуть включати нестачу навичок, відсутність відповідного ділового простору, відсутність координації між взаємодоповнюючими бізнесами. Ці перепони цілком можуть бути спільними для різних галузей на місцевому рівні — і їх усунення може підтримати зростання у ряді секторів, заохочуючи поширення знань, інновацій, на досягнення яких в кінцевому підсумку повинна бути спрямована промислова стратегія.

4. Враховувати тенденції розвитку глобальної економіки. Держава повинна прагнути підтримувати нову діяльність і зростання підприємств, реагуючи на зміни на світовому ринку, а не намагатися відродити сектори, що скорочуються.

Треба також брати до уваги, що останніми роками змінився попит на навички. Загальний зсув, як зазначено в *Cities Outlook 2018*, був спрямований на збільшення попиту на міжособистісні та аналітичні навички. Особам із цими навичками, ймовірно, буде легше адаптуватися в економіці, що змінюється, і отримати доступ до можливостей працевлаштування. Тож розвиток цих навичок, ймовірно, підтримає зростання бізнесу та продуктивності.

5. Треба визначити, де містам не вистачає необхідних інструментів політики. Міста мають змогу більш детально виявити на локальному рівні, що існують сфери політики, над якими їм потрібен більший контроль, щоб адаптувати та виконувати свою промислову стратегію. У цьому випадку місцеві політики повинні докласти до центрального уряду вимогу створити або розширити угоду про передачу повноважень і ще раз чітко продемонструвати, як ці повноваження допоможуть досягти їх пріоритетів та досягти цілей національної політики.

¹ Clayton N. Six ideas for more effective Local Industrial Strategies. Cente fo cities. URL: <https://www.centreforcities.org/reader/six-ideas-effective-local-industrial-strategies/>.

Висновки. В результаті дослідження європейської інноваційної, промислової та підприємницької політики та їх реалізації в Україні ми зробили такі висновки:

1. Визначили, що у розвитку економіки країни та її бізнес-середовища ключову роль грамотна економічна політика Урядів, навіть у країнах з переважно ринковою економікою. Інноваційна, промислова та підприємницька політики — є складовими економічної політики держави. На неї впливають зовнішні фактори: інтеграційні утворення, міжнародні організації ТНК. В ЄС реалізація стратегії ускладняється великою кількістю держав-членів, неоднаковим станом розвитку їх економік, різноманітністю. ЄС та його інституції розробили всеосяжну та далекосяжну політику економічних процесів.

2. У ЄС наразі діють окремі стратегії до 2030 р. у сфері розвитку інновацій, промисловості та підприємництва. У Новій Промисловій Стратегії для Європи йдеться мова про подвійний екологічний та цифровий перехід, який вплине на кожен частину економіки, суспільства та промисловості ЄС. МСП складають величезну частину у створенні ВВП країн ЄС, не адже зараз 99% усіх фірм та компанії ЄС є малими або середніми підприємствами. Стратегія МСП для сталої та цифрової Європи до 2030 року передбачає різні заходи для підтримки МСП у ЄС, такі як зменшення контролю, здобуття населенням додаткових компетенцій, отримання доступного фінансування та інші. Для розвитку інновацій в ЄС комісією також розроблені окремі програми та стратегії. Одна з них — Горизонт Європа 2021-2027 з бюджетом 95,5 мільярдів євро. Програма фінансує наукові дослідження, розроблення та інноваційну діяльність на конкурсній основі. Ці програми є взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними. Основними викликами, на які звертає увагу ЄС наразі є: зміна клімату, декарбонізація, цифровізація, демографічні проблеми, тероризм, тощо.

3. Задля досягнення мети роботи, нами була розроблена методика, що включає у себе: збір та аналіз статистичних даних, які характеризують рівень розвитку інновацій, промисловості та підприємництва в країнах. Дослідження провели за допомогою даних таких відомих та авторитетних рейтингів, як ГП, ІВП, (ІЛВБ, а також ВВП за ПКС на душу населення за 2010-2020 рр. Завдяки проведення кореляційного аналізу нам вдалося оцінити вплив ключових показників розвитку інновацій, підприємництва та промисловості на економічний розвиток держави. За допомогою кластерного аналізу ми оцінили який прогрес зробили держави ЄС та Україна за останні 10 років в області розвитку інновацій, технологій та промисловості.

4. Оцінили стан розвитку промисловості в країнах ЄС за допомогою аналізу динаміки Індексу виробничого потенціалу. Визначили, що країни з високим ВВП мають приблизно однаковий стан розвитку. Багато країн ЄС входять до топ-20 країн з рівня ІВП. Наймолодші члени ЄС посідають у загальному рейтингу сходинки нижче 40.

За допомогою аналізу динаміки Індексу легкості ведення бізнесу ми проаналізували розвиток підприємництва у країнах ЄС. За цим показником майже усі країни мають високі бали. Динаміка також позитивна. Ми з'ясували, що країни Скандина-

вії та Прибалтики мають доволі сприятливі умови для ведення бізнесу. У країнах Південної та Східної Європи ситуація трохи гірша.

5. За допомогою аналізу динаміки Глобального інноваційного індексу ми проаналізували стан розвитку інновацій в країні з ЄС. Лідерами у розвитку інновацій є країни Центральної та Північної Європи. Вони посідаю найвищі місця у рейтингу не тільки серед країн ЄС, але й серед усіх країн світу. Країни Східної Європи знаходяться значно нижче у порівнянні з іншими державами ЄС.

6. Ми проаналізували динаміку зміни показників Глобального індексу інновацій, Індексу виробничого потенціалу, Індексу легкості ведення бізнесу України 2010-2021 рр. У порівнянні з іншими країнами ЄС Україна знаходиться у низу рейтингу. За рівнем ІВА Україна посідає останнє місце, за ІЛВБ — 4-те з кінця, за рейтингом ГП — передостаннє. Найкращий показник Україна має за ІЛВБ. Детальний аналіз складових субіндексів показав нам, що Україна має як прогрес за деякими показниками, так і спад.

7. Розраховали коефіцієнт парної кореляції між 21 субіндексом, які є складовими ГП, ІЛВБ й ІВП та ВВП на душу населення (ПКС), задля оцінки впливу запроваджених політик на ступінь розвитку економіки держав ЄС і України. Виявили, що для кожної з досліджуваних держав є показники, які справляють вплив на розвиток економіки країни. Найчастішими показниками, які вповивають на ВВП країн є Інформаційно-комунікаційні технології; Людський капітал; Початок бізнесу; Отримання дозволу на будівництво; Захист інвесторів; Сплата податків Умови ведення ЗЕД. У більшості випадків за результатами розрахунків коефіцієнт парної кореляції (r) — більший за 0,7, що говорить про сильний вплив на ВВП.

За результатами кластерного аналізу 28 держав за рівнем ІВП, ГП та ІЛВБ за 2011 та 2021 рр., ми отримали такі результати: лідери за 10 років абсолютно не змінилися, що говорить проте, що цим країнам вдається підтримувати високий рівень розвитку інновацій, підприємництва та промисловості, а інші країни не можуть їх наздогнати. Зміни відбулися у 2-му та 3-му кластері. Багато країн, що входили до 2-го кластеру у 2011 р. перейшли до 3-го кластеру. Ми зробили висновок, що за 10 років значно збільшився розрив у рівні розвитку відповідних сфер.

8. Проаналізувавши сучасні стратегії розвитку інновацій, підприємництва та промисловості, переконавшись, що ці сфери мають значний вплив на економіку країн, нами були розроблені рекомендації з урахуванням проблем в Україні, світових тенденцій та досвіду країн ЄС. Так необхідно зробити акцент на інноваційних підприємствах, програмах підтримки МСП, покращити умови для виходу на зовнішній ринок, усвідомити значущість міст як центрів створення інновацій та враховувати сучасні тенденції до екологізації та цифровізації економіки.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А1.
Динаміка показників субіндексів ГЦ, ІВП, ІЛВБ України

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій										Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу					
	Освіта	НДІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Працівники у галузі науки	Створення знань	Торчі товари та послуги	Людський капітал	Промисловий капітал	Енергетика	Транспорт	Приватний сектор	Інститути	Структурні зміни	Початок бізнесу	Отримання дозволу на будівництво	Рестрація майна	Отримання кредиту	Закрит інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗЕД	
2010	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	55,8	61,2	30,3	14,4	42,5	77,5	22,8	67,9	1,3	51,3	56,3	40,0	18,0	48,3	
2011	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	54,8	61,9	30,5	14,5	41,5	75,8	22,1	77,4	12,0	47,5	81,3	40,0	20,9	50,4	
2012	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	д/н	55,2	61,0	30,4	14,4	41,9	75,8	22,1	79,8	12,0	47,9	81,3	40,0	20,0	48,8	
2013	55,3	16,9	31,9	19,4	40,8	46,9	32,6	55,3	60,8	30,3	14,4	38,8	76,6	22,2	83,8	12,0	55,9	81,3	40,0	49,1	51,0	
2014	46,6	18,8	32,1	23,9	40,3	48,8	14,4	54,3	60,8	30,0	14,4	36,7	76,8	21,6	85,5	60,6	68,2	75,0	52,0	54,9	53,4	
2015	55,8	20,4	38,2	24,8	42,4	49,2	13,5	53,3	60,3	30,0	16,1	36,8	76,3	21,6	85,6	59,8	74,8	75,0	52,0	70,6	73,0	
2016	60,9	14,4	38,6	34,1	42,4	46,2	12,2	53,0	60,3	30,0	16,2	38,6	75,9	21,5	92,1	60,2	69,4	75,0	54,0	74,7	73,0	
2017	58,3	13,4	55,9	36,5	47,4	45,5	9,3	53,3	60,5	30,0	16,1	38,4	75,5	21,5	91,0	60,8	69,6	75,0	62,0	74,3	73,0	
2018	58,8	12,8	57,1	25,1	46	46,9	11,8	53,2	60,6	30,0	16,2	38,4	75,1	21,6	91,0	78,2	69,7	75,0	64,0	80,8	73,0	
2019	55,1	11,2	58	23,9	45,4	42,5	8,8	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	91,1	77,2	70,0	75,0	66,0	79,4	77,6	
2020	56,9	20,5	58,8	20,2	39	41,6	6,6	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	91,1	81,1	71,3	75,0	68,0	78,1	80,1	

Складено автором за матеріалами

Додаток Б
Таблиця Б1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Австрії

Рік Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу									
	Освіта	НІУКІР	Інформаційно-комунікаційні технології	Інноваційна діяльність	Практика у галузі науки	Створення знань	Нові товари та послуги	Людські капітал	Приватний капітал	Інститути	Структурні зміни	Початок бізнесу	Отримання доходу на будівництво	Ресторація майна	Отримання кредиту	Захист інвестора	Сплата податків	Умови ведення ЗЕД			
2010	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	75,90	44,70	33,99	20,73	90,36	83,87	28,89	79,7	70,7	79,5	68,8	53,3	76,4	86,9
2011	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	75,69	44,67	33,97	20,62	83,65	83,74	29,23	79,6	70,7	81,3	68,8	53,3	76,3	87,1
2012	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	77,57	44,61	33,86	20,53	89,75	83,87	30,28	79,6	70,7	81,1	68,8	53,3	76,8	87,2
2013	66,80	54,20	44,30	60,10	37,60	43,60	62,40	77,29	44,37	33,61	20,33	90,37	83,79	29,10	79,9	70,9	81,1	68,8	53,3	76,0	87,8
2014	55,90	61,90	52,80	67,10	37,80	37,60	62,70	78,41	44,55	33,46	20,51	89,87	83,43	29,40	80,0	70,9	81,1	55,0	70,0	76,4	87,9
2015	56,30	58,30	52,20	56,10	37,90	33,70	70,80	78,49	44,54	33,52	20,34	88,50	83,34	29,04	82,8	70,9	81,1	55,0	70,0	78,3	100,0
2016	58,30	58,30	53,30	59,30	42,20	41,10	71,10	79,11	44,54	33,52	20,28	87,14	83,25	29,26	82,8	74,9	80,0	55,0	70,0	83,4	100,0
2017	59,70	57,30	55,10	63,30	42,70	33,90	82,40	79,66	44,34	33,55	20,26	88,64	83,30	29,24	83,1	75,0	80,0	55,0	70,0	83,4	100,0
2018	57,70	58,70	50,90	63,60	41,70	38,30	84,30	80,28	44,54	33,56	20,25	88,82	83,34	29,24	83,1	75,0	80,0	55,0	70,0	83,3	100,0
2019	60,70	58,10	50,30	65,30	41,30	27,10	82,30	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	83,2	75,1	80,0	55,0	70,0	83,3	100,0
2020	58,30	58,20	45,90	60,90	48,50	26,70	82,10	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	83,2	75,1	80,0	55,0	70,0	83,3	100,0

Складено автором за матеріалами

Додаток В
Таблиця В1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Бельгії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій										Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу					
	Освіта	НИІ/КР	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна стійкість	Практики у галузі науки	Створення знань	Товари, товари та послуги	Людський капітал	Продуктивний капітал	Інтернетика	Транспорти	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Почток бізнесу	Оривання повшу на будівництво	Ресторація майна	Оривання кредиту	Захист інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗВД	
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	73,48	30,28	36,07	22,74	85,40	83,63	29,25	91,2	73,6	42,6	56,3	70,0	75,8	84,5	
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	74,48	30,18	35,99	22,86	86,20	83,67	29,54	91,2	73,5	39,8	56,3	70,0	76,0	84,6	
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	75,66	30,15	35,64	22,94	86,08	83,65	29,84	91,2	73,6	42,2	56,3	70,0	75,7	85,1	
2013	72,90	49,40	35,20	65,20	48,00	46,20	33,10	76,37	30,17	35,52	23,05	86,78	83,75	29,66	91,3	73,7	42,2	56,3	70,0	75,5	85,2	
2014	56,70	57,00	41,40	68,00	48,80	31,70	33,00	77,12	30,14	35,13	23,10	84,50	83,84	30,79	91,3	73,7	42,2	45,0	68,0	75,4	83,4	
2015	57,10	56,80	41,90	66,90	39,00	39,40	68,70	79,04	30,12	35,14	23,07	84,68	84,00	30,07	91,3	75,3	42,2	45,0	68,0	75,1	100,0	
2016	72,10	60,30	44,80	68,10	45,30	44,80	70,60	79,53	30,12	35,14	23,13	83,84	84,14	29,89	91,4	75,3	51,8	45,0	68,0	77,2	100,0	
2017	72,80	60,60	47,30	71,10	43,30	39,80	72,50	80,44	30,10	35,06	23,32	83,72	84,23	29,85	91,4	75,3	51,4	45,0	68,0	77,1	100,0	
2018	66,40	60,60	43,90	70,50	47,50	42,90	72,30	81,34	30,08	35,01	23,32	83,70	84,33	29,83	91,4	75,4	51,4	45,0	68,0	77,7	100,0	
2019	68,60	59,20	44,10	73,10	49,10	30,90	77,10	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	91,4	75,4	51,4	65,0	68,0	77,5	100,0	
2020	75,40	59,60	38,00	68,70	52,60	30,30	77,10	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	92,3	75,5	51,8	65,0	68,0	78,4	100,0	

Складено автором за матеріалами

Додаток Г
Таблиця Г1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Болгарії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій					Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу								
	Оцінка	ІНДІКАР	Інформаційно-комунікаційні технології	Біологічна сфера	Праці/інженери у галузі науки	Створення знань	Творчі твори та послуги	Люди/інвестиції	Приватний капітал	Енергетика	Транспорт	Приватний сектор	Інститути	Структурні зміни	Інше/бізнесу	Скорочення розриву на будівництво	Рестрація майна	Отримання кредиту	Захист інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗЕД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	54,96	52,36	29,95	13,36	60,18	79,81	24,28	83,4	64,7	71,4	93,8	63,3	63,0	74,3
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	55,16	43,03	30,33	13,39	58,97	80,08	24,40	84,7	64,6	71,0	93,8	63,3	64,2	74,8
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	55,58	52,77	30,11	13,39	59,33	80,17	23,86	84,7	64,8	71,1	81,3	63,3	70,5	76,0
2013	55,40	9,40	49,20	45,20	17,00	41,60	35,50	57,09	52,21	29,94	13,38	58,15	80,71	24,16	84,8	66,6	71,1	81,3	63,3	73,2	76,7
2014	44,5	13,30	51,90	46,6	19,50	25,10	39,20	58,50	52,12	30,14	13,39	58,06	80,50	24,08	84,8	67,2	71,1	65,0	74,0	73,5	78,0
2015	43,60	14,40	51,22	42,80	25,60	22,30	41,10	59,45	52,11	30,09	13,40	58,31	80,30	24,48	84,8	73,7	71,1	65,0	74,0	73,5	97,5
2016	44,70	11,50	59,40	43,20	19,20	25,30	42,50	58,41	52,11	30,09	13,41	59,68	80,22	24,70	84,8	74,2	69,2	65,0	74,0	72,1	97,5
2017	47,10	13,20	57,10	46,10	23,10	26,50	43,30	58,70	52,06	30,18	13,51	59,53	80,13	24,45	85,4	74,4	69,2	65,0	74,0	72,1	97,4
2018	45,40	12,70	52,40	47,50	29,00	29,70	64,20	58,88	52,01	30,25	13,55	59,52	80,05	24,38	85,4	75,0	69,3	65,0	74,0	72,1	97,4
2019	47,00	11,70	52,20	48,90	17,80	18,30	74,90	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	85,4	75,5	69,3	65,0	74,0	72,0	97,4
2020	43,50	12,10	56,80	43,40	19,90	19,80	76,20	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	85,4	75,9	69,8	65,0	74,0	72,3	97,4

Складено автором за матеріалами

Додаток Д
Таблиця Д1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Угорщини

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу									
	Освіт.	НУКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Праці інженерів у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Людський капітал	Інвестиційні витрати	Регістрація	Транспорту	Приватний сектор	Інтенції	Структурні зміни	Початок бізнесу	Спрямована допомога на будівництво	Рестрація майна	Прийняття кредиту	Захист інвестора	Сплата податків	Умова ведення ЗВД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	60,57	53,13	30,98	20,92	71,72	82,23	24,78	91,3	67,7	64,7	75,0	43,3	64,5	75,0
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	61,14	53,16	30,86	21,04	71,87	82,13	24,99	91,3	69,0	78,0	75,0	43,3	68,2	75,2
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	61,40	53,10	30,56	20,71	70,21	81,04	25,28	91,4	69,0	78,0	68,8	43,3	70,2	75,4
2013	62,20	25,50	40,90	44,20	22,10	39,50	53,70	62,55	53,12	30,34	20,87	70,10	81,72	25,24	89,3	69,1	78,0	68,8	43,3	71,8	76,1
2014	50,10	29,40	53,20	43,20	24,80	39,6	55,70	62,26	53,11	30,52	21,10	67,01	81,55	24,89	89,3	66,0	78,0	55,0	52,0	72,1	76,3
2015	49,80	29,90	54,40	40,90	21,40	40,70	55,20	61,79	53,07	30,58	21,34	66,73	81,19	24,60	86,6	68,4	78,0	70,0	52,0	73,3	100,0
2016	52,10	12,20	58,00	40,00	20,90	35,10	57,10	61,14	53,07	30,58	21,24	65,34	81,10	24,55	87,1	66,3	80,2	70,0	52,0	70,8	100,0
2017	49,20	33,70	58,20	41,50	20,40	32,90	60,30	61,29	53,10	30,54	21,11	65,05	81,07	24,77	87,3	66,1	80,1	70,0	52,0	71,6	100,0
2018	50,90	33,10	49,30	40,10	22,00	35,10	61,80	61,62	53,10	30,56	21,10	64,25	81,07	24,77	87,6	66,2	80,1	75,0	52,0	77,0	100,0
2019	51,80	34,40	48,90	42,10	20,30	31,60	71,50	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	87,9	66,9	80,1	75,0	54,0	79,2	100,0
2020	51,20	35,30	51,50	40,90	23,20	37,60	71,50	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	88,2	67,0	80,1	75,0	54,0	80,6	100,0

Складено автором за матеріалами

Додаток Е
Таблиця Е1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Грещі

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу										
	Оцінка	ІНДІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічне стійкість	Інновації у галузі науки	Створення знань	Товарі, товари та послуги	Людський капітал	Приводний капітал	Виробництво	Транспорт	Інженерний сектор	Інженери	Сторонні зміни	Початок бізнесу	Отримання ліцензій на будівництво	Реструктуризація майна	Отримання кредитів	Захист інвестицій	Сплата податків	Умови ведення БІЗУ
2010	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	61,78	53,32	32,49	17,44	64,88	81,47	23,40	70,9	65,4	59,8	50,0	33,3	78,3	77,0
2011	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	62,91	53,44	32,57	17,35	63,56	81,69	22,43	70,8	65,4	41,5	50,0	33,3	78,3	77,2
2012	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	63,15	53,47	32,46	17,06	61,16	82,37	21,52	78,7	62,9	41,5	50,0	33,3	78,7	77,3
2013	57,40	20,90	39,40	43,10	16,10	55,90	48,70	64,75	53,21	31,43	17,03	62,95	82,09	21,68	78,6	64,6	42,2	50,0	46,7	80,7	79,3
2014	50,10	27,10	49,20	39,70	18,60	40,90	51,30	64,85	52,79	31,11	17,33	60,68	81,08	21,15	89,2	64,5	42,2	45,0	64,0	81,3	80,3
2015	52,30	26,50	52,00	35,50	18,20	40,60	65,70	66,26	52,72	31,02	17,26	60,04	80,88	22,35	90,7	66,7	60,2	45,0	64,0	77,9	93,7
2016	76,80	30,30	53,70	38,50	17,80	29,10	67,20	66,35	52,73	31,02	17,45	58,97	80,64	22,86	90,7	66,7	48,9	45,0	64,0	77,8	93,7
2017	79,20	31,20	56,00	40,60	15,80	22,00	63,00	67,17	52,65	31,05	17,26	58,03	80,50	22,82	90,7	68,4	48,9	45,0	64,0	77,3	93,7
2018	71,60	29,90	50,30	42,90	17,90	28,70	63,70	67,97	52,56	31,04	17,26	58,28	80,39	22,80	92,4	68,4	48,9	45,0	64,0	77,0	93,7
2019	61,90	31,70	51,50	46,10	19,90	22,50	78,20	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	92,4	69,5	46,9	45,0	64,0	76,9	93,7
2020	53,70	31,30	46,90	36,00	24,50	23,40	80,60	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	96,0	69,5	46,9	45,0	70,0	77,1	93,7

Складено автором за матеріалами

Додаток Ж
Таблиця Ж1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Естонії

Рік/Показник	Світа				НІУ/ІКР				Інформаційно-комунікаційні технології				Екологічне стійкість				Праці/науки				Середня знань				Теоретичні товари та послуги				Індекс виробничого потенціалу								Індекс легкості ведення бізнесу							
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013				
Рік/Показник	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2010	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2011	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2012	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2013	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2014	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2015	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2016	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2017	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2018	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2019	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				
2020	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60	54,60	53,90	54,60	54,60				

Складено автором за матеріалами

Додаток 3
Таблиця 31
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Ірландії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу										
	Світа	Європа	НАІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна свідомість	Праці вчених у галузі науки	Створення знань	Порівняння товарів та послуг	Дипломатичні витрати	Приватний капітал	Бізнеска	Транспорт	Приватний сектор	Інститути	Структурні зміни	Початок бізнесу	Прийняття позову на будівництво	Реструкція майна	Отримання кредитів	Закриття інвестицій	Сплата податків	Умови ведення бізнесу
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	22,09	35,30	66,06	47,23	17,49	14,63	60,11	90,9	64,7	68,7	87,5	86,7	95,3	93,1
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	22,44	35,39	66,51	47,38	17,40	14,76	60,47	90,9	60,9	68,7	87,5	86,7	95,3	92,8
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	22,46	35,59	67,09	47,22	17,37	15,27	61,25	90,9	60,0	68,7	87,5	86,7	95,3	92,7
2013	78,40	45,40	47,00	65,80	36,50	47,10	49,70	22,60	35,66	67,39	46,42	17,34	15,54	60,94	91,7	59,7	77,6	87,5	86,7	95,1	92,7	
2014	58,10	49,20	56,40	78,10	34,90	35,30	50,90	22,52	35,65	67,01	46,35	17,07	15,64	61,79	91,7	65,7	77,5	70,0	78,0	95,1	92,6	
2015	57,30	47,70	57,40	70,60	28,30	33,40	69,30	22,35	35,64	66,78	46,36	17,03	15,90	60,25	92,7	72,6	78,3	70,0	76,0	95,1	87,2	
2016	60,70	53,40	61,20	60,30	30,10	33,00	70,80	23,15	35,68	66,65	46,27	17,05	16,12	60,52	92,7	74,0	78,4	70,0	80,0	94,6	87,2	
2017	60,30	55,80	64,30	62,70	24,10	28,30	74,80	22,75	35,88	66,72	46,35	17,05	16,37	60,67	94,4	75,3	78,4	70,0	80,0	94,6	87,2	
2018	55,30	57,20	64,80	59,80	26,10	27,30	75,20	22,75	35,99	66,79	46,39	17,06	16,61	60,59	94,4	76,2	78,4	70,0	80,0	94,6	87,2	
2019	49,70	50,00	69,60	62,10	28,70	18,40	83,80	22,75	35,99	66,79	46,39	17,06	16,61	60,59	94,4	76,7	71,7	70,0	80,0	94,6	87,2	
2020	45,50	52,30	59,60	55,80	24,60	21,20	83,80	22,75	35,99	66,79	46,39	17,06	16,61	60,59	94,4	76,6	71,7	70,0	80,0	94,6	87,2	

Складено автором за матеріалами

Додаток И
Таблиця И1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Швеції

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій						Індекс виробничого потенціалу						Індекс логіст. ведення бізнесу							
	Qarta	НДІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Працівники у галузі науки	Створення знань	Теорія теорія та послуги	Інвестиційні капітали	Приватний сектор	Транспорт	Енергетика	Інтенсивність	Структурні зміни	Повнець бізнесу	Отримання ліцензій на бізнес	Реструкція компаній	Отримання кредитів	Захист інвесторів	Співпраця партнерів	Умови ведення ЗЕД
2010	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
2012	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я	Д/я
2013	71,5	67,5	59,8	66,4	70,6	48,5	77,6	83,36	37,16	32,91	20,30	96,54	89,44	27,30	92,3	83,2	85,9	81,3	63,3	81,9
2014	58,2	75,9	57,2	77,7	65,5	41,9	70,7	83,81	37,10	33,05	20,50	94,92	80,38	27,39	92,3	83,2	86,2	60,0	72,0	82,0
2015	58,2	77,6	57	76,8	70,6	37,4	75,8	85,33	37,04	32,90	20,54	94,95	89,51	26,72	92,3	77,5	88,5	60,0	72,0	83,5
2016	69,1	78,4	59,3	77,6	78,7	42	75,7	85,34	37,04	32,90	20,48	94,83	89,56	27,07	94,6	77,7	89,3	60,0	72,0	85,3
2017	67,7	77,1	59	80,7	74,9	35,8	83,6	85,40	37,05	32,81	20,46	94,95	89,84	27,05	94,6	77,8	90,5	60,0	72,0	85,3
2018	65,8	77	53,5	81,3	75,9	39,8	83,4	85,46	37,05	32,73	20,45	95,08	90,12	27,05	94,7	77,9	90,5	60,0	72,0	85,3
2019	67,8	75,3	58,1	81,8	73,5	31,8	89,5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	93,1	78,0	90,5	60,0	72,0	85,3
2020	68,2	74	54	76,8	76	31,9	89	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	93,1	78,0	90,1	60,0	72,0	85,3

Складено автором за матеріалами

Додаток І
Таблиця ІІ
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Іспанії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу									
	Світа	ІНУКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна стійкість	Працівники у галузі науки	Стороння звітність	Теоретична та практична	Людський капітал	Приватний капітал	Відкритість	Трендовий	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Початок бізнесу	Отримання дозволу на будівництво	Рестрація майна	Отримання кредитів	Закриття інвесторів	Сплата податків	Умови ведення БІД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	30,42	42,71	77,65	37,26	20,39	24,46	95,30	68,9	63,3	71,1	68,8	53,3	73,6	83,3
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	30,33	43,08	79,16	37,27	20,68	24,95	96,42	71,1	63,2	71,1	68,8	53,3	74,7	84,6
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	30,10	43,13	79,41	37,13	20,83	24,90	96,99	78,2	63,2	68,2	68,8	53,3	84,2	84,6
2013	63,50	39,20	64,90	57,70	30,70	45,10	61,20	30,62	43,20	83,36	37,16	20,50	24,62	96,54	76,4	63,2	68,3	68,8	53,3	85,2	84,8
2014	54,30	42,80	69,00	53,20	33,60	26,00	62,90	31,29	43,25	83,81	37,10	20,50	25,01	94,92	77,9	67,8	68,3	60,0	68,0	75,4	84,8
2015	55,00	39,80	67,00	54,40	31,10	27,00	77,60	29,82	43,30	85,33	37,04	20,54	25,45	94,95	86,4	69,6	70,6	60,0	68,0	74,8	100,0
2016	50,40	48,20	64,80	49,40	32,60	26,90	79,30	29,21	43,31	85,34	37,04	20,48	25,28	94,83	86,4	70,7	71,7	60,0	70,0	83,1	100,0
2017	56,20	45,80	65,10	51,10	31,60	23,90	83,30	29,22	43,39	85,40	37,05	20,46	25,63	94,95	86,7	70,7	71,7	60,0	70,0	84,2	100,0
2018	53,80	46,40	59,90	50,70	31,30	28,20	84,20	29,43	43,48	85,46	37,05	20,45	25,99	95,08	86,7	70,7	71,7	60,0	70,0	84,4	100,0
2019	54,30	45,20	58,80	52,10	34,20	21,20	87,40	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	86,9	70,8	71,7	60,0	70,0	84,6	100,0	
2020	50,80	44,90	55,70	46,30	37,10	20,00	88,20	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	86,9	70,8	71,7	60,0	72,0	84,7	100,0	

Складено автором за матеріалами

Додаток К
Таблиця К1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Кіпру

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій							Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу							
	Освіта	НУІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Інтелігентна економіка	Пріоритетні науки	Створення знань	Теоретичні основи та патенти	Людський капітал	Інвестиційні капітали	Енергетика	Транспорт	Приватний сектор	Інститути	Структурні зміни	Початок бізнесу	Спрощення процедури набуття патентів	Реструктуризація майна	Отримання кредиту	Захист інвестицій	Шляхи покращення	Умови ведення БДІ
2010	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	55,25	46,00	32,79	21,43	80,31	93,77	22,94	89,3	61,3	53,0	56,3	46,7	80,4	83,9
2011	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	55,60	46,01	32,86	21,27	79,54	94,00	22,26	89,2	61,1	53,5	68,8	46,7	80,4	84,0
2012	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	55,51	45,91	32,68	21,27	80,04	94,26	22,61	89,1	60,9	53,8	68,8	60,0	80,4	83,7
2013	71,90	7,60	43,50	36,30	26,70	35,10	41,20	56,04	45,68	32,27	21,10	78,46	94,46	22,61	89,2	61,1	56,9	68,8	60,0	80,0	83,9
2014	58,20	8,90	44,60	39,60	28,10	25,80	42,70	56,52	45,69	32,18	20,85	77,86	92,74	23,10	89,2	60,8	57,3	50,0	72,0	79,4	84,0
2015	58,70	7,10	46,20	40,20	19,90	25,50	47,80	56,42	46,02	32,14	20,05	76,98	92,54	22,64	89,1	63,9	58,9	55,0	72,0	80,0	83,4
2016	63,10	4,80	49,50	40,60	25,20	30,60	49,50	57,07	46,02	32,14	20,29	74,93	91,42	23,04	89,2	63,9	63,4	65,0	72,0	84,4	88,4
2017	60,20	5,60	63,20	42,70	22,80	20,40	57,70	57,32	46,02	32,16	20,32	76,41	90,36	22,68	91,2	64,0	63,4	60,0	72,0	85,1	88,4
2018	59,20	5,90	49,10	44,7	29,30	24,00	65,20	57,62	46,02	32,17	20,34	76,74	89,70	22,71	91,2	64,0	68,0	60,0	72,0	80,1	88,4
2019	63,40	6,50	57,80	49,90	24,60	22,40	79,90	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	91,2	64,1	68,0	60,0	76,0	80,8	88,4
2020	63,40	6,50	52,40	41,40	32,40	13,10	81,40	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	92,0	64,2	67,9	60,0	76,0	85,5	88,4

Складено автором за матеріалами

Додаток М
Таблиця М1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Литви

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу									
	Світа	НД/КР	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна стійкість	Ідентифікація у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Людовий капітал	Приватний капітал	Дисперсія	Транспор	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Глобал Банк	Отримання дозволу на будівництво	Рестрація майна	Отримання кредиту	Заявка інвестора	Сплата податків	Умови ведення БІЗ
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,30	46,44	67,51	49,32	28,46	26,02	94,29	82,5	75,8	92,1	68,8	50,0	80,6	85,2
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,14	46,80	67,99	49,34	28,36	27,40	95,12	84,6	75,8	92,1	68,8	50,0	80,0	85,2
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,32	46,65	64,85	49,36	28,77	27,39	94,36	84,7	77,9	92,2	68,8	56,7	81,0	86,0
2013	63,10	21,70	62,00	51,00	18,80	27,10	56,50	23,67	46,81	65,52	49,32	29,33	28,26	94,26	84,3	79,3	92,2	68,8	56,7	81,0	86,8
2014	38,00	30,50	52,20	50,10	18,50	16,00	56,20	24,92	47,15	65,61	49,32	30,07	29,87	93,83	90,1	79,4	92,2	70,0	60,0	81,0	87,1
2015	52,40	25,50	51,40	52,40	17,30	22,40	65,80	23,95	47,39	66,51	49,34	30,46	31,00	94,35	92,4	79,3	92,2	70,0	60,0	81,5	97,7
2016	86,30	20,20	58,60	52,10	16,80	28,50	67,90	23,95	47,45	66,80	49,34	30,57	30,32	93,25	92,9	79,3	92,9	70,0	64,0	85,4	97,7
2017	53,70	19,50	61,20	53,10	14,60	25,40	75,10	23,42	47,48	66,84	49,34	30,83	30,00	93,45	93,0	79,3	92,9	70,0	64,0	85,5	97,7
2018	30,30	19,60	51,80	53,60	17,10	30,30	75,80	23,42	47,62	66,96	49,34	30,80	30,57	94,03	93,1	84,8	92,9	70,0	66,0	87,8	97,7
2019	51,70	18,90	53,70	56,20	16,70	20,80	75,40	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	93,2	84,9	93,0	70,0	68,0	88,7	97,8
2020	49,20	18,80	56,50	42,70	22,40	19,00	77,40	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	93,3	84,9	93,0	70,0	70,0	88,8	97,8

Складено автором за матеріалами

Додаток Н
Таблиця Н1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛВБ Мальті

Рік/Показник	Світа			НУІКР			Інформаційно-комунікаційні технології			Економічна стійкість			Інноваційний індекс інновацій			Індекс виробничого потенціалу								Індекс якості вселення бізнесу																		
	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.			
2010													19,19	49,93	69,66	53,95	25,97	27,60	92,60																							
2011													19,39	47,45	72,36	53,96	25,75	29,14	93,95																							
2012													19,13	47,57	74,23	53,98	25,60	29,51	94,46																							
2013	63,60	10,40	37,80	60,40	19,00	69,90							19,38	47,39	74,94	54,00	25,45	28,39	93,74																							
2014	37,40	13,70	30,60	34,90	7,40	44,90	37,70	19,74	47,42	75,06	53,90	25,37	28,90	93,84	75,2	67,4	68,7	10,0	66,0	85,9	81,3																					
2015	70,40	15,10	57,40	49,00	22,30	47,30	38,00	19,65	47,76	75,34	53,80	25,06	29,76	93,10	76,6	71,4	68,7	10,0	66,0	85,9	81,4																					
2016	66,30	21,20	59,80	48,00	30,40	52,30	39,50	18,88	48,37	75,26	53,80	26,60	30,03	93,47	78,0	71,5	48,6	10,0	66,0	77,5	88,9																					
2017	69,80	19,60	61,50	48,70	33,30	45,10	78,90	19,64	48,08	75,60	53,85	24,86	30,53	93,25	80,2	71,8	48,6	30,0	66,0	76,2	88,9																					
2018	64,80	19,40	81,60	49,40	35,10	45,20	79,90	19,02	48,22	75,97	53,84	24,90	31,04	93,31	84,8	72,5	48,7	30,0	66,0	76,2	88,9																					
2019	60,00	19,80	72,80	33,80	21,00	54,20	84,60	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.																					
2020	57,70	8,30	56,10	51,90	25,30	45,60	86,30	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.																					

Складено автором за матеріалами

Додаток О
Таблиця О1
Динаміка показників субіндексів ГПІ, ІВП, ІЛІВБ Люксембургу

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій										Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу					
	Світа	Європа	НІУСР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Праці/інвестиції у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Люди/капітал	Приватний капітал	Транспорт	Приватний сектор	Інститути	Структурні зміни	Початок бізнесу	Отримання доходу на біржових інструментах	Рестрація капіталу	Отримання кредиту	Закриття інвестицій	Сплата податків	Умови ведення БІД	
2010	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	
2011	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	
2012	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	
2013	73,10	25,80	37,70	59,60	35,30	61,90	69,00	24,94	42,33	61,91	51,70	29,37	24,65	81,90	88,6	78,4	56,8	25,0	43,3	88,4	83,0	
2014	52,60	29,90	50,90	75,00	28,80	42,10	67,90	24,81	41,15	61,70	51,70	22,36	25,73	79,46	88,6	78,4	56,8	15,0	50,0	88,6	83,2	
2015	51,10	28,80	52,10	61,50	36,90	43,20	72,10	24,93	41,26	62,30	51,70	22,24	26,66	78,90	88,4	83,8	56,8	15,0	50,0	88,6	100,0	
2016	51,90	33,90	50,80	61,30	49,30	45,30	73,80	24,93	41,05	61,76	51,72	21,98	27,28	78,32	88,4	83,8	63,8	15,0	50,0	87,4	100,0	
2017	48,50	36,20	56,90	59,90	45,90	39,90	79,30	24,92	41,37	62,14	51,72	21,98	28,38	79,54	88,7	83,8	63,8	15,0	50,0	87,4	100,0	
2018	47,10	34,10	52,70	67,60	47,70	41,70	79,90	24,92	41,62	62,52	51,72	21,98	29,46	79,93	88,8	83,9	63,9	15,0	54,0	87,4	100,0	
2019	48,30	35,60	53,30	66,10	43,50	38,60	90,70	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	
2020	45,60	35,60	46,90	59,70	43,70	43,20	90,80	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	

Складено автором за матеріалами

Додаток Р
Таблиця Р1
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Німеччини

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій												Індекс виробничого потенціалу					Індекс легкості ведення бізнесу				
	Світа	Європа	НІСР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Інновації у галузі науки	Створення знань	Торгові товари та послуги	Люди/капітал	Приватний капітал	Підприємства	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Потенціал бізнесу	Сприяння Азову на бумвінтіво	Реструктуризація	Отримання кредитів	Заявки інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗІД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	76,36	49,46	34,62	24,94	88,16	87,05	32,88	80,8	82,9	66,5	81,3	50,0	79,0	88,3
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	76,87	49,49	34,65	25,20	88,17	86,73	33,25	81,5	82,9	66,5	81,3	50,0	76,4	88,4
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	77,55	49,45	34,68	24,82	88,71	86,67	33,82	81,6	82,8	66,5	81,3	50,0	76,8	88,1
2013	64,1	61,5	41,4	60	62,2	44,7	77,1	77,37	49,45	34,65	24,84	89,01	86,58	34,33	81,7	82,9	65,4	81,3	50,0	79,1	88,2	
2014	53,4	67,7	52,2	62,8	65	27,6	74,3	77,67	49,46	34,53	24,72	91,36	85,81	34,07	81,8	82,9	65,4	70,0	62,0	76,8	88,3	
2015	53,5	68	52,1	59,4	64,7	28,1	72,9	77,95	49,45	34,50	24,59	90,40	85,76	35,96	81,4	78,1	63,1	70,0	62,0	77,0	91,8	
2016	56,9	74	50,8	63,2	66,4	34,4	74,9	77,79	49,45	34,50	24,62	89,86	85,64	35,62	82,7	78,1	66,5	70,0	62,0	82,2	91,8	
2017	58,5	72,1	53	66	67,3	31,7	81,5	77,85	49,46	34,48	25,09	90,34	85,39	35,60	83,5	78,1	66,6	70,0	62,0	82,2	91,8	
2018	55,8	74	49,2	66,2	65,3	33,7	81,8	78,07	49,46	34,47	25,09	90,71	85,13	35,62	83,5	78,1	66,5	70,0	62,0	82,1	91,8	
2019	57,8	73,4	50,1	67,1	66,6	26,3	88,2	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	83,6	78,2	70,0	62,0	82,1	91,8	
2020	54,6	72,7	43,5	65	68	27,6	88,2	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	83,7	78,2	66,6	70,0	62,0	82,2	91,8	

Складено автором за матеріалами

Додаток С
Таблиця С1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Португалії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу						Індекс лояльності вчених бізнесу										
	Світа	Європа	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна стійкість	Підприємства у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Універсальні капітали	Промислові капітали	Культурні	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Початок бізнесу	Стримання дозволу на бумажництво	Реструкція медіа	Оривання кредитів	Захист інвесторів	Співня порівня	Умови ведення бізнесу
2010	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	27,18	33,62	53,37	53,65	15,73	12,03	52,51	88,1	56,4	70,8	50,0	60,0	75,7	84,7
2011	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	27,20	33,67	53,00	53,83	15,72	12,28	52,82	88,1	63,0	83,7	50,0	60,0	76,5	84,7
2012	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	26,80	33,82	52,41	53,42	15,69	12,79	52,94	90,7	68,0	83,7	50,0	60,0	77,7	84,8
2013	69,2	44,7	42,7	45,1	21,3	43,1	54,3	27,34	33,96	52,49	54,19	15,66	13,25	52,83	90,7	72,3	83,7	50,0	60,0	78,1	86,6
2014	58,7	53,1	55,4	46,6	23,1	31,80	54,2	27,19	34,15	52,23	54,04	15,66	13,78	54,39	92,4	72,8	83,7	45,0	62,0	77,9	85,1
2015	57,1	40,8	55,7	45,1	21,9	25,4	62,8	26,83	34,32	52,61	53,87	15,69	14,26	52,35	91,0	72,8	83,7	45,0	62,0	77,9	100,0
2016	60,3	40,3	58	45,3	22	26,4	64,4	26,27	34,10	52,28	53,87	15,70	14,34	51,04	91,0	73,0	79,4	45,0	62,0	82,1	100,0
2017	60,9	36,9	59,5	47,8	22,9	24,6	69,2	26,27	34,23	52,20	53,46	15,68	14,67	51,28	91,0	73,1	79,4	45,0	62,0	83,7	100,0
2018	58,2	38	52,9	48,4	24,3	31,4	70,3	26,27	34,30	52,97	53,42	15,68	15,03	51,51	90,9	73,1	79,4	45,0	62,0	83,7	100,0
2019	59,4	38,8	52	50	25,3	24,1	82,5	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	90,9	73,2	78,4	45,0	62,0	83,7	100,0
2020	57,2	39	47,6	41,8	33,2	20,8	83,8	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	90,9	73,2	78,4	45,0	62,0	83,7	100,0

Складено автором за матеріалами

Додаток Т
Таблиця Т1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Польщі

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу								Індекс легкості ведення бізнесу								
	Оцінка	ІНДІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Практичніски у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Людські капітали	Приватний капітал	Бізнеска	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Початок бізнесу	Отримання ліцензії на будівництво	Реструкція майна	Отримання кредиту	Захист інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗІД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	27,84	38,18	69,74	47,78	14,45	16,46	76,72	78,5	54,8	54,1	93,8	60,0	33,3	80,6
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	28,20	38,37	69,96	47,78	14,62	16,97	76,15	78,5	54,9	61,5	93,8	60,0	63,9	80,8
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	28,03	38,35	69,49	47,81	14,53	17,45	76,68	78,6	66,0	61,5	93,8	60,0	65,7	80,5
2013	61,6	21,5	37,5	54,6	21,5	37,3	43,3	27,99	38,50	69,05	47,87	14,80	17,72	77,35	79,0	70,3	71,2	93,8	60,0	72,2	80,6
2014	54	25,7	44,5	50,6	25,2	34,7	46,3	27,90	38,56	68,71	47,86	14,83	18,27	76,82	82,5	71,1	80,2	75,0	66,0	72,3	81,0
2015	53,6	25,3	44,7	45,3	31	32,4	55,8	28,11	38,94	68,78	47,87	14,86	19,32	79,09	82,6	75,5	80,3	75,0	66,0	72,3	100,0
2016	57,1	27,7	46,3	45,5	24	34,1	57,8	27,89	38,96	68,74	47,87	14,81	20,03	79,06	82,7	75,5	76,9	75,0	66,0	79,1	100,0
2017	57,1	19	50,3	47,8	24,20	34,1	70,7	27,89	39,13	69,27	47,89	14,84	20,80	78,49	82,8	76,3	76,5	75,0	66,0	79,1	100,0
2018	55,2	18,8	41,8	47,7	24,4	36,7	72,2	27,80	30,37	69,77	47,91	14,85	21,68	78,40	82,8	76,3	76,5	75,0	66,0	79,5	100,0
2019	57	31	41,5	52,3	24,3	27,2	81,5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	82,8	76,3	70,5	75,0	66,0	76,5	100,0
2020	54,1	32,8	36,4	44,7	28,9	31,8	81,1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	82,9	76,4	63,9	75,0	66,0	76,4	100,0

Складено автором за матеріалами

Додаток У
Таблиця У1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Румунії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій										Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу					
	Європа	НУЛІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Працітніння у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Людський капітал	Приватний капітал	Енергетика	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Середньорічні змінні	Початок бізнесу	Спрощення дозволу на будівництво	Реструктуризація майна	Спрощення кредиту	Захист інвестицій	Сплата податків	Умови ведення бізнесу	
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	24,12	36,72	59,96	47,14	17,42	14,67	72,50	90,3	61,0	80,4	87,5	56,7	49,4	76,9	
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,91	36,80	59,75	47,10	17,39	14,86	72,50	90,4	55,3	80,5	87,5	56,7	48,8	77,3	
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	24,23	36,85	60,71	47,02	17,40	15,32	71,93	87,8	53,8	80,6	87,5	56,7	49,3	75,9	
2013	51	7,4	59,5	40,6	13,5	40,4	36,6	23,93	36,93	60,57	47,01	17,40	15,71	71,25	88,9	53,9	80,8	87,5	56,7	62,0	76,3	
2014	41,9	12,6	52	32,1	14,5	23,1	37,8	23,46	37,00	60,71	47,00	17,38	16,21	71,54	90,4	54,0	80,8	80,0	62,0	64,0	76,9	
2015	38,6	12,1	52,3	34,6	11,2	21,9	49	24,32	37,05	61,89	46,99	17,37	16,54	70,55	90,4	62,2	81,0	80,0	62,0	80,0	100,0	
2016	40,5	8,9	63,7	34,4	9,9	30	50,7	23,79	37,08	60,33	46,99	17,37	16,84	71,22	90,5	57,4	74,1	80,0	62,0	79,6	100,0	
2017	40,9	8,6	70,1	37,4	9,5	25,2	57	24,13	37,29	60,63	47,00	17,36	17,25	72,15	89,5	58,1	73,9	80,0	62,0	80,4	100,0	
2018	39,5	8,8	61,2	37,2	9,9	25,3	58,5	23,88	37,48	60,84	47,00	17,36	17,86	72,13	89,7	58,3	74,8	80,0	62,0	80,3	100,0	
2019	40,5	5,3	60,6	40,4	10,5	14,7	67,6	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	
2020	36,4	7	60,1	38,6	15,3	14,9	69,1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Складено автором за матеріалами [15-25; 33-42; 52]

Додаток Ф
Таблиця Ф1
Динаміка показників субіндексів ГПІ, ІВП, ІЛІВБ Словаччини

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій												Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу					
	Оцінка	ІНІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Експортна оцінка	Працівники у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Людський капітал	Прямі іноземні інвестиції	Енергетика	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Пов'язок бізнесу	Стримання ліцензій на будівництво	Реструктуризація майна	Отримання кредиту	Захист інвесторів	Швидка поштівка	Умови ведення ЗІД			
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,85	39,19	70,81	42,11	20,23	18,17	76,39	80,9	61,5	91,9	75,0	46,7	62,4	73,7				
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,96	39,67	73,20	42,06	20,18	18,44	76,63	81,0	61,5	91,9	75,0	46,7	62,2	76,1				
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,70	39,65	74,08	41,93	20,01	18,79	75,67	81,1	61,5	91,9	75,0	46,7	63,8	75,9				
2013	54,4	16,5	55,3	47,4	19,3	38,5	23,65	39,56	74,76	41,89	19,96	18,99	74,94	81,1	61,5	91,9	75,0	46,7	70,2	76,1				
2014	41,7	20,6	57	42	21	39,3	23,30	39,52	73,54	41,94	19,93	19,34	75,14	78,5	61,3	91,9	65,0	56,0	70,4	76,6				
2015	46	17,4	57,2	45	22,8	40,2	22,95	39,59	73,10	41,95	19,99	19,91	75,01	80,3	59,3	91,9	65,0	56,0	70,1	100,0				
2016	47,3	13,2	62	41,9	22,9	37,4	23,03	39,74	71,40	41,95	19,99	20,00	76,37	81,8	59,3	90,2	70,0	56,0	79,2	100,0				
2017	48,5	16,4	66,4	42,1	26,5	38,3	23,03	39,89	71,61	41,93	20,02	20,50	76,25	81,9	59,3	90,2	70,0	56,0	80,5	100,0				
2018	47,9	13,9	59,7	41,9	22	40,2	23,03	40,05	71,83	41,91	20,04	21,02	76,25	82,0	59,3	90,2	70,0	56,0	80,5	100,0				
2019	48,9	16,7	53,5	47,3	20,2	41	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	59,3	90,2	70,0	56,0	80,6	100,0				
2020	44,9	16,5	55,8	43,6	23	44,6	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	59,4	90,2	70,0	56,0	80,6	100,0				

Складено автором за матеріалами

Додаток Х
Таблиця Х1
Динаміка показників субіндексів ГП, ІВП, ІЛІВБ Словенії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу													
	Оцінка	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс	Індекс								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Людський капітал	Фінансовий капітал	Дієвність	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Початок бізнесу	Оривання дозволу на будівництво	Рестрація медіа	Отримання кредиту	Захист інвесторів	Служба порадів	Умови ведення ЗІД
	56,6	59,1	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	24,92	40,79	68,08	49,79	19,61	17,88	75,45	93,0	52,2	42,4	25,0	66,7	75,9	73,6
	58,1	61,3	66,6	66,6	66,6	66,6	66,6	66,6	66,6	66,6	66,6	25,75	40,95	68,25	49,59	19,64	18,18	76,34	94,3	53,4	57,6	25,0	66,7	77,0	77,7
	69,6	35,2	49,5	56,4	25,7	41,7	52,8	25,57	40,70	68,20	49,44	19,24	18,45	74,48	94,4	53,5	60,9	37,5	66,7	77,3	83,5	79,2	79,2	79,2	79,2
	58,3	40,8	56,5	62,9	33,9	35,3	53,2	25,29	40,77	68,07	49,26	19,47	19,59	73,33	94,4	64,9	68,1	35,0	78,0	84,4	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	63	41,3	55,9	61,5	23,6	37,3	53,8	25,80	40,87	68,10	49,26	19,56	20,00	74,79	94,5	65,0	72,1	35,0	78,0	83,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	61,8	40,1	55,9	62,9	20,7	32	73,5	25,79	40,92	68,14	49,19	19,55	20,45	74,14	94,6	65,1	72,1	35,0	78,0	83,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	58,6	39,1	47,5	62,8	32,7	38,2	74,6	25,79	41,02	68,14	49,12	19,55	20,92	73,55	94,7	65,1	72,1	45,0	78,0	83,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	60	39,3	47,5	63,3	31,80	27,3	76,9	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд
	56,6	40	48,3	59	37,9	23,5	77,9	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд	нд

Складено автором за матеріалами

Додаток Ц
Таблиця Ц
Динаміка показників субіндексів ГІ, ІВП, ІЛІВБ Фінляндії

РІС/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс логістики ведення бізнесу									
	Освіта	НУІКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна співість	Працівники у галузі науки	Створення знань	Творчі сектори та послуги	Людський капітал	Приватний капітал	Кінгеміка	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Повітряний транспорт	Сприяння розвитку на суші/в морі	Ресурси мейна	Отримання кредиту	Захист інвесторів	Сплата податків	Умови ведення ЗІД
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	85,01	36,50	36,61	17,96	97,55	87,84	24,48	92,3	80,2	83,5	75,0	56,7	76,8	88,5
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	84,32	36,56	36,43	18,19	97,42	88,00	24,94	92,3	80,1	83,5	75,0	56,7	80,2	88,6
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	83,86	36,54	36,00	18,03	97,88	88,54	25,07	92,3	80,2	83,5	75,0	56,7	88,8	88,6
2013	73	74,2	44,2	71,7	53	41,3	74,2	83,77	36,53	35,92	18,00	97,45	87,77	24,79	92,4	80,3	83,5	75,0	56,7	88,1	89,0
2014	63,8	80,2	48,5	75,9	53,9	32,2	79,8	81,17	36,53	35,58	18,01	96,94	87,78	24,85	92,4	80,3	83,5	60,0	62,0	88,5	89,0
2015	63,7	76,9	49,5	74,8	57,5	28	76,7	81,97	36,52	35,33	18,20	95,49	87,86	24,49	92,4	75,8	75,8	60,0	62,0	88,4	92,4
2016	72,3	74,9	51,7	70,5	64,3	34,2	77	81,33	36,52	35,33	18,47	94,94	87,83	24,41	92,4	75,8	78,9	60,0	62,0	90,3	92,4
2017	73	69,7	53,9	72,6	61,2	27,1	86,1	84,30	36,52	35,36	18,59	95,28	87,81	24,46	92,4	75,7	78,9	60,0	62,0	90,2	92,4
2018	67,7	69	46,8	71,8	60,9	32,4	84,8	85,89	36,52	35,38	18,70	95,15	87,79	24,52	92,4	75,7	78,9	60,0	62,0	90,1	92,4
2019	69,9	67,3	47	74	58,5	24,7	87,5	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	92,4	75,8	78,9	60,0	62,0	90,6	92,4
2020	66,5	65,7	46,9	66,9	64,2	24,4	87,7	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	93,5	75,9	79,0	60,0	62,0	90,9	92,4

Складено автором за матеріалами

Додаток Ш
Таблиця ШІ
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Чехії

Рік/Показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу							Індекс легкості ведення бізнесу									
	Освіта	НДДКР	Інформаційні та комунікаційні технології	Екологічна стійкість	Праці в галузі науки	Створення знань	Торгові товари та послуги	Людський капітал	Приватний капітал	Батареї етики	Транспорт	Приватний сектор	Інституції	Суперзупівля	Потоки бізнесу	Ориєнтація потенціалу на будівництво	Реструктуризація майна	Стриманість кредиту	Захист інвесторів	Сплата податків	Умови ведення БДІ
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	63,46	51,67	33,59	19,98	75,74	80,28	27,37	77,3	57,3	69,8	68,8	50,0	65,0	77,5
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	64,95	51,74	33,51	19,87	76,29	80,42	27,56	77,2	57,3	75,4	68,8	50,0	68,4	77,7
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	66,38	51,52	33,44	19,69	75,11	80,80	27,56	79,2	57,3	78,2	68,8	50,0	70,5	77,6
2013	58,70	34,70	63,70	63,00	34,10	54,30	45,60	67,58	51,35	33,29	19,81	75,04	80,84	27,98	79,3	57,3	81,2	68,8	53,3	78,5	78,3
2014	51,60	39,50	63,00	61,20	46,70	43,50	49,60	68,23	51,29	33,22	19,75	76,05	80,69	27,96	79,5	57,0	78,9	60,0	62,0	78,5	78,3
2015	52,50	40,30	63,00	53,70	48,00	41,60	46,80	68,60	51,27	33,28	19,81	76,79	80,70	26,60	81,3	56,1	78,1	70,0	62,0	78,1	100,0
2016	54,80	40,60	61,10	52,90	46,00	42,50	49,90	67,52	51,27	33,28	19,91	76,32	80,95	26,41	81,3	56,1	79,4	70,0	62,0	81,6	100,0
2017	54,50	38,70	59,80	53,60	46,80	39,90	61,00	67,34	51,30	33,30	19,89	76,38	80,96	26,41	83,0	56,2	79,7	70,0	62,0	81,7	100,0
2018	52,20	27,30	53,10	53,10	39,70	42,70	60,30	67,39	51,25	33,32	19,88	76,76	80,96	26,41	83,5	56,2	79,7	70,0	62,0	81,2	100,0
2019	59,70	27,30	53,40	55,20	35,10	42,20	67,30	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	82,1	56,2	79,7	70,0	62,0	81,4	100,0
2020	56,5	38,8	59,6	48,2	39,5	46,5	68,1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	82,1	56,2	79,7	70,0	62,0	81,4	100,0

Складено автором за матеріалами

Додаток Щ
Таблиця Щ1
Динаміка показників субіндексів ГІІ, ІВП, ІЛІВБ Хорватії

Рік/показник	Глобальний індекс інновацій				Індекс виробничого потенціалу						Індекс легкості ведення бізнесу											
	Світа	Європа	ІНУКР	Інформаційно-комунікаційні технології	Економічна стійкість	Продвігнення у галузі науки	Створення знань	Товарні товари та послуги	Людські капітал	Промислові капітал	Інфраструктура	Транспорт	Приватний сектор	Інтенції	Структурні зміни	Оривання Лозову на бумажництво	Ресурсна мейна	Оривання іривіту	Захит інвесторія	Слїва поїрня	Умовя веленя ЗБД	
2010	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	57,46	45,47	28,88	16,57	64,58	81,55	23,72	82,3	21,4	61,5	68,8	46,7	75,8	72,0
2011	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	57,40	45,48	28,60	16,64	64,49	81,57	23,72	82,8	24,4	61,5	68,8	46,7	75,2	72,2
2012	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	57,66	45,55	28,07	16,64	64,61	81,56	23,68	82,9	24,4	66,3	75,0	46,7	75,2	72,0
2013	58,4	14,8	49,7	43,7	20,6	37,5	49,7	58,42	46,21	28,65	16,60	65,33	81,49	24,33	82,5	21,7	66,3	75,0	46,7	75,2	72,3	
2014	56,7	16,5	53,3	41,3	22	35,9	52,4	58,21	46,01	28,84	16,57	65,44	81,82	24,33	82,2	25,9	60,3	55,0	66,0	87,4	73,2	
2015	58,1	15,1	55,1	49,7	20,7	34,6	52,3	58,53	46,04	28,88	16,59	64,28	81,72	24,69	82,9	55,3	66,3	55,0	66,0	86,8	100,0	
2016	59,1	10,4	62,9	49,3	19,3	24,5	52,9	58,67	46,04	28,88	16,63	65,04	81,65	24,70	82,9	55,3	69,7	55,0	66,0	81,8	100,0	
2017	62,3	11,3	62,4	52	19,3	36	72,4	58,64	46,06	28,89	16,66	64,72	81,60	24,58	82,5	54,6	71,4	55,0	70,0	81,4	100,0	
2018	59,2	12,1	53,2	51,5	20,4	47,9	73,3	58,58	46,05	28,91	16,68	64,41	81,54	24,59	82,5	54,8	73,1	55,0	70,0	81,4	100,0	
2019	59,1	11,5	52,9	52,3	17,9	30,1	71,1	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	82,6	55,7	73,9	55,0	70,0	81,8	
2020	56,2	11,8	56,7	39,6	24,3	24,2	72,2	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	85,3	57,8	77,4	50,0	70,0	81,8	

Складено автором за матеріалами

Додаток Ю

Таблиця Ю1

Динаміка ВВП на душу населення (ПКС) країн ЄС та України, дол. США

Країна / Рік	Австрія	Бельгія	Болгарія	Венгрія	Угорщина	Данія	Ірландія	Італія	Іспанія	Литва	Латвія	Кіпр	Люксембург	Мальта
2010	42041	14681	40158	22008	43199	27950	43860	22527	35402	31594	17765	20668	33761	28401
2011	44452	15712	41082	22967	44483	25629	44842	24781	36249	31872	19737	22885	33755	29063
2012	46457	16295	42409	23179	44893	24819	46215	26191	36105	31725	21298	24704	31906	30424
2013	47922	16633	43755	24459	46829	25857	47757	27643	36149	32453	22687	26722	30237	32560
2014	48799	17614	45043	25615	48040	26558	50963	29118	36199	33544	23712	28184	29887	34755
2015	49865	18410	46365	26749	49265	26637	68973	29397	36870	34939	24860	28842	31848	37922
2016	52684	20091	48680	27863	52160	27449	71323	31574	39898	37310	26580	30922	35852	40253
2017	54169	21334	50720	29802	55673	28558	78299	33937	41748	39626	28548	33827	38277	43992
2018	57050	22895	52662	32232	57924	29775	86273	36140	43228	41389	30657	36348	40800	45847
2019	58649	24333	54265	34327	60379	30917	91812	38480	44218	42609	32076	38704	42236	47468
2020	55097	23817	51096	33030	58933	28748	94392	37745	40861	38392	31509	38824	40107	42836

Продовження Таблиці Ю1

Країна / Рік	Німеччина	Нідерланди	Польща	Португалія	Румунія	Словенія	Словаччина	Франція	Фінляндія	Чехія	Хорватія	Швейцарія	Україна
2010	40097	45269	21368	26635	17077	28178	24879	37361	39353	28007	19784	42494	8295
2011	42541	46703	22828	26769	17851	28969	26111	38790	41016	29027	20803	44450	8959
2012	43359	47342	23745	26438	18834	29066	26983	39037	40969	29270	21167	45259	9389
2013	44994	49314	24553	27936	19746	29990	28016	40952	41587	30813	21819	46099	10749
2014	47011	49338	25471	28742	20612	30883	29011	41576	41836	32542	22063	46937	10804
2015	47622	50419	26856	29669	21547	31647	29941	42289	42570	33933	23009	48858	10225
2016	50574	52441	28321	31604	24197	33947	29681	44422	44995	36137	24876	50062	11216
2017	53255	55509	30162	33086	27220	36678	30934	46370	47622	39031	26776	52413	11943
2018	55059	57847	32536	34902	29290	39187	32823	48216	49316	41125	28437	54130	12716
2019	56226	59517	34624	36400	31244	40879	34137	49696	50791	42668	29925	53324	13442
2020	54076	57534	34103	34043	30526	38807	32710	46062	49853	40618	27717	54146	13110

Складено автором за матеріалами

Додаток Я
Таблиця Я1

Результат розрахунків крефіцента парної кореляції між ВВП (ПКС) і субіндесами ГП, ІВП, ІЛВБ країн ЄС та України

Показник/ Країна	Освітня	НУРС	Інформативно-комунікаційні технології	Кваліфікація працівників	Практичний у галузі науки	Створення знань	Творчі товари та послуги	Інтелектуальний капітал	Відсоток капіталу	Інтернет	Приватний сектор	Інституції	Структурні зміни	Потічок банків	Отримання фінансу на будівництво	Ресурсна якість	Приватна продукція	Важливі інвестиції	Співвідношення	Умови ведення бізнесу
Австрія	-0,15	0,09	0,08	0,32	0,63	-0,91	0,93	0,97	-0,87	-0,77	-0,55	-0,84	-0,02	0,89	0,89	-0,43	-0,81	0,81	0,90	0,86
Бельгія	-0,54	0,10	0,36	0,50	0,19	-0,61	0,97	0,80	-0,66	0,40	0,15	-0,02	0,49	0,82	0,92	-0,88	-0,79	0,79	0,55	0,87
Бразилія	0,16	0,76	0,55	0,87	0,25	-0,33	0,88	0,98	-0,86	-0,89	-0,83	0,99	0,72	0,51	0,90	0,90	0,00	-0,83	0,79	0,88
Угорщина	-0,43	0,53	-0,33	-0,50	-0,22	-0,75	0,93	0,16	-0,32	-0,45	-0,55	-0,94	-0,92	-0,51	-0,72	-0,63	0,59	0,29	0,85	0,90
Данія	0,77	-0,44	0,35	0,18	0,57	-0,76	0,92	0,91	-0,60	-0,87	-0,82	-0,88	-0,04	0,92	-0,76	0,34	-0,79	0,79	-0,34	0,86
Греція	0,37	0,79	0,41	0,47	0,36	-0,82	0,72	0,61	-0,71	-0,50	0,43	-0,18	-0,84	0,87	0,59	0,89	0,30	0,60	-0,65	0,70
Ірландія	-0,82	0,81	-0,76	-0,87	-0,93	0,98	0,61	0,85	0,00	-0,69	-0,82	0,93	-0,25	0,97	0,94	0,31	-0,81	-0,66	-0,92	-0,92
Іспанія	-0,70	-0,80	-0,20	-0,60	-0,62	-0,16	0,98	-0,51	0,52	0,56	-0,31	0,83	-0,71	-0,15	0,90	-0,82	0,83	-0,44	0,80	0,83
Італія	-0,36	0,86	-0,35	-0,46	0,19	-0,59	0,86	0,88	0,90	-0,80	-0,67	-0,35	0,91	0,70	0,84	0,91	0,84	-0,69	0,69	0,76
Іспанія	-0,53	0,74	-0,68	-0,58	0,26	-0,63	0,88	-0,74	0,78	0,78	-0,74	-0,68	-0,63	0,84	0,88	0,67	-0,78	0,82	0,57	0,87
Литва	-0,19	-0,69	-0,18	-0,09	0,13	-0,05	0,92	0,13	0,90	-0,04	0,10	0,93	0,86	-0,64	0,88	0,94	0,90	0,80	0,97	0,86
Латвія	-0,13	-0,38	-0,08	-0,47	-0,63	0,18	0,74	0,34	0,89	-0,50	0,80	0,80	0,84	0,91	0,93	0,83	-0,74	-0,44	0,94	0,88
Кіпр	-0,15	-0,64	0,72	0,82	0,26	-0,63	0,91	0,67	0,69	-0,21	-0,47	-0,46	-0,84	0,89	0,78	0,85	-0,03	0,47	0,49	0,74
Люксембург	-0,81	0,94	0,80	-0,04	0,76	-0,73	0,88	0,46	-0,69	0,67	-0,40	-0,90	-0,77	0,64	0,90	0,91	-0,87	0,95	-0,86	0,91

Продовження Таблиці Я1

Показик/ Країна	Сенга	Ніґер	Інформаційно- комунікаційні технології	Експортна оцінка ст. науки	Прямі іноземні інвестиції	Сторонні знання	Пропи товари та послуги	Людовий капітал	Приватний капітал	Транспорти	Інституції	Сторонні знання	Личовий бізнес	Отримання / оговору на буквенно	Рестрація майна	Діпація іноземці	Захист інвестиції	Сучасна повартя	Умови ведення бізн. згід.		
Мальта	0,03	0,30	0,89	-0,56	0,63	-0,46	0,88	-0,36	0,87	0,75	-0,79	-0,38	0,86	-0,27	0,82	0,93	-0,89	0,68	0,76	-0,61	0,86
Нідерланди	-0,21	0,87	0,16	0,92	0,77	-0,47	0,83	0,84	-0,36	-0,87	0,04	0,76	-0,97	0,87	0,95	-0,86	0,17	-0,84	0,84	0,81	0,86
Нідерланди	-0,24	0,79	0,07	-0,20	0,59	-0,79	0,76	0,82	0,96	0,89	-0,87	0,37	0,99	-0,61	0,79	0,62	0,91	-0,58	0,78	0,86	0,85
Польща	-0,28	0,38	-0,19	-0,28	0,16	-0,17	0,98	-0,32	0,99	-0,19	0,90	0,76	1,00	0,78	0,82	0,81	0,33	-0,78	0,78	0,80	0,85
Португалія	-0,47	-0,72	0,14	0,40	0,53	-0,62	0,91	-0,84	0,81	-0,70	-0,34	-0,26	0,93	-0,67	0,43	0,63	-0,22	-0,80	0,80	0,95	0,87
Румунія	-0,60	-0,66	0,49	0,27	-0,26	-0,68	0,96	-0,10	0,99	0,34	-0,67	-0,82	0,97	-0,07	-0,57	0,27	-0,87	-0,76	0,76	0,87	0,84
Словенія	-0,45	0,00	-0,54	0,09	0,22	-0,73	0,95	0,49	0,69	-0,11	-0,87	0,33	0,97	-0,56	-0,25	0,85	0,76	0,70	0,73	0,59	0,84
Словаччина	-0,12	-0,27	-0,15	0,04	0,12	0,62	0,87	-0,90	0,82	-0,21	-0,71	-0,59	0,99	-0,11	0,49	-0,84	-0,81	-0,55	0,83	0,92	0,85
Франція	-0,30	0,70	0,44	-0,44	0,38	-0,69	0,73	0,92	-0,87	-0,55	0,17	-0,71	-0,63	0,94	0,92	-0,04	0,89	-0,80	0,80	0,85	0,85
Фінляндія	0,15	-0,92	0,03	-0,27	0,66	-0,67	0,91	0,19	-0,28	-0,74	0,95	-0,84	-0,47	-0,51	0,31	-0,83	-0,65	-0,73	0,73	0,68	0,83
Чехія	0,29	-0,76	0,18	0,45	-0,24	-0,06	0,93	0,78	0,63	0,45	0,67	-0,16	-0,01	0,77	0,32	0,85	0,93	-0,73	0,83	0,41	0,85
Хорватія	0,29	-0,76	0,18	0,45	-0,24	-0,06	0,92	0,78	0,62	0,45	0,67	-0,16	-0,01	0,77	0,32	0,85	0,93	-0,73	0,83	0,41	0,85
Швейцарія	0,29	0,37	-0,51	0,73	0,64	-0,82	0,86	0,87	-0,84	-0,91	-0,64	-0,36	0,97	-0,39	0,74	-0,62	0,35	-0,81	0,82	0,94	0,88
Україна	0,28	-0,49	0,91	-0,06	0,33	-0,86	-	-0,77	-0,71	-0,78	0,69	-0,71	-0,64	-0,78	0,89	0,88	0,75	0,23	0,92	0,89	0,83

Розраховано автором

Наукове видання

Автори
Глібко Сергій Васильович
Георгієвський Юрій Валентинович
Розгон Ольга Володимирівна
та інші

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ
В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО ЗАКОНОДАВСТВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Монографія

За редакцією С. В. Глібка, О. В. Розгон

Комп'ютерне макетування А. Г. Якишиної

Формат 60×84¹ /₁₆. Гарнітура Minion. Обл.-вид.арк. 16,6

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

61002, Харків, вул. Чернишевська, 80

Тел.: (057) 700-06-64

E-mail: ndipzir@gmail.com

Сайт: ndipzir.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, витівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4814 від 17.12.2014 р.